

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

85.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
7900 ΒΕΡΟΙΑΣ
*Αριθ. εισ. 5285/65
*Εξ αγορᾶς
1953

GRVER-00513

2111

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΣΥΛΛΕΓΜΕΝΑ
ΕΚ ΤΩΝ ΑΦΟΡΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ἢ συνταγ-

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗ
ΜΑΝΟΥΗΛ Ζ. ΠΡΑΚΤΙΚΙΔΟΥ
Βιβλιοπώλου

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Θ. ΠΑΠΑΔΕΑΝΑΡΗ
("Οπισθεν των ἀγ. Θεοδώρων ἀριθ. 6).

1880

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

...ίτυπον, μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ ιδιοκτήτου ἐκ-
...ιωχθήσεται κατὰ τὸν νόμον ὡς κλεψίτυπον.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ

Πολλαὶ ἱστορίαι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐξεδόθησαν ἄχρι τοῦδε. Αἱ ἱστορίαι αὗται εἶναι πολύτιμος τοῦ ἔθνους θησαυρὸς διὰ τε τὴν λεπτομέρειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων συμβάντων. Αἱ ἱστορίαι ὁμως αὗται δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς σπουδαίας μελέτας δὲν δύνανται νὰ ᾔναι προσιταὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων, διὰ τε τὸν ὄγκον αὐτῶν καὶ τὸ βαρὺ τῆς τιμῆς αὐτῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Θεοφίλου ἐκ δώδεκα τυπογραφικῶν φύλλων αποτελουμένη καὶ ἀντὶ δραχμῶν τριῶν τιμωμένη, πρὸς χρῆσιν δὲ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων μεθοδικῶς συντεταγμένη, εἶναι πρόχειρον ἀνάγνωσμα τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ δὲ ταχεῖα ἐξάντλησις τῆς πρώτης καὶ δευτέρας αὐτῆς ἐκδόσεως εἶναι μαρτύριον τῆς χρησιμότητος τοῦ βιβλίου τούτου. Αὕτη καίτοι ἀποκλειστικῶς πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν σχολείων συνταχθεῖσα ἡξιώθη καὶ τῆς ὑψηλῆς τιμῆς νὰ συνιστᾶται ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ὡς κατάλληλον βοήθημα εἰς τὴν μελέτην τῆς νεωτέρας ἱστορίας.

Τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐπιτόμου, εὐώνου καὶ μεθοδικῶς συντεταγμένης ταύτης ἱστορίας ἀναλαμβάνων ὁμολογῶ χάριτας πρῶτον μὲν πρὸς τὸν συντάξαντα αὐτὴν διὰ τὸ ἀφιλοκερδὲς αὐτοῦ, δεύτερον εἰς τοὺς καθηγητὰς τοὺς συνι-

στῶντας ταύτην ὡς βοήθημα ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ καὶ τρίτον εἰς τοὺς διδασκάλους τοὺς εἰσαγαγόντας αὐτὴν ὡς ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν διευθυνομένοις σχολείοις.

Πέπεισμαι δ' ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον οἱ μὲν ἐλλογιμώτατοι καθηγηταὶ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας θέλουσι συνιστᾶν τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς βοήθημα εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, οἱ δὲ διδάσκαλοι θέλουσι μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος εἰσάγειν τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν διευθυνομένοις σχολείοις, ἀφοῦ τοῦτο, ὡς λέγεται ἐν τῷ ἐπομένῳ προλόγῳ τοῦ συντάξαντος, συνετάχθη πρὸς ὠφέλειαν τῆς νεολαίας τῆς χρηστῆς ταύτης τοῦ ἔθνους ἐλπίδος, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ μέλλουσα δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος.

Ἐρ' Ἀθήναις τὴν 4 Ἰουλίου 1880.

Ὁ Ἐκδότης

M. Z. ΠΡΑΚΤΙΚΙΑΝΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἡ παντελής ἔλλειψις ἐπιτόμου ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κρύπτει ἀπὸ τῆς φιλομαθοῦς νεολαίας καὶ τῶν πολιτῶν τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος ἡρώων.

Θέλων νὰ ἀναπληρώσω τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐξέδωκα πρὸ πολλοῦ ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας ταύτης, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ φθάνουσαν μέχρι τῆς ἐλευσεως τοῦ ἀοιδίμου Βασιλέως Ὁθωνος τοῦ Α'.

Εἰς τὴν ἐπιτομὴν ταύτην περιελήφθησαν εἰσαγωγικῶς μὲν ἡ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν κατάστασις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τε τὰ πολεμικά, τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν παιδείαν, ἐν δὲ τῷ οἰκείῳ τόπῳ τὰ ἀφορῶντα τὴν Ἑλλάδα πρωτόκολλα τῶν τριῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων.

Ἐξαντληθείσης δὲ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐκδίδω αὐτὴν ἤδη τὸ δεύτερον ἐπηυξημένην, προσθεῖς τὰ κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, τὰ κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἐθνοφιλοῦς Βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Α', τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς εὐσεβεστάτης Βασιλίσσης ἡμῶν Ὁλγας, τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ διαδόχου τῶν Ἑλληνικῶν Ὁρόνων Κωνσταντίνου καὶ τὰ κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐκδίδων αὖθις τὴν ἐπιτομὴν ταύτην, νομίζω ὅτι καθιστῶ πρόχειρον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνι-

5'.

κῆς ἐπαναστάσεως πρὸς πάντα μὲν φιλόπατριν ἀναγνώ-
στην, ἰδίως δὲ εἰς τὴν φιλτάτην νεολαίαν, τὴν χρηστὴν
ταύτην τοῦ ἔθνους ἐλπίδα, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ μέλλουσα
Δόξα καὶ τὸ Μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἰανουαρίου 1873.

Γ. ΘΕΟΦΙΛΟΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὅτε τὰ ἔθνη ὑπὸ τῶν πυκνῶν τῆς ἀμαθείας ἐκαλύπτοντο νεφῶν, ὑπὸ δὲ τῆς σφοδρᾶς τῆς βαρβαρότητος κατεκλύζοντο καταιγίδος, ἐν μόνον ἔθνος, ἡ Ἑλλὰς, φωτὶ τῆς παιδείας τὴν καταιγίδα διαλύσασα, τὰ δὲ πυκνὰ ἀπελάσασα νέφη, αἴθριον ἄμα καὶ διαλάμποντα τὸν ἑαυτῆς ἀνέδειξεν Οὐρανόν. Ἔστία δ' ἔπειτα φῶτων καταστᾶσα, πρῶτον μὲν τὰ γειτνιαζόντα διεφώτισε τῶν ἐθνῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ λίαν αὐτῆς μεμακρυσμένα. Ἀναδείξασα δὲ τὰ ἐντελέστατα πρωτότυπα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυίας τοὺς Σοφοκλεῖς καὶ Εὐριπίδας, τοὺς Ὀμήρους καὶ Πινδάρους, τοὺς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλεις, τοὺς Πυθαγόρας καὶ Σωκράτας, τοὺς Μιλτιάδας καὶ Θεμιστοκλεῖς, τοὺς Ἀριστείδας καὶ Κίμωνας, τοὺς Περικλεῖς καὶ Δημοσθένεις, τοὺς Φειδίας καὶ Πολυκλείτους, τοὺς Παρρασίους καὶ Ζεύξεις, τοὺς Ἱπποκράτας καὶ Γαληνοὺς, προεχειρίσθη αἰώνιος Διδάσκαλος τῆς Οἰκουμένης, *Μήτηρ* τοῦ πολιτισμοῦ καὶ *Εὐεργέτις* τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ δ' ἀθάνατα κατὰ τῶν Περσῶν στήσασα τρύπαια ἐν τε τῷ Μακροβῶνι καὶ Σαλαμῖνι, ἐν τε ταῖς Πλαταιαῖς καὶ τῇ Μυκᾷ, ἔγραψε χρυσοῖς γράμμασι τὸ ἑαυτῆς ὄνομα ἐν ταῖς μεγάλαις τῆς Ἱστορίας στήλαις.

Ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου καὶ τῶν διχονοιῶν κατεμαρῆνθησαν αἱ ἀγέρωχοι αὐτῆς δυνάμεις, διαφόρως ἐν διαφόροις καιροῖς διαφόρους καὶ τὰς μορφὰς ὑπέστη. Πρὸς μὲν τὴν Μακεδονίαν μητρυᾶς ἐδέξατο θέσιν, πρὸς δὲ τὴν εὐρυκρεῖονα Ῥώμην ἀδυνατοῦ γείτονος, πρὸς δὲ τὴν ἀγρίαν καὶ ἔθνοσπαράκτιδα Τουρκίαν ἀπηνῶς τυραννουμένης δαύλης.

Ὅτε δὲ τέσσαρες ὅλοι διεληλύθασιν αἰῶνες, ἐν οἷς πάντα

τὰ τῆς ἀγρίας καὶ αἰμοβόρου Τουρκικῆς τυραννίας ὑπέστη δεινὰ, Θεία συνάρσει ἀντάρτου χεῖρα ἐπελάβετο ἀδύνατος κατὰ κραταιάς, μικρὰ κατὰ μεγάλης, ἡμερὸς κατὰ αἰμοχαροὺς τίγρεως, ἐπὶ τῶν τριῶν Ἠπείρων ἐπικαθημένης.

Ὁ Θεός, ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός, ὁ προστάτης τοῦ ἀδυνάτου κατὰ τοῦ δυνατοῦ, ὁ ὑπέρμαχος τοῦ τυραννουμένου κατὰ τοῦ τυραννοῦντος ἠυλόγησε τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων. Δι' ἐνεαετοὺς δὲ ἀγῶνας, εἰς ὃν ἀνεδείχθησαν οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος ἥρωες, οἱ Ὑψηλάνται καὶ Κολοκοστῶναι, οἱ Μαυρομιχάλαι καὶ Καραϊσκάκαι, οἱ Βότσαροι καὶ Διάκοι, οἱ Κριεζῶται καὶ Γρίβαι, οἱ Νικῆται καὶ Σταῖκοι, οἱ Ὀδυσσεῖς καὶ Τσαβέλλαι, οἱ Μιαοῦλαι καὶ Κανάραι, οἱ Κριεζίδαι καὶ Τομπάζαι, οἱ Σαχίνοι καὶ Σακτούραι, οἱ πρόκριτοι Κουντουριῶται καὶ Ζαῖμαι, οἱ Μαυροκορδάτοι καὶ Κωλέτται, οἱ Μεταξάδες καὶ Δεληγιάνναι, οἱ Φιλέλληνες Βύρωνες καὶ Κογχράναι, Ἀστιγγες καὶ Κονδρικτῶνες, Ἐιδένες καὶ Ῥηγνῦς, Φαβιέροι καὶ Μαιζῶνες, Ἀμιλτῶνες καὶ Τσοῦρτσαι, ἐπὶ πᾶσι δ' ἡ ἡρώϊς Βουβουλίνα, συνέτριψαν οἱ Ἕλληνες τὰς βαρεῖας τῆς τυραννίας ἀλύσεις καὶ ἐκήρυξαν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν.

Οὕτως οὖν ἡ Ἑλλὰς πλέον τῶν δύο χιλιάδων ἐτῶν κεκαλυμμένη ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ νέφους τῆς λήθης, ὅπερ ὁ καπνὸς τῶν φλογῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Μουμμίου πυρποληθείσης Κορίνθου διέχυσεν ἐπὶ τοῦ κλεινοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐδάφους, ἐφάνη αὖθις εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἱστορίας τῶν ἔθνων, ὡς ἔθνος ζῶν, ἀναγεννηθὲν, ὡς ὁ φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ, νέον, ἐλεύθερον, ἐνδοξον!

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι.—Σέρβοι.—Βούλγαροι.—'Αλβανοί.—'Ελληνες.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔμειναν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὑποκείμενοι ἄλλοι μὲν ἀμέσως, ἄλλοι δ' ἐμμέσως οἱ ἐξ ἧς διάφοροι λαοί· Μολδαυοί, Βλάχοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, 'Αλβανοὶ καὶ 'Ελληνες. Οἱ λαοὶ δ' οὗτοι, ὡς ἀρπαγέντες ἀπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νέας 'Ρώμης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὠγομάζοντο καὶ ὑπὸ τῶν 'Οθωμανῶν καὶ ὑπ' ἀλλήλων 'Ρωμαῖοι. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο ἐδίδετο ἰδίως εἰς τοὺς 'Ελληνες.

Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι.

Οἱ Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Γετῶν καὶ Δακῶν λαῶν Θρακικῶν, κατοικησάντων παρὰ τὴν ἀφισερὰν ὄχλην τοῦ Δουνάβεως ἐξ ἀπροσδιόριστων ἐκατονταετηρίδων. Τῆς γλώσσης τῶν Δακῶν καὶ Γετῶν ἐπεκράτησεν ἡ 'Ρωμαϊκὴ, ὅταν ὁ Τραϊανὸς ὑπέταξε τοὺς λαοὺς τούτους ὑπὸ τὸ 'Ρωμαϊκὸν σκῆπτρον ἐν ἔτει 107 Μ. Χ. Οἱ Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένοντο ὑποτελεῖς εἰς τὸ 'Οθωμανικὸν Κράτος, φυλάξαντες μόνον τὴν

ἐσωτερικὴν αὐτῶν διοίκησιν· κυβερνῶνται δ' ὑπὸ ἡγεμόνος ὀνομαζομένου διαφόρως· οἷον, Βοϊβόδα, Γοσποδάρου, Αὐθέντου, Ἡγεμόνος. Οἱ κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας διαίρου-
νται εἰς δύο τάξεις, εἰς δεσπότης καὶ δούλους. Οἱ δεσπότηαι
κατοικοῦσι τὰς πρωτεύουσας Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον, ζῶντες
μεθ' ὅλης τῆς πολυτελείας, οἱ δὲ δούλοι καλλιεργοῦσι τὰς εὐ-
φορωτάτας γαίας, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἕτερον ἔχουσι κέρ-
δος, εἰμὴ μόνον τὴν τροφὴν αὐτῶν καὶ τὰ ἐνδύματα.

Σέρβοι.

Οἱ Σέρβοι, λαὸς Σλαβικὸς ἐλθὼν περὶ τὰ μέσα τῆς ἐβδό-
μης ἑκατονταετηρίδος ἀποκατέστη εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς
Ἀρχαίας Μοισίας. Ἀποῦ δὲ Μωάμεθ ὁ Β'. ὑπέταξε τὴν
χώραν αὐτῶν, ὑπέστησαν τὰς αὐτὰς τύχας τῶν ἄλλων τῆς
Τουρκίας ὑπηκόων. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατον-
ταετηρίδος ὁ λαὸς οὗτος ἀναγκασθεὶς ἐκ τῶν καταπίσεων
τῶν Γιανιτσάρων ἀπεστάτησε. Μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἐτῶν
ἀπὸ τῆς ἀποστασίας ταύτης ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σέρβων Μαυρο-
γεώργιος ὀχυρωθεὶς πλησίον τῆς Σεμενδρίας, ἀνέφερεν εἰς τὸν
Σουλτάνον τὰ δίκαια τῶν Σέρβων καὶ ἐζήτησε νὰ ἀποκατα-
σταθῇ ἡ Σερβία ἡγεμονία ὁμοία τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.
Ἡ Τουρκία ἤρξατο τότε νὰ πολεμῇ τοὺς Σέρβους σπουδαίως.
Δύο ἔτη ὑπέστη ἡ Σερβία τὸν βαρὺν ἀγῶνα· ὁ δὲ ἀρχηγὸς
αὐτῶν Μαυρογεώργιος, δείξας θαύματα καρτερίας καὶ συνέ-
σεως ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βελιγράδιον.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαυρογεωργίου ὁ Σουλτὰν Μαχμούτ
ἔστειλε τινα Τοπάλ Ἀδὲν Βέην ὀνομαζόμενον, ὅπως ἐξετά-
σῃ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὁ δ' ἀπεσταλμένος
ἀνέφερεν, ὅτι ἦτο συμφερότερον οἱ χριστιανοὶ Σέρβοι νὰ διοι-
κῶνται ὑπὸ ἰδιοῦ ἀρχοντος πληρώνοντες ἐτησίως τοὺς φόρους
των. Ὁ Σουλτάνος ἀποδεχθεὶς τὴν πρότασιν ταύτην κατέστη-
σε τὴν Σερβίαν ἡγεμονίαν καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Μηλόσχην ἡγε-

μόνα, δούε διαδοχικὴν εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Βούλγαροι.

Οἱ κατὰ τὴν γλῶσσαν συγγενεῖς Σέρβων Βούλγαροι ἐλθόντες ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Βόλγα περὶ τὰ τέλη τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος καὶ προξενήσαντες τρόπον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξηπλώθησαν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Δουνάβεως καὶ παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Μετὰ πολλὰς δὲ τύχας, ἃς ὑπέστησαν, ἐγένοντο ὑπῆκοοι τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι φιλόπονοι, τιμίῳ χαρακτήρῳ, καὶ σταθεροὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀλβανοί.

Οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, ὅπερ τὸ πάλαι ἑκαλεῖτο Ἰλλυρικόν. Ἐπὶ τῶν τελευταίων δὲ χρόνων οἱ φρουροῦντες τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς δεσπότας αὐτῆς Παλαιολόγους ἦσαν Ἀλβανοί. Μετὰ τὴν κατάκτησιν ὅμως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὤκησαν εἰς τὰς παρ' αὐτῇ κειμένας νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας καὶ τινὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς μετέδωκαν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν.

Ἀποστατήσαντες ἀπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Γεωργίου Καστριώτου (Σκενδέρβεῦ) ἐνίκησαν πολλάκις τὰς κατ' αὐτῶν ἀποσταλείσας τῆς Τουρκίας δυνάμεις. Ἀποθανόντος ὅμως τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, ὑπετάγησαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ὀθωμανῶν· ἵνα δ' ἀποφύγῃσι τὰς καταδυναστεύσεις αὐτῶν πολλοὶ ἐδέξαντο τὴν Ὀθωμανικὴν θρησκείαν.

Ἕλληνες.

Τὸ περισσότερον μέρος τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ὧν κατωτέρω περιγράφομεν συντόμως τὴν κατάστασιν.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πατριάρχης.—Φαναριῶται.—Δημογέροντες.—'Αρματωλοί καὶ κλέπται.
—'Αλῆ Πασᾶς.—'Εμποροὶ 'Ελληνες.—Ναυτικαὶ νῆσοι 'Υδρα, Σπέ-
τσαι καὶ Ψαρά.

'Εντελὴς περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Τουρ-
κίαν 'Ελλήνων εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον· οὐδὲ τίς ἦτον ἡ κατὰ-
στασις αὐτῶν ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν γνωρίζομεν
ἐντελῶς. Δύνανται ὅμως νὰ ἀνακαλυφθῶσιν ἀμυδρά τινα ἔχνη
τῆς καταστάσεως αὐτῶν εἰς τε τὰ πρακτικὰ τινῶν Μοναστη-
ρίων καὶ τὰ σωζόμενα ἀρχιερατικὰ ἀρχεῖα.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν 'Οθω-
μανῶν συμβῆσαν κατὰ τὸ 1453 Μ. Χ. καὶ μετὰ τὰς λεηλα-
σίας, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων κατακτητῶν, ὁ
δορυκτῆτωρ Μωάμεθ ὁ Β', θέλων ἵνα μὴ ἐρημωθῇ ἡ μεγαλόπο-
λις αὕτη, ἔδωκε προνόμιόν τινα εἰς τὸν Πατριάρχην, καὶ δι'
αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸ χριστιανικὸν γένος. Τὰ δὲ προνόμια ταῦτα
ἀνενέωσεν ἀκολούθως Σολεῖμάν ὁ Α'.

Ὁ Πατριάρχης διὰ τῶν προνομίων τούτων ἀνεγνωρίζετο
ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν τῆς 'Ανατολικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλη-
σίας, κυβερνῶν διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ 'Αρχιερέων ὅλας τὰς 'Εκ-
κλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις αὐτῶν.

'Η Αὐλὴ τοῦ Πατριαρχείου διὰ τὸ πλῆθος τῶν 'Εκκλησια-
στικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων εἶχεν ἀνάγκην καὶ λειτουρ-
γῶν. Οἱ λειτουργοὶ οὗτοι ἀπῆτειτο νὰ ἦναι πεπαιδευμένοι,
καθότι ἔνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν χρόνων σπανίως ἀνεδεί-
κνυντο Πατρίρχαι πεπαιδευμένοι. Σύστημα λοιπὸν πολιτῶν ἐκ
τῶν λογιωτέρων τοῦ ἔθνους, ὀνομαζομένων κληρικῶν, διηύθυνε
τὸ περισσότερον τῶν ὑποθέσεων τούτων. Ἀνώτατος δὲ πάντων
τούτων ἦτον ὁ μέγας Λογοθέτης, ἐπόμενοι δ' αὐτοῦ ἄλλοι ὑπὸ
διαφόρους τίτλους.

Ὅσον δ' ἀμαθὲς καὶ ἂν ἦτο τὸ γένος, εὗρισκοντο ὅμως σπο-
ράδην καὶ πεπαιδευμένοι, οἵτινες διὰ τοὺς Πατριαρχικούς μι-

σθους ἤρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα λάβωσι κληρικὸν ἀξίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ Ζυγομαλάς, ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλοι. Οἱ κληρικοὶ δ' οὗτοι κατώκουν παρὰ τῷ Πατριαρχεῖω, ἐν ᾧ ἐξετέλουν τὰ καθήκοντα αὐτῶν.

Ὅταν δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος μετεφέρθη τὸ Πατριαρχεῖον ἐκ τοῦ Παμμακαρίσου εἰς τὸ μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἐπωνομαζόμενον Φαναριὸν, κατώκησαν ἐκεῖ καὶ οἱ κληρικοὶ, ἐξ οὗ ὠνομάσθησαν Φαναριῶται. Οὗτοι δὲ μὴ εὐχαριστούμενοι μετέπειτα εἰς τὴν κληρικὴν θέσιν, διωρίζοντο διερμηνεῖς τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀρχῆς, ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους θέσεις.

Πρῶτος τούτων ἀνεδείχθη διερμηνεὺς τῆς Τουρκικῆς αὐλῆς ὁ Λογοθέτης Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος· οἱ δὲ υἱοὶ αὐτοῦ ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Οἱ Φαναριῶται ἦσαν οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι τοῦ ἔθνους, καθόσον ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς, ἐμάνθανον τὴν τε Γαλλικὴν καὶ Τουρκικὴν διάλεκτον. Ἐξοχώτεροι δ' αὐτῶν ἦσαν οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζαι, οἱ Μαυροκορδάτοι καὶ Σούτσοι. Πολλοὶ ὅμως τῶν Φαναριωτῶν ὑποπευθέντες ἀκολούθως ὡς Ῥωσίζοντες ἢ ὑποκινούμενοι τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐθανατώθησαν· οἷον, ὁ γέρον Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ Δημήτριος Μουρούζης, ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος καὶ ἄλλοι.

Εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ Ἀρχιερεῖς εἶχον τὰ αὐτὰ καθήκοντα, ἅπερ καὶ ὁ Πατριάρχης ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς πᾶσαν ὅμως ἐπαρχίαν μετὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἦτο καὶ ἄλλη καθαρῶς πολιτικὴ, ἢ τῶν δημογεγόνων. Οὗτοι δὲ ἐφρόντιζον περὶ τε τῶν εἰσπραξέων τῶν δημοσίων φόρων καὶ περὶ ὅλων τῶν ἄλλων πολιτικῶν υποθέσεων.

Οἱ φόροι οἱ διδόμενοι παρὰ τῶν Χριστιανῶν ἦσαν μέτριοι, ἀλλ' οἱ ἄγριοι Γιανίτσαροι κατεπίεζον πολυειδῶς τοὺς Χριστιανούς, μὴ σεβόμενοι οὔτε τιμὴν οὔτε ἰδιοκτησίαν.

Πρὸ πολλῶν ἐνιαυτῶν ᾤφθη κλεπτῶν, τὸ γένος Ἀλβανοί,

Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοὶ, κατεμάστιζον διάφορα μέρη. Ἡ ἐξουσία ἔν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν κλεπτῶν τούτων ἐμισθοδότηι καὶ ὠπλιζεν Ἕλληνας πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ ὀνομαζόμενοι ἀρματωλοί. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς διορισθεὶς μετὰ ταῦτα ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως πρὸς καταστροφὴν τῶν κλεπτῶν, ἐγένετο τύραννος πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Πολλοὶ κάτοικοι τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων διαφόρων μερῶν καταλείποντες τὰς πατρίδας αὐτῶν μετέβαινον εἰς Βενετίαν καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ μετήρχοντο τὴν ἐμπορίαν.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων διὰ μικρῶν πλοιαρίων μετέφερον εἰς διάφορα μέρη μικρὰ φορτία. Ὅτε ὅμως εἶδον μεταξὺ αὐτῶν τὸν τότε ἐλθόντα Ῥωσικὸν στόλον (1770) ἐνθαρρυνθέντες κατεσκευάσαν μεγάλα πλοῖα, διὰ νὰ βελτιώσωσι τὸ διὰ θαλάσσης ἐμπόριον αὐτῶν. Ἐξ ὧν ὅμως τῶν νήσων διεκρίθησαν πρὸ πάντων ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν νήσων τούτων μετὰ τὴν ἐκκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, μεταφέροντες σιτηρὰ εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης ἀπέκτησαν ἀπειρα πλούτη.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Σχολεῖα.—Διδάσκαλοι καὶ συγγραφεῖς.—Εὐγένιος Βούλγαρις.—Νικηφόρος Θεοτόκιος.—Κωνσταντῖνος Κούμας.—Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἔλειψαν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἄνδρες πεπαιδευμένοι. Τινὲς δὲ μάλιστα τούτων ἐγένοντο εἰδήμονες τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐντελέστερον τῶν νεωτέρων. Ὁ Κορυδαλεὺς Θεόφιλος, ὁ Ἀθηναῖος, καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ ἐξ ἀπορρήτων, ἐμφαίνουσι διὰ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, ὅτι ἐσώζετο ζώπυρον Ἀττικῆς εὐφραδείας μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλλήνων.

Εἰ καὶ ὑπῆρχον σχολεῖα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος· οἶον, εἰς Κέρκυραν, Κρήτην, Ἀθήνας, Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Βουκουρεστίον, Λάριссαν, Θεσσαλονίκην, Ἀθῶνα καὶ εἰς ἄλλα διάφορα μέρη, τὰ συντελεστικώτερα ὅμως πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας ἦσαν τὰ ἐν Πάτρῳ, Κυδωνίαις καὶ Ἰωαννίνοις.

Διδάσκαλοι δὲ διδάξαντες ἐν ταῖς διαφόροις ταύταις σχολαῖς ἦσαν· Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ ἐξ ἀπορρήτων, σοφώτατος καὶ πολυμαθέστατος ἀνὴρ, διδάξας ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχολῇ. Ἀντώνιος Βυζάντιος, διδάξας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐρμηνεύσας ἐκ τοῦ Λατινικοῦ τὴν πασίγνωστον Χρηστομάθειαν· Γρηγόριος Κωνσταντῆς, Λάμπρος Φωτιάδης, Νεόφυτος Δούκας καὶ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος ἀλληλοδιαδύχως σχολαρχήσαντες ἐν Βουκουρεστίῳ· Δωρόθεος Πρώτος, Χίος, ὅστις διηύθυνε τὴν νέαν σχολὴν τὴν ἐν τῷ Βοσπόρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συστηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διερμηνέως Δημητρίου Μουρούζη· Ἀθανάσιος Πάριος, διδάξας ἐν Χίῳ· Γεώργιος Σουγδουρῆς, διδάξας ἐν Ἰωαννίνοις· Ἰωάννης Δημητριάδης Πέζαρος, διευθύνας τὴν ἐν Τυρνάβῳ σχολὴν· Βενιαμὶν ἱερομόναχος, Λέσβιος, διδάξας ἐν Κυδωνίαις· Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, Πελοποννήσιος, καὶ Παναγιώτης Παλαμᾶς ἐκ Μεσολογγίου, διδάξαντες ἐν Ἀθῶνι.

Ἄλλοι δὲ διδάσκαλοι καὶ συγγραφεῖς ἦσαν·

Ἀνθίμος Γαζῆς, συντάξας Γραμματικὴν καὶ λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Νεόφυτος Βάμβας, διδάξας ἐν Σμύρνῃ· κάτοχος δὲ πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων ἐξέδωκεν ἐν Παριsaίοις Ῥητορικὴν, ἣτις διὰ τὴν σαφήνειαν, μέθοδον, εὐφράδειαν καὶ καθαρότητα, καὶ διὰ τὰ ἐξαιρετὰ παραδείγματα, ληφθέντα ἐκ τῶν ἀρίστων Ἑλλήνων, Ῥωμαίων καὶ Γάλλων συγγραφέων, δύναται νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν κλασικῶν βιβλίων τοῦ γένους.

Στέφανος Κορητᾶς, διδάξας ἐν Βουκουρεστίῳ ἐξέδωκε

γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐγκυκλοπαιδεύειν, ἐν ἣ περιέλαβε τοὺς ἀξιολογωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς.

Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ἀνὴρ πολυμαθέστατος, συγγράψας πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα.

Ἐκ τῶν διδασκάλων ὅμως τῶν συγγραψάντων, διεκρίθησαν διὰ τὰ πολλὰ αὐτῶν συγγράμματα οἱ ἐξῆς, ὧν ἀναφερόμεν συντόμως τὴν βιογραφίαν.

Εὐγένιος Βούλγαρις, ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸ 1716. Ἠλικιωθεὶς δ' ἐστάλη εἰς Παταύιαν, ἐν ἣ κατεγίνετο εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Φιλοσοφίας, Μαθηματικῆς, Θεολογίας καὶ Φιλολογίας. Ἐλθὼν δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδίδασκεν ἐν διαφόροις σχολαῖς ἐν τε Ἰωαννίνοις, Κοζάνῃ, Ἀθῶνι καὶ Κωνσταντινουπόλει. Μεταθῶς δ' ἔπειτα εἰς Λειψίαν ἐξέδωκε τὴν λογικὴν αὐτοῦ μετέφρασε τὴν μαθηματικὴν τοῦ Γενσέρου, τὰ ἅπαντα τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, καὶ τοῦ Ἰωσήφ Βρυννίου. Γνώμῃ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσσίας Αἰκατερίνης τῆς Β' μετέφρασεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν τὸν νομικὸν αὐτῆς κώδικα. Προσκληθεὶς δ' ἀκολούθως εἰς Ῥωσσίαν, ἀνεδείχθη Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος. Μετὰ τινὰ δὲ ἔτη παραιτηθεὶς ἔζη ἐν Πετροπόλει, ἐν ἣ κατ' ἐπιταγὴν τῆς Αὐτοκρατορίας μετέφρασεν ἐμμέτρως τὸν Οὐίγγιλιον, ἔπειτα δὲ τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Ἀδάμ Ζοιρνακίου. Πρὶν δ' ἀποθάνῃ οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι παραλαβόντες τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ, ἐξέδωκαν αὐτὰ ἰδίαις δαπάναις ἐν Λειψίᾳ, Βιέννῃ, Βενετίᾳ καὶ Πετροπόλει.

Νικηφόρος Θεοτόχιος, ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ, ἐν ἣ καὶ ἐπαιδεύθη τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα. Μεταθῶς εἰς Ἰταλίαν ἐδίδαχθη τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα καὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας. Ὁ Θεοτόχιος διδάσκων ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ συνέταξε φυσικὴν πειραματικὴν, ἐκδοθεῖσαν ἐν Λειψίᾳ, καὶ μαθηματικὴν καθαρὰν, ἐκδοθεῖσαν ἀκολούθως ἐν Μόσχᾳ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδίων. Ἐκήρυττεν ἐπ' ἀμβωνος, καθὼ ἱεροπρεπὴς καὶ σεβασμιος ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ γλαφυραὶ διδάχαι αὐτοῦ δὲν ἤρρεσκον εἰς

τὸν τότε Πατριάρχην Σαμουήλ, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς φιλονεικίαν.

Ὁ ἡγεμὼν Γρηγόριος Γκίκας ἐχορήγησεν αὐτῷ τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τῆς σειρᾶς τῶν Πατέρων, συγγραμματος ὀγκώδους. Διαμένων δ' ἐν Σαξωνίᾳ ἐξέδωκεν Ἰσζάκ τοῦ Σύρου τὰ Ἀσκητικά. Διδάσκων ἐν Ἰασίῳ συνέταξε Γεωγραφίαν, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων. Ἐλθὼν δ' εἰς Ῥωσίαν διεδέχθη τὸν Εὐγένιον εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν ἑδραν τῆς Χερσῶνος, καὶ ἀκολούθως προεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ Ἀστραχανίου. Παραιτηθεὶς δὲ μετὰ ταῦτα διέτριβεν ἐν Μόσχᾳ.

Ὁ ζήλος αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ νὰ διπλασιάσῃ μετὰ σοφῶν σημειώσεων τὴν ἀνασκευὴν τῆς διερμηνευθείσης Διαθήκης ὑπὸ τοῦ Βολταίρου, καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὰς βλασφημίας τοῦ ἀθέου τούτου ἀνδρός. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν ἐν Πετροπόλει δαπάνῃ τῶν Ζωσιμάδων τὰ Κυριακοδρόμια, τὰ μὲν τῶν Εὐαγγελίων, τὸ δὲ τῶν Ἀποστόλων, εἰς τέσσαρας τόμους· ἔργον ὠφελιμώτατον εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἀπέθανε δ' ἐν Μόσχᾳ τὸ 1800 ἔτος.

Κωνσταντῖνος Κοῦμας, ἐγεννήθη ἐν Λαρίσῃ κατὰ τὸ 1777. Νέος ἔτι ὢν ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετάβας δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπηρέτησε παρὰ τῷ διερμηνεῖ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς Κωνσταντίνῳ Ὑψηλάντῃ· ἀλλὰ μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην μετέβη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἡσπασθὲν τὸ διδασκαλικὸν ἔργον. Διδάξας δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετέβη εἰς Βιέννην, ἐν ᾗ ἐδιδάχθη τὰ μαθηματικά, μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν εἰς δύο τόμους τὴν Χημείαν τοῦ Γάλλου Ἀδήτου. Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδίδαξε πολυετῶς ἐν Σμύρνῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει.

Κατὰ τὸ 1817 μετέβη αὖθις εἰς Βιέννην, ἐν ᾗ ἐξέδωκε τὸ Σύνταγμα τῆς Φιλοσοφίας εἰς τόμους τέσσαρας, τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ταννεμάνου, Σύνοψιν τῆς Γεωγραφίας καὶ

Σύνοψιν τῶν Ἐπιστημῶν, περιέχουσαν Ἀριθμητικὴν, Γεωμετρίαν, Γεωγραφίαν, Ἀστρονομίαν, Λογικὴν καὶ Ἠθικὴν. Ἄπαντα δὲ τὰ βιβλία ταῦτα συνέταξε διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ συστηθὲν ἐν Σμύρνῃ φιλολογικὸν Γυμνάσιον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ὁ Κούμας τὸ Γαλλογερμανικὸν Λεξικὸν τοῦ Ρεϊμέρου. Ἀκολούθως δ' ἤρξατο καὶ ἐτελείωσε τὸ πολύμοχθον ἔργον, τὴν παγκόσμιον Ἱστορίαν, ἐπιγραφομένην Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ δώδεκα τόμων συγκείμενον, εἶναι τὸ πληρέστερον σύγγραμμα Γενικῆς Ἱστορίας, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐξεδόθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν· εἶναι δὲ ὠφελιμώτατον εἰς τὸ γένος.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὸ 1748 ἐκ πατρὸς Χίου, μητρὸς δὲ Σμυρναίας· εὐφυὴς καὶ κρίσις καὶ ἐξαίρετον μνημονικὸν ἀνεπτύχθησαν εἰς αὐτὸν πρωϊμώτατα. Ἐν Σμύρνῃ ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐκ δὲ τῶν εὐρισκομένων αὐτόθι Εὐρωπαίων ἐδιδάχθη τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν. Μεταθὰς δ' ἐν Γερμανίᾳ χάριν ἐμπορίας ἐδιδάχθη καὶ τὴν Γερμανικὴν. Παραιτηθεὶς τοῦ ἐμπορικοῦ σταδίου ἡσχολήθη εἰς τὴν μελέτην τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλῶσσῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας μέχρι τοῦ 1784.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετέβη εἰς Μομπελιέρον καὶ ἐδιδάχθη τὴν Ἱατρικὴν. Ἐν Λειψίᾳ διαμένων ἐξέδωκε τὴν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταφρασθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ Κατήχησιν τοῦ Ρώσσου Πλάτωνος Μητροπολίτου Μόσχας. Αἱ σημειώσεις αὐτοῦ εἰς τὸ Θεολογικὸν τοῦτο βιβλίον ἔδειξαν ἀμέσως τὴν πολυμαθειαν τοῦ ἀνδρός. Ἀκολούθως εἰργάσθη διὰ τοὺς Γάλλους μεταφράσας ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τὴν Κλινικὴν τοῦ Σελλίου εἰς δύο τόμους, ἐκδοθεῖσαν ἐν Μομπελιέρῳ τὸ 1787 καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Ἀγγλου Βλακίου τὸ 1788. Μετέβη ἐντεῦθεν εἰς Παρίσιους ὡς ἱατρός, ἀλλ' ἔνεκα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐκλείσθη εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἐκινδύνευσε ὑπὸ ἐνδείας· ἐβοήθησεν ὅμως αὐτὸν ὁ φίλος αὐτοῦ ἱερεὺς Τοῦγιος.

Φίλος ἐκ φύσεως τῆς φιλολογίας ἐβοήθει πολλοὺς Εὐρω-

παίους διὰ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ εἰς ἔκδοσιν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ οὕτως ἀπελάμβανε τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν ἐυγνωμοσύνην αὐτῶν. Τὸ 1799 ἐξέδωκε μετὰ Γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων τοὺς Χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου, καὶ τὸ 1800 τὸ περὶ Ἀέρων καὶ Ὑδάτων καὶ Τόπων τοῦ Ἱπποκράτους μετὰ Γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, μαρτυρουσῶν τὴν ἐξαιρετον αὐτοῦ κρίσιν καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ. Τὸ πόνημα τοῦτο ἐκρίθη τὸ κάλλιστον ἐξ ὧν ἐφάνησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι τοῦ 1810, καὶ ὁ ἐκδότης ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς δεκαετίας παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὸν Στράβωνα, δοῦσα εἰς αὐτὸν καὶ δύο ἄλλους συνεργάτας. Ἡ μετάφρασις αὕτη ἐκρίθη κλασικὸν ἔργον ὑφ' ὧν τῶν σοφῶν.

Τὸ ἔτος 1802 μεταφράσας ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ τὸ περὶ Ἀδικημάτων καὶ Ποινῶν τοῦ Βεκκέρου, ἐξέδωκεν αὐτὸ εἰς Παρίσιους. Ἡ καθαρὰ γλῶσσά του καὶ αἱ σοφαὶ αὐτοῦ σημειώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀνέπτυξε πολλὰ χωρία μετὰ παραθέσεως τῶν πολιτικῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων, καὶ ὁ μετ' εὐγλωττίας πρόλογος, διεγείρων τοὺς νέους εἰς τὴν μάθησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πανταχοῦ λογίους Ἕλληνας.

Τὸ 1804 ἐξέδωκε διὰ δαπάνης τοῦ φίλου του Ἀλεξάνδρου Βασιλείου τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου. Διὰ τῶν προλεγόμενων αὐτοῦ ἐν εἵδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν φίλον του ἐπὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, κατεδίδακκεν ὅμως τὴν δι' αὐτῆς συγγραφὴν καὶ συνέσταινε τὴν ὁμιλουμένην. Διὰ λόγων θαυμασιῶν κατέκρινε τὴν λεγομένην μισοβάρβαρον καὶ συνέσταινε γλῶσσαν κοινὴν τοιαύτην, ἥτις κανονικὴ οὐσα, νὰ ἴηαι καταληπτὴ εἰς τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ἔθνους. Ἡ γνώμη αὕτη ἐπηνέθη ὑφ' ὅλου τοῦ γένους. Ὁ διδάσκαλος Φωτιάδης ἐξεθείασε τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀρίστου τούτου ἀνδρός.

Οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμαῖοι ἀκούσαντες τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην

παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ διὰ δαπάνης αὐτῶν, ὅσα ἔκρι-
νεν ἀναγκαῖα διὰ τὸ γένος. Ὁ Κοραῆς ἤρξατο τότε τὴν ἐκ-
δοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, εἰς ἣν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει
τὴν ἀναμύρφωσιν τῆς παιδείας αὐτῆς. Ὡς πρόδρομον τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Βιβλιοθήκης ἐξέδωκε μετὰ αὐτοσχεδίων στοχασμῶν
τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν Ποικίλην ἱστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ ἐκ Πόν-
του καὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ Σωζόμενα τὸ 1805.
Τὴν ἐκδοσὶν ταύτην ἠκολούθησεν ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἱπποκράτους
καὶ τῶν Παράλληλων βίων τοῦ Πλουτάρχου.

Ἄλλα καλὰ, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησεν ὁ Κοραῆς, εἶναι καὶ ἡ
σύστασις νέων σχολείων κατὰ συμβουλήν αὐτοῦ. Ἐν ἐξ αὐ-
τῶν εἶναι καὶ τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ῥήγας Φεραίος.—Φιλικὴ Ἑταιρεία.—Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.—Ἀπο-
στασία Βλαδιμίρεσκου (1797=1821).

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, καίτοι ὑποφέρον πολλὰς δυστυχίας ὑπὸ
τὴν σκληρὰν τῶν Ὀθωμανῶν τυραννίαν, ἔμενεν ἡσυχον, ἀποδί-
δον τὴν κατὰστασιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀνερμηνεύτους τῆς Θείας
Προνοίας βουλὰς. Ἦσχυεῖτο εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς τέ-
χνας διὰ νὰ ἐπαρκῇ διὰ τῶν χρημάτων εἰς τὰς ἀδίκους ἀργυ-
ρολογήσεις τῶν κρατούντων· ἔχαιρε δ' ἐορτάζον τὰς λαμπρο-
τέρας τῶν ἐορτῶν. Οὐδὲν ἔχνος ἐπαναστάσεως ὑπῆρχε μετὰξὺ
τῶν πολιτῶν. Οἱ φρονιμώτεροι μάλιστα κατέχρινον τοὺς ὑπο-
κινήσαντας τὴν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπαναστάσιν, συμ-
βᾶσαν κατὰ τὸ 1767 ἔτος.

Ἡ ἡσυχία ὁμῶς ἤρξατο νὰ ἐκλείπῃ ἀπὸ τοῦ 1797 ἔτους.
Ὁ ἐκ Φερῶν (Βελεστίνου) τῆς Θεσσαλίας Ῥήγας ἀνὴρ πυρώ-
δης, μεταβὰς εἰς Βιέννην, ἐξέδωκε μέγαν Γεωγραφικὸν χάρτην

τῆς Ἑλλάδος μετὰ παραλληλισμοῦ τῶν νέων καὶ ἀρχαίων ὀνομάτων καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκδώσῃ τὴν Περιήγησιν τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος. Βλέπων ὅμως τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ προόδους τοῦ Βοναπάρτου συνέλαβε τὸν τολμηρὸν σκοπὸν νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ συνέθεσεν εἰς γλώσσαν δημώδη, καταληπτὴν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων, παθητικωτάτην ᾧδὴν, δι' ἣς ἐκάλει ὅλους εἰς τὰ ὄπλα, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν δόξαν καὶ ἐλευθερίαν.

Μαθὼν τοῦτο ὁ ἐν Βιέννῃ πρέσβυς τῆς Τουρκίας ἐζητήσατο παρὰ τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως τὸν ἀνδρα τοῦτον. Κατὰ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ ἐστάλη εἰς Βελιγράδιον μετὰ τινων ἄλλων καὶ ἐκεῖ ἔδωκε τέλος μαρτυρικώτατον τὸν Μάϊον τοῦ 1798 ἔτους. Τὰ ᾄσματα ὅμως αὐτοῦ διεδόθησαν καθ' ὅλον τὸ γένος, ψαλλόμενα ἐν τε τοῖς συμποσίοις καὶ συναναστροφαῖς, ὅχι μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν. Ἀν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐψάλλοντο ὡς ᾄσματα μελωδικὰ, ἤρξαντο ὅμως κατ' ὀλίγον νὰ διεγείρωσι καὶ τὰ ψυχικὰ αἰσθήματα. Ὅσον δ' ἠϋξοντο αἱ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καταπίσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τοσοῦτον ἠγαπᾶτο ὑφ' ὅλων ἡ Θούρειος αὕτη ᾧδῇ.

Εἰ καὶ ἀπώλεσαν τὴν ἡσυχίαν τῆς ψυχῆς των αἱ Ἑλληνες καὶ ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται, ὅτι ἀδικοῦνται ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐνόμιζον ὅμως ἀδύνατον νὰ ἐγερθῶσι κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας. Ἡϋχοντο δ' εἰς τὸν Θεὸν ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν κακῶν διὰ τίνος τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, καὶ πρὸ πάντων τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' εἰς τὰς εὐχὰς ταύτας ἀπεφάσισάν τινες νὰ δώσωσι καὶ πραγματικὴν κίνησιν, καὶ ἐκ μηδεμιᾶς πραγματικῆς προπαρκασκευῆς νὰ παρορμήσωσιν αὐτοὺς εἰς ἀγῶνα τοιοῦτον, ἐξ οὗ ἀνευ Θεῆας Προστασίας ἦτο ἀφρευκτος ὁ ὄλεθρος.

Μία ἐταιρεία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐταιρεία τῶν Φίλων, τῆς ὁποίας κυριώτερα πρόσωπα ἀναφέρονται Ἀνθίμος Γαζής, Ἐμμά-

νουήλ Ξάνθος, Ἀθανάσιος Τσκαλάφ, Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος, Παναγιώτης Σέκερης, Νικόλαος Μ. Πατσιμάδης, Γεώργιος Λεβέντης καὶ Ἀντώνιος Κομιζόπουλος, ἤρχισε μυστικῶς νὰ ἐνεργῇ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐταῖροι τινὲς μεταβά-
ντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατὰ τὸ 1818 ἀνέδειξαν ἀρχηγὸν καὶ ἐκτελεστήν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, στρατηγὸν καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Οὗτος παραιτηθεὶς ἀμέσως ἀπὸ τῆς Ῥωσικῆς ὑπηρεσίας ἤρχισε νὰ ἀσχολῆται εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, χαίρων ἐνδομύχως, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤθελε γείνει σωτὴρ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, καὶ ἀναγεννητὴς μεγάλου Χριστιανικοῦ βασιλείου, μέλλοντος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος.

Οἱ ἑταῖροι εἰς τοῦτα τὰ μεταξὺ ἠῤῥξανον εἰς τε τὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τὰς νήσους. Εἰς Μολδαυίαν, Βλαχίαν, Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Πελοπόννησον καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα ἔτρεχον ἀπόστολοι τοῦ κηρύγματος τούτου, ὥστε ἡ ἐταιρεία αὕτη ἐπληθύνθη πανταχοῦ μέχρι τοῦ 1820 ἔτους.

Εἰς τὴν αὐξήσιν ταύτην δὲν συνήργει ὀλίγον καὶ ὁ τρόπος μετὰ τοῦ ὁποίου τὰ πράγματα παρίσταντο. Οἱ ἑταῖροι παρίστανον, ὅτι τοῦ Ὀθωμανικοῦ θρόνου ἡ πτώσις, εἶναι βεβαία. Ὅτι Βλαχία, Μολδαυία, Σερβία καὶ Βουλγαρία ἐφωδιασμέναι μεθ' ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων θέλουσιν ἀναλάβει συγχρόνως τὰ ὅπλα. Ὅτι ὁ Ὑψηλάντης θέλει μεταβῆ ἐντὸς ὀλίγου διὰ Τεργέστης εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ἀρχίσῃ ἐκεῖθεν πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ γένους. Ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει βοηθήσῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν ὁμοπίστων αὐτῆς μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ταῦτα λεγόμενα διήγειρον τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αἰσθήματα τῶν Χριστιανῶν. Οἱ πρόκριτοι τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Τουρκίας Χριστιανοὶ ἀκούοντες ταῦτα, ἔτρεμον διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἔτους ἐπλησίασεν ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὰ σύνορα τῆς Μολδαβίας, καὶ ἐκεῖ δι' ἑταίρων τινῶν τοῦ Ἰαίου ἤρξατο νὰ οἰκειώνηται μετ' ἀνθρώπων πολεμικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου καὶ Σάββα Πατμίου, τοὺς ὁποίους δι' ἀποστάλων εἰσήγαγεν εἰς τὰ μυστήριά του. Περὶ δὲ τὰ μέσα Ἰανουαρίου τοῦ 1821 ἀποθανόντος ἐν Βουκουρεστίῳ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος νομίσας ἀρμόδιον τὸν καιρὸν νὰ ταράξῃ τὴν Βλαχίαν, παρεκίνησέ τινα Θεόδωρον Βλαδιμιρέσκον, ὅστις εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον εἶχεν ὑπηρετήσῃ ἐθελοντῆς εἰς τὸ Ῥωσσικὸν στρατεύμα, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὰ προσιμία τοῦ ἀγῶνος τούτου ὑποσχεθεὶς, ὅτι θέλει ἀναδείξει αὐτὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας.

Ὁ Βλαδιμιρέσκος, ἄνθρωπος κενόδοξος καὶ τολμηρὸς, ἀθροίσας ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιώτας, ἤρχισε ν' ἀπειλῇ τοὺς ἄρχοντας, γράψας συγχρόνως εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ Βλαχικὸς λαὸς δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ πλέον τὴν βίαν τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων, οὐδὲ τῶν ἐντοπιῶν ἀρχόντων τὴν διοίκησιν καὶ ὅτι ζητεῖ ὑποφερτὴν τινα τάξιν πραγμάτων. Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐλὴ, ἥτις εἶχεν ἀναγορεύσει ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχην, δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Βλαδιμιρέσκου, μήτε ἔστειλε Τουρκικὰ στρατεύματα κατὰ τοῦ ἀποστάτου, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἔριν ταύτην. Ἐπρόσταξεν ὁμῶς τὸν ἡγεμόνα ἢ νὰ καταπαύσῃ εἰρηνικῶς τὴν ταραχὴν ταύτην, ἢ νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τοῦ ἀποστάτου τὴν ἐνοπλὸν δύναμιν τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ Βλαδιμιρέσκος αὐξήσας τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁπαδῶν του ἀπὸ χωρικοὺς τινάς, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθη ἐλάττωσιν τῶν φόρων καὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, ἠπείλει τὸ Βουκουρέστιον. Ἡ σύγχυσις ἦτο μεγάλη εἰς τὴν πόλιν ταύτην· ὅλοι οἱ ἄρχοντες κατέφυγον εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν· ὁ δὲ ἀρχηγὸς Σάββας διορισθεὶς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἡγεμόνος Καλλιμάχῃ ἠσφάλισε τὴν μητρόπολιν μετ' ἀνάμιν

1,500 στρατιωτῶν. Ἡ ταραχὴ αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΥΙΑΣ

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.—Διακήρυξις τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου.—Μάχαι τοῦ Γαλαζίου καὶ Σκουλενίου.—Ἀποτυχία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐν Βλαχία καὶ Μολδαυίᾳ. (1821 ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου ἕως 22 Σεπτεμβρίου).

Ὁ Ὑψηλάντης περὶ τοῦ ὁποῖου ἐβεβαίωνον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐταιρίας, ὅτι ἔμελλε νὰ μεταβῇ διὰ Τεργέστης εἰς Πελοπόννησον, ἤλλαξε δρόμον καὶ ἤρξατο τὸ μέγα ἔργον ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας. Τὴν 22 Φεβρουαρίου διέβη τὸν Προῦθον μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ στίφους φιλοπατρίδων Χριστιανῶν, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐπαρχίας ταύτης Μιχαὴλ Σούτσος ἐδέχθη αὐτὸν φιλοφρόνως, πιστεύων ὅτι τὸ κίνημα τοῦτο γίνεται κατὰ θέλησιν ὑψηλοτέρων· ἡ δὲ φρουρὰ αὐτοῦ ἠνώθη ἀμέσως μετὰ τῶν ἀκολούθων τοῦ Ὑψηλάντου.

Δήλωσις τυπωθεῖσα ἐν Κισνοβίῳ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Ἰάσιον τὴν δευτέραν ἡμέραν. «Τὸ ἑλληνικὸν γένος, ἀνέφερεν αὕτη, ἀνίσταται ἐκ τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ· ὁ σταυρὸς θριαμβεύει, ἡ ἡμισέληνος πίπτει, καὶ μία μεγάλη δύναμις βοηθεῖ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κτλ.» Ὁ Ὑψηλάντης ἔστησεν εἰς τὸ μοναστήριον Γαλατᾶ πλησίον τοῦ Ἰασίου τὸ στρατόπεδόν του, εἰς τὸ ὁποῖον συνηθροίσθησαν πολλοὶ Ἕλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ λοιποὶ φιλοπάτριδες Χριστιανοί.

Ὁ Ὑψηλάντης τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐπρότεινεν, ἵνα γείνη κοινὴ δέησις τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἀρχόντων πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, διατρίβοντα τότε εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Λουβιανῆς, ὅπως βοηθήσῃ αὐτοὺς καὶ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὰς ἡγεμονίας ταύτας εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τοῦτο ὡς ἀντιπάσκειν εἰς τὴν δῆλωσιν ἐψύχωνεν ἀμέσως πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐγγχωρίους.

Μετὰ ἐξ δὲ ἡμερῶν ἐν Ἰασιῷ διατριβὴν ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Καντακουζηνοῦ, ὁδηγῶν 1,500 στρατιώτας, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Βλαχίαν. Ἀλλ' ἡ ἐξαήμερος διατριβὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἐν Ἰασιῷ οὔτε τὸ ἐπιχειρημὰ του συνέστησεν, οὔτε αὐτὸν τὸν ἴδιον ὕψωσεν, ἔνεκα τῆς κακοηθείας καὶ τῶν καταχρήσεων τοῦ συρφετώδους αὐτοῦ στρατοῦ.

Μετὰ ἐπταήμερον δὲ ὁδοιπορίαν ἔφθασεν εἰς Φωξάνιον, ἔνθα συνέστησε σῶμά τι, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱερὸς Λόχος, ἐκ νέων πεπαιδευμένων καὶ εὐγενῶν, οἵτινες ἐφλέγοντο ὑπὸ πατριωτικῶν αἰσθημάτων. Ἐκεῖθεν δ' ἀναχωρήσας ἔφθασεν εἰς Βουκουρέστιον καὶ ἐστρατοπέδευσε τὴν 28 Μαρτίου εἰς Κολεντίνην, ἀπέχουσαν ἡμίσειαν ὥραν τοῦ Βουκουρεστίου· ὥστε ἵνα φθάσῃ ἐξ Ἰασιίου μέχρι Κολεντίνης παρήλθον τέσσαρες ἐβδομαῖδες. Ἡ δὲ βραδύτης αὕτη προήλθεν ἐκ τῶν μυστικῶν εἰδήσεων, ὅτι καθ' ὁδὸν ἐλάμβανεν, ὅτι ὁ μὲν Βλαδιμιρέσκος ἐμελέτα κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὴν, ὁ δὲ Σάββας ἐκλονίζετο.

Μόλις ὁ Ὑψηλάντης ἔφθασεν εἰς Κολεντίνην καὶ ἔπεσον κατ' αὐτοῦ δύο ἀπρυσδόκητοι κεραυνοί· ὁ μὲν πολιτικός, ἦτοι ἡ Ῥωσικὴ διακήρυξις, δι' ἧς ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατέκρινεν αὐστηρῶς τὸ ἔργον τοῦ Ὑψηλάντου, ἐκηρύττετο αὐδέτερός εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀπηγόρευε τὴν ἐξαγωγὴν πολεμοφοδίων ἐκ τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, διέταττε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν αὐτοῦ νὰ διατηρῇ τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας σχέσεις, καὶ καθήρει τὸν Ὑψηλάντην τοῦ ἀξιώματος τοῦ στρατηγοῦ· ὁ δὲ ἐκκλησιαστικός, ἦτοι ὁ ἀφορισμὸς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, δι' οὗ ἀφωρίζοντο οἱ ἐπαναστάται, ἐλύοντο οἱ ἐταῖροι τοῦ πρὸς ἀλλήλους ὅρκου, καὶ διετάττοντο οἱ Ἀρχιερεῖς νὰ καταπνίξωσι τὴν ἐπανάστασιν ταύτην.

Ἀφοῦ δὲ διέμεινε μίαν ἐβδομάδα εἰς Κολεντίνην, ἀνεχώρησε πανστρατιᾷ τὴν τετάρτην Ἀπριλίου, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔφθασεν εἰς Τυργούβιστον. Κατέλαβε δὲ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου τὸ Κιμπουρλούκιον, πόλιν ἐπὶ τῶν Καρπα-

θίων ὁρέων· ἐτοποθέτησε δὲ τὸν Γεώργιον κατὰ τὸ Πιτέστι, πόλιν κειμένην μεταξὺ Τυργοβίστου καὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀλτου· τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Δοῦκαν ἐστείλεν εἰς τὸ Πλοέστι. Ἄλλ' αἱ τέσσαρες αὐταὶ δυνάμεις ἦσαν τόσον μακρὰν ἢ μία τῆς ἄλλης, ὥστε δυσκόλως ἐβοήθουν ἀλλήλας.

Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης, σάλεις περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου πρὸς φυλακὴν τοῦ Γαλαζίου, κατέλαβε τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τούτου χαρκαῶματα μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Ἑλλήνων, καὶ ὀχυρωθεὶς περιέμενε τὴν πλησιάζουσαν τῶν ἐχθρῶν δύναμιν. Ὁ Πασᾶς τῆς Ἰμβραίλας ὀρμήσας μετὰ 7,000 Τούρκων, προσέβαλεν αὐτοὺς τὴν πρώτην Μαΐου, ὅτε ὁ Ἀθανάσιος μετὰ 200 ἀνδρείων Ἑλλήνων μαχόμενος ἔδειξε θαύματα ἡρωϊσμοῦ· ἀλλὰ μετὰ 15 ὥρων ἀγῶνα, ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀντιέξῃ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ὀρμήσας καὶ διασχίσας τοὺς ἐχθροὺς κατέφυγεν εἰς τινὰ νῆσον τοῦ Προύθου. Οἱ Τούρκοι λοιπὸν εἰσελθόντες ἀμέσως εἰς τὸ Γαλαζιον, ἐσφαξαν τοὺς Χριστιανοὺς, διήρπασαν τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἐπέστρεψαν τὴν τρίτην ἡμέραν εἰς Ἰμβραίλαν.

Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σοῦτσος ἰδὼν τὴν δῆλωσιν τῆς Ῥωσσίας, καὶ φοβούμενος νὰ μένῃ ἐν Ἰασίφ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Βεσσαραβίαν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ τοῦ ἡγεμόνος ὁ Ὑψηλάντης ἐστείλε τὸν Καντακουζηνὸν εἰς τὸ Ἰάσιον, ὡς ἀντιπρόσωπόν του, ἔχοντα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ 200 ὀπλοφόρους. Πλησιάζας δὲ εἰς τὸ Φωξάνιον προσέβαλε 350 Τούρκους, καὶ ἐκεῖθεν ἐφθασεν εἰς Ἰάσιον.

Ἐν Ἰασίφ συναθροίσας περὶ τοὺς 1500 Ἕλληνας ἐκήρυξε πρὸς τοὺς Μολδαβοὺς νὰ μένωσι σθεροὶ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ μαθὼν ὅτι οἱ Τούρκοι πλησιάζουσι δειλιάσας μετέβη εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἐπικράτειαν. Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ὁμῶς, Ἀπόστολος ὁ Λευκάδιος, Γεώργιος Ἀνδριανουπολίτης ἔμειναν αὐτόθι καὶ ὠχυρώθησαν πλησίον τοῦ χωρίου Σκουλενίου, περιμένοντες μετὰ 100 περίπου Ἑλλήνων περὶ τὰς 10,000 Τούρκων, ἐφωδιασμένων μεθ' ὅλων τῶν ἀναγκαίων τῦο πολέμου.

Εἰσελθόντες δ' οἱ Τούρκοι εἰς τὸ Ἰάσιον ἔστειλαν περὶ τοὺς 600 ἵππεῖς κατὰ τῶν ἐν Σκουλενίῳ Ἑλλήνων· οἱ Ἕλληνες ἐξήλθον νὰ τοὺς προσβάλωσιν, ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οὗτοι ἦσαν ἢ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐπέστρεψαν. Εὐθὺς ὁμως ἐξήλθεν ἀπὸ Ἰασίου ἅπασα ἡ Τουρκικὴ δύναμις, οἱ δὲ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἀπέκρουσαν τέσσαρας ἐφόδους, μετὰ ὀκτάωρον ἀντίστασιν μὴ δυνάμενοι νὰ βαστάσωσι τοὺς κανονοβολισμοὺς τῶν ἐχθρῶν ἔφυγον οἱ περισσότεροι εἰς τὴν Βεσσαραβίαν. Ὁ Ἀθανάσιος ὁμως μετ' ἄλλων δέκα πέντε, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς, ὥρμησαν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ, ἀφοῦ ἐφύνευσαν πολλοὺς, πλήρεις πληγῶν κατὰ τὰ σώματα, ἄτρωτοι δὲ τὰς ψυχὰς, ἔπεσον ἥρωικῶς. Μετὰ δὲ τὸ συμβῆναι τοῦτο κατεστράφη ὁ Χριστιανικὸς ἀγὼν ἐν Μολδαυίᾳ.

Ὁ Ὑψηλάντης φοβούμενος τὴν δολιότητα τοῦ Σάββα καὶ Βλαδιμιρέσκου ἔμενεν ἐν ἀπραξίᾳ ἐν Τυργόβιστῳ, ἐνῷ οἱ Τούρκοι περὶ τὰ μέσχα Μαΐου ἐκ τῶν παραδουναβίων φρουρίων εἰσῆλθον εἰς Βουκουρέστιον. Καὶ ὁ μὲν Σάββας προέδιδε τὴν κατὰστασιν αὐτοῦ, ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος ἔχων 4,000 μιγάδας ἐπεχείρησε, δελεαζόμενος ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ὑποσχέσεων, νὰ συλλάβῃ δολίως τὸν Ὑψηλάντην καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ' ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος μαθὼν τὴν ἐπιβουλήν ταύτην ἔρχεται μετὰ 300 ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βλαδιμιρέσκου, καὶ, ἀφοῦ τὸν ἐξήλεγξε διὰ τὰ τουρκικὰ αὐτοῦ φρονήματα, τὸν συλλαμβάνει καὶ τὸν φέρει πρὸς τὸν Ὑψηλάντην. Καὶ αὐτὸς μὲν ὡς ἐπίβουλος καὶ προδότης φονεύεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, κατακοπεῖς μεληδόν, οἱ δ' ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἠνώθησαν μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ὑψηλάντου.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελέτων νὰ προσβάλωσιν αὐτὸν εἰς Τυργόβιστον, ἔχοντες φανερὰν συναγωνιστὴν τὸν Σάββαν, ἀπέστειλε τὸν Φαρμάκην μετὰ 300 εἰς Ἀρδεσίαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς θέσεως ἐκείνης· αὐτὸς δὲ τὴν 1 Ἰουνίου ἔφθασεν εἰς Ρύμνικον. Αἱ δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ

Ἐψηλάντου δυνάμεις ἦσαν 2,500 ἵπποις καὶ 4,500 πεζοί, ἐν οἷς καὶ ὁ ἱερὸς λόχος καὶ 4 κανόνια. Ὁ Ἐψηλάντης διέταξε τὰ σώματα νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ Δραγασάνιον, ἵνα καταλάβωσι θέσεις τινὰς, μέχρις οὗ φθάσῃ καὶ αὐτός, σκοπεύων νὰ διαθέσῃ προσωπικῶς τὰ τῆς μάχης. Καὶ τὰ μὲν σώματα ἐκίνησαν τὴν τρίτην Ἰουνίου πρὸς τὴν θέσιν ταύτην· αὐτὸς δὲ τὴν πέμπτην μετὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Τὰ εἰρημένα ἄνω σώματα, ἕνεκα ῥαγδαίας βροχῆς, ἠργόπορήσαν, ὥστε μόλις ἐφύλασαν τὴν πέμπτην τοῦ μηνός, ἐκτὸς τῆς ὑπὸ τὸν Ἐψηλάντην ὀπισθοφυλακῆς. Καραβίας δὲ τις, ἀρχηγὸς τοῦ πυρροβολικοῦ καὶ ὁ Νικόλαος Ἐψηλάντης ὁ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ λόχου ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ χεῖλος χαράδρας τινὸς ἀντικρὺ τοῦ χωρίου Δραγασάνης. Εἰδοποιήθησαν δ' ἅπαντες τότε νὰ ἐτοιμασθῶσι τὴν ἐπαύριον εἰς μάχην, καθ' ἣν ἐμελλε νὰ παρευρεθῇ καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος. Μὴ ὑποπεύων δὲ ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος τί ἐμελλε νὰ συμβῇ ἐτοποθετήθη ἀπώτερον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ῥυμνίκου, ὅπως συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου. Οἱ δ' ἐν Δραγασάνῳ Τούρκοι, προβλέποντες τὴν μάχην ἄφευκτον, ἤρχισαν νὰ καίωσι τὰς ἀσημάντους οἰκίας ὡς περιττάς.

Ὁ δὲ Καραβίας νομίζων τὸν ἐμπρησμόν τοῦτον ὡς φυγῆς πρόδρομον, καὶ φοβούμενος μὴ τῷ διαφύγῃ ἡ νίκη, διέβη τὴν χαράδραν, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ὀπλαρχηγούς, καθότι ἤθελε μόνος αὐτὸς νὰ σφετερισθῇ τὴν τῆς νίκης δόξαν. Προτροπῇ δ' αὐτοῦ ἠκολούθησε καὶ ὁ ἱερὸς λόχος. Οἱ δὲ Τούρκοι νομίζοντες, ὅτι ἅπαντα τὰ Ἑλληνικὰ σώματα θέλουσιν ἐπιπέσει κατ' αὐτῶν, ἐσκέπτοντο νὰ φύγωσιν, ἀλλὰ βλέποντες ὅτι τὰ ἄλλα σώματα δὲν ἐκινήθησαν, ἐξῆλθον ἔφιπποι καὶ ἐπέπεσον ξιφῆρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Καραβίαν ἐλειποτάκτησαν· ἄλλ' οἱ Ἱερολοχῆται, καίτοι ὑφίστάμενοι τρομερὰν σφαγὴν, ἀνθίσταντο γενναίως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἦθελον δ' ἅπαντες κατακοπῇ, ἂν ὁ Γεώργιος δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθη-

σαν ἐπέκεινα τῶν διακοσίων Ἑλλήνων, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἱερολοχιτῶν. Τότε δὲ πανικός φόβος κατέλαβε τὰ σώματα καὶ διεσκορπίσθησαν.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὅστις εὗρίσκετο τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς θλιβεραῆς ταύτης σκηνῆς, μαθὼν τὸ γεγονός καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν στρατευμάτων, ἐπέστρεψεν αὐθημερὸν εἰς Ῥύμνικον. Τὴν δὲ ἐννάτην Ἰουνίου ἐφθασεν εἰς τὸ μοναστήριον Κοσίαν. Ἐκεῖθεν δὲ κατέφυγεν εἰς Τρανσυλβανίαν ἔχων τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Νικόλαον καὶ Γεώργιον, τὸν Γεώργιον Λασάνην καὶ τὸν Γεράσιμον Ὀρφανόν. Ἡ δὲ Αὐστριακὴ ἀρχὴ συν-χώρησε νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἀλλάξωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν μετονομασθεὶς Ἀλέξανδρος Κομνηνός εἰσῆλθε μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν· ἀλλὰ συλληφθέντες μετέπειτα ὑπὸ τῆς τουρκόφρονος ταύτης ἐξουσίας, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς ἐν τινὶ πόλει τῆς Οὐγγαρίας, ἐν αἷς ἔπαθον ὅσα δεινὸν ἐστὶ καὶ λέγειν. Ἐμείναν δὲ πεφυλαχισμένοι μέχρι τέλους τοῦ 1827, ὅτε μεσιτεία τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου ἡλευθερώθησαν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ διαμένωσιν ἐν τῇ Αὐστριακῇ ἐπικρατείᾳ ἐν ταῖς πόλεσι Βιέννῃ, Βενετίᾳ καὶ Βερώνῃ, μέχρις οὗ ἀποπερατωθῶσι τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῷ δὲ διέμεναν ἐν Βιέννῃ ὁ Ὑψηλάντης, πάσχων ἐξ ὧν ὑπέστη ἐν τῇ δεινῇ αὐτοῦ φυλακίσει, ἀπέθανε τὴν 20 Ἰουλίου τοῦ 1828, ἄγων τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ὁ δὲ Σάββας προσκληθεὶς μετέπειτα εἰς Βουκουρέστιον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅπως ἀνταμειφθῇ διὰ τὰς πρὸς τὸν Σουλτάνον πιστάς αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Τοιοῦτον τέλος λοιπὸν ἔλαβεν ὁ Σάββας διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐταιρίαν ἐπιπορίαν του καὶ διὰ τὴν δολιότητα αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.

Ὁ δὲ Γεώργιος Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ τῶν πιστῶν αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὸ ἐν Μολδαυίᾳ μοναστήριον Σέκκον. Περικυκλωθέντες δὲ ὑπὸ 10,000 Τούρκων, ἀφοῦ μετ' ἐπιμόνου

ἀντιστάσεως ἐφόνευσαν πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν, ὁ μὲν Γεώργιος θεὶς πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα συγκατεκῆ μετὰ πολλῶν Τούρκων, ὁ δὲ Φαρμάκης συλληφθεὶς ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκδαρεὶς ζῶν ἐρρίφθη εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Γάλατᾶ.

Τοιοῦτον ὄθεν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου, ἀρξαμένη τὴν 22 Φεβρουαρίου καὶ λήξασα τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1821.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας ταύτης προήλθε πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς διαμαρτυρήσεως, ἥτις ἀπέκοψε πᾶσαν ἐλπίδα βοήθειας παρὰ τῆς ὁμορθήσκου Ῥωσσίας· ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἐπενεγκόντος γενικὴν ἀποσύνησιν εἰς τὰ στρατεύματα· ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Σάββα καὶ Βλαδιμιρέσκου, ἥτις δὲν ἄφινεν ἐλεύθερον τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὰ κινήματα αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀπερισκεψίας τοῦ Καραβιά, ἥτις προδιέφθειρε τὸν ἀγῶνα.

Κλείοντες δὲ τὸ μέρος τοῦτο δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ εἰπωμεν ὀλίγα τινα περὶ τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Ὑψηλάντης θυσιάσας λαμπρὰν θέσιν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Ῥωσσίας, ὀλιγορήσας τὰ ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν προστασίαν συμφέροντα αὐτοῦ ἐν Τουρκίᾳ, καὶ δαπανήσας ἱκανὸν μέρος τῆς πατρικῆς περιουσίας, καὶ ἀναδεχθεὶς τὸν μέγιστον κίνδυνον ὑπὲρ τῆς πατρίδος, κατέδειξε τὰ πρὸς τὴν φίλην πατρίδα γενναῖα αὐτοῦ αἰσθήματα. Τὸ κίνημα αὐτοῦ ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας. Τὸ ὄνομα ὅθεν τοῦ ἀνδρὸς τούτου θέλει εὐλογεῖται αἰωνίως παρ' ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους· ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ θέλει διαμένει μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγήρατος καὶ πολυῦμνητος.

ΦΟΝΙΚΑΙ ΣΚΗΝΑΙ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Θάνατος δι' ἀγχόνης τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν Ἀρχιερέων, Ἐφέσου, Νικομηδείας, Ἀγγιάλου, Δέρκων, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀδριανουπόλεως. — Σφαγὴ Φαναριωτῶν καὶ λοιπῶν προκρίτων Χριστιανῶν. — Λεηλασίαι καὶ βεβηλώσεις τῶν ἐκκλησιῶν. — Γενικὴ σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου ἐκπλαγέντες ἐκ τῆς ἀγγελίας τοῦ κυρίου των, ὅστις διέταττεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐντρομοὶ γενόμενοι εἰδοποίησαν τὸν ἀγαπητὸν τοῦ Σουλτάνου Χαλὲτ, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐμελέτα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μολδαυίαν. Ὁ δὲ Χαλὲτ παρήγγειλεν αὐτοῖς ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὸν κύριόν των, ὅπως προσέχῃ εἰς τὰ κινήματα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀναφέρῃ πάντα. Οὗτος ὅμως ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσὸν καὶ τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἀμέσως κοινόν. Τὴν δῆλωσιν τοῦ Ὑψηλάντου ἔλαβεν ἀμέσως ὁ Σουλτάνος ἀπὸ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν σατραπῶν. Ἐνόησεν ἐξ αὐτῆς τὸ σχέδιον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ ἀπέδωκεν εἰς τινὰ γειτονικὴν ἐχθρόφρονα δύναμιν· ἀλλ' ὅμως ἀπεφάσισε νὰ δείξῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν ὀργὴν εἰς τὸ Χριστιανικὸν γένος.

Ὁ πιστὸς τοῦ Σουλτάνου Χαλὲτ, ὅστις πρὸ δύο ἐτῶν ἐπροσπάθει νὰ ἀθωώσῃ τὴν ἀπὸ τῆς Βλαχίας φυγὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατσᾶ, καὶ ὅστις ἀνέδειξεν ἡγεμόνα τῆς Μολδαυίας τὸν ἀποστατήσαντα Μιχαὴλ Σούτσον, γαμβρὸν τοῦ Καρατσᾶ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν κατηγορίαν ἐνίσχυσε τὴν πρόθεσιν ταύτην τοῦ Σουλτάνου, καὶ συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὡς ἄπιστον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν κυβερνῶντα αὐτὸ κλῆρον.

Ὁ Σουλτάνος προσέταξε τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον νὰ συναθροίσωσιν ὅλους τοὺς εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ Βοσπόρου κατοικοῦντας ἄρχοντας καὶ ἱερωμένους νὰ κατοικῶσιν

ὅλοι τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Φανάριον, νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πίστιν εἰς τὸν κραταῖον αὐτῶν δεσπότην καὶ νὰ ἀφορίσωσι τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν.

Μετὰ δέκα ἡμέρας δὲ, ἀφοῦ ἔφερεν Ἀσιανὰ στρατεύματα καὶ ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν Βόσπορον, ἀφοῦ ἐσύναξεν ὅλα τὰ ὕπλα ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἀφοῦ παρετήρησε τὴν γνώμην τῶν πρέσβειων τῶν ξένων δυνάμεων, προσέταξεν ὅλους τοὺς Μουσουλμάνους νὰ ἐνθυμηθῶσι τῶν προγόνων αἰσθὼν τὴν ἀγριότητα καὶ νὰ σώσωσιν ἀπὸ τοῦ κινδύνου τὴν θρησκείαν αὐτῶν. "Οσοι Φαναριῶται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσι διέταξε ν' ἀποκεφαλίσθωσι. Γεώργιος Μαυροκορδάτος, Μιχαὴλ Χατσερῆς, Μιχαὴλ Μάνος, Νικόλαος Σκαναβῆς καὶ ὁ τοῦ Πατριαρχείου μέγας λογοθέτης Θεόδωρος Ρίζος ἦσαν τὰ πρῶτα θύματα.

Ὁ Νικόλαος Μουρούζης μέγας διερμηνεὺς τοῦ στόλου, ὑποπτευθεὶς ὡς συνένοχος τῆς ἐπαναστάσεως, ἀπεκεφαλίσθη ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου· ὁ δὲ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουρούζης, ὁ ἀγαθοφρονέστατος ὅλων τῶν συγχρόνων τοῦ Φαναριωτῶν, μέγας διερμηνεὺς, ἀπεκεφαλίσθη πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Σουλτάνου.

"Εμεινεν ἤδη νὰ ἐπιφερθῇ ποινὴ καὶ εἰς τὸν κλῆρον ὡς ἐγγυητὴν τῆς ὑπακοῆς τῶν Χριστιανῶν. Διὰ νὰ γείνη ὅμως ἐπαισθητοτέρα ἐπρόσμενεν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐλὴ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα συμπεσόντος τὴν 10 Ἀπριλίου. Ἀφοῦ ὁ Πατριάρχης ἐτελείωσε τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πέραυτα ἐσύρθη εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βεζύρη. Συνάμα προσετάχθησαν οἱ λοιποὶ μικροὶ Ἀρχιερεῖς, ὅπως ψηφίσωσιν ἀμέσως νέον Πατριάρχην, καθότι ὁ ἤδη Πατριάρχεὺς παύει τῆς θέσεως ταύτης. Ἐντροπὶ οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ὀλίγοι τῶν προκρίτων Χριστιανῶν ἀναγορεύουσι Πατριάρχην τὸν Πισσιδίας Εὐγένιον. Ἄλλ' ἕως νὰ τελειώσωσι τὰς ψήφους εἶδον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Πατριαρχείου κρεμάμενον τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον μὲ ἐπιγραφὴν εἰς τὸ στῆθος «Προδότης τῆς Βασιλείας.»

Συγχρόνως δ' ἐκρεμάσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ· ὁ Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος, ὁ Ἀγγιάλου Εὐγένιος, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, καὶ ὁ διὰ τῶν διδασκαλιῶν του ὠφελήσας τὸ γένος Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώτος. Τὰ δὲ σώματα τοῦ τε Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἐσύρθησαν ἀτίμως ὑπὸ Ἑβραίων καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου εὐρέθη τὴν τρίτην ἡμέραν ὑπὸ τινος πλοιάρχου καὶ ἐφέρθη κρυφίως εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐνεταφιάσθη μεθ' ὧν τῶν εἰς τὸ ἀξίωμα του ἀνηκουσῶν τιμῶν.

Ἡ δὲ οἰκογένεια τῶν φιλοτύρκων Καλλιμαχῶν ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου μετὰ τινὰς μῆνας ὁ μὲν ἡγεμὼν Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἐπνίγη ὑπὸ Τούρκου δημίου, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἀπεκεφαλίσθη εἰς Προῦσαν. Ὁ δὲ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος ποτὲ διερμηνεὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς ἐξωρίσθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Σουλτάνος ὠρίσθη νὰ μὴ μεταχειρισθῇ πλέον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Ἕλληνα, διὸ καὶ ἀνέδειξε διερμηνέα τὸν ἀρνησίθρησκον Βουλγάρογλου.

Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ἦσαν ἡμέραι φρίκης καὶ τρόμου διὰ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανούς. Αἱ οἰκίαι καὶ οἱ γυναικωνῖται ἐπατοῦντο, οἱ αἰμοχαρεῖς Ἀσιανοὶ Τούρκοι σείοντες γυμνὰς τὰς ῥομφαίας καὶ φρυάττοντες, περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς θύοντες καὶ ἀπολύοντες ὅσους τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀπῆντων· ἄλλους ἐσφαζον ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἄλλους ἐκρέμων, ἄλλους παρέδιδον εἰς τὰ βασανιστήρια, ἐκκλησίας ἐμίαινον καὶ ἐγύμνωνον, περιουσίας ἐδήμευον, γυναῖκας καὶ κοράσια ἤρπαζον, καὶ ἐν γένει ἐπραττον ὅσα ἡ θηριωδία καὶ ἡ λύσσα αὐτῶν τοὺς ὠδήγει.

Καὶ τὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας γινόμενα κακὰ δὲν ἦσαν μικρότερα τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πραχθέντων· καθότι εἰς Ἀδριανούπολιν ἐφονεύθησαν ὁ ἐκεῖ διατρίβων Πατριάρχης Κύριλλος καὶ οἱ προεστώτες· εἰς τὴν Θεσσαλονίκην δὲ ἐπίσκοπος τοῦ

Φθιώτις καὶ Φωκίς, Ἀττικὴ καὶ Βοιωτία, Μαγνησία, Εὐβοία, Μακεδονία καὶ Κρήτη, Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία, καὶ τὰ περὶ τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 ἦτον ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου ὁ Χουρσήτ Πασᾶς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστάλη εἰς Ἰωάνιννα κατὰ τοῦ πολιορκουμένου τότε Ἀλῆ Πασᾶ, ἀφῆκεν ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Μεχμέτ Σαλῆχ Ἀγᾶν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀκούσαντες, ὅτι ὁ ποτὲ κλέπτης Ἀναγνωστάρης εἶχεν εἰσέλθει κρυφίως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὑπενῆργει εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὅτι οἱ Πετρεζαῖοι ἐφαίνοντο τῇ δε κακεῖσε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ὁ δ' ἀρματωλὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης διαμένων πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἦλθε περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου εἰς τὴν Μάνην. Ἡ παρουσία τῶν ἀνδρῶν τούτων εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἐθεωρήθη προφανὲς σημεῖον ταραχῶν.

Ὅσακις δὲ ἡ Τουρκικὴ ἀρχὴ συνελάμβανε πολιτικὰς ὑποψίας συνείθιζε νὰ ἀσφαλίζηται λαμβάνουσα ὁμήρους· ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην φοβηθεῖσα τὴν παρακοὴν τῶν Χριστιανῶν δὲν ἐζήτησεν ἀναφανδὸν τοιοῦτους· ἠρκέσθη δὲ μόνον νὰ συγκαλέσῃ τοὺς προεστώτας καὶ Ἀρχιερεῖς εἰς Τρίπολιν, ὅπερ ἐγένετο ὁσάκις ἀνεφύοντο ἐσωτερικαὶ ταραχαί. Σκοπὸς δὲ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ἦτο νὰ μὴ ἀφήσῃ πλέον τοὺς συγκαλουμένους νὰ ἀπέλθωσι, καὶ τοιοιουτρόπως νὰ ματαιώσῃ ὅ,τι κατ' αὐτῆς ἐμελετᾶτο.

Πολλοὶ δὲ τῶν Ἀρχιερέων καὶ προεστώτων μὴ θέλοντες νὰ σχίσωσι τὸ προσωπεῖον καὶ νὰ ὀπλισθῶσιν, ἐνῶ ἦσαν ἀνέτοιμοι, μετέβησαν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Ἀρχιερεὺς ὅμως τῶν παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ οἱ προεστώτες τῶν Καλαβρύτων ὑπὸ διαφόρους προφάσεις δὲν μετέβησαν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Πετρόμπεης προσκληθεὶς περιποιητικῶς τῷ τρόπῳ νὰ μεταβῇ καὶ αὐτός, ἀπεποιήθη εὐσχήμως τοῦτο, ἀπέστειλεν ὅμως ὡς ὁμηρὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀναστάσιον.

Οὐδεμία δὲ ἄλλη ἐπαρχία ἦτο τόσον τεταραγμένη ὡς ἡ τῶν Καλαβρύτων, καθόσον οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ αὐτῆς συχνάκις ὑπέβλεπον καὶ ἠπείλουν ἀλλήλους. Ἡ δὲ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τῆς 20 Μαρτίου, ἀλλὰ μετὰ τινὰς διαπληκτισμοὺς ἐξεργάγη τέλος ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τὴν 25 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ὁ παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Κερνίτσης Προκόπιος, ὁ Ἀνδρέας Ζαίμης, ὁ Ἀνδρέας Λόντος, ὁ Βενιζέλος Ροῦφος, ὁ Παπαδιαμαντόπουλος καὶ τινες ἄλλοι, ἄγοντες πλῆθος ὀπλοφόρων καὶ ῥοπαλοφόρων, κατέλαβον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, οἱ δὲ Πατρεῖς καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες Ἕλληνες ἐνθουσιῶντες ἐκράζον· Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ζήτησαν οἱ Ἀρχηγοί! Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός! Ὁ παλαιῶν Πατρῶν ἔστησεν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου σταυρὸν, τὸν ὅποιον ἐρχόμενοι οἱ παρευρισκόμενοι ἠσπάζοντο ὀρκίζόμενοι τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον· ὁ δὲ Λόντος ἔστησεν ἐρυθρὰν σημαίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτον ὁ σταυρὸς μελανοῦ χρώματος. Ἐξέδωκαν πάντοῦ ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις εἰς τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, καὶ συνάμα ἔπεμψαν πρὸς τοὺς ἐν Πατρίαις ἐδρεύοντας Προξένους τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον.

«Ἡμεῖς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν θεωροῦντες, ὅτι καταφρονούμεθα ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ γένους, προτιθέμενου τὸν ὀλεθρον ἡμῶν, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν· καὶ τούτου ἕνεκα κρατοῦμεν τὰ ὅπλα ζητοῦντες τὰ δικαιώματα ἡμῶν. Ὅντες δὲ βέβαιοι, ὅτι ὅλα τὰ Χριστιανικὰ κράτη, γνωρίζοντα τὰ δίκαια ἡμῶν, οὐχὶ μόνον δὲν θέλουσιν ἐναντιωθῆ ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ θέλουσι βοηθήσει ἡμᾶς, ἐνθυμούμενα ὅτι οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοι ἡμῶν ἐφάνησαν ὡφέλιμοι εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀναγγέλλομεν πρὸς τὴν Ἐκλαμπρότητα Ὑμῶν τοῦτο καὶ παρακαλοῦμεν Ὑμᾶς, ἵνα μεσιτεύσητε, ὅπως ὦμεν ὑπὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τῶν μεγάλων τούτων Δυνάμεων.»

Οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν, ἂν καὶ προέβλεπον καὶ προέλεγον τὰς ταραχάς, ἡμέλησαν ὅμως διόλου νὰ ἐφοδιάσωσι τὸ φρούριον, ὥστε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ κλεισθέντες Τοῦρκοι μετὰ δύο ἡμέρας ἐστεροῦντο ὕδατος. Τολμηροὶ οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχάς καὶ ἐνθουσιῶντες ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, στήσαντες κατ' αὐτῶν καὶ ἕξ κανόνια, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν ἐν τῷ λιμένι Ἰονικῶν πλοίων.

Ὁ Χουρσὴτ Πασᾶς ἀκούσας τὰ συμβάντα τῆς Πελοποννήσου ἔστειλε τὸν Ἰσοῦφ Πασᾶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Ὀθωμανῶν. Οὗτος διαβὰς ἐκ τῆς στέρεας Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον μετέβη εἰς τὰς Πάτρας. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ Χριστιανοί, οἵτινες ἀπετέλουν τοὺς ὀπλοφόρους τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐλειποτάκτησαν, ὑπερίσχυσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τρέψαντες τοὺς Ἕλληνας εἰς φυγὴν ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν.

Ἄν καὶ ἀπέτυχε τὸ πρῶτον τοῦτο κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐπανάστασις ὅμως διεδόθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Πρώτη ἡ Μάνη μαθοῦσα τὴν ἐπανάστασιν τῶν Πατρῶν ἔγχεσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην ὥρμησαν κατὰ τῆς πόλεως τῶν Καλαμῶν. Οἱ Τοῦρκοι τῆς πόλεως ταύτης ἰδόντες τὰ πλήθη ἐξεπλόγησαν· μαθόντες δὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν ὑπετάγησαν, παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς αὐτῶν. Ὁ Πετρόμπεης συνέστησεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τοπικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μεσσηνιακὴ Γερουσία» ἣτις συνεδρίασε κατὰ πρώτην φορὰν τὴν 28 Μαρτίου, ἐξέδωκεν αὐθημερόν καὶ κήρυγμα πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾗ ἐξέθετε τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς ἐπὶ Εὐρωπαϊκῇ βοηθείᾳ ἐλπίδας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς Καλάμας, ἐκείθεν δὲ λαβὼν περὶ τοὺς 300 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ καὶ μαθὼν ὅτι οἱ περὶ τὴν Καρύταιναν Τοῦρκοι ἐσκόπευσαν νὰ ἔλθωσι πρὸς τὴν Τρίπολιν, ἐτοποθετήθη παρὰ τὴν Καρύταιναν, ὅπου πλησιασάντων τῶν Τούρκων καὶ συναφθεί-

σης μάχης, τινὲς μὲν ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν τούτων ἐφονεύθησαν, ἄλλοι ἐπινίγησαν περῶντες τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν καὶ ἄλλοι ὑπὸ συνθήκας μετέβησαν εἰς Τρίπολιν. Ἡ μάχη αὕτη ἢ περὶ τὴν Καρύταιναν εἶναι ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν.

Ὅλοι οἱ Τοῦρκοι οἱ κατοικοῦντες τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ τὰ χωρία, κυριευθέντες ὑπὸ πανικοῦ φόβου, ἐγκατέλιπον τὰς ἐστίας αὐτῶν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου. Μόνοι δὲ οἱ Τοῦρκοι τῆς κωμοπόλεως Λάλα, μέγα φρονοῦντες ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ αὐτῶν, ἔμενον εἰς τὴν κωμόπολιν ταύτην, ἀφ' ἧς ἐξερχόμενοι ἐλεηλάτουν τὰ περίχωρα. Στίφη ὅμως Ἑλλήνων περὶ τὰς 4,000 ὑπὸ τῶν Γεώργιων καὶ Δημήτριον Πλαπούταν, Γεώργιον Σισίνην, Ἀσημάκην, Φωτίλαν καὶ 1000 περίπου Ἐπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν καὶ Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν προσέβαλλον αὐτούς· μετὰ τινὰς δὲ μάχας, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς Πάτρας. Ὁ Κεχαγιαμπης σταλεῖς ἐσχάτως παρὰ τοῦ Χουρσὲτ Πασᾶ ἀπεβιδάσθη εἰς Πάτρας μετὰ 3,500 Ἀλβανῶν, ἀναχωρήσας δ' ἐκεῖθεν ἔκαυσε τὸ Αἴγιον, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου, ἐκυρίευσεν τὸ Ἄργος καὶ εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἀπεστατήσαν οἱ Σπέτσαι, Ὑδρα καὶ τὰ Ψαρά. Αἱ τρεῖς αὗται ναυτικαὶ νῆσοι, ἀφοῦ ἠνώθησαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν, ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσι τὰς δυνάμεις τῶν ἐκ συμφώνου πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ ἀγῶνος. Στόλος λοιπὸν ἐτοιμασθεὶς ἐξέπλευσε τὴν 18 Μαΐου, διαιρεθεὶς εἰς δύο μοίρας. Καὶ ἡ μὲν μία, συνισταμένη ἐκ 18 Ὑδραϊκῶν πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἰάκωβον Τομπάζην, 7 Σπετσιωτικῶν ὑπὸ τὸν Γρίχαν Τσούπην, 24 Ψαριακῶν ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλην, ἀφοῦ ἐπανεστατήσεν πολλοὺς τόπους, ἡτοιμάσθη νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὅστις ἐστέλλετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ὑποτάξῃ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ προσκετεύσῃ τὴν μετὰ βασιὺν Τοῦρκικῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν 26 Μαΐου ἡ Ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπήντησε δίκροτον ἐχθρικόν, τὴν προφυλακίδα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, πλεόν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Τινὰ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ἐπλησίασαν τὸ ἐχθρικόν, ἀλλὰ μικρὰ ὄντα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ βλάψωσι. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἐπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης Ἐρισσὸν παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν.

Κατασκευάσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικὰ πλοῖα προσέβαλον τὸ εἰρημένον δίκροτον· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν κατασκευασθὲν ἀνεπιτηδείως ἐκἀη ἀνωφελῶς, τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πλοιοῦρχου Δημητρίου Παπανικολῆ, Ψαριανοῦ, πεσὼν εἰς τὴν πρῶραν τοῦ δικρότου καὶ κολλήσαν, μετέδωκεν εἰς αὐτὸ τὰς φλόγας του. Αἱ δὲ φλόγες διαδοθεῖσαι ἀμέσως εἰς τὸ γιγαντιαῖον ἐκεῖνο πλοῖον κατέκαυσαν αὐτὸ ὁλόκληρον. Τὸ πλήρωμα ἐζήτησε νὰ σωθῇ διὰ λέμβων ἢ διὰ κολυμβήματος εἰς Μιτυλήνην· ἀλλὰ τοσοῦτον δραστηρίως κατεδιώχθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε οἱ ἐν αὐτῇ ἢ ἐθανατώθησαν ἢ ἐπνίγησαν ἐκτὸς ὀλίγων.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μέγα τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον τοὺς μὲν Τούρκους κατεφόδισε, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐνεθάρρυνεν. Ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος ἔντρομος δι' ὅσα ἐπαθεν, ἔφυγε πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, καὶ προσωρμίσθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐκεῖ φρουρίων.

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ ναυτικὴ μοῖρα εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Μοσχονήσια ἀπέναντι τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ Κυδωνιεῖς ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ στόλου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἐδίωξαν τὸν ἐν αὐτῇ Τουρκικὸν ἄρχοντα. Τὸ δὲ συμβάν τοῦτο ἐξηγρίωσε τὰ πλησίον Τουρκικὰ στρατεύματα. Οἱ Κυδωνιεῖς βλέποντες, ὅτι ἐμελλον νὰ πάθωσι τὰ πάνδεινα, παρεκάλεσαν τὸν ναύαρχον νὰ στείλῃ τὰς λέμβους, ὅπως σώσωσι τοὺς κατοίκους. Αἱ λέμβοι ὅθεν ἐστάλησαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ οἱ Κυδωνιεῖς ἤρχισαν νὰ μεταφέρωσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδιά των. Οἱ Τούρκοι νομίζοντες ταῦτα ὡς πολεμικὰς προετοιμασίας ἐμπόδιζον τοὺς φεύγοντας, οὔτι-

νες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκρούσωσιν αὐτοὺς διὰ τῶν ὅπλων.

Ἐκ τούτου ἤρχισαν ἐντὸς τῆς πόλεως σφαγαί, ἀρπαγαί, αἰχμαλώσιαι καὶ πυρκαϊαί· τὸ παραθαλάσσιον ἐσκεπάσθη ἐκ τῶν προσφύγων, καὶ πολλαὶ γυναῖκες, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπηνῶν Τούρκων, ἐπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν. Τοιοῦτοτρόπως κατεστράφη ἡ λαμπρὰ τῶν Κυδωνιέων πόλις.

Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφοῦ ἔσωσαν τοὺς Κυδωνιεῖς, ἐπλευσαν εἰς Τένεδον πρὸς καταδιώξιν τῶν ἐχθρῶν· ἀκολούθως δὲ ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ δ' ἄλλη μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, συγκειμένη ἀπὸ 6 Ὑδραϊκῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Δημήτριον Μικρούλην, καὶ 6 Σπετσιωτικῶν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Μπότασιν, ἐπλευσε κατ' ἐπίμαχον αἰτήσιν τῶν Πελοποννησίων εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ὁ στόλος οὗτος περιπλέων τὴν Πελοπόννησον ἀφῆκε τινα πλοῖα πρὸς ἀποκλεισμόν τῶν φρουρίων Νεοκάστρου καὶ Καρώνης, προχωρήσας δὲ ἔφθασεν εἰς Πάτρας. Τὰ ἐν Πάτραις ἐλλημενισμένα Τουρκικὰ πλοῖα, ἰδόντα τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, κατέφυγον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰσελθὼν ἀβλαβῶς τὸ στενὸν στόμιον τοῦ κόλπου ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ τῶν φρουρίων, ἐπλησίασε πρὸς τὴν Ναύπακτον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ βλάψῃ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ὑπερασπιζόμενα παρὰ τοῦ φρουρίου. Μετὰ πέντε δὲ ἡμέρας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐξῆλθε τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἡ ναυτικὴ αὕτη ἐκστρατεία, ἂν καὶ δὲν ἔφερε κἀνὲν σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, συνέτρεξεν ὅμως εἰς τὴν μετ' ὀλίγον ἐπανάστασιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Κατὰ δὲ τοῦ φρουρίου τοῦ Ναυπλίου ἐστάλησαν πρὸς ἀποκλεισμόν τινα Σπετσιωτικὰ πλοῖα· ἐν ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἡρωίδος Βουδουλίνης διευθυνόμενον, ὅπλοφορούσης καὶ ἐνθουσιώσης ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἠκολούθησεν ἡ τῆς Φωκίδος. Ὁπλαρχηγὸς δὲ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἦτον ὁ Πανουριᾶς, ὅστις μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἰωάννου Γούρα, ἐπολιόρχησε τού-

ἐν τῇ Ἀμφίσσῃ κλεισθέντας Τούρκους, οἵτινες μετὰ δέκα τριῶν ἡμερῶν πολιορκίαν, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς.

Ὁ δὲ ἄνθρωπος Σκαλτσιᾶς μετὰ τοῦ Γεωργίου Παπαπολίτη πολιορκήσαντες τοὺς ἐν Λοιδωρικίῳ Τούρκους, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶσι.

Κατόπιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Βοιωτία ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Ἀθανάσιον Διάκον. Οὗτος ἔχων περὶ αὐτὸν πολλοὺς ὀπλοφόρους εἰσῆλθεν εἰς τὴν Λεβαδείαν καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τὴν 30 Μαΐου. Οἱ ἐν αὐτῇ Τούρκοι μετὰ τῶν εὐρεθέντων ἐκεῖ Ἀλβανῶν ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τινα δὲ μάχην μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν Διάκον καὶ Ρούκην Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων, οἱ Τούρκοι πάσχοντες ἔλλειψιν τροφῶν παρεδόθησαν ὡς οἱ τῆς Ἀμφίσσης ὑπὸ συνθήκας.

Τὴν 1 Ἀπριλίου κατὰ διαταγὴν τοῦ Διακὸν ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐν Θήβαις ἀκολούθως δὲ ἐπανεστάτησαν ἡ Λαμία καὶ τὰ περὶ ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην καὶ Κοντογιάννην.

Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας ἠκολούθησεν ἡ τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Μελέτης Βασιλείου ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ περὶ τοὺς 600 ὀπλοφόρους ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν. Πλησιάζοντες δ' ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν ἀνέβησαν τὸ τεῖχος, εἰσεπήδησαν ἀνεμποδίστως, ἐφόνευσαν τοὺς πρὸ τῶν πυλῶν φρουροῦντας Τούρκους, καὶ διεσπάρησαν ἐντὸς τῆς πόλεως. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μελέτην ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου τὴν 28 Ἀπριλίου.

Μόλις διεδόθη ἡ εἰδήσις τῶν συμβάντων τούτων καὶ συνέρρευσαν εἰς τὰς Ἀθήνας πολλοὶ Αἰγινῆται, Κεῖται, Ὑδραῖοι καὶ Κεφαλλῆνες, ὥστε ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐφθασε τοὺς τρισχιλίους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλείσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον καὶ ἔστησαν κατ' αὐτῶν καὶ τινα κανόνια εἰς διαφόρους θέσεις· δη-

λαδὴ ἐπὶ τῆς Πνυκός, ἐπὶ τοῦ Μουσείου, πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κτλ. Κατ' αἰτησιν δὲ τῶν Ἀθηναίων ἤλθε καὶ ἐν Ὑδραϊκὸν πλοῖον τῶν ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν.

Τὴν ἐπανάστασιν δὲ ταύτην ἠκολούθησε καὶ ἡ τῆς Μαγνησίας ὑπὸ τὸν Ἀνθιμον Γαζῆν καὶ Κ. Μπασδέκην, καὶ ἡ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπαῦ. Ἄλλ' αἱ ἐπαναστάσεις αὗται κατεβλήθησαν ταχέως, ἔνεκα τῆς ὑπεροχῆς τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐλεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλιν Κασσάνδραν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἐπανεστῆ ἡ Εὐβοία. Οἱ Εὐβοεῖς ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἐμπειροπύλεμον Ἀγγελὴν Νικολάου, Νικόλαον Κραιζώτην καὶ Γεώργιον Ἰωάννου Παπαῦ, μετὰ τινὰς συμπλοκάς ἐν Βρυσακίοις καὶ τισιν ἄλλοις μέρεσι, περιώρισαν τοὺς Τούρκους ἐν τοῖς ἐν Καρύστῳ καὶ Χαλκιδί φρουρίοις.

Ἄν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ Αἰγαῖον, οἱ Κρήτες δὲν ἐκινήθησαν. Μετὰ τινὰς ὅμως διαπληκτισμοὺς μετὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ Τούρκων ἐπανεστάτησαν τέλος καὶ αὐτοί, ἔχοντες ἀρχηγοὺς τὸν Γεώργιον Τσελεπῆν, Ἀναγνώστην Παναγιωτάκην, Ροῦσσον Βουρδουμπᾶν, Κουρμούλην κλπ. Διαιρέσαντες δὲ τοὺς ὀπλοφόρους αὐτῶν οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι εἰς τρία σώματα ἐξεστράτευσαν τὴν 17 Ἰουνίου. Τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Τσελεπῆν ἐκίνησε κατὰ τῶν Χανίων, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Βουρδουμπᾶν καὶ Κουρμούλην κατὰ τῆς Ῥεθύμνης, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀποκορώνων. Ἀνίκανοι δὲ οἱ τῶν Χανίων Τούρκοι νὰ βλάψωσι τοὺς ἐπελθόντας ἐχθροὺς των, ἐπεκαλέσθησαν τὴν σύμπραξιν τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Μεγάλου Κᾶστρου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν.

Οἱ ἐν τῷ Μεγάλῳ Κᾶστρῳ Τούρκοι ἐπισκευάζοντες τὰ φρούρια εἶχον συναθροίσει πολλοὺς Χριστιανοὺς, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς πρὸς διύρθωσιν τῶν φρουρίων.

Ἐκτός τῶν ἐν τῇ φρουρίᾳ Χριστιανῶν ἦσαν· ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς νήσου Γεράσιμος, ὁ Ἐπίσκοπος Διουπόλεως, ὁ Κνωσσοῦ, ὁ Χερρονήσου, ὁ Λάμπης καὶ ὁ Σιτείας. Τὴν δὲ 20 Ἰουνίου πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐκλείσθησαν αἶφνης αἱ πύλαι τοῦ φρουρίου. Τότε ὤρμησαν πλῆθος αἰμοχαρῶν Τούρκων ξιφοφορούντων καὶ φρυκττόντων καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς κοσμηικοὺς· μεταβάντες δ' εἰς τὸ συνοδικὸν ἐφόνευσαν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς πέντε Ἐπισκόπους.

Ἀφοῦ δὲ ἐμέθυσαν ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία, ὅτε ὁ τόπος τῶν θυσιῶν, δοξολογιῶν καὶ τῆς ἀγιότητος, ἔγεινε τόπος βλασφημιῶν καὶ πάσης βδελυρίας. Ἀκολουθῶς εἰσῆλθον καὶ ἔβαψαν δι' αἵματος τὸ ἀναίμακτον θυσιαστήριον, καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἱερουργοῦντα ἐφημέριον. Μετὰ ταῦτα ἐχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευσαν, τὰς δὲ γυναῖκας ἡτίμαζον, τὰ δὲ παῖδια περιέτεμνον. Ἑπτακόσιοι περίπου ἐλογίσθησαν οἱ θανατωθέντες κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπραξε καὶ τις Ἀγῶς τῆς ἐπαρχίας Σιτείας, φονεύσας περὶ τοὺς διακοσίους περίπου Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἰς τὰ κτήματά του, ἀφοῦ ἐκλείσεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας του.

Οἱ δὲ Τούρκοι τῆς Ρεθύμνης καὶ τῶν Χανίων ἐπολιορκοῦντο κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· ἐνδυναμωθέντες ὁμῶς ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακίων. Συμπλακέντες δὲ μετὰ τῶν Χριστιανῶν πλησίον τοῦ Ἀσκήφου ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ρέθυμνον, ἐγκαταλιπόντες πολεμεφόδια, κανόνια καὶ σημαίας· ἐφονεύθησαν δὲ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα Τούρκοι. Μετὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐπανελθόντες ἐπολιόρκουν αὖθις τὰ φρούρια.

Ἡ Λιτωλία καὶ Ἀκαρνανία, ἃν καὶ ἦσαν ἀπέναντι τῶν μεγάλων συμβάντων τῆς Πελοποννήσου, δὲν ἡσπάζθησαν ἀμέσως τὸν ἀγῶνα· καὶ τοῦτο, διότι εὗρισκαντο πλησίον τῆς

Ἡπείρου, εἰς ἣν ἦσαν τὰ μεγάλα Τουρκικὰ στρατόπεδα. Ὅτε ὅμως ἐφάνησαν τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐν τῷ Κορινθιακῇ κόλπῳ ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναστατήσωσιν.

Οἱ Τούρκοι τοῦ Μεσολογγίου ἀκούσαντες, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Χορμούδας μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων ἤρχετο κατ' αὐτῶν, βλέποντες τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ πληροφορούμενοι τὰ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι συμβάντα, ἀνεχώρησαν εἰς Αἰτωλικὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βραχώριον. Οἱ Μεσολογγῖται κατέλαβον τότε τὸ διοικητήριον, ὕψωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, καὶ προσεκάλεσαν τὸν ἔξωθεν περιφερόμενον ἀρχηγὸν Μακρῆν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μερῶν τούτων συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἐν Βραχωρίῳ Τούρκων. Κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐπλησίασαν τὴν 27 Μαΐου πρὸς τὸ Βραχώριον, ὁ Μακρῆς μετὰ 700 περίπου ὀπλοφόρων Μεσολογγιτῶν, Αἰτωλικιωτῶν καὶ ἄλλων, ὁ Σαδῆμας μετὰ 500, ὁ Θεόδωρος Γρίβας μετὰ 200, ὁ Βλαχόπουλος μετὰ 500, καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Βαρνακιώτης μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Ἐηρομεριτῶν καὶ ἄλλων· ὥστε οἱ ὀπλοφόροι οὗτοι ἀνέβησαν εἰς 4000.

Οἱ δὲ Τούρκοι τοῦ Βραχωρίου πολιορκούμενοι, μὴ ἐλπίζοντες ταχεῖαν βοήθειαν καὶ στερούμενοι ζωοτροφῶν, παρεδόθησαν τὴν 9 Ἰουνίου ἐπ' ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς αὐτῶν· καὶ δὲν ἔπαθον κακὸν οὐδέν. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὐρεθέντες Ἑβραῖοι, καθ' ὧν οἱ Ἕλληνες ἔτρεφον ἄσπονδον μῖσος δι' ὅσα ἔπραξαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμόπιστοι αὐτῶν κατὰ τοῦ Πατριάρχου, ἐφρονεύθησαν ἅπαντες.

Ὁ Χουρσὴτ Πασᾶς ἀκούσας ταῦτα ἔστειλε τὸν Ἰσμαὴλ Πασᾶ μετὰ 1,800 πρὸς βοήθειαν τῶν Τούρκων διὰ τοῦ Μακρυνόρους. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ ὅρους τούτου ἐμπόδισε τὴν εἰσόδον τῆς Τουρκικῆς ταύτης δυνάμεως, καὶ τοιουτοτρόπως ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς ὀπισθοδρομῆ:

σας ἐστρατοπέδευσεν ἐν Κομποτίῳ. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Ἴσκος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἐν Λαγκάδᾳ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ὅπου ἦλθεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Γῶγος.

Μετὰ ταῦτα ἀπεστάτησε τὸ Καρπενήσιον καὶ τὰ Ἀγραφα καὶ ἐδίωξαν τοὺς ἐν αὐτοῖς Τούρκους.

Ὁ ἐν Κομποτίῳ Τουρκικὸς στρατὸς ἐνδυναμωθείς καὶ αὐξήσας εἰς 4,000 ἐκίνησεν ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Πασᾶ, Ἀχμέτ Πασᾶ Βριόνην πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρου, ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ἀρχηγοὺς ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, φρονεύσαντες πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Μετὰ δὲ τὴν λαμπρὰν ταύτην μάχην 200 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Φλώρον Γρίβαν κατέλαβον τὸ χωρίον τοῦ Πέτα. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐξ Ἀρτης Τούρκων, ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες λαμπρὰν νικην, ἐν ᾗ διεκρίθη ὁ Γῶγος.

Μετὰ ταῦτα ἀπεστάτησαν αἱ κωμοπόλεις τῶν Καλαρρύτων καὶ Συράκου ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου καὶ ἄλλων ἄλλ' οὔσαι πλησίον τῶν μεγάλων στρατῶν τῆς Ἡπείρου κατεβλήθησαν ταχέως.

Ταυτοχρόνως ἀπεστάτησε καὶ τὸ Ἀσπροπόταμον ὑπὸ τὸν Νικόλαον Στουρνάρην, Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρον καὶ ἄλλους· ἀλλὰ μετὰ τινας εὐτυχεῖς μάχας κατὰ τῶν Τούρκων τῶν Τρικάλων, ἐπελθούσης μεγάλης δυνάμεως κατ' αὐτῶν ἐξ Ἰωαννίνων, ἥτις ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Χουρσέτ Πασᾶ, οἱ Ἀσπροποταμίται μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξωσι συνεβιβάσθησαν μετὰ τῶν Τούρκων νὰ μένωσιν ἡσυχοὶ πληρώνοντες τοὺς φόρους των, ἀλλ' οὔδεις Ὀθωμανὸς νὰ δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν.

ΟΥΣΙΩΔΗ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μάχη τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν.—Πολιορκία τῆς Τριπόλεως.—
Μάχαι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς.—Θάνατος τοῦ Διάκου.
Ὁδυσσεὺς ὁ Ἀνδρούτσου.—Ἐλευσίς Δ. Ὑψηλάντου.—Ἀλωσίς Μα-
νεμβασίας, Νεοκλάστρου καὶ Τριπόλεως.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῶν
Ἀθηνῶν.—Ἀλωσίς τῆς Κορίνθου.—Πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.

Οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως δυναμωθέντες ἐκ τῆς ἐξωθεν
ἐλθοῦσης βοήθειας, ἀφοῦ μάλιστα διελύθη καὶ ὁ περὶ τὴν
Καρυταῖναν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην στρατὸς τῶν Ἑλλήνων,
ἤρξαντο νὰ προξενῶσι τρόμον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ὅλοι
σχεδὸν λειποτακτήσαντες ἀφῆκαν τοὺς ἀρχηγοὺς μόνους. Ἐν
τοιαύτῃ καταστάσει ὄντων τῶν πραγμάτων, οἱ ὀπλαρχηγοὶ
συνελθόντες διώρισαν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου τὸν
Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν παρεκάλεσαν ὅπως στρατολα-
γήσῃ ὅσους ἠδύνατο Μανιάτας. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν
Κανέλλος Δεληγιάννης, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας, καὶ ὁ Τσα-
λαφατῖνος ἐτοποθετήθησαν μετὰ τῶν ὀλίγων αὐτῶν ὀπαδῶν
παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ τὸ Βαλτέτσιον.

Κατ' ἐκείνας δὲ τὰς ἡμέρας 800 Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν
Σωτήριον Χαραλάμπην καὶ τινες Τριπολιταῖοι, μαθόντες
τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοῦ τῆς Καρυταίνης, ἀνέβησαν καὶ
ἐστρατοπέδευσαν εἰς Λεβιδιον ὅ ὥρας ἀπέχον τῆς Τριπόλεως.
Προσβληθέντες δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως ἀντέστη-
σαν γενναίως· ἐνισχυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν εἰς βοήθειαν αὐτῶν
ἐλθόντων Πλαπούτα, Τσαλαφατίνου καὶ Νικολάου Πετμεζᾶ,
ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν.

Ἀφοῦ δὲ οἱ διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ ἐστρατολόγησαν, συνεν-
νοήθησαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ἐστρατοπέδευσαν κοινῇ
γνώμῃ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ἐν
Βαλτετσίῳ· φοβούμενοι ὅμως μὴ πάθωσιν ὅσα προλαβόντως
ἐπαθον, ὠχυρώθησαν ἐντὸς τεσσάρων κλειστῶν προμαχῶνων.

Ἐντὸς τοῦ ἐνὸς τούτων ἐκλείσθη ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ 120· ἐντὸς δὲ τοῦ ἄλλου ὁ ἀνεψιὸς του Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας Φλέσας μετὰ 250· ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης καὶ Τσινόπουλος μετὰ 350, τὸν δὲ τέταρτον κατέλαβεν ὁ Τσαλαφατῖνος μετὰ 80. Ἐν δὲ τῇ παρακειμένη ἐκκλησίᾳ ἐκλείσθη ὁ Κατσανὸς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Μπουρουκαῖοι, ὥστε ὅλη ἡ ἐν Βαλτετσίῳ δύναμις τῶν Ἑλλήνων συνεποσοῦτο εἰς 880.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ στρατοπέδου τούτου, ἦσαν ὄχι μακρὰν τῆς Τριπόλεως καὶ τρία ἄλλα μικρὰ στρατόπεδα, τὸ μὲν ἐν Χρυσοβιτισίῳ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ ἐν Πιάνῃ, ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην καὶ Πλαπούταν, τὸ δὲ ἐν Βερβένεις ὑπὸ τὸν Π. Γιατράκον· ἦσαν δ' ὅλα πλησίον τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, ὥστε νὰ βοηθῶσιν ἀλλήλα ἐὰν ἦτον ἀνάγκη.

Μετέβησαν δὲ συγχρόνως καὶ 350 ὑπὸ τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην εἰς Ἄργος, ὅπου ἐσώζοντο δύο δημόσια κτίρια μολυβδοσκέπαστα ἐπὶ μεταφορᾷ πολεμικῆς ὕλης, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνάγκην τὸ ἐν Βερβένεις στρατόπεδον.

Τὴν 12 δὲ Μαΐου αἱ ὑπὸ τῶν ὑψωμάτων σκοπιαὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀνήγγειλαν διὰ σημείων, ὅτι οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως ἐκινοῦντο πρὸς τὸ Βαλτέτσιον. Ποτὲ στρατὸς μεγαλύτερος δὲν ἐκινήθη ἐν Πελοποννήσῳ, οὔτε σχέδιον τοιοῦτου πολέμου ἐσχεδιάσθη. Ὁ Κεχαγιάμπεης διήρесе τὸν στρατὸν του εἰς τρία μέρη· 4000 ἔστειλεν εἰς Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐν Βερβένεις Ἕλληνας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Βαλτετσίῳ· 600 ἔστειλεν ὅπισθεν τοῦ Βαλτετσίου πρὸς αἰχμαλωσίαν, ἐὰν ἐτρέποντο οἱ Ἕλληνες εἰς φυγὴν· τὸν δὲ ἀνδρεῖον καὶ ἔμπειρον Ρουμπῆν μετὰ 3,500 ἔστειλε κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ Ἑλλήνων. Ὁ Ρουμπῆς ἔπεσεν ὡς μαινώμενος κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες οὐχὶ μόνον δὲν ἐλειποτάκτησαν ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἀντιστάντες γενναίως ἀπέκρουσαν τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν Τούρκων.

Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων ὁ Κολοκοτρώνης, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας, ἔχοντες καὶ οἱ δύο ἕως 1,200, καὶ ἐτοποθετήθησαν ὕπισθεν τῶν ἐχθρῶν, κόψαντες τὴν μεταξὺ αὐτῶν συγκοινωνίαν. Ὁ Κεχαγιάμπεης, βλέπων τότε τὴν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, ἐπλησίασε καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸ πεδὸν τῆς μάχης μετὰ δύο κανονίων· ἐπίσης ἦλθεν εἰς τὴν μάχην τὸ πρὸς αἰχμαλωσίαν σταλὲν σῶμα καὶ τὸ ἐν Καλογεροβούνι σταλὲν, καὶ ὁ πόλεμος διήρκει σφοδρὸς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ἐλθούσης τῆς νυκτός, οἱ μὲν Ἕλληνες ἠλπίζον, ὅτι οἱ Τούρκοι ἀποτυχόντες ἤθελον ἀναχωρήσει, οἱ δὲ Τούρκοι ὅτι οἱ Ἕλληνες, μὴ ἔχοντες ἄλλον τρόπον σωτηρίας, ἤθελον φύγει· διετήρησαν ὅμως ἀμφοτέροι τὰς θέσεις των πολεμοῦντες καὶ τὴν νύκτα.

Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπεβοήθησαν τοὺς Ἕλληνας 600 περίπου ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχάλην, Πέτρον Βαρβιτσιώτην καὶ Σ. Καλογωνιάτην, καὶ ἐφόβησαν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες ἀπροσδοκῆτως ὅπισθεν. Ὁ Βαρβιτσιώτης μάλιστα συλλογισθεὶς, ὅτι οἱ ἐν Βαλτετσίῳ συναδελφοὶ του ἦσαν ἀπηυδισμένοι πολεμοῦντες ἐπὶ 16 ὥρας, διασχίσας ξιφῆρης μετ' ἄλλων 17 στρατιωτῶν τοὺς σωροὺς τῶν ἐχθρῶν, εἰσῆλθεν ἀβλαβῆς εἰς τὸ χωρίον. Περὶ τὰ χαράγματα ἦλθε καὶ ἄλλη ἐκ Βερβένων βοήθεια ὑπὸ τὸν Π. Γιατράκον καὶ ἡ μάχη ἐξήφθη ἐπὶ μάλλον. Τὴν πρωΐαν ὁ Κεχαγιάμπεης παρατηρήσας, ὅτι ὁ Ρουμπῆς ἦτο πανταχόθεν στενοχωρημένος, καὶ μὴ ἔχων ἐλπίδα νίκης, ἐσῆμανε τὴν ἀνάκλησιν. Ὁ Ρουμπῆς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὤρμησαν τότε νὰ φύγωσι διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων· οἱ δ' ἐγκλειστοὶ Ἕλληνες ἐρρίφθησαν τότε ἔξω τῶν προμαχόνων κατὰ τῶν φευγόντων χτυπῶντες αὐτούς. Οἱ ἐχθροὶ τότε ἐπιπτον σωρηδὸν καὶ διὰ νὰ σωθῶσιν ἐρριπτον τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ αὐτῶν ὅπλα εἰς ἀρπαγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μάχη διήρκεσεν 23 ὥρας, οἱ δὲ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι ἐλογίσθησαν εἰς 600· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν τέσ-

(ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤ.)

4

σαρες καὶ ἐπληρώθησαν 17. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ἐφθασαν καὶ οἱ ἐν Ἀργεὶ καταβάντες· ἐφθασαν δὲ συγχρόνως ἐκ Λεβιδίου ὁ Ἀνδρέας Ζαίμης, ὁ Ἀθανάσιος Κανακάρης, καὶ Σωτήριος Χαραλάμπης καὶ οἱ Πετρεζαῖοι μετὰ 1,000 στρατιωτῶν. Ἡ ἡμέρα τῆς τραπῆς τῶν ἐχθρῶν ἦτο Παρασκευή. Ὁ Κολοκοτρώνης παρήγγειλε νὰ νηστεύσωσιν ὅλοι, εὐχαριστοῦντες οὕτω τὸν δοτῆρα τῆς νίκης Θεόν.

Κατῆσχυμένος ὁ Κεχαγιάμπεης δι' ὅσα ἐπαθεν, ἔσπευσε νὰ συνάψῃ νέαν μάχην διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὸ αἷσχος του, νικηθεὶς ὅμως ἐν Δολιανοῖς ἀφῆκεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης τὰ κανόνια, τρεῖς σημαίας, καὶ περὶ τοὺς 70 νεκρούς. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Νικήτας ἔδειξε τρανὰ δείγματα τῆς προσωπικῆς του ἀνδρίας. Οἱ Τοῦρκοι κατῆσχυμένοι, ἐφυγον εἰς Τρίπολιν, οἱ δ' Ἕλληνες λαβόντες θάρρος ἐστρατοπέδευσαν ἐν Τρικόρφοις πλησίον τῆς Τριπόλεως εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης.

Ἀφοῦ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Χουρσὴτ Πασᾶς ἔμαθε τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, διέταξε τὸν Ὁμέρ Πασᾶ Βριώνην καὶ τὸν Μεχμέτ Πασᾶν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἐπαναστατήσασαν Ἑλλάδα. Οὗτοι δ' ἐτοιμάσαντες στρατὸν περὶ τὰς 7,000 εἰσέβηλον περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου εἰς τὰς Θερμοπύλας. Τὴν δύναμιν ταύτην ἀπεφάσισαν ν' ἀπαντήσωσιν ὁ Πανουρίζ μετὰ ἐξακοσίων, ἔχων παρ' αὐτῷ συναγωνιστὴν καὶ τὸν ἀξιοσέβηστον Ἐπίσκοπον Σόλωνος Ἡσαίαν, ὁ Διοβουνιώτης μετὰ 400, καὶ ὁ ἀνδρεὸς Διάκος μετὰ 500. Οἱ ὑπὸ τὸν Πανουρίζ καὶ Διοβουνιώτην μὴ δυνηθέντες νὰ βασιτάσωσι τὸ βῆρος τῆς δυνάμεως ταύτης ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν· ὁ δὲ Διάκος κατέχων τὴν πρὸς τὰς Θερμοπύλας ἄγουσαν ὁδόν, ἔμενε μαχόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ περὶ τὸν Διάκον δειλιάσαντες ἐφυγον· μόνος δὲ ὁ Διάκος μετ' ὁ ἴγων ἐκ τῶν ὁπαδῶν του ἠσθάνθησαν, ὅτι ἐκεῖ ἀπέθνηεν ὁ Λεωνίδας. Εἰς τοὺς εἰπόντας εἰς αὐτὸν νὰ φύγῃ διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἄλλην περίστασιν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἀπεκρίθη,

«Ὁ Διάκος δὲν φεύγει». Ἐπιπεσόντων δὲ κατ' αὐτοῦ τῶν ἐχθρῶν, ὁ μὲν ἀδελφός του καὶ ὅλοι οἱ περὶ αὐτὸν ἐφονεύθησαν, οὗτος δὲ μαχόμενος περικυκλοῦται ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ συλλαμβάνεται ζῶν καὶ καθημαγμένος, κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ ὅπλον. Ἀχθεῖς δὲ εἰς τὴν Λαμίαν ἀλυσοδεμένος ὑπέστη μαρτυρικώτατον θάνατον, ψηθεὶς εἰς τὴν σοῦβλαν.

Τοιαῦτα μαρτύρια ὑφίστανται οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων θηρίων τῆς Ἀσίας ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας!!!

Οἱ δὲ ὁπλαρχηγοὶ Πανουριᾶς καὶ Δουβουνιώτης, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὸν ἀνδρεῖον αὐτὸν συνάδελφον Διάκον, συνελθόντες μετὰ τῶν γρατευμάτων αὐτῶν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Γραβιάς, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ στήσωσι τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμψυχώσωσι τὸ δειλιᾶσεν αὐτῶν στράτευμα· ἐνῷ δὲ ἐσκέπτοντο ἐφθασεν ἀπροσδοκῆτως Ὁδυσσεὺς ὁ Ἀνδρούτσου. Ἀπεφασίσθη δὲ, ὁ μὲν Ὁδυσσεὺς νὰ κλεισθῇ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, ἅμα φανῇ ὁ ἐχθρός, ὁ δὲ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δουβουνιώτης νὰ καταλάβωσι τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, βοηθοῦντες τοιοῦτοτρόπως τοὺς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Ὁ Ὁδυσσεὺς πλήρης τόλμης εἶπεν, ὅτι, ὅστις τῶν στρατιωτῶν θέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ εἰς τὸν χορόν. Ἠγεῖτο λοιπὸν αὐτός, κατὰ πιν' δ' αὐτοῦ ἐπιάσθησαν ὁ Ἰωάννης Γούρας, ὁ Παππᾶ Ἀνδρέας Κακοβιζιανός, ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου Εὐβοεὺς, ὅλοι ἀξιωματικοί· ἐπιάσθησαν δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ περὶ τοὺς ἑκατὸν· εἰσελθόντες δὲ ὠχυρώθησαν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Ἐπελθούσης ἡμῶς τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως, οἱ μὲν περὶ τὸν Πανουριᾶν καὶ Δουβουνιώτην διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ Ὁδυσσεὺς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ κατεῖχον τὴν θέσιν αὐτῶν. Ἐνωθέντες δὲ οἱ εἰς τρία σώματα διηρημένοι Ὀθωμανοὶ, ὥρμησαν πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ ξενοδοχείου. Ἄφοβοι οἱ ἐντὸς ἐτουρέκιζον κατὰ τοῦ σωροῦ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐφόνευον πολλοὺς, ὥστε οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁπισθοδρομήσωσιν· ἀποκρουσθέντες δὲ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν ἀπεσύρθησαν. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ

διέταζαν τότε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ξενοδοχείου, οἱ δὲ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ Ἕλληνες ἐξῆλθον ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀβλαβεῖς διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων.

Κοινὴ ἐπιθυμία συστάσεως κεντρικῆς ἀρχῆς ἐπεκράτει ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ συστηθεῖσα Μεσσηνιακὴ Γερουσία, ὡς οὖσα τοπικὴ, δὲν ἤρκει. Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν τῇ Μονῇ τῶν Καλτετσιῶν, ἐσύστησαν κεντρικὴν ἀρχὴν περὶ τὰ τέλη Μαΐου, ὀνομάσαντες αὐτὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη πλατυτάτῃ καὶ πάντῃ ἀνεύθυνος ἐξουσία.

Τὴν 7 Ἰουνίου ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πληρεξούσιος τοῦ ἀνταδέλφου τοῦ Ὑψηλάντου, Γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπεράτης ἀρχῆς τῆς Ἑταιρίας τῶν Φίλων, ἐφθασεν ἐκ Τεργέστης εἰς Ὑδραν. Χαρὰς καὶ ἐλπίδος ἐπλήρωσε τὰς καρδίας ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἡ ἔλευσις αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐμελλε διὰ τῶν Σπετσῶν ν' ἀποβιβασθῇ εἰς Ἄστρος, μετέβησαν αὐτῶς ὅλοι οἱ Γερουσιασταὶ καὶ ἄλλοι πρόκριτοι, τὸν ὑπεδέχθησαν καὶ τὸν συνῶδυσαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων, δόσαντες εἰς αὐτὸν 200 ὀπλοφόρους εἰς φρουρὰν τοῦ. Ἡ Γερουσία ἀνέδειξεν αὐτὸν πρόεδρόν της, ὁ δὲ Μαυρομιχάλης, ὅστις ἐπρώτευεν, ἔσπευσε νὰ τὸν τιμήσῃ ὡς ἀνώτερόν του· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλάντης ἤθελε νὰ διορισθῇ αὐτοκράτωρ ἀρχιστράτηγος, οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐδέχοντο τοῦτο, ὁ Ὑψηλάντης δυσανεστῆθεις ἀνεχώρησεν· ἐπειδὴ δὲ οἱ πολιорκοῦντες τὴν Τρίπολιν στρατιῶται ἐζήτουν ἐπιμόνως τὸν Ὑψηλάντην, ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν προκρίτων ὁ Ἀναγνωσταρὰς καὶ ὁ Δικαῖος καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ· ἐπιστρέψας δὲ ἔμεινεν εἰς Τρίκορφα ἐν μέσῳ τῶν πολιορκούντων τὴν Τρίπολιν στρατευμάτων.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων ἔμειναν εἰς τὴν Γραβιὰν ἐπὶ ἡμέρας τινὰς θάπτοντες τοὺς νεκροὺς τῶν ἀκολούθως μετέβησαν εἰς Βοδονίσσαν, μετὰ ταῦτα δὲ ἐκυρίευσαν τὴν Λεβαδίαν. Ἀφοῦ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πό-

λιν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε μετὰ 1000 στρατιωτῶν τὸ ἄνωθεν τῆς Λεβαδίας κείμενον χωρίον Σούρπιον, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γούρας· ἀλλ' οἱ Τούρκοι προσβαλόντες αὐτοὺς τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καθὼς καὶ τοὺς Πελοποννησίους, οἵτινες ἦλθαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησαν πρὸς τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας καὶ ἐκυρίευσαν.

Ὁ Ὁμέρ Πασᾶς μετέβη μετέπειτα εἰς Εὐβοίαν· ὀλίγας δὲ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκεῖ μεταβάσεώς του, οἱ ὑπὸ τὸν Ὁμέρμπειν τῆς Καρύστου Τούρκοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Κυμαίους κατὰ τὸ χωρίον Λέπουρα καὶ ἐφόνευσαν τὸν γενναῖον αὐτῶν ἀρχηγόν Γεώργιον Ἰωάννου Παππᾶν, ἔκασαν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κύμην. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τῆς εἰς Χαλκίδα μεταβάσεώς του ὁ Ὁμέρ Πασᾶς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Βρυσακίοις ὠχυρωμένων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ Ἀγγελῆς διαθέσας καλῶς τὰ τῆς μάχης ἀπέκρουσε τὴν προσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, βοηθούμενος καὶ διὰ θαλάσσης ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν πλοίων. Οἱ δὲ Ὁθωμανοὶ ἐπέστρεψαν κατρησχυμένοι εἰς τὴν Χαλκίδα, ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν καὶ δύο κανόνια.

Οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν, μαθόντες τὴν εἴσοδον τῶν Τουρ-
κικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἔστειλαν κρυφίως Ὁθω-
μανοὺς τινας καὶ παρέστησαν εἰς τὸν Ὁμέρ Πασᾶν τὴν δεσινὴν
θέσιν τῶν· ἐξερχόμενοι δὲ προσέβαλλον τοὺς Ἕλληνας. Εἰς
μὴν δὲ τῶν προσβολῶν τούτων ἐφανεύθη ἀνδρείως τις καὶ ὀρ-
μητικὸς ἄραψ, τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες
καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσειῦ. Ἀγανακτήσαν-
τες ὅμως οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῇ θεάματι τούτῳ, ἐξήγαγον τῆς
φυλακῆς δέκα Χριστιανοὺς, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε συνέλαβον,
ἀπεκεφάλισαν αὐτοὺς καὶ ἀνεστήλωσαν τὰς κεφαλὰς τῶν ἀπέ-
ναντι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ὁμέρ Πασᾶς μαθὼν τὴν θέσιν τῶν
ἐν τῇ φρουρῇ Ἀθηνῶν Ὁθωμανῶν, δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτρι-
βῇ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ καὶ ἐκίνησε πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἡ προσέγ-
γισις αὐτοῦ ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν
πόλιν. Οὗτος δ' εἰσελθὼν μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐλα-

φυραγωγῆσε τὴν πόλιν καὶ ἔσφαξε τοὺς μείναντας Χριστιανούς, μὴ σεβόμενος οὐδ' αὐτὰ τὰ Προξενεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν κυβερνήσεων των. Τοιουτοτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες κατέφυγον εἰς Αἴγιναν, Σκλαμῖνα καὶ εἰς ἄλλα διάφορα μέρη.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ ἀπρομήθευτα αὐτῶν φρούρια, ἦτον ἐπόμενον νὰ αἰσθανθῶσι ταχέως τὴν ἔλλειψιν τῶν ζωοτροφῶν. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου σταλέντα κατ' αὐτῶν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνὸν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς. Ἀκολούθως δὲ παρεδόθη καὶ τὸ Νεόκαστρον· ἐκ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν τῆς πόλεως ταύτης ἄλλοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἄλλοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία.

Οἱ Ἕλληνες, οἱ πολιορκοῦντες τὴν Τρίπολιν, συχνὰ συγκρούοντο μετὰ τῶν πολιορκουμένων καὶ ἐκ τούτου συνέβαινον φόνοι συχνοί. Οἱ Ὀθωμανοὶ στενοχωρούμενοι ἤθελον νὰ συμβιβασθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐπρότεινον νὰ ἀποζημιώσωσιν αὐτοὺς δι' ὅσας φθοράς ἐπροξένησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ νὰ ἀποτίσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἀναβαίνοντα περὶ τὰ 50,000,000 γροσίων, ὁ συμβιβασμὸς δὲν ἐπέτυχε καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν. Τὴν δὲ 23 Σεπτεμβρίου, οἱ Ἕλληνες ἰδόντες τὸ πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἀφρούρητον ἀνέβησαν πεντήκοντα αὐτῶν ἀλλεπαλλήλως· ἐπήδησαν ἔσωθεν τοῦ τείχους, ἤνοιξαν τὴν ἀφρούρητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην πύλην, εἰσήγαγον τοὺς συναγωνιστάς των καὶ ἔστησαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἰδόντες οἱ Ὀθωμανοὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἔτρεξαν πρὸς τοὺς εἰσελθόντας Ἕλληνας πυροβολοῦντες καὶ πυροβολούμενοι. Οἱ δὲ ἔξω Ἕλληνες ἰδόντες τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ὥρμησαν ὅλοι ἀναβαλόντες τὰ τεῖχη, καὶ ἀνοι-

γοντες τὰς ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν πυροβολισμόν τῶν ἐχθρῶν, εἰσῆλθον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα κατὰστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἐφάνιντο δὲ οἱ Ἕλληνες ὡς θέλοντες ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ νὰ ἐκδικηθῶσιν ἀδικήματα τεσσάρων αἰώνων. Οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλοις τισὶ μέρεσι κακὴν αὐτῶν πρὸς τοὺς Χριστιανούς διαγωγὴν ἐφρονέθησαν ἅπαντες· 200 ἦσαν οἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας πεσόντες Ἕλληνες· δεκακισχίλιοι δὲ πάσης ἡλικίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑβραίων, οἱ φρονεθέντες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες· οἱ δὲ λοιποὶ ἡχμαλωτίσθησαν, ἐκτὸς 40 φυγόντων εἰς Ναύπλιον. Οἱ ἐπισημότεροι αἰχμαλῶται ἦσαν ὁ Κεχαγιάρμπεης, ὁ Καϊμακάμης, ὁ Μουσταφάρμπεης, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Πασάδων, ἅπειρα δὲ καὶ πολύτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα.

Ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Καρὰ Ἀλὴν ἐβόησεν εἰς τὰ μεσημβρινὰ παραλία τῆς Σάμου. Ἡ εἰδησις τῆς ἐξόδου τοῦ στόλου ἐβόηεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους καὶ ἔστειλαν τὸν στόλον αὐτῶν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἰδὼν τὸν Ἑλληνικὸν ἐφυγε πρὸς τὴν νήσον Κῶ, ὁ δ' Ἑλληνικὸς ἔκαυσεν ἐννέα φορτηγὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἐμελλον ν' ἀποβιβάσωσι στρατεύματα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Σάμον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκ τῆς Κῶ διευθύνθη πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐχορήγησε τροφὰς εἰς τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην, καὶ μετὰ ταῦτα πλέων πρὸς τὰς Πάτρας ἐβόηθησε τὰ φρούρια μὲ τροφὰς, ἔκαυσε τὸ Αἴγιον καὶ τὸ Γαλαξείδιον καὶ προσωρμίσθη εἰς τὴν Συκιῶνα, σκοπεύων νὰ δώσῃ τροφὰς εἰς τὸ φρούριον τῆς Κορίνθου· ἀλλ' ἐμποδισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Ἐκτὸς τῶν Χριστιανικῶν αἱμάτων, ἀτιναέχυθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἄλλοις διαφόροις μέρεσιν, ἐπέπρωτο νὰ χυθῇ ἀθὼν αἷμα καὶ ἐπὶ τοῦ ἑδάφους τῆς Κύπρου. Ἐπὶ τῇ ἐκρήξουσ τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκ-

ναστάσεως, διατάχθη ὁ Παῖδας τῆς Ἀκρῆς νὰ μεταφέρῃ εἰς Κύπρον 3,000 στρατευμάτων πρὸς περιστολὴν τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐδόθη ἄδεια εἰς τὸν Μουσελήμην αὐτῆς νὰ σφάζῃ ὅσους ἐνόμιζεν ἀξίους σφαγῆς. Ὁ Μουσελήμης λαβὼν τὰ στρατεύματα ταῦτα, συνεκάλεσεν εἰς Λευκωσίαν τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς προκρίτους ἐπὶ λόγῳ νὰ σκεφθῶσι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων· ἀλλὰ τὴν 9 Ἰουλίου μεταφερθέντες ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς Πάφου, Κιττίου καὶ Κυρηνίας εἰς τὴν ἀνάσθεν τοῦ Διοικητηρίου πλατεῖαν, ὁ μὲν Ἀρχιεπίσκοπος ἐκρεμάσθη ἀπὸ τινος δένδρου, οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς ἀπεκεφαλίσθησαν· ἀπεκεφαλίσθησαν δὲ καὶ πολλοὶ πρόκριτοι Χριστιανοί, τὰ σώματα τῶν ὁποίων ἔμενον ἄταφα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας σφάζοντες τοὺς ἀθώους Κυπρίους. Πλεῖσά τινα Γαλλικὰ, εὐρεθέντα ἐν Κύπρῳ, ἔσωσαν πολλὰς οἰκογενείας ἀπὸ τοῦ πελέκους τῶν βαρβάρων τούτων Ὀθωμανῶν. Ὁμοίαι σφαγαὶ συνέβησαν ἐν τε τῇ Σμύρνῃ καὶ τῇ νήσῳ Κῶ.

Κατὰ τὸν Αὐγούστον μῆνα ἔφθασεν ἐκ Λιβόρνου εἰς Μεσολογγίον ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν φιλελλήνων ἀξιωματικῶν καὶ νέων μαθητευόντων εἰς τὰ ἐν Ἰταλίᾳ πανεπιστήμια. Οἱ Μεσολογγῖται τὸν ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς· αὐτὸς δ' ἀνήγγειλε τὴν ἐλευσίν του πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τῷ ἀπήντησε νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Μετέβη ὅθεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον τῶν Πατρῶν, ὅπου ἐγνώρισε προσωπικῶς τοὺς προεστώτας Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἀνδρέαν Ζαΐμην καὶ τὸν Παλαιὸν Πατρῶν Γερμανόν. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη εὐλκιρινῶς καὶ τῷ παρέστησεν ἀπροκαλύπτως τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Μετὰ ταῦτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὅπως διοργανίσῃ αὐτήν. Ὁ Μαυροκορδάτος λοιπὸν μετὰ τοῦ Θεοδώρου Νέγρη διήρесе τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, καὶ κατέστησεν εἰς μὲν τὴν δυτικὴν κεντρικὴν Γερουσίαν, ἐδρεύουσαν ἐν Μεσολογγίῳ, εἰς δὲ

τὴν ἀνατολικὴν κυβερνεῖον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρείος Πάγος.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως μετέβησαν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰς Ναύπλιον, τὸ ἐστενοχώρησαν καὶ τὸ ἠνάγκασαν ν' ἀρχίσῃ διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ζωοτροφῶν· ἀλλὰ πλοῖον ἐκ Μεσσήνης διελθὼν κρυφίως διὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἔδωκε ζωοτροφίας εἰς τὸ φρούριον, καὶ οὕτως ἐματαιώθη πρὸς τὸ παρὸν ἡ πολιορκία.

Κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰσέβαλον μετὰ 7,000 στρατιωτῶν τέσσαρες πασάδες, Βεράμ, Μεμῆς, Σχαδὴν Ἀλῆς καὶ Χατσῆ Βεκὺρ καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Λαμίαν, ἀλλὰ χίλιοι πεντακόσιοι περίπου Ἕλληνες καταλαβόντες τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, Γούραν καὶ Δουβουνιώτην, τὴν μὲν 23 Αὐγούστου ἀπέκρουσαν καὶ ἠφάνισαν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, τὴν δὲ 25 ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ὅλον τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἐγένοντο κύριοι ὅλοι τῆς ἀποσκευῆς. Εἰς τὴν μάχην ταύτην διέπρεψε μάλιστα ὁ Γούρας, φονεύσας ἰδίαις χερσὶ τὸν Μεμῆς Πασάν. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μάχης ταύτης ἦτον, ὅτι οἱ δύο εἰσβαλόντες προηγουμένως Πασάδες θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀπεστερημένους πάσης βοηθείας, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἠπειρον. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κορίνθου Τούρκοι, μὴ βλέποντες ἕκτοτε οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐπιкуρίας, παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκας.

Περὶ δὲ τὰ μέσα Δεκεμβρίου, συνελοῦσα ἡ πρώτη ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἡ συνέλευσις ἐξέδωκε καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐμφαντικὸν κήρυγμα·

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος».

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη Ὀθωμανικὴν ὀδυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτετον καὶ ἀπαρραδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ ἀποσεῖσιν αὐτὸν μετὰ μεγάλων θυσιῶν, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, εἰς Ἑθνικὴν συνέλευσιν συνηγμένων,

»ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν
»καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἀκολουθῶς δ' ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν τοῦ Ἔθνους πολίτευ-
μα καὶ συνέστησε κυβέρνησιν ἐκ δύο σωμάτων· τὸ μὲν ἐν Βου-
λευτικόν, τὸ δ' ἄλλο Ἐκτελεστικόν, καὶ ἐν Ὑπουργικόν Συμ-
βούλιον. Πρόεδρος δὲ τοῦ μὲν βουλευτικοῦ ἐξελέχθη ὁ Δημή-
τριος Ὑψηλάντης, τοῦ δὲ ἐκτελεστικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Μκυ-
ροκορδάτος, τοῦ δὲ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὁ Θεόδωρος Νέγρης.

Ἡ συνέλευσις παρεδέχθη ὡς χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς
Ἐθνικῆς σφραγίδος τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς Ἐθνικὴν δὲ σημαίαν τὴν
ἐξ ἐννέκ ὀριζοντείων ἐναλλάξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν
ταινιῶν ἐσχηματισμένην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

1822

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Καρύστου καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ἡλίου Μαυρο-
μιχάλη — Εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη. — Δημήτριος Ὑψηλάντης. — Πέτρος
Μκυρομιάλης. — Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — Κατατροφὴ τοῦ Δρά-
μαλη. — Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ Τουρκοφάγος. — Καταστροφὴ
τῆς Χίου. — Ἀνδρέας Μιχαήλ. — Κωνσταντῖνος Κανάρης. — Μέγα
τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου κατόρθωμα. — Ἐπινεδίδοτος
φυγὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. — Ἀλω-
σις Ἀθηνῶν. — Ἡ περὶ Πέταν μάχη. — Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσα-
λογγίου. — Ἀλέξανδρος Μκυροκορδάτος. — Ὑποχώρησις τῶν Τούρκων
ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. — Νέον τοῦ Κανάρη κατόρθωμα ἐν Τε-
νέδῳ. — Ἀλωσις Ναυπλίου.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους τούτου ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον
νὰ πολιορκηθῶσι τὰ ἐν Εὐβοίᾳ φρούρια τῆς Καρύστου καὶ
Χαλκίδος. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης προσκληθεὶς παρὰ τῶν
Εὐβοίων ὡς ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων,

μετέβη συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ θείου του Κυριακούλη μετὰ 600 Μανιατῶν πλησίον τῶν Στούρων, καὶ μετὰ τινα συμπλοκὴν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ περὶ τοὺς 300 ἐπιλέκτους Τούρκους· ὁ δὲ Κυριακούλης καὶ ὁ Βάσος Μαυροβουνιώτης, ἐκλεχθεῖς παρὰ τῶν Κυρκιῶν ὡς ἀρχηγὸς ἀντὶ τοῦ φονευθέντος Γεωργίου Ἰωάννου Παπαῦ, ὑπῆλθον διὰ νὰ καταλάβωσι θέσιν τινὰ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἀλλ' ἐνῷ ἀνέβαινον, κατέβαιναν ἐκεῖθε ὁ Ὁμέρμπεης μετὰ ἰσχυρὰς δυνάμεως, εἰδοποιηθεὶς ἀφ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρικῶν κινήματων· ἀδυνατώτεροι αἱ ὑπὸ τὸν Βάσον καὶ Κυριακούλην ὥπισθοδρόμησεν καὶ ἐχωρίσθησαν· οἱ δὲ ἀποκλείσαντες τοὺς ἐν Στούροις Τούρκους, μαθόντες ὅτι ὁ Ὁμέρμπεης ἤρχετο, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ Ἡλίας συνοδευόμενος ὑπὸ ἑπτὰ πιστῶν ὁπαδῶν, μὴ καταδεχόμενος νὰ φύγῃ, ἐκλείσθη εἰς ἀνεμόμυλόν τινα κείμενον ἐπὶ λόφου, καὶ παρεκίνει τοὺς φεύγοντας νὰ ἐγκκρτερήσωσιν, ἀλλ' οὗτοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἀφοῦ δὲ ἐπολέμησαν ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ὥρμησαν ξιφῆρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀπέθανον ἅπαντες, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡλίας, εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποθανών· ὁ δὲ Ὁμέρμπεης μαθὼν, ὅτι εἰς τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ ἐπίσημος αὐτοῦ νέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο ὅλοι οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ τε καὶ πολεμικοὶ συνελθόντες εἰς χωρίον Ἀλιβέρι, προσεπάθουν νὰ μείνῃ ἀδιᾶλυτον τὸ στρατόπεδον· ἐνῷ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος, ἔφθασε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ 300 καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε. Κινήσαντες δὲ περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου εἰς Κάρυστον, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς κατέλαβε τὴν ἀνωθεν τοῦ φρουρίου θέσιν Πλακωτὰ, ὁ δὲ Κυριακούλης, Κριεζώτης καὶ Βάσος κατέλαβον τοὺς κήπους, πολιορκοῦντες τὸ φρούριον. Ἐνῷ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προοδεύουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἄλλους ἀνεχώρησεν, ἀφ' οὗ ἔλαβε δῶρά τινα καπνοῦ καὶ ταμβάκου ἐντὸς κοτυιῶν παρὰ τοῦ Ὁμέρμπεη.

μετὰ δὲ τὴν φυγὴν ταύτην διελύθησαν καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, θεωροῦντες ἄχρηστον τὴν ἐκεῖ διατριβὴν των· ὁ δὲ ἰθαγενὴς Κριεζώτης ἔμεινεν ἐκεῖ, περιφερόμενος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐβοίας μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ στρατιωτῶν.

Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀφοῦ κατετρόπωσε διὰ τοῦ Χουρσὴτ Πασᾶ τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἀγριὸν σατράπην τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασᾶν καὶ ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστροῦ καὶ τοῦ Στρυμόνος τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου συνέρρευσαν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας· συγχρόνως δὲ οἱ στόλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βαρθαρίας ἡτοιμάζοντο νὰ ὑποστηρίξωσιν πανταχόθεν τὴν ἐπιδρομὴν ἐκείνην. Περί δὲ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ὁ Χουρσὴτ Πασᾶς, καταλιπὼν τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Ἡπείρου εἰς τὸν Ὁμὲρ Βριώνην, ἦλθεν εἰς τὴν Λάρισσαν τῆς Θεσσαλίας καὶ διέταξε τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὅποῖον εἶχεν ἤδη καταλάβει τὰς ὀχθὰς τοῦ Σπερχειοῦ, νὰ ὀρμήσῃ ἀμέσως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σῶμα τοῦτο συνέκειτο ἀπὸ 40,000 περίπου ἀνδρῶν, τὸ πλεῖστον ἱππέων, καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ Μαχμουὺτ Πασᾶ Δράμαλη, διότι ὁ γέρον Χουρσὴτ Πασᾶς ἔμεινεν εἰς Λάρισσαν, διὰ νὰ διευθύνῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα πόλεμον, τὸν ὅποῖον θέλομεν ἐκθέσει ὕστερον.

Κατὰ δυστυχίαν οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὰ κατορθώματα τοῦ παρελθόντος ἔτους, καὶ ἀρχίσαντες νὰ διχονοῶσι πρὸς ἀλλήλους, δὲν εἶχον προκαταλάβει μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις τὰ διάφορα στενὰ, διὰ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ περάσῃ ὁ Δράμαλης· ὅθεν ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐφθασεν ἀνεμποδίστως σχεδὸν μέχρι τῆς Κορίνθου, καὶ ἐγένεεν ἀμαχητὶ κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, τὸν ὅποῖον ἐγκατέλειπεν ὁ φρούραρχος αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν Κορίνθον κατῆλθεν ὁ Δράμαλης περὶ τὰ μέσα

τοῦ Ἰουλίου εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὅποτον ἦτον ἑτοιμον νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἡ Κυβέρνησις, διηρημένη οὖσα, τίποτε δὲν ἐπραξε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐχθρῶν, ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ὀλίγοι τινὲς γενναῖοι καὶ ἐπιτήδειοι ἄνδρες, ἐξ ὧν δίκαιον εἶναι νὰ ἀναφέρωμεν πρὸ πάντων τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, τὸν Πέτρον Μαυρομιχαλὴν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων ὠχυρώθη εἰς τοὺς Μύλους καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, διὰ νὰ ἀνθῇ ὀλίγας ἡμέρας εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ νὰ δώσῃ οὕτω καιρὸν εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην νὰ συλλέξῃ στρατιώτας ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν, τὸ ὅποτον καὶ ἐγένετο. Κατελθόντος δὲ τοῦ Κολοκοτρώνου ἀπὸ Τριπόλεως μετὰ 40,000 περίπου ἀνδρῶν, οἱ ἐχθροὶ ἐνόησαν ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου· ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν ἠδύναντο οὔτε εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους νὰ μείνωσι δι' ἑλλειψιν τροφῶν, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν εἰς Κόρινθον. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, προλαβόντες, κατέλαβον ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην καὶ τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον τὰ στενὰ τὰ φέροντα ἀπὸ τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς Κόρινθον καὶ ὀρμήσαντες κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσι διὰ τῶν στενῶν τούτων, ἐπήγαγον εἰς αὐτοὺς φοβεράν φθοράν· ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῶν ἐχθρῶν καὶ τινες τῶν Πασάδων ἔπεσαν κατὰ τὰς ἐνδόξους ἐκείνας μάχας, καθ' ἃς ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας διέπρεψεν ὁ Πελοποννήσιος Νικήτας Σταματελόπουλος, ὅστις τότε ἐπωνομάσθη *Τουρκοφάγος*. Ἐλαβον δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ λάφυρα πολλὰ, διότι ὅλα τὰ φορτηγὰ ζῶα, ἐν οἷς καὶ 200 κάμηλοι, καὶ ὅλαι αἱ ἀποσκευαὶ τοῦ ἐχθροῦ ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν.

Καὶ ὁ μὲν Δράμαλης ἐκλείσθη μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ

στρατοῦ αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, ὅπου ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανάλαβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου.

Ἡ Χίος, ἃν καὶ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπεστατήσαν, ἔμενεν ἡσυχος· ἡ δὲ Τουρκικὴ ἐξουσία πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῆς ἐζήτησεν ὁμήρους ἐκ τῶν προκρίτων καὶ τὸν Ἀρχιερέα αὐτῶν Πλάτωνα. Τούτων οὕτως ἐχόντων, Ἀντώνιος Βουρνίας, Χίος, ὅστις ὑπηρέτησεν ἄλλοτε εἰς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ Γαλλικὸν στρατὸν, ἐτόλμησε νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν πατρίδα του. Μεταβὰς δὲ εἰς Σάμον μετὰ τινων ἄλλων κατέπεισε τὸν Λυκοῦργον Λογοθέτην νὰ κινήσῃ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Χίου. Ὁ δὲ Λυκοῦργος παραδεχθεὶς τοῦτο μετέβη εἰς Χίον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως καὶ ἀπεβιβάσθη περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς τινὰ λιμένα αὐτῆς, ὀνομαζόμενον «Ἀγία Ἐλένη». Οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν δύναμιν ταύτην ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον, ὃ δὲ φρούραρχος ἐζήτηε νὰ κλείσῃ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐκτὸς τῶν ληφθέντων ὁμήρων, καὶ ἄλλους ἐκ τῶν εὐκαταστατών, ὅσους ἠδύνατο. Ὁ Λυκοῦργος εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει κατήγγησε τὴν δημογεροντίαν, καὶ συνέστησε προσωρινὴν διοίκησιν ἐξ ἑπτὰ ἐφόρων καὶ ἔφερε κανόνια, τὰ ὅποια ἔστησε κατὰ τοῦ φρουρίου.

Ἡ ἀγγελία τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Χίων φθάσασα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπετάχυνε τὴν ἀπόπλευσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ἐξῴθεν τῆς Χίου ὁ στόλος οὗτος, συγκεῖμενος ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν 6 τοῦ πρώτου μεγέθους, ἐνέα φρεγάται καὶ ἄλλα διάφορα, φέρων καὶ ἐπτακισχιλίους στρατιώτας, τινὰς τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀπὸ τὰ ἀντικρὺ τῆς Χίου παράλια. Ἦρχισε δὲ νὰ πυροβολῇ τὴν πόλιν, πυροβολουμένην συγχρόνως καὶ παρὰ τοῦ φρουρίου. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἔστειλαν πλοῖα διὰ νὰ σώσωσι τοὺς κινδυνεύοντας Χίους.

Ὁ Καπετὰν Πασῆς ἀποβιβάσας τοὺς ἀγρίους αὐτοῦ στρατιώτας ἔλαυσε τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶ χωρία, οἱ δὲ Χῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἰνα δὲ συλλάβῃ αὐτοὺς εὐκολώτερον ὁ Καπετὰν Πασῆς, ἔδωκε πρὸς τοὺς Προξένους ἑγγράφον ἀμνη-

στείας καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ πείσωσι τοὺς κατοικοὺς εἰς τὸ νὰ ἐπιστρέψωσιν. Οἱ δυστυχεῖς Χῖοι, ἀπηυδισμένοι ἐκ τῆς κακοπαθείας, ἤκουσαν μετὰ χαρᾶς τὴν ἀμνηστειὰν ταύτην καὶ ἔστειλαν περὶ τοὺς 70 προσετώτας, διὰ νὰ πείσωσιν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Καπετὰν Πασᾶ, καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι, διότι τοὺς χαρίζει τὴν ζωὴν· ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐκρέμασεν ὁ Καπετὰν Πασᾶς τοὺς ληφθέντας ὁμήρους περὶ τοὺς 65 καὶ τὸν Ἀρχιερέα Πλάτωνα ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου, τοὺς δὲ 70 προσετώτας ἀπὸ τὰ κατάρτια τῶν πλοίων.

Οἱ αἰμοδιψεῖς Ἀσιανοὶ Τοῦρκοι, διασπαρέντες εἰς διάφορα μέρη, ἤρχισαν τὰς σφαγὰς καὶ τὰς λεηλασίας. Μέρος αὐτῶν ὤρμησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐφόνευσεν περὶ τὰς 3,000 πολιτῶν· εἰς ἕτερον δὲ μοναστήριον ἔσφαξαν περὶ τὰς 2,000 Χριστιανῶν. Τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση ἀντήχουν ἀπὸ τοὺς θρήνους τῶν δυστυχῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ἐκρήμνιζον εἰς τὰς φάραγγας, ἢ ἐκρέμων ἐκ τῶν δένδρων, ἢ κατέκοπτον μεληθδόν. Νήπια ἐσφενδονίζοντο κατὰ πετρῶν· ὅλη ἡ χώρα ἐβάφη ἀπὸ τὰ αἵματα· τεσσαράκοντα χιλιάδων γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἐφύλαξαν τὴν ζωὴν διὰ νὰ τὰς πωλήσωσιν εἰς Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἄλλα διάφορα μέρη. Τὰ νοσοκομεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας καὶ συγκατέκαυσαν καὶ τοὺς ἀθλίους ἀρρώστους· ναὶ ἐβεβηλώθησαν καὶ κατεκάλησαν· παιδιὰ ἀνήλικα περιπλανώμενα, ἀφροῦ ἐφονεύθησαν αἱ μητέρες των, συνηθροίσθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἐσφενδονίσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἰδοὺ εἰς ποῖα αἰμοδιψῇ θηρία, ἀνοχῇ τῶν Εὐρωπαίων, εἶναι ἐγκαταλελειμμένη ἡ Ἀνατολὴ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας!

Ἡ περὶ τῶν συμφορῶν τῆς Χίου ἀγγελία ἐνέπλησε θλίψεως καὶ ἀγανακτήσεως σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα· οἱ Ὑδραῖοι καὶ οἱ Σπετσιῶται ἐξέπλευσαν τῇ 23 Ἀπριλίου, καὶ, ἐνωθέντες τῇ 28 μετὰ τῆς μοίρας τῶν Ψαρῶν, ὤρμησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος στόλος συνέκειτο ἀπὸ 56 πλοίων, ὧν τὰ μέγιστα ἔφερον 20 κανόνια, καὶ ἀπὸ 6 πυρ-

πολικῶν· προΐστατο δὲ τῆς μὲν τῶν Ψαριανῶν μοίρας ὁ Νικόλαος Ἀποστόλης, τῆς δὲ τῶν Σπετσιωτῶν ὁ Γεώργιος Ἀνδροῦτσος, τῆς δὲ ὅλης δυνάμεως ὁ αἰμίμηστος Ἀνδρέας Μιαούλης, ἀνὴρ Ὑδραῖος, ὅστις ναυαρχήσας σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα, ἀνεδείχθη ἐνάμιλλος τῶν μεγαλητέρων ναυτικῶν ἡγεμόνων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ Ἱστορία.

Ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα περιέπλεον μεταξὺ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Χίου, σῶζοντα ὅσους ἠδύναντο πλειότερους Χίους. Ὁ Καπετὰν Πασᾶς προσεποιεῖτο ὅτι περιφρονεῖ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἐξέπλεε μὲν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' ἅμα ἀνταλλάττων σφαίρας τινὰς μὲ τοὺς ἀντιπάλους, ἐπανήρχετο εἰς τὸν λιμένα· τῇ 18 Μαΐου, ἐν συμβουλίῳ γενομένῳ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, ἀπεφασίσθη κρίσιμος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔφοδος· καὶ ἐγένοντο τῶντι τὴν ἐσπέραν τῆς 19 καὶ τὴν ἐπιούσαν δύο, ἐν τῷ πορθμῷ τῷ μεταξὺ τῆς Χίου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ναυμαχίαι, καθ' ἃς οἱ Ἕλληνες μετὰ γενναιότητος ἡγωνίσθησαν, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν εἰτι νὰ ἐπιφέρωσι πολλὴν ζημίαν εἰς τὴν ὑπερογκον τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν. Ὅθεν ὁ μὲν Ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς Ψαρὰ, ὁ δὲ Καπετὰν Πασᾶς, ἐκλαβὼν τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ὡς ἥτταν, προσλαβὼν δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 4 Ἰουνίου νέαν ἐπικουρίαν, δι' ἧς ὁ στόλος του συνεποσώθη εἰς 38 μεγάλα πλοῖα, πρὸς δὲ τούτοις περιμένων ἑτέραν ναυτικὴν μοῖραν ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἥτις ἐμελλε νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἅμα ἀποβιβάσασα στρατεύματά τινα εἰς Κρήτην, ἐνόμιζεν ὅτι εὐχερῶς ἡδὴ θέλει κατατροπώσει ἀπάσας τὰς νήσους· καὶ πρὶν ἐκπλεύσῃ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἡτοιμάζετο νὰ πανηγυρίσῃ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου, τὴν παραμονὴν τῆς μεγαλητέρας τῶν Τούρκων ἐορτῆς, ἥτις καλεῖται Βαϊράμιον. Περιεστοιχισμένος δὲ ὑπὸ τῶν αἵματοφόρων τροπαίων τῆς Χίου, εἶχε λησμονήσει, ὅτι πλησίον αὐτοῦ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ναυλοχοῦντες εἰς Ψαρὰ, δὲν ἐκάθηντο ἄργοι, ἀλλὰ ἐβουλεύοντο τίνι τρόπῳ νὰ καταφέρωσιν εἰς τὸν Τουρκικὸν στό-

λον πληγὴν τινὰ καιρίαν πρὶν ἢ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ. Ὅθεν ἀπεφάσισαν, ἐκλέξαντες νύκτα σκοτεινὴν, νὰ ἐκπέμψωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν δύο πυρπολικά. Ὁ *Κωνσταντῖνος Κατάρης Ψαριανός*, περιώνυμος ἐπὶ τῇ τόλμῃ αὐτοῦ καὶ δεξιότητι, καὶ τριάκοντα τρεῖς ἕτεροι ἄνδρες, ἀνέλαβον ἐκουσίως τὴν ἐπὶ τῶν πυρπολικῶν ὑπηρεσίαν, τὴν δὲ 6 Ἰουνίου, ἀφοῦ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐξέπλευσαν συνοδευόμενοι μακρόθεν ὑπὸ ἑξὶ πολεμικῶν πλοίων.

Τὰ δύο πυρπολικά, φέροντα Γαλλικὴν καὶ Αὐστριακὴν σημαίαν, ἐναυσιπόρησαν πρὸς τὸν Τσεσμέν καὶ ἐπλησίασαν τόσον εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα, ὥστε διετάχθησαν παρ' αὐτῶν νὰ μακρυνθῶσι· καὶ τότε μὲν ἐπαλινδρόμησαν, ἀλλὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθον, καὶ, ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου φερόμενα, παρεισέδυσαν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ *Κανάρης* ἐκόλλησέ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πρῶραν τῆς *Τουρκικῆς ναυαρχίδος*, ἡγχυροβολημένης εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ὅλου στόλου, καὶ μετέδωκεν ἀμέσως εἰς αὐτὴν τὸ πῦρ· οἱ δὲ πυρπολισταὶ, ἐπιβάντες εἰς ἀκάτιον μέγα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τούτῳ ἔσυρον κατόπιν των, περιέπλευσαν τὴν πρύμναν, παιανίζοντες ἐπὶ τῇ κατορθώματι. Τὸ ἕτερον πυρπολικὸν ἐκόλλησεν ὁμοίως εἰς ἓν ἄλλο δίκροτον, φέρον τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου καὶ τὴν σημαίαν τοῦ ὑποναύρχου, καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ πῦρ, ἀλλ' ὄχι μετ' ἴσης ἐπιτυχίας, διότι οἱ ἐν αὐτῷ ἔθεσαν τὸ ἐναυσμα πρῶϊμωτερον τοῦ δέοντος· οἱ σύντροφοὶ των ἐδέχθησαν αὐτοὺς, τὸ ἀκάτιον αὐτῶν καὶ οὕτως οἱ 34 πυρπολισταὶ διῆλθον ἀναμέσον ὅλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου σῶσι καὶ μηδεμίαν λαβόντες πληγὴν· ἀλλ' εἶχον ἐν τῷ ἀκατίῳ πυρίτιδα, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ νὰ παραδῶσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸν θάνατον μᾶλλον ἢ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐνθὺ δὲ αὐτοὶ ἀπῆρχοντο περιχαρεῖς ἐν τῷ λυμένῳ τῆς Χίου συνέβαινε φοβερόν θέαμα· ἡ ναυαρχὴς μετεβλήθη ἐντὸς μικροῦ εἰς στήλην πυρός· ἐκ τῶν 2,286 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους περιεῖχε, μόλις ἐσώθησαν 180· ὁ *Καπετὰν Πάσας*, ἔξω φρενῶν

(ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤ.)

6

γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως, εἰσῆλθε μὲν εἰς ἓν τῶν ἀκατίων, ἀλλὰ μόλις ἐκάθισεν ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τῶν ἱστικῶν κατέπεσεν, ἀνατρέψας τὸ ἀκάτιον καὶ πληγώσας αὐτὸν καιρίως· τότε ὁ Καραΐ Ἀλῆς μετακομισθεὶς ὑπὸ ἐπιτηδείων κολυμβητῶν εἰς τὴν παραλίαν, μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ἐνθα ὁ αἰμοβόρος ἔχυσε τοσοῦτο ἁθῶν Χριστιανικὸν αἷμα. Ἐπὶ τρία δὲ τέταρτα τῆς ὥρας ἐξηκολούθησεν ἡ πυρκαϊὰ τῆς ναυαρχίδος, ἐκπέμπουσα τὴν λάμψιν αὐτῆς μέχρι τῆς Σμύρνης· καὶ περὶ τὴν 2 ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐτινάχθη τὸ πελώριον ἐκεῖνο πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα μετὰ φρικτῆς ἐκρήξεως. Τὸ ἄλλο δίκροτον ἐσώθη, ἀλλ' ἔπαθε τοιαύτην ζημίαν, ὥστε δὲν ἠμπόρεσε πλέον νὰ χρησιμεύσῃ. Καὶ ἄλλα δὲ τινὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐν τῇ ταραχῇ ἐκείνῃ μεγάλως ἐβλάβησαν.

Ὁ Κανάρης καὶ οἱ λοιποὶ νικηταὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸν λιμένα τῶν Ψαρῶν, ἀνευφημούμενοι ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν καὶ χαιρετιζόμενοι ὑπὸ τῶν πυροβόλων τοῦ στόλου καὶ τῶν κωδῶνων τῆς πόλεως· ἀλλ' αὐτοὶ, γυμνώσαντες τοὺς πόδας, ἐπορεύθησαν πρὸ πάντων ἐν σιγῇ βαθεῖα εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ εὐχαριστήσωσι τὸν Θεόν, τὸν προστάτην τῆς Ἑλλάδος, τὸν εὐδοκήσαντα νὰ περιποιήσῃ εἰς 34 ἡρώας τοιαύτην νίκην κατὰ τῶν ἀναριθμητῶν στιφῶν τῶν ἀπίστων. Τὸ κατόρθωμα αὐτῶν διέχυσεν ἀγαλλίασιν ἀπερίγραπτον εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐνέπλησε φόβου καὶ τρόμου ὅλους τοὺς Ὀθωμανοὺς, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα κακῶς ἔχοντα κατέφυγον εἰς Μιτυλήνην καὶ εἰς Τένεδον.

Καὶ ὁ μὲν Ἑλληνικὸς στόλος, ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς ἔτι ἡμέρας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου· ὁ δὲ Τουρκικὸς, λαβὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νέαν πάλιν ἐπικουρίαν, διετάχθη νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀναρχθέντος Αἰγυπτιακοῦ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὰς Πάτρας, διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν διορισθέντα νέον ἀρχιναύαρχον Καραΐ Μεχμέτ, στρατηγὸν ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη. Ὅθεν, καταπλέων τὸ Αἰγαῖον ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, εἶχε πλησιάσει εἰς

τὸν Ἀργολικὸν κόλπον κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Δράμαλης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἀντὶ ὅμως νὰ εἰσέλθῃ ἔκτοτε εἰς τὸν κόλπον τοῦτον καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον, εἰς ὃν ἔφερε τὴν Ἑλλάδα ἡ εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη, ἐξηκολούθησε τὸν πρὸς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον δρόμον αὐτοῦ, καὶ δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ναυπλίου, εἰμὴ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ.

Τὴν 8 λοιπὸν Σεπτεμβρίου, ἐφάνη ἀναγόμενος ἀπὸ τοῦ Μαλέα, ὑπὸ τὸν νέον ἀρχιναύαρχον, πρὸς τὰς νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας· συνέκειτο δὲ ἀπὸ 84 πλοίων, ἐνῶ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μικρότερα ὄντα, μόλις συνεποσύντο εἰς 60. Ἀλλὰ τοσαύτη ἦτον ἡ ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς ἀντεπαρετάχθησαν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὰ πλοῖα ταῦτα, καὶ τοσούτος ὁ τρόμος τὸν ὁποῖον εἶχον οἱ Τούρκοι ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν, ὥστε ὁ κολοσσιαῖος ἐκεῖνος στόλος, τέσσαρας ἡμέρας ἐχρονотρίβησε μεταξύ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, μὴ τολμῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἔπειτα τὴν 12 Σεπτεμβρίου εἰσῆλθε τελευταῖον εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ἐπλησίασε μάλιστα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἡδύνατο δ' ἤδη εὐκολώτατα νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ τὰς ἀναγκάϊας τροφάς, ἀλλὰ τὴν 14, ἐκπλαγεὶς ἀπὸ τοῦ παρακολουθήσαντος αὐτὸν Ἑλληνικοῦ στόλου, ὠπισθοδρόμησε, καὶ, ἀπελθὼν ἀπρακτὸς εἰς Κρήτην, ἐγκατέλιπεν ἀβοήθητον τὸ μέγιστον ἐκεῖνο φρούριον, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθη μετὰ ταῦτα νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν ὅσῳ ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς εὕρισκετο εἰς Ἀθήνας, οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν ἔμενον ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς, ὅτε ὅμως ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἀνεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα, ἡ φύλαξις τῆς χώρας ταύτης ἔμεινεν εἰς τοὺς ἐντοπίους Τούρκους καὶ ὀλίγους Ἀλβανούς. Οἱ Ἕλληνες διεσπαρμένοι, ὡς εἵπομεν, εἰς διάφορα μέρη ἔνεκα τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, ἐπανῆλθον καὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τοὺς Τούρκους. Μετὰ τινὰς

δὲ συμπλοκάς ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔκλει-
σαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον. Οἱ δὲ Τούρκοι εἰσελθόντες
εἰς τὸ φρούριον καὶ στερούμενοι ζωτροφίῶν καὶ ὕδατος, ἤναγ-
κάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν ὑπὸ συνθήκας.

Εἶδομεν ἄνωτέρῳ ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκδοκὸς τῆς κατὰ τὸ
Ἀνατολικὸν τῆς Ἑλλάδος μέρος καὶ κατὰ θάλασσαν μεγά-
λης τῶν Τούρκων ἐστρατείας, ἐν δὲ τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἀνα-
δειχθέντες οἱ ἐχθροὶ κατ' ἀρχὰς εὐτυχέστεροι, ἔπαθον ἐπὶ τέ-
λους καὶ ἐνταῦθα ἤτταν δεινὴν. Ὁ Χουρσὴτ Πασᾶς, ἀφροῦ
κατετρόπωσε τὸν Ἀλῆν, ἐτράπη πρὸ πάντων κατὰ τῶν Σου-
λιωτῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπανελθόντες ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὸ
1820, εἶχον συμμαχήσει μετὰ τοῦ πρώην ἐχθροῦ αὐτῶν, καὶ
τοιουτοτρόπως ὄχι μόνον τὴν πατρίδα των ἀνέκτησαν, ἀλλὰ
καὶ μέγιστα ἰέδοθήσαν τὴν ἐναρξίν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανα-
στάσεως, παρατείναντες ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὴν εἰς τοὺς Τούρ-
κους ἀντίστασιν τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου ἀντιπάλου. Οἱ Σου-
λιῶται ἀπέκρουσαν κατὰ μῆνα Μάιον τὸν ἐπελθόντα ἐπ' αὐ-
τοὺς πολυἀριθμον Τουρκικὸν στρατὸν, καὶ ἐπανειλημμένως
κατετρόπωσαν τὸν τε Ὁμέρ Βριώνην καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοπρο-
σώπως ἐστρατεύσαντα Χουρσὴτ Πασᾶν, ὅστις ὅμως μετ' ὀλί-
γον, ὡς προείπομεν μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀναθεὶς τὴν
ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος εἰς τοὺς
ἀγῶνας αὐτοὺς τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδά-
τος εἰς ὃν εἶχεν ἐπιτραπὴ ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῶν κατὰ
τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πραγμάτων, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Μεσολογ-
ίου τῇ 1 Ἰουνίου εἰς βοήθειαν αὐτῶν μετὰ μικρᾶς στρατιω-
τικῆς δυνάμεως, τῆς ὁποίας τὸ κράτιστον μέρος ἀπετέλουσαν
700 πακτικοί, συγχείμενοι τὸ πλεῖστον ἐκ Φιλελλήνων, δια-
φόρων δηλαδὴ Εὐρωπαίων, οἱ ὅποιοι, διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλ-
λάδα ἀγάπην, ἔδραμον ἀπὸ τὰς πατρίδας αὐτῶν διὰ νὰ συνα-
γωνισθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἱερόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας
ἀγῶνα. Ὁ Μαυροκορδάτος ἤλπιζεν, ὅτι ὁ μικρὸς οὗτος στρα-

τὸς θέλει αὐξήσει προχωρῶν εἰς τὴν Ἑπειρον, διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας. Κατὰ δυστυχίαν ἡ ἐλπίς αὕτη ἐματαιώθη. Τὰ Ἑλληνικὰ τάγματα, μόλις εἰς 2 ἢ 3,000 ἀνδρῶν συμποσούμενα, περιεκυκλώθησαν εἰς Πέταν ὑπὸ τετραπλάσιας Τουρκικῆς δυνάμεως· καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν μετὰ θαυμαστῆς ἀνδρίας, ἀλλὰ κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ· ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔπεσαν οἱ πλείστοι τῶν Φιλελλήνων καὶ ἐπληρώθη ὁ στρατηγὸς Νορμαννὸς, ὅστις ἀπέθανε μετὰ τινὰς μῆνας εἰς Μεσολόγγιον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀποφράδα ἡμέραν ἔπεσεν εἰς Σπλόγγαν καὶ ὁ ἥρως τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὅστις εἶχεν ἐκπλεύσει διὰ θαλάσσης ἀπὸ Μεσολογγίου μετὰ τινῶν Μανιατῶν καὶ Ἀρχάδων, καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Θεσπρωτίαν, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν κατὰ ξηρὰν γενομένην ἐπὶ τὴν Ἑπειρον ἐκστρατείαν. Ἡ κατ' αὐτοῦ σταλείσα ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ἰσχυρὰ δύναμις δὲν ἐπέτρεphen εἰς αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑπείρου. Ὁχυρωθεὶς δὲ εἰς τὴν προμηνημονευθεῖσαν θέσιν, ἀπέκρουσε πολλάκις τοὺς πολεμίους, μέχρις οὗ τὴν 4 Ἰουλίου ἔπεσε, γενναίως μαχόμενος.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὁ Μαυροκορδατός ἐπανῆλθεν εἰς Μεσολόγγιον, οἱ δὲ Σουλιῶται ἀντίσχον μὲν εἰσέτι ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἀλλὰ τελευταῖον στερηθέντες τῶν ἀναγκαίων τροφῶν καὶ ἐφοδίων, ἦλθον εἰς λόγους πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ, παραδόντες εἰς αὐτοὺς διὰ συνθήκης ἐντίμου τὸ Σούλιον, ἀπῆλθον τῇ 4 Σεπτεμβρίου μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, τῶν ὄπλων καὶ τῆς ἀποσκευῆς τῶν εἰς Κεφαλληνίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετ' ὀλίγον ἡ ἡρωικὴ ἐκείνη φυλὴ διεπέρασεν εἰς τὴν Δυτικὴν στερεὰν Ἑλλάδα, οὐδέποτε παύσασα ἀγωνιζομένη ἐνδόξως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους.

Τότε ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐνέβαλε μετὰ 12,000 περίπου λογάδων Ἀλβανῶν καὶ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἱππικοῦ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ εἰς τὴν Αἰτωλίαν, καὶ ἔφθασε περὶ τὰ τέλη

Ὁκτωβρίου πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκετο ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ 380 ἐν ὄλοις ἀνδρῶν. Τὸ πυροβολικὸν των δὲν συνέκειτο εἰμὴ ἐκ 14 παλαιῶν σιδηρῶν κανονίων· τὸ τεῖχος ἦτον ἀσθενὲς καὶ ἀπῆτει φρουρὰν τοῦλάχιστον δεκαπλασίαν. Πρὸς τούτοις ὁ ἐν Πάτραις στρατηγὸς Ἰσοῦφ Πασᾶς ἔστειλε τρία πολεμικὰ πλοῖα διὰ νὰ ἀποκλείσωσι τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ θαλάσσης· ὥστε ἡ ἀντίστασις ἐφαίνετο ἀδύνατος. Ἀλλ' οἱ εὐάριθμοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες ἐνόουν, ὅτι ἂν καὶ ἡ πόλις αὕτη πέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἡ Πελοπόννησος κινδυνεύει τὸν ἔσχατον κίνδυνον· ὅθεν ἀπεφάσισαν, ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των. Ὁ Μαυροκορδάτος διεπαιδαγώγησεν ἐπιτηδεῖως τοὺς ἐχθροὺς μὲ ὑποσχέσεις παραδόσεως καὶ ἠδυνήθη οὕτω νὰ λάβῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν πρὸ καιροῦ ἐζήτησεν. Ἐπὶ Ὑδραϊκὰ πλοῖα, προφθάσαντα, διέλυσαν τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμόν. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἐπικουρία ἐκ Πελοποννήσου μὲν ὑπὸ τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Ἀνδρέαν Λόντον, ἀπὸ δὲ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὸν Τζόγγαν, τὸν Μακρῆν καὶ ἄλλους· ὥστε ἡ φρουρὰ συνεποσώθη εἰς 3,000 περίπου ἀνδρῶν. Ἀφ' ἐτέρου, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀκαρνανίας ἤρχισαν νὰ ἀπειλῶσι κατὰ νῶτον τοὺς Τούρκους καὶ ἡ χειμερινὴ τοῦ ἔτους ὥρα ἠνώχλει ὄχι ὀλίγον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον.

Ὁ Ὁμὲρ Βριώνης, ἀγανακτῶν διὰ τὸ στρατήγημα τοῦτο τοῦ Μαυροκορδάτου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην ἐφοδὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· ἀπεκρούσθη ὅμως μετὰ φθορᾶς μεγάλης, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἠναγιάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρως τὴν τε Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν· καταδιωκόμενος δὲ καὶ πολυειδῶς παρενοχλούμενος ἐν τῇ ἐπανάδῳ ταύτῃ ὑπὸ τῶν νικηφόρων Ἑλλήνων, ἔπαθε καταστροφὴν δεινοτάτην.

Πολὺ δὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους τούτου, οἱ Ἕλληνες κατῴρθωσαν νέους καὶ κατὰ θάλασσαν θριάμβους. Μετὰ τὴν

αίσχρην φυγὴν ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ὁ Καπετὰν Πασᾶς διέτριψεν ἐβδομάδας τινὰς εἰς Σούδαν τῆς Κρήτης· καὶ ἔπειτα, ἐν ἀρχῇ τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐφάνη πάλιν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἀλλὰ μηδὲν λόγου ἄξιον πράξας, ἀπῆλθεν εἰς Τένεδον διὰ τὴν περιμεῖναι ἐκεῖ νέας διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου. Ὁ λιμὴν τῆς Τενέδου δὲν εἶναι ἀσφαλὴς. Ὅθεν, συμβάσης τρικυμίας, ὁ στόλος ἔπαθε ζημίαν μεγάλην· μετ' ὀλίγον δὲ ὑπέστη καὶ ἄλλην συμφοράν.

Δύο πυρπολικά ἀνεχώρησαν ἀπὸ Ψαρῶν τὴν νύκτα τῆς 28 Ὀκτωβρίου συνοδευόμενα ὑπὸ δύο βρικήων, καὶ ἐπλησίασαν τὴν ἐσπέραν τῆς ἐπιούσης εἰς Τένεδον. Τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν ἔφερον Τουρκικὴν ἐνδυμασίαν, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ὑψώσαντα σημαίαν Τουρκικὴν, ἐφαίνοντο διωκόμενα ὑπὸ τῶν δύο βρικήων, τὰ ὅποια ἔχοντα σημαίαν Ἑλληνικὴν, ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν· ἔπαυσαν δὲ τὴν καταδίωξιν ὅμα ἐπλησίασαν ὁπώσουν εἰς τὸν στόλον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες πεπεισμένοι, ὅτι οἱ διχασθέντες ἦσαν ὁμογενεῖς, ἔκραξαν εἰς αὐτοὺς εὐχαρίστως, ὅτι ἤμπορουν ν' ἀγκυροβολήσωσι πλησίον των. Ἀμέσως τὸ ἐν τῶν πυρπολικῶν, ὑπὸ Ὑδραίων ἀγόμενον, ἔδραμε πρὸς τὴν ναυαρχίδα, τὸ δὲ, ὑπὸ τοῦ Κανάρη ὀδηγούμενον, ἐκόλλησεν εἰς ἐν ἄλλο δίκροτον, τὸ ὅποιον περιεῖχε τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου, καὶ ὁ Κανάρης ἔκραξε γεγρονυῖα τῇ φωνῇ· «Τοῦρκοι, σὰς καίομεν καθὼς εἰς τὴν Χίον»!

Ὁ Καπετὰν Πασᾶς, κόψας τὰς ἀγκύρας, διέφυγε μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον· ἀλλὰ τὸ ἄλλο δίκροτον κατελήφθη ὑπὸ τῆς φλογὸς καὶ ἐτινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετ' ὅλου τοῦ πληρώματος, συγκειμένου ἀπὸ 1600 ἀνδρῶν, ἐξ ὧν μάλιστα 4 ἢ 5 ἐσώθησαν. Ὁ λοιπὸς στόλος κυριευθεὶς ὑπὸ πανικοῦ φόβου, κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, οἱ δὲ νικηταὶ ἐπανῆλθον εἰς Ψάρὰ, μὴ ἀποβαλόντες οὔτε ἓνα ἐκ τῶν συναγγωνιστῶν. Οὕτω διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος ἀνδρὸς ἑνὸς, κατεστράφησαν τετρακισχίλιοι περίπου βάρβαροι κατὰ τὴν ἀξιωματικόντα ταύτην ἐκστρατείαν τοῦ 1822 ἐτους.

Οἱ ἐν Ναυπλῖϊ Τούρκοι πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν κατοίκων τῶν περὶ μερῶν Κρανιδίου, Ἐρμιόνης καὶ Ἀργούς, καὶ πάσχοντες ἀπὸ τίνος καιροῦ ἀπὸ ἑλλειψιν τροφῶν, ἤρχισαν νὰ διαπραγματεύωνται περὶ παραδόσεως. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως διαστήματι, δύο Ἀλβανοὶ ἰδόντες τὴν φρουρὰν διασπαρείσαν, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἐκ τοῦ τείχους, καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σταΐκου Σταΐκοπούλου, ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ φρουρίου. Ὁ γενναῖος Σταΐκος, χωρὶς νὰ ὑποπτευθῇ δολιότητα, παραλαβὼν 200 στρατιώτας, 60 Κρανιδιώτας, καὶ ἓνα λόχον τακτικοῦ, ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη περὶ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέλγητος καὶ βροχερὰ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη. Κατ' ἀρχὰς ἀνέβησάν τινες εἰς τὰ τείχη, ἤνοιξαν αὐλίδας τινὰ καὶ οὕτως εἰσήγαγον ὅλους τοὺς ἄλλους. Τινὲς τῶν φυλάκων ἠθέλησαν ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλὰ φοβηθέντες παρέδωκαν τὰ ὅπλα. Οὕτω λοιπὸν ἐκυριεύθη ἀναιμῶς τὸ ἀπόρθητον Παλαμῆδιον τὴν 30 Νοεμβρίου ἡμέραν, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἀφοῦ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐπυροβόλησαν ὅλοι ὁμοῦ βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· «καλῶς σὰς ἡύραμεν ἀγάδες, καλῶς σὰς ἡύραμεν». Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ κανονοβολοῦντες καὶ φωνάζοντες· «καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, καὶ τοῦ χρόνου».

Ἐν τοσοῦτῳ ὃ ἐν Δερβενακίαις Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονοβολισμὸν ἔτρεξεν ἔφιππος πρὸς τὸ Ναύπλιον. Καθ' ὃδὸν ὅμως ἀπήντησε πεζὸν φέροντα τὴν ἀγγελίαν τῆς ἀλώσεως τοῦ Παλαμηδίου. Φθάσας δ' εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Παλαμηδίου ὑπὸ τὸν κράτον τῶν κανονίων, καὶ διέταξε νὰ στρέψωσι ταῦτα πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἀχροναυπλίαν. Οἱ Τούρκοι βλέποντες τὸν κίνδυνον παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκας, καὶ ἀκολούθως μετεφέρθησαν οἱ μὲν τούτων εἰς Σμύρνην διὰ τῆς ὑπὸ τὸν Ἀμιλτῶνα φρεγάτας, οἱ δὲ εἰς Ἐφεσον ὑπὸ τῶν

Ἑλληνικῶν πλοίων τῶν ὑπὸ τὴν ἰοδηγίαν τοῦ Ναυάρχου Ἀνδρέου Μικρούλη.

Οἱ Ἄλβανοὶ ἀκούοντες περισσότερον εἰς τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ἢ εἰς τὴν ἐπιβεβλημένην εἰς αὐτοὺς Ὀθωμανικὴν θρησκείαν, ἐφάνησαν ὡφέλιμοι εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐν τῇ ἀλώσει τῆς τε Τριπόλεως, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

1823

Δευτέρα ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἐν Ἀστρει. — Τὰ κατὰ τὴν Εὐβοίαν. — Ὁ Νικόλαος Κριεζώτης. — Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Ὁ Μάρκος Βότσαρης. — Ἡ περὶ τὸ Καρπενήσιον μάχη. — Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ. — Ὑποχώρησις τῶν Τούρκων. — Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην.

Τὴν 29 Μαρτίου συνεκροτήθη ἐν Ἀστρει ἡ δευτέρα ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις, ἣτις, χειροτονήσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, ἀντιπρόεδρον τὸν Πανιερώτατον Ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, καὶ ἀρχιγραμματέα τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ἐπέφερε μικράς τινας τροπολογίας εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου, καὶ διελύθη τῇ 18 Ἀπριλίου. Μέλη τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς Β' περιόδου διωρίσθησαν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Σωτήριος Χαλαράμπης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξάς· γενικὸς δὲ γραμματεὺς ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἐν τῇ Εὐβοίᾳ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δύο διετηροῦντο στρατόπεδα, τὸ μὲν εἰς τὸ βόρειον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σ. Τομαρά, διαδεχθέντος τὸν ἐμπειροπόλεμον Ἀγγελῆν φονευθέντα ἐν Καστέλλῳ, τὸ δὲ εἰς τὸ μεσημβρινὸν ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Νικόλαον Κριεζώτην. Καὶ τὸ μὲν βόρειον ἐπολιόρκει τὴν Χαλκίδα, τὸ δὲ μεσημβρινὸν τὴν Κάρυστον. Ὁ ὀπλαρχηγὸς Κριε-

ζώτης ἐμπόδισε πολλὰς ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Καρύστου ἐξόδους, τὴν δὲ 5 Μαΐου ἐνίκησε λαμπρὰν νίκην κατὰ τὸ χωρίον Βατίσι· εἰς σημεῖον δὲ τῆς νίκης ταύτης ἔστειλεν εἰς Ἀθήνας 50 κεφαλὰς καὶ τρεῖς αἰχμαλώτους. Ἐκτοτε δ' ἐκλείσε τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἐστενοχώρησε τόσον, ὥστε ἐσκέπτοντο νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτοὺς ὁ λιμενισθεὶς ἐν Καρύστῳ Τουρκικὸς στόλος, ὅστις ἀποβιβάσας 4,000 περίπου στρατιωτῶν, διέλυσε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἔδωκε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ φρούριον, καὶ ἐματαιώσεν οὕτω τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἀνδρείου Κριεζώτου.

Ἡ μεγαλύτερα ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, εἶναι ἡ γενομένη κατὰ τῆς Δυτικῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου συνέβη καὶ ἐν τῶν λαμπροτέρων κατορθωμάτων ἀφ' ὧν μνημονεύει ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἱστορία.

Ὁ Ὁμέρ Βριώνης, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823 ἀπῆλθε κακῶς ἔχων ὡς εἶδομεν ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ἡτοιμάσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου, νὰ εἰσβάλῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας· ἐπῆλθε δὲ διὰ νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Μουσταφᾶς Πασᾶς τῆς Σκῶδρας, συνεπαγόμενος πολυάριθμον Ἀλβανικὸν στρατόν. Τὰ ἄγραφα καὶ τὸ Ἀσπροπόταμον καθυπετάχθησαν εὐχερῶς· ἡ δ' εὐάριθμος φρουρὰ καὶ τὰ ἀσθενῆ τεῖχη τοῦ Μεσολογγίου δυσκόλως ἤθελον ἀνθέξει εἰς τοὺς πολέμιους, ἀν δὲν εὐρίσκετο ἐκεῖ ὁ Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης, ὅστις, ἔχων μεγαλοφυχίαν καὶ φιλοπατρίαν, ὁποίαν σπανίως ἀναφέρει ἡ ἱστορία, περιστοιχίζετο ὑπὸ τινων ἐκ τῶν Σουλιωτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐγεννήθησαν, ἀνετράφησαν καὶ ἐζήσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐνδοξοτέρων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγῶνων. Μετὰ τῶν λογάδων τούτων ἀνδρῶν ἐξεστράτευσεν ὁ Βότσαρης τῇ 30 Ἰουλίου κατὰ τοῦ προελύνοντος ἐχθροῦ, καὶ, παραλαβὼν καθ' ὁδὸν ἐπικουρίας τινὰς, δι' ὧν ὁ μικρὸς αὐτοῦ στρατὸς συνεποσώθη εἰς 1,200 ἀνδρας, ἐπλησίωσεν εἰς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ Πασᾶ τῆς

Σκοδρας, ἥτις, τεταγμένη ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ζελαδίμβεη, κατεῖχε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενησίου. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὕτη συνέκειτο ἐκ 5,000 μαχημωτάτων Ἀλβανῶν.

Τὴν 8 Αὐγούστου, ὁ Μάρκος συγκαλέσας τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς εἰς συμβούλιον, ἀπέδειξεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι δι' ἑλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμεροδίων, δὲν δύνανται νὰ παρατείνωσι τὸν πόλεμον, καὶ ὅτι ἀνάγκη, ἀνευ ἀναβολῆς, νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ζητήσωσιν εἰς ἔφοδον κρίσιμον, τὴν νίκην ἢ τὸν θάνατον. Ἡ ἡρώϊκὴ πρότασις ἐπεδοκιμάσθη καὶ ὠρίσθη νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν ἀκόλουθον νύκτα. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διηρέθη εἰς τρία σώματα, ἐξ ὧν ὁ Βότσαρης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ τῶν Σουλιωτῶν συγκειμένου κέντρου, ἡ δ' ἔφοδος συνεφωνήθη νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ κοινοῦ πέντε ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ἐλθούσης τῆς ὠρισμένης στιγμῆς, ὁ Μάρκος περιέμενεν εἰσέτι ἐν τέταρτον τῆς ὥρας διὰ νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὰς πτέρυγας νὰ προφθάσωσι, καὶ μὴ βλέπων ταύτας κινουμένους ὤρμησεν αὐτὸς μετὰ 350 ἀνδρῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ζελαδίμβεη. Οἱ Σκοδρινοὶ, καταληφθέντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὕπνου αὐτῶν, ἔπαθον ἥτταν φοβεράν. Ἄν ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔπραττεν ὅ,τι ἔπραξαν οἱ Σουλιῶται, οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐπιτύχει νίκην ὀλοσχερῇ. Κατὰ δυστυχίαν οἱ πλείστοι τῶν τεταγμένων εἰς τὰς πτέρυγας ἀπεποιήθησαν νὰ ἀκολουθήσωσι τοὺς ἀρχηγούς των. Οὐδὲν ἥττον οἱ Σουλιῶται, μαχόμενοι ξιφῆρεις, ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἀφ' ὅλων τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν, ἐκτὸς ἐνὸς μόνου, τὸ ὅποιον ματαίως ἠγωνίσθη νὰ ἐκπορθήσῃ ὁ Βότσαρης. Πληγωθεὶς διὰ πυροβόλου εἰς τὸν μηρὸν, ἔκρυψε τὴν πληγὴν τοῦ ταύτην καὶ ἐξηκολούθησε μαχόμενος, μέχρις οὗ σφαῖρα προσβαλοῦσα αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν, τὸν ἔρριψε νεκρὸν κατὰ γῆς. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἔτι μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν· ἀλλ' ἀφοῦ διεθρullήθη ὁ θάνατος τοῦ Βότσαρη καὶ ἤρχισε νὰ ἐξημερώνη, οἱ Σουλιῶται ὑποχώρησαν εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τὴν προτεραίαν.

690 ὄπλα (τουφέκια), 1,000 πιστόλια, πολλοὶ ἵπποι, ἡμίονοι καὶ ἄλλη πλείστη λεία ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς νίκης. Καὶ ἐχθροὶ μὲν ἔπεσον 800, Ἕλληνες δὲ ὄχι πλείονες τῶν 50· ὁ δὲ στρατηγός, ὁ διὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ ἐπιτυχὼν τὸ κατόρθωμα τοῦτο, δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸν θάνατον ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα· διότι, ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰ μεγαλουργήματα τῶν ναυτικῶν ἡμῶν ἡρώων, καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίαν, οὐδὲν ἄλλο γεγονός ἐκίνησε τοσοῦτον τὸν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρίαν θαυμασμὸν τῆς Εὐρώπης ὅλης, ὅσον ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου.

Τὴν 10 Αὐγούστου, ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐκηδεύθη αὐτόθι μεθ' ὅλης τῆς τιμῆς καὶ μεγαλοπρεπείας, ὅσῃς ἡδύνατο νὰ ἀποδοθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῆς πόλεως, κατὰ τὰς χρυσίμους ἐκεῖνας ἡμέρας. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, στερηθεὶς οὕτω τοῦ ἀρχηγοῦ του, δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὰ πλῆθη τῶν πολεμίων· καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸ κράτιστον αὐτοῦ μέρος, διεσκορπίσθη, καταφυγὼν ἐν μέρει εἰς τὰ ὄρη, ἐν μέρει εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐπλησίασε περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου καὶ ὁ Μουσταφᾶς Πασᾶς, ὅς τις, ἐνωθεὶς ἤδη μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη, εἵχεν ὑφ' ἑαυτὸν στρατὸν συμποσούμενον ἐκ 15,000 τοῦλάχιστον λογάδων ἀνδρῶν. Οὐδὲν ἤττον οἱ δύο Τοῦρκοι στρατηγοὶ, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ ἔτει γενομένης κατὰ τοῦ φρουρίου τούτου ἐφόδου, δὲν ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν του, ἀλλὰ προστίμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ, μικρᾶς, πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Μεσολογγίου, κειμένης ἐπὶ νησιδίου τινὸς πόλεως, τῆς ὁποίας γενόμενοι κύριοι, ἤλπιζον ὅτι εὐκολώτερον θέλουσιν ἐπιτύχει καὶ τὴν τοῦ Μεσολογγίου ἄλωσιν. Τὸ Αἰτωλικὸν δὲν εἶχεν εἰμὴ ὀλίγα τινὰ παλαιὰ σιδηρᾶ πυροβόλα καὶ 500 στρατιώτας· πρὸς τούτοις, τὸ νησίδιον τοῦτο ἐστερεῖτο ὕδατος, τὸ ὅποιον οἱ κάτοικοι ἐπρόμηθεύοντο ἀπὸ τῆς παρακειμένης στερεᾶς, ἥτις κατείχετο τότε ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· ὥστε οὗτοι εὐλόγως

ἤλπισαν, ὅτι τὸ Αἰτωλικὸν θέλει ἀναγκασθῆ νὰ παραδοθῇ μετ' ὀλίγον. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ πυροβολῶσιν ἐπιμόνως κατὰ τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ μίᾳ ἀπὸ τὰς πρώτας σφαίρας τῶν πυροβόλων αὐτῶν ἔπεσεν εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ ἐκκλησίαν τῆς πόλεως· κτυπηθέντος δὲ ὑπ' αὐτῆς τοῦ ἐδάφους ἀνέβλυσεν ὕδωρ. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐθεράπευσε μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἀνάγκας τῶν πολιορκουμένων, καὶ πρὸς τούτοις ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς, ὡς δεῖγμα τρανώτατον τῆς τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως. Οἱ δὲ πολιορκηταὶ ὄχι μόνον ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοῦ ἀρξαμένου ἤδη χειμῶνος, ἀλλὰ παρενοχλοῦντο καὶ ὑπὸ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου. Ὅθεν, ἀφοῦ εἰς μάτην προέτειναν συνθήκας παραδόσεως εἰς τοὺς γενναίους ὑπερμάχους τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἠναγκάσθησαν τὴν 18 Νοεμβρίου, νὰ ἀπέλθωσιν ἀπρακτοὶ εἰς Ἡπειρον καὶ νὰ ἀφήσωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας πολλὰ πολεμεφόνδια. Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς μεγαλητέρας ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν ἐπεχειρήσαν οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἔτος τοῦτο.

Οἱ Κρήτες ἀφοῦ ἀπέκλεισαν τοὺς Τούρκους ἐν τοῖς φρουρίοις τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης, μαθόντες ὅτι ἐφθασεν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἔστειλαν καὶ ἐζήτησαν ἀρχηγὸν καὶ πολεμεφόνδια. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν αὐτοῖς ἀρχηγὸν τὸν Μιχαήλ Ἀφεντούλην. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἐφθασαν εἰς Κρήτην πολλὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, φέροντα πολεμεφόνδια· μετέπειτα δ' ἐφθασε καὶ ὁ Βαλέστος· ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν Ρεθύμνην Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, προσβληθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Ρεθύμνης, διελύθη, ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφονεύθη καὶ ὁ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος.

Τὸ δὲ ἔξωθεν τῶν Χανίων Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἀνέκων διὰ τὴν ὀλιγότητά του νὰ ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τῶν πεδινῶν μερῶν, κατεῖχε τὰ ὄρεινὰ μέρη τῆς Μαλάξας. Μεταξὺ τῶν ἐκεῖ ὀπλαρχηγῶν διέπρεπεν ὁ Πρωτοπαπαδάκης καὶ ὁ Σίφακας· εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἦλθε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Ἀφεντούλης. Ἐνῶ δὲ ἐσκέπτοντο τὰ τοῦ

πολέμου, αἵφνης ἐφάνη Αἰγυπτιακὸς στόλος ἐξ 406 πλοίων καὶ ἐλλιμενίσθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάν Πασᾶ 7,000 ἐμπειροπολέμων Τούρκων. Μετὰ τινὰς δὲ μάχας, οἱ μὲν Τούρκοι ἔμενον ἐν τοῖς φρουρίοις, οἱ δὲ Ἕλληνες κατεῖχον τὰ ὀρεινὰ μέρη. Ὄταν ὁμῶς ὁ ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρ Πασᾶν στόλος ἐφθασεν εἰς Κρήτην καὶ ἀπεβίβασεν ἄλλα στρατεύματα, οἱ Τούρκοι ἐνισχυθέντες ἐνίκησαν τοὺς Ἕλληνας ἐν Ἀμουργέλαις, ἐφόνευσαν τὸν γενναῖον αὐτῶν ἀρχηγὸν Πρωτοπαπαδάκην, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ διασκορπισθῶσιν. Οὕτω κατεστράφη πρὸς τὸ παρὸν ὁ ἐν Κρήτῃ Ἑλληνικὸς ἀγών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

1824

Ἑταιρεῖαι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.—Φιλέλληνες.—Λόρδος Βύρριαν.—Ἐπέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Ἐμφύλιοι διενέξεις τῶν Ἑλλήνων.—Καταστροφή τῆς Κάσου.—Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.—Ἐνδοχοὶ περὶ Σάμον ναυμαχίαι, ναυαρχοῦντος τοῦ Γεωργίου Σαχτούρη.—Νέα περὶ Κῷ κατορθώματα κατὰ τῶν ἠνωμένων στόλων τοῦ Βυζαντίου, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀλγερίας ναυαρχοῦντος τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη.—Εἰσβολὴ τοῦ Δερβίς Πασᾶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἥττα αὐτοῦ καὶ φυγὴ.

Ὁ Ἑλληνικὸς ἀγών, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ σοφοὶ Φιλέλληνες καὶ αὐτὸς ὁ Φιλελληνικώτατος βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος, διὰ λαμπρῶν ὑπομνημάτων καὶ ἐνθουσιωδῶν ποιημάτων, ἐσπευσαν νὰ διασαλπίσωσι διὰ τοῦ τύπου τὸ δίκαιον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, νὰ διεγείρῃσι τὴν συμπάθειαν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ ἐνὸς λαοῦ, εἰς

τοὺς προγόνους τοῦ ὁποίου κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης.

Τὰ ἡρώϊκά ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ καρτερίᾳ αὐτῶν, τὰ δεινοπαθήματά των ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ ἀπάνθρωπιᾳ καὶ ἡ ἀπιστίᾳ τῶν Τούρκων, κατὰ τὴν περίστασιν ἰδίως τῆς Χίου ἠϋξήσαν καὶ ἀνεζωπύρησαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν συνεστήθησαν ἑταιρεῖαι πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, εἰς ἀποστολὴν ἐπικουριῶν, εἰς στρατιώτας καὶ πολεμεφόδια· ἄνδρες ἐπομένως μεγαλόψυχοι καὶ Φιλέλληνες ἐξ Ἰταλίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Εἰς τῶν μεγαλοψύχων τούτων ἀνδρῶν ἦτο καὶ ὁ Λόρδος Βύρων. Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ποιητῆς, ὅστις ἔψαλλεν ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν Ἑλλάδα δούλην, ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου αἵματος. Φθάσας εἰς Μεσολόγγιον ὑπεδέχθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετ' ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ 2,000 στρατιωτῶν ἐτέθησαν κατὰ σειρὰν πρὸς ὑποδοχὴν του. Κανονοβολισμοὶ δὲ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός. Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς τὸ Κυβερνεῖον, ὑπεδέχθη παρὰ τῶν προεστώτων μεθ' ἑλῶν τῶν ἀπαιτουμένων τιμῶν. Ζητήσας δὲ τὸν ἀδελφόν τοῦ Μάρκου Βότσαρη Κωνσταντῖνον, εἶπε· «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός τοῦ Λεωνίδα;». Ὅταν δ' οὗτος ἐπαρουσιάσθῃ ἐνώπιόν του, εἶπε· «Μακάριε θνητὲ, εἶσαι ἀδελφός ἡρώος, τὸν ὅποιον δὲν θέλουν »λησμονήσῃ ἄλλοι οἱ αἰῶνες». Ἐνδύθεις δ' Ἑλληνικά, ἐγένετο ψυχῇ καὶ σώματι Ἕλλην. Ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν σπάθην καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ πολίτου Ἑλλήνος. Ἐκτίσεν ἐπομένως φρούριον πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸ ὅποιον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν φρούριον Βύρωνος. Μὲ ἰδίαν δαπάνην ἀπεφάσισε νὰ συναθροίσῃ

στρατεύματα καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ναύπακτον· ἀλλ' ἡ φθονερὰ μοῖρα ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα τῶν καλῶν, ὅσα ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτήν. Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου ἐξελθὼν εἰς κυνήγιον μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Σουλιωτῶν ἐβράχῃ ἕνεκα τῆς πιπτούσης βροχῆς· θέλων δὲ νὰ μιμηθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν σκληραγωγίαν ἔβρινε μὲ τὰ βεβρεγμένα φορέματα. Φλόγῳσις ὅμως τοῦ στήθους μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τοῦ ἀφῆρεσε τὴν ζωὴν. Εἰς τὸν ἱατρὸν ἐπιμένοντα νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ εἶπεν· «Πίνω ὅλα τὰ ἱατρικὰ σου, ἀλλ' οὐδεμίαν ρανίδα αἵματος χύνω καίμενος ἐπὶ κλίνῃς· πρόθυμος εἶμαι νὰ χύσω ὅλον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος».

Ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐγένετο ἡμέρα πένθους διὰ τοὺς Ἕλληνας. Τὴν ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀνατέλλαντος τοῦ ἡλίου, ἐρρίφθησαν 37 κανονοβολισμοί, ἰσάριθμοι τῶν ἔτων τοῦ ἀποθανόντος, ἐψάλησαν καθ' ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἐπικηδεῖοι τελεταί, καὶ διετάχθη πενθηφορία τριῶν ἐβδομαδῶν. Ἡ Κυβέρνησις διέταξε νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐπικηδεῖοι αὐταὶ τιμαὶ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶς τῆς Αἰγύπτου ἐθεωρεῖτο μὲν ὑποταγμένος εἰς τὸν Σουλτάνον, ἔχων ὅμως στόλον καὶ πεζικὴν δύναμιν, ἦτον ἀληθῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν Τουρκίαν. Ὁ Σουλτάνος ὑπέβλεπεν αὐτὸν καὶ ἐμελέτα τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχων κατὰ τὸ παρὸν νὰ δαμάσῃ ἄλλους ἐπικινδυνωτέρους ἐχθροὺς, τοὺς Ἕλληνας, ἀπεφάσισε νὰ κολακεύσῃ ὅσον ἠδύνατο τὸν ἰσχυρὸν Σατράπην· καὶ διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν προθυμότερον εἰς τὴν κατάπαυσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν Κρήτην, διώρισεν δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραήμ Πασᾶν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἀπέβη ἔκτοτε πολὺ δυσκολώτερος παρὰ πρότερον. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἦτον ὄχι μόνον γενναῖος, ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειος στρατηγός. Ὁ πατὴρ του καὶ αὐτὸς εἶχον ὁρ-

γχνίσει στρατεύματα τακτικά, κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον, καὶ εἶχον φέρει πολλοὺς Εὐρωπαίους ἀξιωματικοὺς ἐπιτηδεύουσιν νὰ διδάξωσιν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, καὶ νὰ ὀδηγῶσιν αὐτὰ ἐν πολέμῳ. Τὰ δὲ τοιαῦτα στρατεύματα εἶναι πάντοτε καλλίτερα ἀπὸ τὰ ἄτακτα, ὅσον γενναῖοι καὶ ἂν ᾖναι οἱ ἄνδρες οἱ ἀτάκτως πολεμοῦντες.

Ἐνῷ δὲ ὁ ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος ἔγινε τοιουτοτρόπως ἐπικινδυνότερος, οἱ Ἕλληνες ὅχι μόνον δὲν ἐφρόντισαν ν' ἀποκτήσωσι τὰ προτερήματα, τὰ ὅποια ἀπέκτησεν οὗτος, ἀλλ' ἐστερήθησαν καὶ τὴν κυριωτέραν ἀρετὴν, διὰ τῆς ὁποίας κυρίως μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐφάνησαν τοσοῦτον φοβεροὶ εἰς τοὺς πολεμίους, τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν· διότι διὰ τὴν πλεονεξίαν τινῶν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους προέκυψαν τότε ἐμφύλιοι διενέξεις καὶ πόλεμοι, ἕνεκα τῶν ὁποίων διηρέθη καὶ ἐξησθένησε τὸ ἔθνος, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν εἶχεν ἀνάγκην ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας τῶν διαίρεσεων τούτων συνέβησαν ἔτι ἀπὸ τοῦ 1824 μεγάλα τινὰ δυστυχήματα. Κατὰ δὲ τὰ ἀκόλουθα ἔτη, διὰ τε τὰς διχονοίας, καὶ διότι δὲν συνεκροτήθη ἡ ἀπαιτουμένη τακτικὴ δύναμις, ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀποβῇ ἡ Ἑλλὰς ὅλους τοὺς καρπούς τῶν προτέρων θυσιών.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶς ἀπεφάσισε πρὸ πάντων νὰ καταστρέψῃ τὴν νῆσον Κᾶσον, τῆς ὁποίας οἱ μάχημοι κάτοικοι, ἔχοντες ναυτικὸν ἀξιόλογον, ὑπεστήριζον τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, καὶ ἐπεχείρουν ἀδιακόπους ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένους νήσους, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ῥόδον. Τὴν 6 Ἰουνίου, ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς Κᾶσου, ἐγένετο κύριος αὐτῆς μετὰ γενναίαν, ἀλλὰ σύντομον ἀντίστασιν· κατασφάξας δὲ τοὺς κατοίκους, καὶ ἀπαγαγὼν 15 μεγάλα πλοῖα καὶ 40 μικρότερα, ἔτι δὲ πολλὴν ἄλλην προμήθειαν ξυλείας, τροφίμων καὶ ἐμπορευμάτων, ἀπέπληθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Μαῖρα τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου, ἐκ-

πλεύσασα βραδύτερον τοῦ δέοντος εἰς βοήθειαν τῶν Κασίων, δὲν ἔρθασεν εἰμὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς νήσου.

Ν Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Ἑλλάς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν ἔτι δεινότεραν. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων δύο μάλιστα ἐκίνουν πρὸ καιροῦ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Σουλτάνου, τὰ Ψαρὰ καὶ ἡ Σάμος· διότι ὅχι μόνον διετῆρουν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ δὲν ἔπαυον ἐπιχειροῦσαι εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομὰς, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένουν καὶ ζημίαν καὶ ὄνειδος εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ὅθεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἔτους τούτου ὁ Σουλτάνος ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν ἀρχινύαρχον αὐτοῦ νὰ καταστρέψῃ ἐξ ἅπαντος τὰς δύο ἐμπροσθοφυλακὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἄδειαν νὰ συγκροτήσῃ ἐπὶ τούτῳ μεγάλην θαλάσσιον καὶ πεζικὴν δύναμιν.

Ἀρχινύαρχος εἶχε διορισθῇ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ὁ δραστήριος γέρων Χοσρὲφ Πασζας, ὅστις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης αὐτῷ παραγγελίας, ἡτοιμάσθη ἤδη νὰ προσβάλλῃ κατ' ἀρχὰς τὰ Ψαρὰ. Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος κατφυεῖτο τότε ἀπὸ 15,000 περίπου ψυχῶν, διότι εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς αὐτῆς κατοίκους, οἵτινες δὲν ὑπερέβαινον τὰς 6,000 ψυχῶν, εἶχον προστεθῇ κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὶ πρόσφυγες Χῖοι, Λέσβιοι καὶ Κυθωνεῖς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ψαριανοὶ συνετῆρουν φρουρὰν μισθοφορικὴν 1000 Ὀλυμπίων, ἡ ὅλη ἔνοπλος αὐτῶν δύναμις ἠδύνατο νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 5,000 ἀνδρῶν· πρὸς τούτοις ἄπασα ἡ νῆσος ἦτο περιπεφραγμένη ἡ δι' ὀχυρωμάτων καὶ πυροβολοστασίων, τὰ ὁποῖα ἔφερον 200 περίπου πυροβόλα. Πολλαχοῦ δὲ αὐτῆς εἶχον συστηθῇ τηλέγραφοι, οἵτινες εἰς κανένα ἄλλον λιμένα τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπῆρχον, πολυάριθμος δὲ καὶ κελῶς παρεσκευασμένος στόλος βρικίων, μικροτέρων πλοίων καὶ πυρπολικῶν, ἐκάλυπτε τὸν λιμένα τῆς νήσου, ὥστε οἱ Ψαριανοὶ ἀφύβως περιέμενον τὴν ἔσδον τοῦ Καπετὰν Πασζ.

Κατὰ δυστυχίαν δύο σφάλματα ἐματαιώσαν ὅλας τὰς ἀγαθὰς αὐτὰς ἐλπίδας. Ἐκ τῶν σφαλμάτων τούτων, τοῦ ἐνὸς

παράιτιοι ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ψαριανοί· τὸ δὲ ἄλλα προήλθεν ἀπὸ τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν ἀναρχίαν, ἥτις τότε ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ψαριανοὶ ἔπρεπε νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι, ἐπιχειροῦντες νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν παραλίαν τῆς νήσου αὐτῶν, καὶ διαιροῦντες οὕτω τὰς δυνάμεις των, καθίστων πιθανωτάτην τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων· ὅθεν πολὺ φρονιμώτερον ἦτο νὰ κατασκευάσωσι μίαν τινὰ ἀκρόπολιν τῆς νήσου αὐτῶν, ἱκανὴν νὰ περιλάβῃ τὴν πολύτιμον κινητὴν περιουσίαν των, τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰς οἰκογενείας των, καὶ ὀχυρώσαντες αὐτὴν ἀποχρώντως, νὰ ἀναθέσωσι τὴν φρουρήσιν τῆς εἰς τοὺς Μακεδόνας μισθοφόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιωμαχοὺς φυγάδας, αὐτοὶ δὲ ἐπιβάντες εἰς τὰ πλοῖά των, νὰ ἐπιχειρήσωσι κατ' ἀρχὰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα. Ἄν ἔπραττον τοῦτο, ὁ ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν φόβος ἤθελεν ἴσως τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς παλεμίους. Ἀλλὰ καὶ ἂν οἱ Τούρκοι κατῴρθουν τελευταῖον νὰ ἀποβιβασθῶσιν, ἢ ἰσχυρὰ ἀκρόπολις αὐτῶν, ἀνθισταμένη ἐπὶ τινὰς τοῦλάχιστον ἡμέρας, ἤθελε δώσει καιρὸν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπικουρίαν νὰ προφθάσῃ. Οἱ Ψαριανοὶ ἐξ ἐναντίας ἀπεφάσισαν νὰ περιμείνωσι τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ τῆς νήσου καὶ νὰ διαιρέσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν πρὸς ὑπεράσπισιν ὅλας κλήρου τῆς παραλίας. Τὸ λάθος τοῦτο ἡδύνατο νὰ διορθωθῇ, ἂν προέφθανον ἐγκαίρως αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ σκοπὸς τοῦ Χοσρέφ Πασᾶ νὰ προσβάλλῃ τὰ Ψαρὰ ἦτο πρὸ καιροῦ γνωστὸς, ἡ βοήθεια ἐκείνη ἐβράδυνε νὰ ἐκπεύσῃ, διὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, τὰς ὁποίας προανεφέραμεν· τὴν 19 Ἰουνίου ἐξέπλευσεν ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἀπὸ Μιτυλήνης, καὶ τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν 5 ὥραν μ. μ. περιέζωσε τὰ Ψαρὰ ὁ ὑπέργοκος αὐτοῦ στόλος, ὅστις συνέκειτο ἀπὸ δύο δικρότων, ἑξ ἡρεατῶν, δέκα κορβετῶν καὶ πολυαριθμῶν ἄλλων μικροτέρων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, ὥςτε ὅλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικῶν πλοίων συνεποσοῦτο εἰς 200· ὁ δὲ ἐν τῷ στόλῳ πεζικὸς στρατὸς ἀνέβαινεν εἰς 14,000 Γκι-

νιτσάρων καὶ ἄλλων ταγμαμάτων. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν, συγκροτηθέντος ἐπὶ τῆς νήσου πολεμικοῦ συμβουλίου, τινὲς ἐπέμειναν εἰσέτι λέγοντες, ὅτι τὸ συμφερότερον εἶναι νὰ πολεμήσωσι κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν.

Οἱ δὲ ἄρχοντες τῶν Ψαρῶν, μὴ ἀρκοῦμεναι εἰς τοῦτο, ὅτι ἄφῃκαν τὸν στόλον αὐτῶν ἐντελῶς ἀχρηστον, διέταξαν πρὸς τούτοις νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ πηδάλια τῶν πλοίων, διότι τοῦτο ἀπήτησαν οἱ μισθοφόροι, φοβούμενοι μήπως ἐγκαταλειφθῶσι. Τὴν 21 'Ιουνίου ἀπὸ πρωῒας ὁ Τουρκικὸς στόλος ἤρχισε σφοδρὸν πυροβολισμὸν κατὰ τε τῆς πόλεως, ἥτις ἔκειτο πρὸς τὸ μεσημβρινονατολικὸν τῆς νήσου, καὶ κατὰ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κυριωτέρων πυροβολοστασίων, ἐνῶ τὰ φορτηγὰ πλοῖα, κρυπτόμενα ὀπισθεν τοῦ καπνοῦ καὶ συνοδευόμενα ὑπὸ φρεγατῶν, ἐπλευσαν πρὸς τινὰ λιμενίσκον, κείμενον εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς νήσου καὶ ἀπεβίβασαν ἐκεῖ τὰ στρατεύματα ἄνευ δυσκολίας τινὲς, διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐπιστήσῃ ὅλην αὐτῶν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν προσηγομένην ἐκείνην κατὰ τῆς πόλεως ἐπίθεσιν.

Οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες ἐξ ἐφύδου ἐν ὀχύρωμα, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκοντο 3 πυροβόλα καὶ 30 μόνον ἄνδρες, προεχώρησαν πολυάριθμοι εἰς τὰ ἐμπρὸς, καὶ τρέψαντες τὰ ὀλίγα καὶ ἀσθενῆ ἀποσπάσματα τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ψαριανῶν, ὅσα ἀπῆντησαν καθ' ὁδὸν, ἔστησαν περὶ τὴν 7 ὥραν τῆς πρωῒας τὰς σημαίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπικειμένων τῇ πάλαι λόφων. Τότε φρίκη μεγάλη κατέλαβε κατ' ἀρχὰς τοῦς ἀθουμήσαντας πρόσφυγας, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς γενναίους τῶν Ψαριανῶν, οἵτινες ἰδόντες τὴν πόλιν αὐτῶν πανταχόθεν περιζωσθεῖσαν, ἀπηλπίσθησαν περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες ὥρμησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἀκάτια ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου πολλοὶ αὐτῶν ἐπνίγησαν. Δέκα ἐννέα βρῖκια, τὰ ὅποια ἦσαν ἠγκυροβολημένα εἰς τὰ παρακείμενα Ἀντίψαρα, ἀνελκύσαντα τὰς ἀγκύρας, κατάρθρωσαν νὰ διαφύγῃ τὸν ἐχθρί-

κόν στόλον φέροντα τοὺς προὔχοντας, τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν, μέρος τῶν ναυτῶν καὶ τοὺς ὀλίγους φυγάδας, ὅσοι ὀρμήσαντες κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἀπὸ τῶν Ψαρῶν ἠδυνήθησαν ἢ ἐπὶ ἀκατίων ἢ κολυμβῶντες νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν μαῖραν ταύτην τῶν πλοίων. Οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσέβηκλον ἤδη εἰς τὴν πόλιν τῶν Ψαρῶν ἀπὸ τοῦ ξηράς καὶ θαλάσσης, σφάζοντες κατὰ τὴν συνήθειάν των καὶ πυρπολοῦντες.

Ἐμελλεν ὁμοῦ νὰ μὴ παρέλθῃ ἄδοξος καὶ ἀνεκδίκητος ἡ πτώσις τῆς νήσου ἐκείνης, ἥτις τοσοῦτο κλέος περιεποιήσεν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα καὶ πρὸ τῆς συμφορᾶς ταύτης καὶ μετ' αὐτήν. Ἐξακόσιοι Μακεδόνες προλαβόντες κατέλαβον τὸ διὰ 24 πυροβόλων ὠχυρωμένον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου εἶχον μετακομίσει τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐληλάττησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν πόλιν, ὤρμησαν κατὰ τοῦ ὀχυρώματος τούτου, ἀλλ' ἐπανεὶλημμένως ἀπεκρούσθησαν. Τὴν ἐπιούσαν, 22 Ἰουνίου, ὁ Καπετάν Πασᾶς ἐπανελάθε μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως καὶ μετὰ πολλὴν μανίαν τὴν ἐφοδὸν· πάλιν δὲ ἀπεκρούσθη.

Ἀλλὰ τὰ δύο τρίτα τῆς ἡρωικῆς φρουρᾶς εἶχον ἤδη πέσει, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἶχον ἀποκάμει ἀπὸ τῶν πληγῶν καὶ τῶν κόπων· ἐλπίς βοηθείας δὲ οὐκ ἦρχεν· ὅθεν ἀπεφάσισαν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν, ἀπόφασιν μεγάλην καὶ ἐνδοξάν. Περὶ τὴν 4 ὥραν μ. μ. εἰς ἐξ αὐτῶν ἐξεληθὼν τοῦ φρουρίου μετὰ θρυαλλίδος ἐπλησίασεν εἰς τὴν εἴσοδον μεγάλης ὑπογείου πυριτοθήκης, ἥτις ἔκειτο ἔξωθεν τῆς Μονῆς· οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὸν ἄνδρα, κατεπυροβόλησαν αὐτὸν καὶ τὸν ἐφάνευσαν· ἀκολούθως δὲ πέντε Ἕλληνες μιμηθέντες αὐτὸν ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην. Τότε οἱ πολιορκούμενοι βλέποντες, ὅτι δὲν εἰμποροῦν νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τοῦ σχεδίου των, ἀπεφάσισαν νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα, ἥτις εὗρίσκετο ἐντὸς αὐτῆς τῆς Μονῆς. Ἐπαυσαν λοιπὸν τὸν πυροβολισμόν, οἱ δὲ Τοῦρκοι πλησιάσαντες ἀμέσως, εἶχον ἤδη πανταχόθεν ἀναβῆναι ξιφῆρεις ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὅτε αἶφνης ἡ Ἑλληνικὴ σημεῖα κατε-

ειδικάθη, ὑψώθη δὲ λευκὴ ἐτέρα, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν 'Ελευθερία ἢ Θάνατος· ἐδόθη ἔπειτα τὸ σύνθημα δι' ἐνὸς μόνοι πυροβολισμοῦ, καὶ φοβερὰ ἐκρηγξίς, ἀνασεύσασα ὅλην τὴν νῆσον καὶ τὴν περίξ θάλασσαν, ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἁγίου Νικολάου 4,000 Τούρκων μετὰ τῶν ἀτρομήτων τοῦ σταυροῦ ὑπερμάχων.

Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον εἰς τῶν κυριωτέρων τῆς Ἑλλάδος προμαχόνων περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ Χριστιανικὸν αἷμα ἔρρευσε ποταμῆδόν· ἐκ τῶν Ψαριανῶν δὲν διεσώθησαν εἰμὴ 3,600 ψυχαί, ἐκ τῶν Μακεδόνων σχεδὸν οὐδεὶς, ἐκ δὲ τῶν φυγάδων ὀλίγιστοι. Ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἐκυρίευσεν ἡ ἑκαύσεν 100 μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, καὶ ἀφήσας ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰν 2,000 ἀνδρῶν, ἀπῆλθεν εἰς Μιτυλήνην διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δευτέρας παραγγελίας, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ἥτοι πρὸς ἄλωσιν τῆς Σάμου.

Ἡ πτώσις τῶν Ψαρῶν ἐπικνηγυρίσθη μεγαλοπρεπῶς εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἐπροξένησε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν, ὥς οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Ἀνατολῆς συνέρρευσαν πολυάριθμοι εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ νὰ βοηθήσωσι τὸ νέον τοῦ Χοσρέφ Πασᾶ ἐπιχείρημα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐσωφρονίσθησαν ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καταβάλωσι πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ σώσωσι τοῦλάχιστον τὴν Σάμον.

Ὑ Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου πολυάριθμος Ὀθωμανικὸς στρατός ἦτο κατεσκευημένος εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὁ δὲ Καπετὰν Πασᾶς κατῆλθε μετὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολεμικοῦ καὶ φορτηγοῦ στόλου πρὸς τὴν παραλίαν ἐκείνην, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν νῆσον. Ἀφ' ἐτέρου 12,000 περίπου Σαμίων κατέλαβον ἅπαντα τῆς πατρίδος αὐτῶν τὰ παράλια ὅπου ἦτο δυνατόν νὰ γείνῃ ἀπόβασις· προσῆλθε δ' εἰς τὸν πορθμὸν καὶ στόλος Ἑλληνικὸς ἀξιώλογος, διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐκτὸς τῶν Ἰδραίων καὶ

τῶν Σπετσιωτῶν, συνέδραμον καὶ τὰ λείψανα τοῦ τῶν Ὑαριανῶν στόλου, ὅσοι ἐπέζησαν διὰ τὴν ἐκδικηθῆσαι τὴν πτώσιν τῆς ἰδίας πατρίδος. Ἐναυάρχει δὲ τοῦ ὅλου στόλου ὁ ἀντιναύαρχος Γεώργιος Σαχτούρης, Ὑδραῖος, ὁ μετὰ τὸν Ἀνδρέαν Μικούλην περιφανέστερος τῶν ναυτικῶν ἡγεμόνων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Τὴν 30 Ἰουλίου οἱ Ἕλληνες παρατήρησαν, ὅτι 40 περίπου φορτηγὰ πλοῖα καὶ μεγάλα ἀκάτια, φέροντα στρατὸν 2,000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τῆς Ἀσιανῆς παραλίας, διὰ τὴν ἀποβιβάσῃσι τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἰς τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Σαμου. Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὁρμήσαντα διέλυσαν τὸν στολίσκον ἐκεῖνον, τόσῳ εὐχερέστερον, ὥσῳ ὁ μέγας Τουρκικὸς στόλος δὲν ἦτο παρών· τρία ἐκ τῶν φορτηγῶν ἐκυριεύθησαν, πολλὰ κατεστράφησαν, τὰ δὲ λοιπὰ μετὰ κόπου ἐσώθησαν. Τὴν ἐπιοῦσαν 31 Ἰουλίου, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἡγκουροβολημένος ὢν εἰς τὸ στενωτάτον τοῦ πορθμοῦ, εἶδεν ἐπερχόμενα ἐπ' αὐτὸν ἀπὸ μεσημβρίας δεκαοκτὼ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα, ἀλλὰ προβαίνοντα βραδέως, διότι ἔπνεε σφοδρὸς βόρειος ἀνεμος. Ὁ Σαχτούρης συνεκάλεσεν ἀμέσως ἅπαντας τοὺς πλοιάρχους εἰς τὴν ναυαρχίδα, ὅπου ἀπεφασίσθη τὴν περιμεῖναι τὸν ἐχθρὸν εἰς ἣν ἦσαν θέσιν, καὶ τὴν ναυμαχῆσαι ἐπ' ἀγκυρῶν. Περί τὴν 7 ὥραν, δύο φρεγάται καὶ μία κορβέττα, πλησιάσαναι, ἤρχισαν τὸν πυροβολισμὸν. Ὁ ἀντιναύαρχος διέταξεν ἀμέσως τὰ πυρπολικά τὴν προχωρήσῃσιν· ἐκ τούτων ἓν μὲν ὤρμησε κατὰ μιᾶς φρεγάτας, ἕτερον δὲ κατὰ μιᾶς κορβέττας· τοῦτο καὶ μόνον τὸ κίνημα ἤρκεσε διὰ τὴν τρέψῃ τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν.

Τὴν 1 Αὐγούστου, περὶ τὴν 7 ὥραν τῆς πρωίας, οἱ Τούρκοι, πλησιάσαντες πάλιν, ἐπανελάθον τὴν μάχην· οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν γενναίως εἰς τὸν ἐχθρικὸν πυροβολισμὸν διαρκέσαντα μέχρι τῆς 10 ὥρας, ὅτε οἱ Τούρκοι ἰδόντες τέσσαρα πυρπολικά προχωρήσαντα κατ' αὐτῶν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης. Τε-

λευταῖον ὁ Καπετὰν Πασσας, αἰσχυνόμενος, διότι ἀνεχαιτίζετο ὑπὸ τοσούτον ἀσθενοῦς δυνάμεως, εἰσῆλθεν εἰς τὸν πορθμὸν μετὰ τεσσαράκοντα καὶ δύο μεγάλων πλοίων· καὶ αἱ μὲν φρεγάται αὐτοῦ ἐπεχείρησαν φοβερὸν πυροβολισμὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Σάμου πυροβολοστασίων, αἱ δὲ κορβέτται καὶ τὰ ἄλλα μικρότερα Τουρκικὰ πλοῖα ἐπλευσαν πρὸς τὴν Ἀσιανὴν παραλίαν. Δεκαεῖς Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ πλοῖα, ἀνεγκύσαντα τὰς ἀγκύρας, προσέβαλον εἰκοσι καὶ δύο ἐχθρικά, οἱ δὲ Σάμιοι ὑπεστήριζον ἀπὸ τῆς νήσου αὐτῶν τὸν ἀγῶνα. Μετ' ὀλίγον, ὁ ἐν τῷ μεταξὺ προφθάσας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης Κανάρης προχωρεῖ μετὰ τοῦ πυρπολικοῦ αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καίτοι ὑπὸ ἀληθοῦς χαλᾶζης σφαιρῶν κεραυνοβολούμενος. Τὸ δὲ τολμηρὸν τοῦτο κίνημα ἀναγκάζει κατὰ τὸ σύνθημα τοὺς πολεμίους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν περὶ τὴν 10 ὥραν π. μ. Ὁ Ὀθωμανὸς ἀρχιναύαρχος ἐβλεπεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποβιβάζῃ τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὴν Σάμον, ἐν ὅσῳ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατεῖχε τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ πορθμῷ. Ὅθεν τὴν 5 Αὐγούστου ἐπιχειρεῖ τετάρτην ἔφοδον, ἐπαγαγοῦσαν ἀγῶνα πεισματτωδέστερον καὶ αἱματηρότερον ὢλων τῶν προηγουμένων.

Μία μεγάλη φρεγάτα καὶ μία κορβέττα, φερόμεναι ὑπὸ εὐδίου ἀπὸ ξηρᾶς ἀνέμου, καὶ παρελθοῦσαι τὴν ἄκραν τῆς Μυκάλης, ἤρχισαν τὸν πυροβολισμὸν, ἐνῶ ὁ ἐπίλοιπος Τουρκικὸς στόλος ἐζήτησε νὰ διέλθῃ μετὰ τῆς Ἀσιανῆς παραλίας καὶ τῆς ἀριστερᾶς τῶν Ἑλλήνων πτέρυγος, ἣν κατεῖχεν ἡ τῶν Σπετσιωτῶν μοῖρα γενναίως ἀγωνισθεῖσα. Κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐν τῷ πορθμῷ καὶ ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων παραλίων, 60,000 μαχητῶν ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων, ἡ δὲ τύχη τῆς Σάμου ἐξηρτάτο ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς πάλης ταύτης. Περὶ τὴν 10 ὥραν π. μ. προχωροῦσι τὰ πυρπολικά κατὰ τῆς μεγαλητέρας τοῦ ἐχθροῦ φρεγάτας, ἥτις ἔφερε 54 πυροβόλα καὶ 600 ἄνδρας· καὶ ἐν μὲν Ὑδραϊκὸν ἀποκρούεται· ἀλλὰ πλησιάζει ὁ Κανάρης καὶ τὸ ἐκπεπληγμένον Τουρκικὸν πλοῖον

ζητεῖν νὰ φύγῃ πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας, Πρὶν ὅμως κατορθώσῃ τοῦτο, ὁ Κανάρης τὸ προφθάνει. Τότε ἅπαντες οἱ στρατιῶται καὶ ναῦται ρίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ αὐτοὶ μὲν καταδιώκονται ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀγκυρίων, τὸ δὲ πῦρ καταλαβὼν τὴν πυριτοθήκην ἀνατρέπει τὴν φρεγάταν. Ἡ ἐκρηξίς ὑπῆρξε τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε τὰ περιπτώμενα συντρίμματα, ὅχι μόνον κατέστρεψαν δώδεκα περίπου ἐχθρικὰ πλοιάρια, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας αὐτῆς ἐπλήγωσαν καὶ ἐφόνευσαν ἀνθρώπους πολλούς. Οἱ πολέμιοι τρομάζαντες ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου θαύματος, διακόπτουσιν ἐπὶ μικρὰν τὴν μάχην· ἐπαναλαμβάνουσι δὲ αὐτὴν πάλιν. Ὁ Καπετὰν Πασσᾶς μετὰ τῆς ναυαρχίδος καὶ τριῶν φρεγατῶν, πλησιάσας εἰς τὴν Σάμον, κεραυνοβολεῖ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς ἰσχυρῶς ἀμυνομένην· περὶ δὲ τὴν 3 ὥραν, ὁ Γεώργιος Βατικιώτης, ὑπὸ τῶν Ὑδραϊκῶν πλοίων ὑποστηριζόμενος, καίει ἐν Τουνεζικὸν βρίκιον 20 πυροβόλων· καὶ περὶ τὴν 5 ὥραν καίεται ὁμοίως μία μεγάλη Τριπολιτικὴ κορβέττα, περιζωσθεῖσα ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ραφαηλῆ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὑπὸ Σπετσιωτικοῦ πυρπολικοῦ. Τελευταῖον μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀναλαμβάνουσι τὴν ἐν τῷ πορθμῷ αὐτῶν θέσιν, καὶ μένουσι κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ναυμαχίαν ἔπαθον οἱ ἐχθροὶ μεγάλας ζημίας, διότι ἀπέβαλον 3 ἐξαίρετα πλοῖα, ἑκατὸν πυροβόλα, καὶ 1000 τοῦλάχιστον ἄνδρας· οἱ δ' Ἕλληνες ἀπώλεσαν μὲν 23 πυρπολικά, ἀλλ' ἐκ τῶν πυρπολιστῶν τρεῖς μόνον ἐφονεύθησαν. Τὰ πολεμικὰ ἡμῶν πλοῖα ὀλίγον ἐβλάβησαν· τὰ δὲ κατορθώματα τῶν πυρπολιστῶν ὑπῆρξαν τοσοῦτω μᾶλλον θαυμαστά, ὅσῳ ἐγένοντο ἐν πελάγει καὶ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ.

Τὰ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐσκηνωμένα ἐχθρικὰ στρατεύματα, ἰδόντα τὴν ἥτταν τοῦ στόλου τῶν καὶ καταπλαγέντα ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως, ἡσθάνθησαν τὴν προθυμίαν αὐτῶν ψυχραينوμέ-

νην, καὶ ἤρχισαν σωρηδὸν νὰ δραπετεύωσιν. Οἱ πλοίαρχοι δύο Γαλλικῶν πλοίων παρευρεθέντων πλησίον τοῦ ἀγῶνος, ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσι τὸν Σαχτούρη διὰ τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ κατόρθωμα, ὃ δὲ Καπετὰν Πασᾶς ἐπείσθη ἤδη, ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀφήσῃ πρὸς τὸ παρὸν τὰ κατὰ τῆς Σάμου βουλεύματα αὐτοῦ, καὶ ἔπλευσεν εἰς Κῶ, διὰ νὰ περιμείνῃ ἐκεῖ τὸν μέγαν Αἰγυπτιακὸν στόλον, ὅστις πρὸ καιροῦ παρασκευαζόμενος εἶχε τελευταῖον ἐκπλεύσει ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουλίου μηνός, διὰ νὰ συνοδεύσῃ τὰ φορτηγὰ πλοῖα, ἐφ' ὧν ἔμελλον νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ὁ στόλος οὗτος συνέκειτο ἐκ 54 πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐκ 350 περίπου φορτηγῶν· ἡ δ' ἔνωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου μετὰξὺ Κῶ καὶ τῆς κατέναντι ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας κειμένης Ἀλικαρνασσού. Τὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ λάβωσιν ἀναψυχὴν τινα ἀπὸ τῆς μακρᾶς θαλασσοπλοΐας, τὰ δὲ φορτηγὰ πλοῖα διετάχθησαν νὰ προμηθευθῶσιν ὕδωρ καὶ τροφὰς διὰ πλοῦν 25 ἡμερῶν, μέχρι τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ὁ πλοῦς οὗτος δὲν ἔμελλε νὰ κατορθωθῇ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἡ ἀγγελία τῶν νικῶν τοῦ Σαχτούρη ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα· νέα πυρπολτικὰ παρεσκευάσθησαν ἐν τάχει· ἀφθοῦα πολεμεφύδια ἐστάλησαν εἰς τὸν κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας στόλον ἡμῶν, καὶ ὁ Μικρούλης, ὅστις ἐν τῷ μετὰξὺ εἶχεν ἀπασχοληθῇ εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας, ἀπῆλθεν ἤδη αὐτὸς πρὸς τὸ κύριον ἐκεῖνο τοῦ πολέμου σταδίου, συνεπαγόμενος τὴν δευτέραν τῶν Ἰδραίων μοῖραν. Ἐνωθεὶς δὲ τὴν 22 Αὐγούστου περὶ Πάτμον μετὰ τοῦ Σαχτούρη ἀνέλαβε τὴν ὅλην ἀρχηγίαν. Σύμπασα ἡ δύναμις αὐτοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰ 70 πλοῖα, φέροντα 5,000 μὲν ναυτῶν, 700 δὲ πυροβόλα, μεθ' ὧν ὥφειλε ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς 80,000 ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ εἰς 2,500 πυροβόλα. Ἀπὸ

τῆς πρώτης τῆς 23, ἐξέπλευσαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ· εἴκοσι τῶν ἀρίστων Ἑλληνικῶν πλοίων, μετὰ ἐξ πυρπολικῶν, ἀπετέλουν τὴν πρωτοπορείαν· τὰ δὲ λοιπὰ ἠκολούθουν ἐν διαστήματι δύο μέχρι τριῶν Ἀγγλικῶν μιλίων. Περί τὴν 11 ὥραν, ἡ πρωτοπορεία προσέβαλε μίαν πρόσκοπον φρεγάταν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔτρεψεν αὐτὴν εἰς φυγὴν· οἱ Τοῦρκοι, ἐν τῷ ἔμα, ἀνεκλύσαντες τὰς ἀγκύρας, παρετάχθησαν ὡς εἰς μάχην, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες προσήρχοντο μετὰ θαυμαστοῦ θάρρους, ἡγουμένου τοῦ ναύαρχου αὐτῶν. Ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἀντεπῆλθεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, θραυσθέντος τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἰστοῦ, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλικαρνασσόν. Μία Τουρκικὴ κορβέττα, ἐλθοῦσα εἰς πεισματώδη συμπλοκὴν ἐπὶ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας μετὰ μίας Ἑλληνικῆς, ἀπώλεσε τὸν πλοίαρχόν της. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἔδειξε ὁμοίως πολλὴν τόλμην, καὶ μετὰ κόπου διέφυγε τὸν ἐσχατον ἀφ' ἐνὸς πυρπολικοῦ κίνδυνον, ὁ δὲ ναύαρχος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ, δις παρέπλευσε τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν παράταξιν, κεραυνοβολήσας αὐτὴν διὰ πυρὸς σφοδροτάτου· ἀλλ' ἡ ἐπίλοιπος Τουρκικὴ δύναμις ἀνεδείχθη νωθρὰ καὶ περιῆλθεν εἰς σύγχυσιν, τὴν ὁποίαν ἠῤῥεξε τὸ στενὸν τοῦ πορθμοῦ, ἐν ᾧ συνεκροτήθη ἡ ναυμαχία.

Τὸ ἑσπέρας οἱ Ἕλληνες, ἀρκεσθέντες εἰς τὸ ὅτι ἀνήγγειλαν τὴν παρουσίαν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐξῆλθον τοῦ πορθμοῦ· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐνόησαν, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ διαπλεύσωσι τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐν ᾧ εἶχον πλησίον των τὸν Ἑλληνικὸν στόλον· ὅθεν, μετὰ πολλῶν ἡμερῶν ἀλλεπαλλήλους σκέψεις, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσι κοινὴν κατ' αὐτῶν ἐφοδὸν καὶ ἀνείλυσαν ἐπὶ τούτῳ τὰς ἀγκύρας.

Τὴν 28 Αὐγούστου, περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὁ Μισοῦλης καὶ ὁ Σαχτούρης, οἵτινες μετὰ τῶν ἄλλων 12 Ὑδραϊκῶν πλοίων παρέμενον εἰς Ἀτάλειαν, παρετήρησαν ὄγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ Τουρκικὰ καὶ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα, ὑπὸ λαμπροῦ ἀνέμου, ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ μέρους φερόμενα ἐπ' αὐ-

τούς, καὶ σχηματίζοντα μίαν γραμμὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ Λέ-
ρου μέχρι Καλύμνου. Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὥρμησαν ἀμέσως
κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐπελθούσης μετ' οὐ πολὺ εἰς βοήθειαν
αὐτῶν ἐτέρας μοίρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀντέστησαν γεν-
ναίως μέχρις οὗ, μετὰ τινὰς ματαίας ἀποπειράς τῶν πυρπο-
λιστῶν, δύο Ὑδραίων πυρπολικὰ κατώρθωσαν νὰ κολλήσωσιν
εἰς τὴν φρεγάταν τοῦ ναυάρχου τῆς Τύνιδος. Τὸ πλοῖον τοῦτο
φέρων 44 πυροβόλα ἐτινάχθη μετ' ὀλίγον εἰς τὸν ἀέρα· τὸ ἐξ
750 ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν συγκείμενον αὐτοῦ πλήρωμα
κατεποντίσθη, αὐτὸς δὲ ὁ ναύαρχος καὶ εἰς συνταγματάρχης
τοῦ Ἀραβικοῦ στρατοῦ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ἡ ναυμα-
χία τότε κατέπαυσε, καὶ οἱ πολέμιοι ἀπῆλθον κατ' ἀρχάς
μὲν εἰς Καλύμνον, ἔπειτα δὲ πάλιν εἰς Ἀλικαρνασσόν.

Ἐνταῦθα ὁ Καπετὰν Πασᾶς καὶ ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, συσκε-
φθέντες πάλιν, ἀπεφάσισαν, ἀντὶ νὰ πλεύσωσιν ἀμέσως εἰς
τὴν Πελοπόννησον, νὰ ἐνασχοληθῶσι κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς
τὸ νὰ καθυποτάξωσι τὴν Σάμον. Ὅθεν τὴν 6 Σεπτεμβρίου
ἐξέπλευσαν μετὰ 200 πολεμικῶν καὶ ἄλλων πλοίων, ἀλλὰ
παρεμποδιζόμενοι ὑπὸ τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς ἀνωμαλίας
τοῦ ἀνέμου, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι πολὺ. Οἱ Ἑλ-
ληνες διηρημένοι εἰς δύο μοίρας παρετήρησαν τὰ κινήματά
των· τὴν δὲ 10 ὁ Μισούλης συνηντήθη μετ' αὐτῶν μεταξὺ
Ἰκαρίας καὶ Ἀμοργοῦ· εἶχε δὲ περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης προπορευθῆ πολὺ τῆς ἰδίας μοίρας μετὰ ἐξ μό-
νον πλοίων, ὅτε αἰφνης κατελήφθη ὑπὸ γαλήνης βαθείας, καὶ
περιήλθεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι οἱ Τούρκοι καὶ οἱ
Αἰγύπτιοι, ὠφελήθεντες ὑπὸ ζωηροῦ μεσημβρινοδυτικοῦ ἀνέ-
μου, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἰβραήμ, δεικνύων τὰ δύο κε-
χωρισμένα τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας, τὰ ὅποια ἔσαν το
ὡς κορμοὶ ἀκίνητοι ἐπὶ τοῦ πελάγους, ἀνέκραξε γεγωνυῖα τῇ
φωνῇ· «Ἀμρότερα εἶνε ἰδικὰ μας!» Ἀλλ' ἂν καὶ τινὰ τῶν
Τουρικῶν πλοίων περιέζωσαν τῷ ὄντι τὰ ἐξ Ὑδραίων καὶ
ἠνάγκασαν αὐτὰ νὰ διατελέσωσιν ἀμυνόμενα δεξιὰ καὶ ἀρι-

στερά, ἂν καὶ οἱ ἐχθροὶ κατηνάλωσαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον 40,000 βολὰς, αἱ ἐλπίδες αὐτῶν ἐματαιώθησαν· διότι περὶ δυσμὰς ἡλίου, πνεύσαντος βορειοδυτικοῦ ἀνέμου, τὰ δύο τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας κατῴρθησαν νὰ ἐνωθῶσιν. Εἰς ταύτην τὴν περὶ Ἰκαρίαν ναυμαχίαν ἔπαθε πολλὴν ζημίαν ἡ φρεγάτα τοῦ Ἰσμαὴλ Γιθραλτάρ.

Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον, ὅτι ἡπειλεῖτο πάλιν ἡ Σάμος, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἡθροίσθησαν στρατεύματα εἰς τὴν ἀπέναντι Ἀσιανὴν παραλίαν, ὁ μὲν Σαχτούρης ἔμεινεν ἐκεῖ πλησίον, διὰ νὰ παρεμποδίσῃ πᾶσαν στρατευμάτων διαπεραίωσιν εἰς τὴν νήσον, ὁ δὲ Μικαούλης παρηκολούθει ἀγρυπνος τὸν μέγαν Τουρκικὸν στόλον, ὅστις παρέπλεε περὶ Νάξον καὶ Μύκωνον. Τὴν νύκτα τῆς 15 σφοδρὰ τρικυμία διέλυσε τοὺς Τούρκους τῇ δὲ ἀκαίρῃ· καὶ συνηθροίσθησαν μὲν πάλιν μετὰ τὴν κατάπαυσιν αὐτῆς εἰς Μιτυλήνην, ἀλλ' ὁ Καπετὰν Πασᾶς, ἀθυμήσας διὰ τὰς ἀδιαλείπτους ταύτας συμφορὰς, ἐγκατέλιπε τὰ κατὰ τῆς Σάμου βουλευόμενα αὐτοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀφήσας ἀξιόλογον μέρος τοῦ στόλου του εἰς τὸν Ἰβραήμ Πασᾶν, ὅστις ἀνείλκυσε νῆδη τὰς ἀγκύρας αὐτοῦ διὰ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀλικαρνασσόν. Τὴν νύκτα ὅμως τῆς 24 πρὸς τὴν 25 ὁ Μικαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης, ἐξεληθόντες κατ' αὐτῶν, ἔκαυσαν ἐν βρίκιον καὶ μίαν κορβέτταν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Μιτυλήνην.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου, κατῴρθησε τελευταῖον ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀλικαρνασσόν· ἀλλ' ἐνόησε καὶ αὐτός, ὅτι δὲν ἦτο πλέον καιρὸς νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαχειμᾶσθαι εἰς Κρήτην. Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐξέπλευσεν ὁλόκληρος αὐτοῦ ὁ στόλος ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ τὴν 27 Ὀκτωβρίου. Ὁ Μικαούλης ὅμως, μαθὼν τὰ σχέδιά του ἀπὸ τινων αὐτομόλων, δὲν ἔπαυσε κυνηγῶν αὐτὸν καὶ κυριεύων ἐκ διαλειμμάτων τὰ φορτηγὰ του πλοῖα· τὴν δὲ 1 Νοεμβρίου, ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν ὅλον Τουρκικὸν στόλον ναυμαχήσας, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπι-

στρέψη εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Καὶ τότε θεωρῶν ὅτι, οἱ μὲν πολέμιοι εἰς ἣν περιήλθον κατὰστασιν ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐπιχειρήσωσι τι σπουδαῖον προσεχῶς, αὐτὸς δὲ δυσκόλως ἡδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν πελάγει διὰ τὸ χειμερινὸν τῆς ὥρας, ἐπανήλθε τελευταῖον εἰς Ὑδραν, τυχὼν αὐτόθι ὑποδοχῆς τῆς πρεπούσης εἰς τὴν ἀπαράμιλλον ἐκείνην ἐπιτηδεϊότητα, ἀνδρίαν καὶ καρτερίαν.

Ἐκ τῶν ἐπτὰ ναυτικῶν ἐκστρατειῶν, ὅσας ἐν διαστήματι τοῦ ὅλου ἀγῶνος οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπεχείρησαν, αὕτη περιεποίησε μὲν πλεῖστον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα κλέος, ἐπροξένησε δὲ τὴν μεγίστην εἰς τοὺς Τούρκους ζημίαν. Διότι ἀπὸ Ἰουλίου μέχρι Δεκεμβρίου, οἱ ἐχθροὶ ἀπώλεσαν 2 λαμπρὰς φρεγάτας, 2 κορβέττας, καὶ 2 βρίκια, τὸ ὅλον ἐξ πολεμικῶν πλοῖα, πυρποληθέντα μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἐτι δὲ μίαν κορβέτταν, ναυαγήσασαν, καὶ 50 φορτηγὰ πλοῖα, αἰχμαλωτισθέντα, καταβυθισθέντα ἢ καταστραφέντα· εἰς ναύαρχος καὶ 4,000 στρατιῶται καὶ ναῦται συνελήφθησαν, ἐφρονεύθησαν ἢ κατεποντίσθησαν· 500 περίπου τακτικοὶ Ἄραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους. Ἐὰν δὲ εἰς τούτους προσθέσωμεν τοὺς εἰς Ψαρὰ πεσόντας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπὸ νοσημάτων θανόντων, ἀναμφιβόλως οἱ πολέμιοι ἀπέβαλον εἰς ταύτην τὴν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος στρατείαν τοῦλάχιστον δεκαπέντε χιλιάδας ἀνδρας, καὶ ἡ ὅλος ματαιωθείσα χρηματικὴ δαπάνη αὐτῶν ὑπῆρξεν ὑπέρογκος.

Εἰς δὲ τὴν Στερεάν, ὃ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐτους τούτου διορισθεὶς νέος Ρούμελης Βαλεσῆς, δηλαδὴ Σατράπης τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν Δερβίς Πασᾶς, συγκροτήσας στρατὸν 10,000 Ἀλβανῶν, ἐπεχείρησε νὰ εἰσβάλῃ κατὰ τὸν Ἰούλιον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὰ στενὰ ὀπλαρχηγῶν Πανουριᾶ, Γεωργίου Δράκου, Γ. Δαγκλῆ, Διαμαντῆ Ζέρβα, Χριστοφόρου Περραιβοῦ, Σκαλτσᾶ καὶ Σαφάικα, μεθ' ὧν συνετάσσοντο καὶ τινες

Σουλιώται καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐκ τῶν ἐνταῦθα γενομένων μαχῶν, ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ περὶ τὴν Ἀμπλιανήν, τὴν 14 Ἰουλίου συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθον ἥτταν ὁλοσχερῆ, καταλιπόντες εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν δύο πυροβόλα, ἑπτὰ σημαίας καὶ πολλὰ ὅπλα καὶ πολεμφοδία. Ὁ Δερβίς Πασᾶς παρέμεινεν εἰσέτι ἐπὶ τρεῖς περίπου μῆνας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Σπερχεῖοῦ μὴδὲν δυνάμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ· παρενοχλούμενος δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπῆλθε τὴν 6 Ὀκτωβρίου ἐπέκεινα τοῦ Σπερχεῖοῦ. Προσβληθέντες δ' οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Λάμπρον Βέικον ἠναγκάσθησαν νὰ διαλυθῶσιν. Ὁ Σουλτάνος, ἀποδώσας τὴν ἀπατυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Δερβίς Πασᾶ, καθήρεσεν αὐτόν, καὶ ἀκολούθως τὸν ἀπεκεφάλισεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

1825

Ἀφίξις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου εἰς Μεθώνην. — Ἀπόβασις τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων καὶ πολιορκία τῆς Πύλου. — Ὑποχώρησις τοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐπιτεθέντος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. — Ἀλώσις τῆς Σφακτηρίας. — Τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον «ἡ Ἀθηνᾶ». — Ὁ ὑπὸ τοῦ Μισοῦλη ἐμπρησμός ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μεθώνῃ. — Ἡ περὶ Καφηρέα ναυμαχία ναυαρχοῦντος τοῦ Σαχτούρη. — Ἡρωϊκὸς θάνατος Γρηγορίου Δικαίου κατὰ τὴν Κυπαρισσίαν. — Εἴσοδος τοῦ Ἰβραὴμ Πασᾶ εἰς Τρίπολιν. — Μάχη ἐν Μύλοις καὶ ἀπόκρουσις τῶν Ἀράβων. — Μάχη ἐν Τρικάρφοις καὶ τροπὴ τῶν Ἑλλήνων. — Τελευταία πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διαταράξαντες τὴν Ἑλλάδα εἶχον καταπαύσει. Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἦτον ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει αὐτοῦ περιωνύμου Λα-

ζάρου Κουντουριώτου. Ἦσαν δὲ οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσιν αὐτῶν οἱ περιφανέστεροι πολῖται τῆς Ὑδρας, ἥτις διετέλεσε δι' ὅλου τοῦ ἁγῶνος ἡ κυριωτάτη ἐστία τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως, καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας πάλιν κυρίως ἐξηρτάτο ἡ τύχη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἦσαν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ Π. Μπότσης, ὁ Α. Φωτίλας, καὶ ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης· γενικὸς δὲ γραμματεὺς ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὕτη ἡ Κυβέρνησις ὑπῆρξεν ἡ ἰσχυροτέρα ὅλων τῶν προηγουμένως συστηθεῖσων· εἶχε δὲ καὶ πόρους χρηματικοὺς ἀξιολόγους ἀπὸ τῶν δανείων, τὰ ὅποια τότε συνωμολογήθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀντὶ ὅμως ν' ἀσχοληθῇ πῶς νὰ παρεμποδίσῃ παντὶ σθένει τὴν εἰς Πελοπόννησον διαπεραίωσιν τοῦ Ἰβραήμ. Πασᾶ, ἐπέστησεν ἀκαίρως ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔτι κατεχόμενον φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἐκ τῆς ἀμελείας ταύτης ὠφελοῦμενος ὁ Ἰβραήμ. Πασᾶς, κατῴρθωσεν ἤδη ὅ,τι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δὲν εἰμπύρεσε νὰ κατορθώσῃ, καὶ ἀφοῦ ἀνεπλήρῳσεν ὅλας τὰς ζημίας, ὅσας εἶχε πάθει, διεπεραιώθη ἀκωλύτως εἰς Πελοπόννησον μετὰ 50 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, καὶ ἀπεβίβασε τὴν 11 καὶ 12 Φεβρουαρίου παρὰ τὴν Μεθώνην, ἥτις κατεῖχετο ἔτι ὑπὸ τῶν Τούρκων, 4.000 πεζῶν καὶ 400 ἱππεῖς. Ἐπειτα τὴν 5 Μαρτίου ἐπῆλθε καὶ δευτέρα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ μοῖρα, συγκειμένη ἀπὸ 7.000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς ἦσαν 400 ἔτεροι ἱππεῖς.

Ὁ Ἰβραήμ. Πασᾶς τότε ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπολιόρκησε τὴν Πύλον, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐτροφοδότησεν ἀπὸ θαλάσσης τὰς Πάτρας, καὶ ἐπεμψε πάλιν τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς Σούδα διὰ νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν νέα στρατεύματα καὶ πολεμεφόδια. Τὰ ἐν Ἀχαΐᾳ ἐνησυχολημένα Ἑλληνικὰ στρατεύματα κατῆλθον μὲν τελευταῖον εἰς Μεσσηνίαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ προσβάλωσι κατὰ νῶτον τοὺς Ἀραβας· ἀλλ' ἀνθορμήσαντος τοῦ Ἰβραήμ. Πασᾶ μετὰ 3.000 πεζῶν, 400 ἱππέων καὶ 4 πυροβόλων, δὲν ἤδυ-

νήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὸν τακτικῶς ὀργανισμένον Ἀραβικὸν στρατὸν. Εἰς ταύτην τὴν μάχην συμβῆσαν ἐν Κρεμυδίῳ οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν θραύσιν μεγάλην, ἐφονεύθησαν ἡ ἡχηματοῖς ἦσαν περὶ τοὺς 500, ἐν οἷς καὶ πολλὰ ἐπίσημα πρόσωπα.

Τότε ὁ Μιαούλης ἐκπεμφθεὶς ἤδη ἡγωνίσθη νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μετακώμισιν νέων στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρείας· κατ' ἀρχὰς ὅμως ἔνεκα δύω ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν καὶ ἔπειτα ὑπὸ γαλήνης καταληφθεὶς, δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· καὶ τὴν 19 Ἀπριλίου, ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασε πάλιν εἰς Μεθώνην 4,000 ἀνδρῶν καὶ πληθὺς πυροβόλων καὶ ἄλλων πολεμεφοδίων.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰβραήμ. Πασσᾶς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν τῆς Πύλου, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὴν 25 Ἀπριλίου παρέστησαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος 52 πολεμικὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα. Ἐντὸς τοῦ λιμένος εὗρισκοντο ὁκτώ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν μοίραρχον Ἀναστάσιον Τσαμαδὸν τὸν ἀριστον ἴσως τῶν πλοιαρχῶν τῆς Ὑδρας. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εἶχε δράμει ἐκ Ναυπλίου εἰς τὸ κρίσιμον ἐκεῖνο πεδῖον τῆς μάχης, μετέβη αὐτὸς εἰς τὴν νῆσον διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς εὐαρίθμους αὐτῆς ὑπερμάχους, ἐν οἷς ἦσαν ἄνδρες ὀνομαστοί, ὁ γέρων Ἀναγνωσταρᾶς Πελοποννήσιος, οἱ Ὑδραῖοι Σταῦρος Σαχίνης, Δημήτριος Σαχτούρης, ἀδελφὸς τοῦ ἀντιναυάρχου, αὐτὸς ὁ Τσαμαδὸς καὶ ὁ Ἰταλὸς Σανταρόζας, Φιλέλλην γενναῖος καὶ ἀξιαγάπητος. Ἐπῆλθε δὲ καὶ ὁ Μιαούλης μετὰ τῆς ναυτικῆς αὐτοῦ μοίρας κατόπιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου.

Τὴν 26 περὶ μεσημβρίαν τὰ Αἰγυπτιακὰ βρῖκια ἤρχισαν νὰ καταπυροβολώσιν τὴν νῆσον, καὶ ν' ἀποβιβάξωσιν εἰς αὐτὴν πολυπληθεῖ στρατεύματα, ἐνθ' αἱ φρεγάται καὶ αἱ κορβέτται ἀντιπαρετάχθησαν εἰς τὸν Μιαούλην, ὅστις ἔνεκα τῆς γαλήνης δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ· ὥστε ἡ Σφακτηρία καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ λιμένος Ἑλληνικὰ πλοῖα δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀν-

θέζωσιν εἰς τὴν ὑπέρογκον τῶν πολεμίων δύναμιν. Σχεδὸν ἅπασα τῆς νήσου ἡ φρουρὰ ἔπεσε μαχομένη. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος ἐπὶ ἀκατίου τινὸς εἰς τὸ βρίκιον τοῦ Τσαμαδοῦ· καὶ ὁ Σαχτούρης ἔφθασε σῶος εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο κολυμβῶν, ἐνῶ ἄνωθεν κατέπιπτε βροχὴ πολεμίων σφαιρῶν· ἀλλ' ὁ Ἀναγνώσταρας, ὁ Σαχίνης, ὁ Σανταρόζας, ὁ Τσαμαδὸς, ἔπεσαν κατὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἡμέραν. Ἐκ τῶν ὀκτῶ ἐν τῷ λιμένι πλοίων τὰ ἑπτὰ, βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου, διήλθον αἰσίως ἀναμέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, τὸ δὲ πολυθρύλλητον βρίκιον τοῦ Τσαμαδοῦ «ἡ Ἀθηνᾶ», παρέμεινεν ἐν τῷ λιμένι, διότι τὸ ἀφωσιωμένον εἰς τὸν πλοῖαρχόν του πλήρωμα ἤλπιζεν ἔτι νὰ τὸν σώσῃ.

Ἀφοῦ δὲ κατέστη ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ Τσαμαδὸς ἀπέθανεν, ἐξώρμησαν τελευταῖον οἱ ἀπαραιμύθητοι αὐτοῦ συναγωνισταὶ πρὸς τὸ πέλαγος, ἀναλαβόντες τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σαχτούρη. Φοβερῶτατος ἦτον ὁ κίνδυνος, εἰς ὃν εὕρισκετο τὸ ἐν καὶ μόνον ἐκεῖνο πλοῖον, τὸ ὅποῖον μὴ ἔχον εἰμὴ 18 πυροβόλα, ἦτον ἠναγκασμένον νὰ διαπεράσῃ ὀλόκληρον τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὅστις συνεπυκνώθη εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὸν ἔκπλουν αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸ αἰχμαλωτίσῃ. Ἐπυροβολεῖτο δὲ τὸ πλοῖον καὶ ἀπὸ τῆς Σφακτηρίας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἤδη Ἀραβες· ἐπῆλθε δὲ καὶ γαλήνη. Ἀλλὰ μετὰ ἐξάωρον ἀγῶνα πρὸς τριάκοντα καὶ ἐξ πολεμικὰ πλοῖα, τοῦ ὁποῖου ὅμοιον ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου δὲν ἀναφέρει ἄλλον, ἐξῆλθε τελευταῖον ἡ Ἀθηνᾶ εἰς τὸ πέλαγος. Ἐφερε μὲν καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα πληγὰς δεινοτάτας, ἀλλὰ δύο μόνον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν, καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Δημήτριος Σαχτούρης. Εἰς τούτου δὲ καὶ τοῦ ὑποπλοιάρχου τοῦ Τσαμαδοῦ, Νικ. Βότσου τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἀνδρίαν, ὀφείλεται κυρίως τὸ ἡρωικὸν τοῦτο κατόρθωμα.

Μετ' ὀλίγον ὁ Μιαούλης εὗρεν ἀφορμὴν νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἀπώλειαν τῆς Σφακτηρίας. Ἐπειδὴ μέρος τῶν πολεμικῶν καὶ

φορτηγῶν πλοίων τοῦ Ἰβραήμ. Πασᾶ εὐρίσκετο εἰς τὴν Μεθώνην, ὁ ναύαρχος τῶν Ἑλλήνων τὴν 30 Ἀπριλίου, ὠφελούμενος ἀπὸ ἐπιτηδείου μεσημβρινοανατολικοῦ ἀνέμου, εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα, καίτοι ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ τῆς ξηρᾶς καταπυροβολούμενος, καὶ ἐξέπεμψεν ἐξ πυρπολικᾶ, τὰ ὁποῖα παρείσεδυσαν μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων.

Λαμπρὰ ἐπιτυχία ἔσπεψε τὸ τόλμημα τοῦτο· διότι οἱ ἐχθροὶ ἔκοψαν μὲν τὰς ἀγκύρας, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὠθήσας τοὺς Ἕλληνας ἀνεμος ἐμπόδιζε τοὺς ἀντιπάλους τῶν νᾶ ἐκπλεύσῃσι, προσέκρουσαν οὗτοι κατ' ἀλλήλων καὶ ἐφθασαν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Μεθώνης, ὅπου μία μεγάλη φρεγάτα, τρεῖς κορβέτται, τρία πολεμικὰ βρίκια καὶ τινα φορτηγὰ, ἐν ὅλοις ἑκοσι πλοῖα, καὶ μία ἐν τῇ πόλει ἀποθήκη πλήρης τροφῶν, ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Μετά τινας ἡμέρας ἔπαθον οἱ Ἕλληνες πληγὴν νέαν, διότι ἡ Πύλος, πανταχόθεν ἤδη περιζωσθεῖσα, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἰβραήμ. Ἐπῆλθε δὲ πάλιν παραμυθία ἑτέρα ἀπὸ θριαμβοῦ ναυτικοῦ λαμπροτάτου. Ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συγκειμένη ἐξ 20 βρικίων καὶ 8 πυρπολικῶν, τεταγμένη δὲ ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην, περιέπλεε πρὸ δύο μηνῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν στόλον, ὅστις παρεσκευάζετο νὰ καταπλεύσῃ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ στόλος οὗτος συνέκειτο ἀπὸ ἐνὸς δικρότου 66 πυροβόλων, δύο φρεγατῶν, 8 κορβεττῶν καὶ 50 βρικίων, καὶ ἄλλων φορτηγῶν πλοίων· ἡγετο δὲ ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ Πασᾶ, καὶ κύριον σκοπὸν εἶχε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρὸ ὀλίγου ἀρξαμένην νέαν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου· ὅθεν ἔφερε μεγάλην προμήθειαν πολεμοφοδίων καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπώπτευν ὅτι ὁ στόλος οὗτος θέλει ἐν παρόδῳ ἐπιτεθῇ ἢ κατὰ τῆς Ὑδρας ἢ κατὰ τῆς Σάμου, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σαχτούρης εὐρίσκετο εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην νῆσον, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ ναύαρχος τῶν Ὁσμάνων ἐξέπλευσε τὴν 12 Μαΐου. Ἀπῆλθε λοιπὸν ἀμέσως εἰς

ἀπάντησιν αὐτοῦ, καὶ ἐπέτυχεν αὐτὸν τὴν 20 Μαΐου εἰς τὸν μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας πορθμὸν περὶ Καφηρέα. Ἐπιτεθεὶς δ' ἐνταῦθα κατὰ τῶν πολέμιων, διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτῶν καὶ ἐξέπεμψε κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά του. Δύο ἐκ τούτων, τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου Ἰωάννου Ματρώζου ὀδηγούμενον, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Σπετσιώτου Λαζάρου Μοσιοῦ, ἐπυρπόλησαν τὸ δίκροτον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν 800 ναύτας καὶ βομβολιστάς, τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου, καὶ τὴν σημαίαν τοῦ ἀρχιναυάρχου. Ὁ προνοητικὸς Χασρέφ Πασᾶς ἔσωσεν ἑαυτὸν μεταβάς ἐγκαίρως εἰς ἓν τῶν μικροτέρων πλοίων. Ἐν ἑτερον πυρπολικὸν ἐξηφάνισε μίαν φρεγάταν. Οἱ Τούρκοι τότε διεσπάρησαν τῇ δε κάκεισε· εἴκοσι τῶν πλοίων αὐτῶν κατέφυγον εἰς Κάρυστον, ὃ δὲ Χασρέφ Πασᾶς κατήντησε μετὰ 36 πλοίων εἰς Σούδαν. Ὀκτὼ φορτηγὰ κομίζοντα πολυάριθμα πολεμφοδία συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· μία δὲ ὠραία κορβέττα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο Ἑλληνικῶν βρικίων ἐναυάγησεν εἰς Σύρον, καὶ τὸ ἐκ 200 καὶ ἐπέκεινα ἀνδρῶν συνιστάμενον αὐτῆς πλήρωμα ἠχμαλωτίσθη.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μικαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης, ἐνώσαντες τὰς μοίρας αὐτῶν, ἀπῆλθον εἰς Μῆλον, καὶ ἐκεῖ μαθόντες ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ὁ Τουρκικὸς εἶναι συμπεπυκνωμένοι ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ εἰς Σούδαν, ἀπεφάσισαν νὰ πυρπολήσωσιν αὐτούς. Κατὰ δυστυχίαν τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τοὺς πολέμιους ὑπὸ τινος ἀλλοφύλου πλοίου, ὥστε ὅταν ἐπῆλθον τὴν 2 Ἰουνίου εἰς Σούδαν εὗρον τὰ ἐχθρικά πλοῖα παρατεταγμένα πρὸς ἄμυναν, καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καύσωσιν εἰμὴ μόνον μίαν κορβέτταν.

Κατὰ τὸν ἀκόλουθον μῆνα ἐγένετο καὶ ἄλλη ἀξιομνημόνευτος ἀπόπειρα τῶν ναυτικῶν μας, ἃν καὶ ἐπίσης ἀποτυχούσα. Ἀναγγελθέντος, ὅτι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐτοιμάζει νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ὅτι ἐπὶ τούτῳ τρία συντάγματα τακτικῶν εἶχον ἤδη κατέλθει εἰς τὴν παραλίαν τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὅτι πολυάριθμος αὐτόθι συνεκροτεῖτο στόλος ἐκ

φορτηγῶν καὶ φρεγατῶν, ὁ ἥρωας τῶν Ψαρῶν ἀποφασίζει νὰ καταστρέψῃ τὰς προπαρασκευὰς ταύτας ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐκπλέει τὴν 23 Ἰουλίου ἐξ Ὑδρας μετὰ τοῦ ἰδίου πυρπολικοῦ καὶ δύο ἄλλων Ὑδραϊκῶν, συνωδευμένος ὑπὸ δύο πολεμικῶν πλοίων, ὧν τοῦ μὲν ἐνὸς ἤρχεν ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, τοῦ δὲ ἄλλου ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς Ὑδραῖος, διατελέσας δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος ὁ δεξιὸς τοῦ Μιαούλη βραχίων. Τὴν 29 φθάνουσιν ἅπαντα ἐνώπιον τῆς Ἀλεξανδρείας· οἱ πυρπολισταὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα περὶ τὴν 3 ὥραν μ. μ. ὑπὸ Ῥωσικὴν, Αὐστριακὴν καὶ Ἰόνιον σημαίαν, καὶ ἤδη ὁ προπορευόμενος Κανάρης ἐπλησίαζεν εἰς σωρὸν τινα φρεγατῶν, ἡγκυροβολημένων ἐμπροσθεν τοῦ παλατιοῦ τοῦ Πασᾶ, ὅτε αἰφνης ὁ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πνεύσας οὐριος ἄνεμος παύει, διαδέχεται δὲ αὐτὸν ἐναντίος ἄνεμος, καὶ οὕτω διαφεύγουσι τὸν ἐσχατον κίνδυνον καὶ ὁ στόλος καὶ ἡ πόλις. Ὁ Κανάρης ἔβαλε μὲν πῦρ εἰς τὸ πυρπολικόν του, ἀλλὰ τοῦτο λαβὼν, ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀνέμου, ἀντίθετον διεύθυνσιν, ἐκῆ ἀνωφελῶς· αὐτὸς δὲ ἐσώθη, καίτοι ὑπὸ ἀπειρῶν πλοίων καταπυροβολούμενος. Ὁμοίως ἀπῆλθον ἄπρακτα καὶ τὰ δύο τῶν Ὑδραίων πυρπολικᾶ.

Αἱ ἀποτυχίαι αὗται ἦσαν λυπηραὶ, καὶ ὅσον τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πράγματα δὲν εἶχον καλῶς. Μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Πύλου, ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἐπεχείρησε, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα, νὰ ἐξαπλωθῇ δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Καὶ πρῶτον ὤρμησε πρὸς τὴν Κυπαρισσίαν. Ἐν ταύτῃ τῇ στρατείᾳ ἡγωνίσθη μὲν νὰ ἀναχατίσῃ αὐτὸν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Φρηγάριος Δικαῖος, ὁ ἐπιλεγόμενος Παπαφλάσας, Πελοποννήσιος, μετὰ ἀνδρῶν 300· ἀλλὰ περιζωσθεὶς πανταχόθεν, μετὰ ἐννέα ὥρῶν πεισματωδεστάτην μάχην, ἔπεσεν ἐνδύξως μεθ' ὅλων τῶν συναγωνιστῶν. Οἱ Ἀραβες ἀπέβαλον ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ 600 ἀνδρας καὶ ἓνα συνταγματάρχην· πολλοὶ δὲ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ αὐτῶν ἐπληρώθησαν. Οὕτω κατισχύσας, ἂν καὶ μετὰ ζημίας πολλῆς, τῆς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀντιστάσεως

ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς ἐτρέπη κατὰ τῶν Καλαμῶν, καὶ πυρπολήσας τήν τε πόλιν ταύτην καὶ ἄλλας τινὰς μικροτέρας περὶ αὐτήν, ἐξεστράτευσεν εἰς Τρίπολιν σφάζων καὶ λεηλατῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, βλέπουσα τὸν ἔσχατον τῆς Χερσονήσου κίνδυνον, ἀνέθηκε τὴν ἀρχηγίαν αὐτῆς εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ὅστις, διὰ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις τοῦ προηγουμένου ἔτους, διετέλει μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης περιορισμένος εἰς Ἰδραν. Ὁ γέρον πολέμαρχος, ὅστις εἶχεν ἤδη σώσει ἅπαξ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπὶ Δράμαλῃ, ἐπράξε καὶ τώρα μετὰ πολλῆς δραστηριότητος καὶ ἐπιτηδειότητος ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ. Ἀλλ' εἶχε ν' ἀνταγωνισθῇ ἡδη πρὸς τὰγματα τακτικῶς ὀργανισμένα· ὥστε ἂν καὶ ὁ περὶ αὐτὸν συγκροτηθεὶς στρατὸς συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν λόγου ἀξίων, δὲν ἠμπόρεσε νὰ διακωλύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἀντιπάλου του, ὅστις τὴν μὲν 11 Ἰουνίου ἐνέβαλεν εἰς Τρίπολιν, τὴν δὲ 13 κατήλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους. Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐν τῇ Πρωτευούσῃ περιέμενε τὴν τοσοῦτον αἰφνιδίαν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, μέγα μέρος τοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀνήκοντος σίτου καὶ ἀλεύρου εὐρίσκατο εἰς τοὺς παρὰ τὴν Λέρνην Μύλους, ἥ δὲ διάσωσις αὐτῶν ἦτον ἀναγκαιωτάτη. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο ἀδύνατον· διότι τὸ χωρίον, ἂν καὶ προφυλαττόμενον ὑπὸ ἔλους, ἦτον ὁμῶς ἀτειχιστον. Οὐδὲν ἦττον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀμυναν τῶν Μύλων μετὰ 227 ἐν ὅλοις ἀνδρῶν. Ὁ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ναυπλίας εὐρισκόμενος τότε Γάλλος ναύαρχος Ῥηγνὺς προσήλθεν αὐτὸς εἰς Λέρνην διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ ἐπιχειρήματός, τὸ ὅποτον ἐμελλε νὰ ἐκθέσῃ αὐτὸν ἀναμφελῶς εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον. «Ἀλλὰ, ναύαρχε, ἀπήντησεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ, τὸ καθήκον ἡμῶν εἶναι ν' ἀποθάνωμεν ἐνταῦθα.» Ἡ δὲ τόλμη, ὡς πολλάκις ἐν πολέμῳ συμβαίνει, ὑπῆρξεν εὐτυχής· διότι, γενομένης μετὰ μεσημβρίαν πεισματώδους ἐφόδου τῶν Ἀράβων, οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν ἐπανειλημμένως. Τὴν 14 οἱ Ἀράβες ἐπυρπολήσαν τὸ Ἀργος καὶ τὰ πέριξ χωρία, τὴν

δὲ 45 ἐπλησίασαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς δὲν εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ μεγάλου τούτου φρουρίου ἀναγκαῖα, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐφοβέτο μήπως ἀποκλεισθῇ εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ἐπεχείρησε τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὴν ἐπάνοδον καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὰ τάγματα αὐτοῦ.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀπεφάσισε νὰ συγκεντρώσῃ τότε ἐν Τρικάρφοις πλησίον τῆς Τριπόλεως τὸν ὅλον αὐτοῦ στρατὸν, συμποσούμενον εἰς 40,000 ἄνδρας διὰ νὰ ἀγωνισθῇ ἐκ τοῦ συσάδην πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἐκείνον ἀντίπαλον. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, ἐξελθὼν τὴν πρωΐαν τῆς 23 Ἰουνίου ἐκ Τριπόλεως ἤρχισε τὴν μάχην διὰ τῶν ἀκροβολιστῶν αὐτοῦ, ὑποστηρίζομένων ὑπὸ τριῶν πυροβόλων. Ἐπὶ δύο ὥρας ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων καρτερικῶς ὑπερασπίσθη τοὺς παρ' αὐτῆς κατεχομένους πρόποδας τοῦ ὄρους. Ἀλλ' ἑκατὸν πεντήκοντα ἄνδρες, καταλιπόντες τὴν τάξιν αὐτῶν διὰ νὰ προσβάλωσι τοὺς Αἰγυπτίους, προεχώρησαν πέραν τοῦ δέοντος καὶ κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐντεῦθεν διαρραγείσης τῆς τῶν Ἑλλήνων παρατάξεως ἤρχισεν ἡ τροπὴ αὐτῶν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε τὸ μέχρι τῆς ἄκρας τῶν Τρικάρφων κατὰ νῶτον ἀκολουθοῦν ἱππικὸν τῶν πολεμίων. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔπεσαν 200 Ἕλληνες, ἐν οἷς δεκατέσσαρες ὀνομαστοὶ ἀξιωματικοί· ἡ χημαλωτίσθησαν δὲ πολλοί.

Κατὰ τοὺς δύο ἀκολουθοὺς μῆνας ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, καταλιπὼν φρουρὰν ἀποχωρῶσαν εἰς Τρίπολιν, ἐπεχείρησε δεινοτάτην λεηλασίαν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, τὸν Λαδῶνα καὶ τὸν Εὐρώταν χώρας, ἐπυρπόλησε τὴν Σπάρτην καὶ ἐπανηλθεν εἰς Μεθώνην διὰ νὰ περιμείνῃ νέας ἀπὸ τοῦ πατρὸς του ἐπικουρίας· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, συναθροίσας περὶ Ἀλωνίσταιναν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσε παρακολουθῶν κατὰ πόδας καὶ παρενοχλῶν ἀδιαλείπτως τοὺς πολεμίους.

Εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα, καθ' ὅλον τὸ ἔτος

τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου, κυριώτατον τοῦ ἀγῶ-
νος στάδιον ὑπῆρξε τὸ Μεσολόγγιον, ἡ πόλις ἐκείνη, τῆς
ὁποίας ἡ καρτερία καὶ ἡ πτώσις συνεκίνησε καὶ κατέπληξε
τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ὁ Σουλτάνος εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν
κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πόλεμον μετὰ ἀρχῆς Αὐτοκρά-
τορος καὶ μεγάλων χρηματικῶν πόρων εἰς τὸν Ῥεσίτ Μεχ-
μέτ Πασᾶν Κιουταχῆν, ἄνδρα πολὺ ἀνώτερον ὅλων τῶν προη-
γουμένων στρατηγῶν του, καὶ τὸν ἱκανώτερον ἴσως τῶν πο-
λεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Τουρκία
ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου Κιοπριλῆ. Οὗτος συγκροτήσας
μετὰ πολλῆς δραστηριότητος τὸν στρατὸν αὐτοῦ περὶ Ἀρ-
ταν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ τὴν 13 Ἀπριλίου
ἔστησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου,
τοῦ ὁποίου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν.

Ἄν καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ταύτης ἐβεβλιώθησαν
πολὺ μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς πολιορκίαν· ἀλλὰ ποτὲ δὲν
ἔλαβον τὴν ἐντέλειαν τῶν περιφύμων τῆς Βυρώπης φρουρίων.
Τὸ πυροβολικὸν συνέκειτο ἐκ 48 ἀθλίων σιδηρῶν πυροβόλων
μικρῶν καὶ μεγάλων, κυριώτατον δὲ τῆς πόλεως προπύργιον
ἦτον ἡ ἐκ 5,000 ἀνδρῶν συγκειμένη φρουρὰ, τὴν ὁποίαν συνε-
κρότουσιν οἱ ἀριστοὶ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν· ἦγον δὲ οἱ ὀνο-
μαστότεροι πολέμαρχοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, προϊσταμένου
τοῦ γέροντος Νόττη Βότσαρη. Ἡ φρουρὰ αὕτη εὐγενῶς προσι-
μιάζουσα εἰς ἀγῶνας ἀειμνήστους, ἔθεσεν ἅπαντα αὐτῆς τὰ
ὀχυρώματα ὑπὸ τὴν σκέπην ὀνομάτων ἐνδόξων καὶ τῇ Ἑλ-
λάδι προσφιλεστάτων· διότι τὸ μὲν ἐκαλεῖτο ὀχύρωμα τοῦ
Κοραῆ, τὸ δὲ τοῦ Φραγκλίνου, ἐνὸς τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τῆς
Ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ τοῦ ρηθέντος Λόρδου Βύρω-
νος· ἄλλα πάλιν ὀχυρώματα ἔφερον τὰ ὀνόματα Ῥήγα τοῦ
Φεραίου, τοῦ Βότσαρη, τοῦ Μισοῦλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κυ-
ριακούλη καὶ τοῦ Νορμαννοῦ.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ συνεποσοῦτο ἐκ 30,000 ἀν-
δρῶν. Τὴν δὲ 28 Ἰουνίου ἐφθασεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσο-

λογγίου καὶ ὁ Χασρέφ Πασῆς μετὰ 55 πλοίων, ἠνάγκασεν ἑπτὰ Ὑδραῖκα πλοῖα αὐτόθι εὐρισκόμενα νὰ ὑποχωρήσωσι, καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιορκητῶν ἀξιόλογον ἐπικουρίαν ἀνδρῶν, πυροβόλων, καὶ παντὸς εἵδους πολεμεφοδίων. Τὴν 16 Ἰουλίου ἐπεχείρησαν οἱ ἐχθροὶ τὴν πρώτην αὐτῶν ἔφοδον ἀπὸ τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Οὐδὲν ἦττον τὰ κατὰ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ἀπέβαινον ὁσημέραι δεινότερα, διότι ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμεφόδια. Δὲν ἤλπιζον δὲ οἱ πολιορκούμενοι βοήθειαν, εἰμὴ ἀπὸ θαλάσσης· καὶ κατ' εὐτυχίαν τὴν μὲν 17 Ἰουλίου ἐφάνη ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, τὴν δὲ 21 προσήλθεν ὁ Μικούλης αὐτὸς μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως.

Αὐθημερὸν ἀπὸ πρωΐας ὁ Ρεσίτ Πασῆς ἐπεχείρησε νέαν ἔφοδον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, πρὶν ἢ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δώσῃ εἰς αὐτὴν νέα τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια. Ἀλλ' ἂν καὶ οἱ ἐχθροὶ προσχώρησαν μετὰ πλείστου θάρρους διὰ φοβεροῦ πυροβολισμοῦ ὑποστηριζόμενοι, ἀπεκρούσθησαν μετὰ δύο καὶ ἡμισείας ὥρων πάλιν, ἀποβαλόντες τοῦλάχιστον 500 ἀνδρας. Τὴν δὲ 23 ἐγένετο ἐν τῶν τοιμηροτάτων καὶ λαμπροτάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ κατορθωμάτων, διότι ὁ Μικούλης καὶ ὁ Σαχτούρης, ἐκ παρατάξεως ἀγωνισθέντες πρὸς τὸν μέγαν Ὀθωμανικὸν στόλον, ἔτρεψαν αὐτὸν εἰς φυγὴν, διέλυσαν τὴν ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίαν καὶ ἐτροφοδότησαν τὴν φρουράν. Τὸ δ' ἐσπέρας τῆς 25 μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, 1,000 ἀνδρες τῆς φρουρᾶς λογάδες, ἐπιχειρήσαντες ἔξοδον κατὰ τῶν πολιορκητῶν, ὥρμησαν ξιφῆρεις εἰς τὰ χαρακώματα αὐτῶν, ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τεισάρων πυροβολοστασίων, καὶ μετὰ 3 ὥρων αἱματηρὸν ἀγῶνα ἐπικτήθησαν εἰς τὴν πόλιν φέροντες ὅπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους. Τὴν 28 ὁ Μικούλης, κατελθὼν εἰς τὴν πόλιν, χαιρέτησάν αὐτὸν διὰ τῶν πυροβολοστασίων τῆς, περιῆλθε τὰ τεῖχη καὶ ἔπειτα ἀνεχώρησε διὰ νὰ περιπλῇ εἰς τὸ Αἰγαῖον,

ἀφοῦ ὅμως κατέλιπε μοῖραν τινὰ τοῦ στόλου του εἰς τὸν λιμένα.

Αἱ ἀποτυχίαι αὗται δὲν ἐταπείνωσαν τὸ ἀγέρωχον πνεῦμα τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ, ὅστις μὴ δυνήθεις νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν οὔτε διὰ τοῦ λιμοῦ, οὔτε ἐξ ἐφόδου, ἐπεχείρησε νὰ διασπάσῃ τὰ τεῖχη διὰ κολοσσαίου προχώματος, καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον δι' αὐτοῦ κύριος τοῦ πυροβολοστασίου Φραγκλίνου· ἀλλὰ τὴν 19 Αὐγούστου ἡ φρουρὰ διὰ πεισματῶδους ἀγῶνος ἐξέβαλεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς καίριας ἐκείνης θέσεως. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐξηφάνισαν τὸ μηχανήμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οὗτος ἐν διαστήματι τριῶν ἐβδομαδῶν μετὰ τοσοῦτου κόπου κατεσκεύασεν.

Ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν καρτερίαν τῆς φρουρᾶς, ἀφοῦ προσέλαβεν ἐπικουρίαν τινὰ, δὲν ἔπαυσε κεραυνοβολῶν τὴν πόλιν διὰ σφαιρῶν καὶ βομβῶν, καὶ παρεσκευάσθη εἰς νέαν ἐφοδὸν· οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπέκρουσαν καὶ ταύτην γενομένην τὴν 19 Σεπτεμβρίου. Ἦδη δὲ ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε νὰ παρενοχλῆται καὶ κατὰ νῦτον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καρκαϊσκάκη, τὸν ὁποῖον θέλομεν ἰδεῖ κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη πρωταγωνιστὴν εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πόλεμον. Τὴν 1 Ὀκτωβρίου, νέα ἐξοδος τῶν Ἑλλήνων ἐπροξένησε πολλὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν ζημίαν. Τελευταῖον ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς, δεινῶς παρενοχλούμενος καὶ διὰ τὸ βροχερὸν τῆς ὥρας, περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διακόψῃ τὰς ἐπιθετικὰς αὐτοῦ ἐργασίας· δὲν ἀφῆκεν ὅμως τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ περιχαρκακωθεὶς ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ ἐμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐξακολουθῶν ἐν τούτοις νὰ πυροβολῇ ἐκ διαλειμμάτων πόρρωθεν κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐξ ἐναντίας ἦσαν πλήρεις θάρρους, διότι ἔλαβον στρατιωτικὰς τινὰς ἐπικουρίας· ἐδέχοντο ἀκωλύτως τροφὰς ἀπὸ θαλάσσης, ἠνώρθωσαν ὅπως οὖν τὰ γενόμενα εἰς τὰ τεῖχη αὐτῶν ῥήγματα, καὶ ἐβουλεύοντο ἤδη νὰ ἐκπολιορκήσωσι τοὺς πολιορ-

κητὰς αὐτῶν. Ἦθελον δὲ βεβαίως κατορθώσει τοῦτο, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειαν τῶν πολεμίων ὁ Ἰβραήμ. Πασῆς, φέρων τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βαλβαρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

1826

Ἐξακολούθησις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. — Μετάβασις τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ εἰς βοήθειαν τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ. — Ἡ ἐν Κλεισόδῃ μάχη. — Ὁ Κίτσοις Τσαβέλας. — Πτώσις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔξοδος τῆς ἀρεμάνιου αὐτοῦ φρουρᾶς. — Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρου κατὰ τῆς Καρύστου καὶ ἀπετυχία αὐτῆς. — Δεινὴ κατάστασις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. — Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Αἱ περὶ Σάμον καὶ Μιτυλήνην ναυμαχίαι. — Ἐκστρατεία τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. — Στρατεία τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. — Ἡ ἐν Ἀραρόβῃ νίκη. — Ὑπαγραφή τοῦ πρώτου περὶ τῆς Ἑλλάδος Πρωτοκόλλου ἐν Πετρούπολει, ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας. — Ἀξιόλογοι ἐξωτερικαὶ συνδρομαί.

Ὁ Ἰβραήμ Πασῆς, λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νέαν ἐπικουρίαν 10,000 ἀνδρῶν τακτικῶς ὀργανισμένων, ἀποβιβασθέντων εἰς Πύλον τὴν 24 Ὀκτωβρίου τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἀπεφάσισε νὰ συνδράμῃ κατὰ τὸν προσεχῆ χειμῶνα τὸν Ῥεσίτ Πασᾶν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, εὐελπίς ὅτι θέλει διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ταύτης ἐπιτύχει, ὅ,τι τοσοῦτοι πρὸ αὐτοῦ Πασάδες δὲν κατώρθωσαν.

Ὅθεν ἀποστείλας μετὰ τοῦ στόλου μέγα τῆς δυνάμεως μέρος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς υπολοίπου διὰ ξηρᾶς, καὶ ἀφοῦ κατὰ τὸν Νοέμβριον ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς τὴν Ἥλιν, διεπέρασε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου τὸ κύριον τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν,

κατὰ δὲ τὸν ἀκόλουθον μῆνα, προσελθὼν καὶ αὐτὸς ἐπεχείρησε κολοσσαϊκᾶς ἐτοιμασίας πρὸς τὴν νέαν πολιορκίαν.

Κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦτο διάστημα, ὁ Μισούλης, περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου, μετὰ πολλὰς πρὸς τὸν ἐχθρικὸν στόλον συμπλοκάς, κατῴρθησε νὰ εἰσαγάγῃ νέας τροφὰς εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἔπειτα ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ νέα ἄλλα ἐφόδια τοῦ τε στόλου καὶ τῆς πόλεως· τὴν δὲ 9 Ἰανουαρίου 1826 ἠγκυροβόλησεν αὖθις μετὰ 15 Ὑδραϊκῶν, 9 Σπετσιοτικῶν καὶ 4 Ψαριανῶν πλοίων εἰς Βασιλαδίον, καὶ ἐχαίρετίσθη ὑπὸ τῶν πυροβολισμῶν τῆς ἐνθαρρυνθείσης διὰ τῆς παρουσίας του φρουρᾶς.

Τὴν 10 ἐξῆλθον οἱ δύο στόλοι κατ' ἀλλήλων, ὁ μὲν Ἑλληνικὸς ἀπὸ Βασιλαδίου, ὁ δὲ Τουρκικὸς ἀπὸ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν· ἡ ναυμαχία αὕτη ἀπέβη ἀκριτος. Τὴν νύκτα τῆς 15 πρὸς τὴν 16, οἱ Ἕλληνες ἔκαυσαν διὰ πυρπολικῷ μίαν Τουρκικὴν κορβέτταν, τῆς ὁποίας τὸ πλήρωμα ἐκ 300 ἀνδρῶν συγχείμενον ἐν μέρει ἐφονεύθη καὶ ἐν μέρει κατεποντίσθη. Τὴν δὲ 16 ἐξήκοντα ἐχθρικὰ πλοῖα προέτειναν αὖθις τὴν μάχην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Μισούλης δὲν ἀπέφυγε τὸν ἀγῶνα, ὅστις διήρκεσεν ὥρας τρεῖς καὶ ἐπήγαγεν ἐπονείδιστον τῶν Τούρκων τροπὴν. Τότε ὁ τῶν Ἑλλήνων ναύαρχος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐτροφοδότησε διὰ δύο μῆνας τὴν πεινῶσαν φρουράν, καὶ ἀπῆλθεν αὖθις εἰς Ὑδραν, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ νέων βοηθημάτων.

Ἡ προμήθεια ὅμως τῶν τροφῶν εἶχε σχεδὸν ἐκλείψει πρὸ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ· οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ ἐφαγον ὅλας τὰς καμῆλους καὶ ὄλους τοὺς ἡμιόνους καὶ ὄνους, δὲν ἔζων εἰμὴ ἀπὸ σίτου μὴ ἄλεσμένου. Πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν δὲν εἶχον ἰδεῖ ὅλως διόλου ἄρτον, καὶ τὰ καθημερινὰ σιτηρέσια τῆς τροφῆς εἶχον καταβιβασθῇ εἰς πεντήκοντα καὶ τελευταῖον εἰς τριάκοντα δράμια. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νέαν ταύτην τροφοδότησιν τοῦ Μισούλη, ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων ἦτον ἐπίσης θλιβερά καὶ ἱκανὴ νὰ φοβήσῃ τὰς γενναιοτέρας ψυχάς.

Ἐπὶ δέκα μῆνας ἀποκεκλεισμένοι καὶ πολλάκις κινδυνεύσαντες ν' ἀποθάνωσι τῆς πείνης, εἶχον ἤδη θάψει χιλίους πενταχοσίους ἐκ τῶν συντρόφων αὐτῶν, πεσόντων ἀπὸ τῶν πληγῶν ἢ τῶν κόπων. Ἡ πόλις ἅπασα εἶχε μεταβληθῇ εἰς σωρὸν ἐρειπίων· ἄστεγοι καὶ ἀνυπόδητοι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν διάκρισιν δριμυτάτου χειμῶνος· περίξ δὲ αὐτῶν δὲν ἔβλεπον εἰμὴ σημαίας ἐχθρικής. Περὶ τὰς 25,000 τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι ὑπὸ δύο τρομερῶν στρατηγῶν ἀγόμενοι, παρεκάθηντο ἀπὸ ξηρᾶς, φέροντες πυροβολικὸν ἱκανόν, πρὸς τὸ ὅποιον τὸ μικρὸν πυροβολικὸν τῶν πολιορκουμένων δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ· πολυάριθμος δὲ στόλος ἔφραττε τὴν θάλασσαν. Ἄλλ' ὅμως τοιαύτη ἦτον ἡ ἀνδρία καὶ ἡ μεγαλοψυχία τῶν ἡρώικων ἐκείνων Ἀκαρνάνων, Αἰτωλῶν καὶ Ἑπαιρωτῶν, ὥστε ἐν μέσῳ συμφορῶν δεινοτάτων, ὑψώνοντες οὗτοι ἀγέρωχον τὴν κεφαλὴν ὡς ἐν ἡμέραις πανηγύρεως, ὅταν ἐτι ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1826 ὁ Ἰβραήμ. Πασσᾶς ὑπέβαλεν εἰς αὐτοὺς λόγους περὶ παραδόσεως, μετὰ περιφρονήσεως ἀπέβαλλον πάντοτε τὴν πρότασιν αὐτοῦ.

Οἱ πολέμιοι ἀποπερατώσαντες ὅλας αὐτῶν τὰς παρασκευὰς ἐπεχείρησαν τὴν 12 Φεβρουαρίου καταπληκτικὸν πυροβολισμόν, διαρκέσαντα μέχρι τῆς 15, καὶ ἐν τῷ διαστήματι τῷ-
τῳ ἔρριψαν 8,000 σφαιρῶν καὶ βομβῶν. Τὴν δὲ 15 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, οἱ πολέμιοι ὑπὸ 40 πυροβόλων ὑποστηρίζομενοι, ὥρμησαν ἐπὶ ἐν ἐξωτερικὸν τῆς πόλεως προτειχισμα καὶ ἐγένοντο κύριοι αὐτοῦ· ἀμα ὅμως ἀνατείλαντες τοῦ ἡλίου, προσέβαλλον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες ξιφῆρεις, καὶ κατισχύσαντες ἀνέλαβον τὸ προτειχισμα. Τότε ἀμφοτέρω οἱ Πασσάδες, περιφρουρούμενοι ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων αὐτῶν, προεχώρησαν αὐτοπροσώπως καὶ ἠνάγκασαν τὰ τάγματα αὐτῶν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἔφοδον· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν αὐτοὺς καὶ αὖθις μετὰ φθορᾶς μεγάλης. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν νύκτα, ἐπιχειρήσαντες ἔξοδον καὶ ἐμβαλόντες εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολεμίων, ἀπήγαγον ἀπ' αὐτῶν καὶ ὅπλα ἱκανὰ καὶ αἰχμαλώτους.

Ἀπελπισθέντες οἱ Πασσάδες τότε νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφοδου ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἐξηκολούθουν μὲν πυροβολοῦντες κατ' αὐτῆς καὶ πλησιάζοντες τὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπον αὐτοῖς τοῦτο οἱ ἀδιαλείπτως ἀνταγωνιζόμενοι καὶ ἀντιμηχανώμενοι Ἕλληνες· ἀλλὰ κυρίως οἱ πολέμιοι ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν διαφορῶν νησιδίων, τὰ ὅποια κείμενα εἰς τὰ ῥηχὰ νερὰ τοῦ Μεσολογίου, ἐχρησίμευον ὡς ἐπιθαλάσσιοι αὐτοῦ προμαχῶνες. Τῶντι περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου, ἐγένοντο μετὰ αἱματηροῦς ἀγῶνας κύριοι τοῦ Βασιλαδίου καὶ τοῦ παρὰ τὸ Αἰτωλικὸν κειμένου Δολμᾶ. Ἡ ἄλωσις τοῦ τελευταίου τούτου ἐπῆγαγε καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ τὴν παράδοσιν. Τὴν δὲ 21 Μαρτίου, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐπεχείρησαν ἀπὸ πρωῒας ἐφοδὸν κατὰ τοῦ νησιδίου τῆς Κλεισῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὠχυρωμένη διὰ 4 μικρῶν κανονίων, καὶ ἔχουσα χρουρὰν 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλαν τεταγμένων. Ἡ πρώτη ἐφοδὸς ἀγομένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ρεσίτ Μεχμέτ Πασσᾶ ἀπεκρούσθη, πληγωθέντος καὶ αὐτοῦ.

Τότε ὁ Ἰβραήμ Πασσᾶς ἐκπέμπει τὸν Χουσεϊμβεην μετὰ δύο Ἀραβικῶν συνταγματῶν, τὰ ὅποια μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐπέμενον πεισματωδῶς ἐφορμῶντα καὶ ἀνδρείως ὑπὸ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων καταπυροβολούμενα· ἀλλὰ πίπτει τελευταῖον ὁ Χουσεϊμβεης, πίπτουσι πολλοὶ ἄλλοι ἐγκριτοὶ τῶν πολεμίων ἀξιωματικοί, καὶ ὁ Ἰβραήμ Πασσᾶς ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν ὑποχώρησιν. Τὴν στιγμὴν ὅμως ἐκαίνην ἐξορμᾷ ὁ Τσαβέλας ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος αὐτοῦ, κυριεύει ἐπὶ τὰ ἀκάτια τῶν πολεμίων, καὶ ἰδρύει τρόπαιον 1,200 ὀπλῶν καὶ λογγῶν. Αὕτη ὑπῆρξε μία τῶν ἐνδοξοτέρων κατὰ ξηρὰν μαχῶν, ἐξ ὧσων ἀναφέρει ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἱστορία, καὶ προσέμιον ἄξιον τῆς μετ' ὀλίγον ἐπελθούσης μεγάλης ἐξόδου. Ὑπὲρ τοὺς 1,000 νεκροὺς Τούρκων καὶ Ἀράβων ἐπέπλεον ἐπὶ τῶν πέριξ ὑδάτων, τὰ ὅποια εἶχον λάβει χρῶμα τοῦ αἵματος· οἱ δ' Ἕλ-

λινες ἀπέβαλον περὶ τὴν ἄμυναν τῆς Κλεισόβης 35 θανόντας καὶ ἰσαριθμούς πληρωθέντας.

Ὁ τρόμος τῶν Ὀθωμανῶν ὑπῆρξε τοσοῦτος, ὥστε ἂν οἱ πολιορκούμενοι ἤθελον νὰ ἐξέλθωσι κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ὀλίγην ἐμελλον νὰ ἀπαντήσωσιν ἀντίστασιν· ἀλλὰ καίτοι οὐδὲ κόκκου αἵτου ὑπάρχοντος ἤδη ἐν ταῖς ἀποθήκαις, βαθύτατον αἶσθημα τιμῆς καὶ καθήκοντος ὑπηγόρευσε ἐν τῇς ἀρειμανίους ἐκείνας ψυχὰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐμμείνωσιν ἐν τὴν τάξιν αὐτῶν, ἐνὸς ὧ ὑπῆρχε τρόπος τοῦ νὰ πορισθῶσιν οἰανδ' ἥποτε τροφήν πρὸς κατάπαυσιν τῆς πείνης αὐτῶν.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Μικαύλης, τοῦ ὑποίου τὸ ὄνομα εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὅλου αὐτοῦ μεγαλουργήματος τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐτι δὲ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς ἐν Μεσολογγίῳ φρουρᾶς, τοὺς ὑποίους κατὰ τὴν τελευταίαν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης συναπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ, ἡγωνίζοντο νὰ εὕρωσι πόρους τινὰς πρὸς καταρτισμὸν τοῦ στόλου.

Ὁ Μικαύλης ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐκπλεύσῃ τὴν 19 Μαρτίου, καὶ παραλαβὼν Σπετσιωτικὰ τινὰ καὶ Ψαριανὰ πλοῖα, διηυθύνθη πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Διὰ τὴν ἔλλειψιν ὅμως χρηματικῶν πόρων, ἡ μαῖρα ἐκείνη ἦτον ἀσθενής. Τὰ σκάφη δὲν ἦσαν ὀλίγα, ἀναλόγως τῶν ἄλλοτε στρατευσάντων· ἀλλὰ τὰ πληρώματα ἦσαν τοσοῦτον εὐάριθμα, ὥστε τινὰ τῶν Σπετσιωτικῶν πλοίων δὲν ἔφερον πλείονας τῶν 20 ἀνδρῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν νήσων, οἱ ἐξ ἰδίων, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ἐν διαστήματι ἐνιαυτῶν πέντε ὀπλίσαντες τοὺς στόλους τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχον ἤδη ἐξαντλήσει τοὺς πόρους αὐτῶν· τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Κυβερνήσεως ἦτον ἐπίσης κενόν, ἐν μέρει διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδιαλείπτου πολέμου ἐρήμωσιν τῆς χώρας, ἐν μέρει διὰ τὴν ἀνεπιτηδείαν διαχείρησιν τῶν ἀπὸ τοῦ θανείου χρημάτων.

Τὴν 31 Μαρτίου ἐπεφάνη ὁ Μικαύλης περὶ Ζάκυνθον καὶ ἀντήλλαξε μετὰ πρόσκοπα τῶν πολεμίων πλοῖα σφαίρας τινὰς,

τὰς ὁποίας ἀκούσας ὁ Τουρκικὸς καὶ Αἰγυπτιακὸς στόλος, ἐξῆλθεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ κόλπου καὶ παρετάχθη πελώριος, ἐπὶ μῆκος μέγα ἀπὸ Στροφάδων μέχρις Ἀράξου (ἄκρας Πάπας) παρατεινόμενος. Τὴν 3 Ἀπριλίου συνεκροτήθη μάχη ἀκροίως. Ὁ Μισαούλης μετὰ ἐξ ὀλίγων βρικόων ἠγωνίσθη ἐπὶ ὥρας πολλὰς πρὸς δεκαπέντε βαρεῖας φρεγάτας καὶ κορβέττας, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς μοίρας αὐτοῦ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν πληρωμάτων ἴστατο μακρὰν· δύο πυρπολικά προεχώρησαν ἐπὶ ματαίῳ· 30 δὲ ἄνδρες ἔπεσαν θανατωθέντες ἢ πληγωθέντες ἐπὶ τῶν ἐξ ἠγωνισθέντων Ἑλληνικῶν πλοίων.

Ὁσφ δ' ἐπιμελῶς καὶ ἂν ἐπετήρουν οἱ πολέμιοι τὴν ἀβασθὴ τοῦ Μεσολογγίου παραλίαν, ὑπῆρχεν ἔτι στενὴ τις καὶ ἀφανὴς δίοδος, δι' ἧς οἱ τολμηροὶ καὶ ἐπιτήδαιοι ναῦται καὶ κολυμβηταὶ κατῴρθουν ἐκ διαλειμμάτων νὰ παρυσάγωσιν εἰς τὸ φρούριον εὐτελεῖς τινὰς σίτου προμηθείας· καὶ δι' αὐτῶν ἡ φρουρὰ ἐπεμψεν εἰς τὸν Μισαούλην ἐπιστολὴν παριστῶσαν τὴν ἐσχάτην αὐτῆς ἀμνηχανίαν· ὁ δὲ ἀπήντησεν ἀμέσως ὑποσχόμενος ταχεῖαν βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἀνακαλύψαντες τελευταῖον τὴν μυστικὴν ἐκείνην δίοδον, ἔφραξαν καὶ ταύτην, ὥστε ἐντελῶς ἔπαυσε πᾶσα μεταξὺ τῶν ἔξω Ἑλλήνων καὶ τῆς φρουρᾶς σχέσις. Ὁ Μισαούλης οὔτε τότε ἀπηλπίσθη· ἀλλὰ περιέπλεεν ἄνω καὶ κάτω, πᾶσαν μηχανώμενος κατὰ τῶν πολεμίων τέχνην, συνεχρῶνται μικρὰς ναυμαχίας, ἔγραφεν εἰς τὸ Νάυπλιον ζητῶν ἐπικουρίαν, καὶ εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει νὰ ἐξοπλήσῃ τὰ ἀνάγκαια αὐτοῦ, νὰ πληρώσῃ αὐτὰ μὲ ἄλευρον, νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ Βασιλαδίου, καὶ νὰ διελάσῃ τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν πόλιν. Πρὶν ὅμως προφθάσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον ἐκεῖνο, ἡ πεπρωμένη τοῦ Μεσολογγίου τύχη ἐπληρώθη, ὁ δὲ γέρον νάυαρχος μετὰ βαρεῖας θλίψεως ἐπανῆλθεν εἰς Ὑδραν.

Ἡ τελευταία πράξις τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου δράματος ἐπλησίαζεν· ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου εἶχε παύσει πᾶσα τροφὴ διανομὴ εἰς τὴν φρουράν· τὸ ἀδιάλειπτον πῦρ εἶχε φυγαδεύσει ἀπὸ τὰ πέριξ ὕδατα τοὺς ἰχθυῖς, ὥστε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐτρέ-

φοντο μὲ γάτας, ποντικούς, δέρματα καὶ φύκη· οὐδεμία ὑπῆρχεν ἰατρικὴ θεραπεία, καὶ ἡ γῆ ἐκαλύπτετο ὑπὸ νοσούντων, τετρακυματισμένων καὶ λιμοκτονούντων. Ὁ Ἰβραήμ. Πασᾶς, ὅστις ἐγίνωσκε τὰ παθήματα αὐτῶν, καὶ ἐφοβεῖτο πάντοτε μήπως ἡ τύχη ἀρπάζῃ ἀπροσδοκῆτως ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν πολύτιμον ταύτην λείαν, προτείνει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμήν νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα, ὑποσχόμενος τὴν ζωὴν· ἀλλ' αὐτοὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς τοὺς ὅρκους αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀπέβλασαν τὴν πρῶτασιν, εἰπόντες ὅτι δὲν δέχονται νὰ καταλείψωσι τὴν πόλιν εἰμὴ μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας.

Ἡ παράτασις τῆς ἀμύνης ἦτον ἐν τούτοις ἀδύνατος, διότι ἐντὸς τριῶν ἔτι ἡμερῶν ἄπαντες οἱ κάτοικοι ἡδύναντο νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης. Ὅθεν οἱ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ, συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ, ἀπεφάσισαν νὰ διέλθωσιν ἀναμέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, σώζοντες ὅσους ἡδύναντο πλειοτέρους ἐκ τῶν ἄλλων κατοίκων· καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ ὁρμήσωσι πρῶτοι 3,000 μαχηταὶ καὶ νὰ διανοίξωσι τὸν δρόμον εἰς τὸ λοιπὸν πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἐμελλεν ἀμέσως νὰ παρακολουθήσῃ.

Τάξαντες δὲ πρὸς τὴν ἐξοδὸν ταύτην τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου, εὗρον τὸν τρόπον νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν ἔξω εὐρισκόμενον Καραϊσκάκην διὰ νὰ συνδράμῃ αὐτούς· διεκοίνωσαν τὸ βούλευμά των εἰς τοὺς λοιποὺς πολίτας, καὶ ἐπεχείρησαν τὰς ἀναγκαίαις προπαρασκευάς. Τοσοῦτο δὲ ἦτο τὸ θάρρος τῶν ἀτρομήτων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὥστε πιθανώτατα ἤθελον καθ' ὁλοκληρίαν ἐπιτύχει, ἐὰν ἐπικατάρτος τις Βούλγαρος αὐτομολήσας δὲν προέδιδεν εἰς τὸν Ἰβραήμ. Πασᾶν ὅλον τὸ σχέδιόν των ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς του. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν πολέμιων ἐπράξεν ἀμέσως ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ μεταιώσῃ τὴν ἐξοδὸν· ἐκάλυψε τὰ τριπλᾶ αὐτοῦ χαρσακώματα διὰ πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ· παρέταξε τὰς Ἰλας τοῦ ἱππικοῦ του ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν πεδιάδα διὰ νὰ ἐπιπέσωσι κατ' ἐκείνων, ὅσοι ἤθελον κατορθώσει νὰ διασχίσωσι τὰ

χαρ ακώματα· καὶ τελευταῖον ἐπεμψεν ἰσχυρὸν Ἀλβανῶν ἀπόσπασμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ἤξευρεν ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ ἐξέλθωσιν, εἶχον σκοπὸν νὰ συγκεντρωθῶσι.

Τὴν 10 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐνήργησαν τὴν τελευταίαν τῶν στρατευμάτων ἐξέτασιν· ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς τάφρου κατεσκευάσθησαν τέσσαρες ξύλινοι γέφυραι· περίπολος δὲ, περιελθὼν τὸ τεῖχος, ἀνήγγειλεν ὅτι ἐντὸς δύο ὥρων θέλει γένει ἡ ἐξοδος, καὶ παρήγγειλε σιωπὴν βαθυτάτην· μόνοι οἱ σκοποὶ ἐφώναζον καὶ ἐπυροβόλουν ἐκ διαλειμμάτων. Ὅλοι αἱ γυναῖκες ἐφόρεσαν ἀνδρῶν ἐνδύματα καὶ ὠπλίσθησαν μὲ σπάθας καὶ μὲ ξίφη, ἔλαβον δὲ ὅπλα καὶ οἱ παῖδες, ὅσοι ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτά· οἱ πυροβολισταὶ διεστάχθησαν νὰ γομφώσωσι τὰ πυροβόλα των ἅμα ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ πυροβολοστάσια των. Ὅσοι διὰ τὴν ἡλικίαν, τὰς πληγὰς ἢ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν δὲν ἦσαν εἰς κατὰστασιν νὰ παρακολουθήσωσι τὴν ἐξοδον, καὶ ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πατρῶαν γῆν, συνεκεντρώθησαν ἐντὸς τῶν ἐρειπίων λιθίνων τινῶν κτιρίων, καὶ εἰς τὴν κυρίαν ἀποθήκην, ἐν ᾗ ἐσώζετο ἔτι ὀλίγη τις πυρῖτις, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἐκάθησεν ἀπύμαχος κρατῶν ἀνημμένην θρυαλλίδα.

Τίς δὲ δύναται νὰ περιγράψῃ τὸν ἀποχωρισμὸν ἐκείνων, ὅσοι ἐμελλον νὰ μείνωσιν ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς των, οἵτινες ἐμελλόν νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐξοδον; Μετὰ παρέλευσιν δύο ὥρων, δεύτερος περίπολος περιελθὼν συνήγαγε τὴν φρουράν, καὶ διηύθυνε τοὺς πάντας πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῆς πόλεως μέρος, ὅθεν ἐμελλε νὰ γείνῃ ἡ ἐξοδος. Τὰ στρατεύματα τῆς φρουρᾶς διῆλθον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν αὐτῶν τὴν τάφρον, καὶ ὅλοι πρηνεῖς ἐνταῦθα γενόμενοι, περιέμενον ἡσύχως νὰ ἀκούσωσι τὸ συντεθειμένον μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη σύνθημα. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τούταις ἐπυροβόλουν ἀκαταπαύστως πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ φρουρίου, καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐφόνευον τοὺς αὐτόθι παρατηροῦντας. Ἐπὶ μίαν

ὁλόκληρον ὄραν παρέμειναν οἱ Ἕλληνες ἀκίνητοι, ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ τῶν πολεμίων, καὶ προσέχοντες μὴπως ἐννοήσωσι τὸν Καραϊσκάκην πλησιάζοντα· ἀλλὰ τελευταῖον ἡ δυσχέρεια αὐτῶν ἐκορυφώθη, ἐπειδὴ δὲ ἀνέτειλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην λαμπροτάτη ἡ σελήνη, ἠκούσθη αἶφνης καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς τάξεις ὑπόκωφος ψιθυρισμός, καὶ ἀμέσως σηκωθέντες ἀνέκραξαν ὁμοφώνως. «Ἐμπρός! Ἐμπρός! Θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους!» καὶ ὤρμησαν ξιφήρεις.

Οὔτε χάνδακες, οὔτε προτειχίσματα, οὔτε οἱ κεραυνοὶ τῶν πυροβόλων καὶ τῶν ὅπλων, οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Ἀράβων ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἐνθουσιώδη αὐτὴν ἐφοδόν. Ἐντὺς ὀλίγων στιγμῶν τὰ χαρακώματα ἐκυριεύθησαν, τὰ ἐχθρικὰ τάγματα διεσπάρθησαν, καὶ σφαγέντων τῶν πυροβολιστῶν ἐπὶ τῶν πυροβόλων αὐτῶν, εἰσήσαν τὰ πυροβολαστάσια. Ὁ ἐχθρὸς ἔμεινε ἐμβρόντητος ὑπὸ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης ὀρμῆς, καὶ πλατείᾳ ἠνοιχθὴ ἐνώπιον τῶν ἐξερχομένων ὁδός. Κατὰ δυστυχίαν τὸ μέγα πλῆθος τῶν πολιτῶν δὲν παρηκολούθησε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν. Ἄλλ' οἱ περισσότεροι ἐπ' ὀλίγον διστάσαντες, καὶ ἔπειτα ἀπατηθέντες ὑπὸ ἀποφράδος τινὸς φωνῆς, ἄδηλον πῶς διαδοθείσης, «Ὅπισα εἰς τὸ φρούριον», ὡπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν πόλιν, εἰς ἣν συγχρόνως σχεδὸν εἰσέβαλλον καὶ οἱ ἐχθροί· διότι Ἀράβες καὶ Τοῦρκοι ἐξώρμησαν πανταχόθεν εἰς τὰ τεῖχη ἐπὶ τῇ ἐλπίδι λαφυραγωγίας.

Καθ' ὅλην τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην νύκτα ὠρυγμοὶ καὶ ὄλουγμοὶ ἀνεμιγνύοντο μετ' ἀδιακόπων πυροβολισμῶν καὶ ἐκρήξεων. Οἱ μὲν πολέμιοι ἐπεχείρησαν τὴν ἄλωσιν ὅλων τῶν κτιρίων· οἱ δ' ἐν αὐτοῖς καταφυγόντες Ἕλληνες, ἐμβάλλοντες πῦρ εἰς τὰ σωζόμενα ἔτι ἐφόδια, ἀνέτρεπον ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους. Φοβερὰ μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ ἐκρήξις τῆς μεγάλης πυριταποθήκης, ἡ διασπαράξασα πλῆθος Τοῦρκων. Εἰς δὲ μύλος ἀντέσχε μέχρι τῆς 12, ὅτε μέρος τῶν ὑπερμάχων αὐτοῦ καὶ τινες τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις στρατιωτῶν ἐσώθησαν· διότι πεσόντες εἰς τὰ ῥηχὰ καὶ κολυμβήσαντες, ἔφθασαν εἰς

παραπλέοντά τινα Ἴόνια ἀκάτια, καθύσον ὁ ἐχθρικός στόλος ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόλπον. Οἱ δὲ ἐμβαλόντες πολέμιοι ἔπαθον φθορὰν δεινὴν, ὅχι μόνον ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμφύλιον πεισματῶδη περιελθόντες ἀγῶνα ἕνεκα τῆς λείας, ὥστε ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἐξ αὐτῶν πεσόντων ἦτον ἰσάριθμον πρὸς τὸ πλῆθος τῶν θανόντων Χριστιανῶν. Οἱ δὲ ἐξελθόντες μετὰ πολλοὺς κινδύνους, πρῶτον μὲν ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρκαϊσκάκη, ὅπου εὗρον αὐτὸν κλινήρη, ἀκούθως δὲ εἰς Ἀμφισσαν.

Τὴν 10 Ἀπριλίου εὐρίσκοντο ἔτι ἐν Μεσολογγίῳ 9,000 ψυχῶν· ἐκ τούτων 500 ἔπεσον ἐν τῇ ἐξόδῳ· 600 ἀπέθανον βραδύτερον ὑπὸ πείνης· δισωθήσαν δὲ 1,800 περίπου, ἐν οἷς 200 γυναῖκες· 3,000 ἐθανατώθησαν ἐν τῇ πόλει, καὶ 3,000 περίπου γυναῖκες καὶ παῖδες ἠχμαλωτίσθησαν. Ἀπέθανον δὲ κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην νύκτα, ὁ Ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ, ὁ χρηστός Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πολιτικός διοικητής, ὅστις κατὰ τὸν Φεβρουάριον ἐπιβίβασθεις ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ μεταβὰς εἰς Ζάκυνθον διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τροφῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, διὰ μέσου μυρίων κινδύνων, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν τὰ πράγματα αὐτῆς εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διὰ νὰ συναποθάνῃ μετὰ τῶν συμπολιτῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὁμοίως νύκτα ἔπεσαν οἱ Στρατηγοὶ Νικόλαος Στουρνάρης, Κωνσταντῖνος Σαδῆμας καὶ Ἀθανάσιος Ραζής· ὁ πλεῖστον συντελέσας εἰς τὴν ἀμυναν ὀχυροποιὸς Μιχαὴλ Κοκκίνης, ὃν ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, εὐγνωμοσύνης ἕνεκα, εἶχεν ἀνακηρύξει ἴδιον πολίτην· πολλοὶ δὲ καὶ Φιλέλληνες. Οἱ ὀνομαστότεροι ἐκ τῶν περισωθέντων ἡγεμόνων τῆς φρουρᾶς ἦσαν ὁ Νότης Βότσαρης καὶ ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης δύο ἐβδομηκοντούτεις γέροντες. Ὁ Δημήτριος Μακρής, ὁ Κίτσος Τσαβέλλας καὶ ὁ Χρήστος Φωτομάρας.

Τοιοῦτοτρόπως ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον. Αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ

Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠνυχάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ καρτερία δὲν δύνανται νὰ φθάσωσι περικιτέρω· οἱ δὲ ἱστορικοὶ δὲν εὐρίσκουσι καθ' ὅλην τὴν γνωστὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, πολιορκίαν τινὰ ἱκανὴν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν ἡρωϊσμόν τῆς Ἑλληνίδος πόλεως. Ἡ πτώσις αὐτῆς κατέφερε πληγὴν βρεῖαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξω τοῦ Ἰσθμοῦ δὲν ἔμεινεν, εἰμὴ ἓν καὶ μόνον ἀσφαλὲς φρούριον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ οἱ πολέμιοι ἦσαν κύριοι τῶν Πατρῶν, ὅλων τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, τῆς Τριπόλεως, καὶ ἤδη διεπεραιώθη αὐθις εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐπὶ τῷ προσφάτῳ αὐτοῦ κατορθώματι γαυριῶν Ἰβραήμ. δ x

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Φεβρουαρίου ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ στρατευμάτα πρὸς ἄλλωσιν τῶν φουρίων τῆς Εὐβοίας. Ὁ Φαβιέρος φιλέλλην Γάλλος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατευμάτων ἐκρίθη καταλληλότερος πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην. Ὁ Φιλέλλην οὗτος μετὰ 3,000 στρατιωτῶν μετέβη εἰς τὴν Χαλκίδα· ἀλλὰ βλέπων ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο δυσπρόσβητον, μετεβιβάσθη διὰ πλοίων εἰς Στουρὰ, καὶ ἀκολούθως ἐκίνησε κατὰ τῆς Καρύστου. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Καρύστου ἔντρομοι διὰ τὴν αἰφνίδιον ταύτην εἰσβολὴν, ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον· οἱ δὲ Ἕλληνες κλείσαντες αὐτοὺς ὠχυρώθησαν εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, ὅπου κεῖται ἡ συνοικία Γραμπιάς. Οἱ Τοῦρκοι συνελθόντες ἐκ τοῦ τρόμου ἤρχισαν σφοδρὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πυροβολισμόν ἐκ τοῦ φρουρίου, καὶ ἐπροξένησαν μεγάλην φθορὰν εἰς αὐτούς· φονευθέντων ἡ πληγωθέντων πολλῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Πίσσας, μεταξὺ δὲ τῶν πληγωθέντων ὁ ὑπολοχαγὸς Καρκατσᾶς.

Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ τραυματικαὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὰς νήσους, οἱ δὲ λοιποὶ ἐταποθετήθησαν κατὰ τὴν θέσιν Λυκόρρεμα, παρὰ τὴν ἀπέναντι τῆς νήσου τῶν Πεταλιῶν, ὅπου ἐπελθούσης μεγάλης Τουρκικῆς δυνάμεως ἐκ τε τοῦ

φρουρίου τῆς Καρύστου καὶ τῆς Χαλκίδος, ἣν ὠδήγει ὁ Ὁμέρ Πασᾶς, ἐκινδύνευσαν νὰ ἀπολεσθῶσιν. Ἐσωσαν ὅμως τὸ στρατεύμα τοῦτο ἐκ τοῦ κινδύνου τινὰ τῶν Ψαριανῶν πλοίων, καθὼς καὶ ὁ Κριεζώτης καὶ Βάσος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς, οἵτινες ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς κατὰ τῆς Βηρυτοῦ ἐκστρατείας εἰς Σύρον, καὶ μαθόντες τὴν δεινὴν θέσιν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων, ἔσπευσαν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἔλυσαν τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν, παρέλαβαν τοὺς στρατιώτας καὶ μετέφεραν αὐτοὺς εἰς Ἀττικὴν, Κέα καὶ Ἄνδρον.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην καὶ τὴν πρὸ ὀλίγου διάλυσιν τοῦ ἐν Βρυσηαῖς στρατοπέδου κατεστράφη καὶ ἐν Εὐβοίᾳ ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν· οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Εὐβοέων, Νικόλαος Κριεζώτης καὶ Βάσος, μετέβησαν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς εἰς τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ στρατόπεδα.

Ἡ τρίτη ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις, ἥτις συνεκροτήθη ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 6 Ἀπριλίου, προεδρευόντος τοῦ γέροντος Πανούτσου Νοταρᾶ, Κορινθίου, ἐκπλαγεῖσα διὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν περὶ Κάρυστον τροπὴν τοῦ Φαβιέρου, ἀνέβηκε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀναθεῖσα ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ὅλην τῆς Ἑλλάδος τύχην εἰς δύο ἐπιτροπὰς· ἐξ ὧν εἰς μὲν τὴν μίαν, καλουμένην Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος, συγχειμένην ἀπὸ ἑνδεκα ἀνδρῶν καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Ζαῆμη, ἀνετέθη ἡ ὅλικὴ Κυβέρνησις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων· εἰς δὲ τὴν ἄλλην, συγχειμένην ἐκ δεκατριῶν μελῶν καλουμένην Ἐπιτροπὴν τῆς Συνελεύσεως καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ, ἐπετράπη νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβους τῆς Ἀγγλίας Στρατφόρδου Κάνινγας, πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν διαπραγματεύσεις, τὰς συμφεροτέρας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀνταξίας τῶν μεγάλων αὐτοῦ θυσιῶν. Ὁ εἰρημένος πρέσβυς εἶχε λάβει, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, διαταγὰς περὶ τούτου καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Κυβέρνησιν.

Ἐπὶ πᾶσι φόβος ὑπῆρχε μήπως ὅλος ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπιπύσῃ εἰς τὰς νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας· ὅθεν ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν πᾶσα ἡ ναυτικὴ δύναμις, καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰουνίου, οἱ Σπετσιῶται μετέβησαν πανδημεὶ εἰς Ὑδραν, ὅπου διέμειναν ἐπὶ ἑξ ἑβδομάδας, μέχρις οὗ, παρελθόντος τοῦ κινδύνου, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ πράγματα λοιπὸν ἐφαίνοντο περιελθόντα εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν, καὶ τόσῳ δεινότεραν ὥσπ' αἱ ὀλέθρια ἐμφύλιοι διενέξεις δὲν ἔπαυσαν μαστίζουσαι τὸν τόπον· ἀλλ' ἔμελλον νὰ σώσωσι τὴν Ἑλλάδα ἡ καρτερία τῶν Πελοποννησίων, νέα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα, καὶ ἡ μεγάλη τῆς Εὐρώπης βοήθεια.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μαΐου μηνός, ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἐξετάσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ εὗρεν, ὅτι ἐκ τῶν 10,000 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε διαπεράσει εἰς Αἰτωλίαν, δὲν ἐσώζοντο εἰμὴ 3,500. Παράλαβὼν δὲ ἐκ Πατρῶν ἐπικουρίας τινας, ὥρμησε πρὸς τὰ Καλάβρυτα καὶ ἐπέτεθ' ἡ κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλατοῦ· ἀλλ' ἀπεκρούσθη.

Τὴν 40 Μαΐου εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν καὶ ἔδωκε τροφάς εἰς τὴν λιμοκτονοῦσαν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης· ἔπειτα τὴν 17 ἐπορεύθη ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Γορτυνίαν, ἀπαντήσας ὅμως ἀντίστασιν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνου καταληφθέντα στενὰ, ἐτράπη ἐπὶ τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν ἀναπαύσας τὸν στρατὸν ἐπὶ ἓνα μῆνα, ἐπεχείρησεν ἀπὸ τῆς 21—25 Ἰουνίου μεγάλην ἐπὶ τὴν Μάνην στρατείαν, γενναίως ἀποκρουσθεῖσαν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς δυσπρόσιτου ἐκείνης χώρας. Πάλιν δ' ἐν ἀρχῇ Ἰουλίου, ἐστράτευσεν ὁ θηριώδης οὗτος ἀρχηγὸς τῶν πολεμίων ἐπὶ τὴν Τρίπολιν, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν, διέπραξε θηριωδεστάτας λεηλασίας εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας τῆς Γορτυνίας, τῆς Κυνουρίας, τῆς Λακεδαιμόνος. Ἐπιχειρήσας δὲ νέαν ἐπὶ τὴν Μάνην ἐφοδὸν, ἀπεκρούσθη κατησχυμένος. Τελευταίον τὴν 2

Νοεμβρίου ἐπέστρεψε πάλιν ὁ Ἰβραήμ εἰς Μεθώνην, διὰ τὴν διαχειμάρσιν αὐτοῦ.

Ἡ φθορὰ τὴν ὁποίαν ἐπήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, μάλιστα κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐπιδρομὴν του, ἦτο μὲν ἀκαταλόγιτος· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν, οὐδεμιᾶς σπιθαμῆς κύριος δὲν ἐγένετο, οὐδὲ ἐν χωρίον ὑπετάχθη εἰς αὐτόν. Οἱ καρτερικοὶ τῆς Χερσονήσου κάτοικοι, ἅμα ἀκούοντες τὸ θηρίον τοῦτο ἐπερχόμενον κατέφευγον μὲ τὰς οἰκογενείας καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των εἰς σπήλαια δυσπρόσιτα, εἰς ὄρη, εἰς μοναστήρια καὶ εἰς πύργους· οἱ δ' ἐχθροὶ ἀγωνιζόμενοι ἐκ διαλειμμάτων νὰ ἐκπορθήσωσι τὰ ὀχυρώματα ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετύγχανον. Ἀφ' ἐτέρου ὁ Πελοποννησιακὸς στρατὸς ἀπέφευγε τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας· ἀλλ' οἱ γενναῖοι καὶ ἀκαταμάχητοι ὑποστράτηγαι τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου, ὁ Νικήτας, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας, ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης, δὲν ἔπαυον ἐπικείμενοι εἰς τὰ πλευρὰ καὶ εἰς τὰ νῶτα τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ, φονεύοντες πάντα στρατιώτην, ὅστις ἐπὶ μικρῷ ἐμακρύνετο ἀπὸ τοῦ σώματος, διακόπτοντες τὴν μεταξὺ τῶν φρουρίων συγκοινωνίαν, καὶ κυριεύοντες τὰς τροφὰς καὶ τὰ ἄλλα ἐφόδια.

Ἄν ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἦτο θλιβερὰ, τὰ κατὰ τὸν Ἰβραήμ δὲν ἦσαν εὐχάριστα. Ἐκ τῶν 24,000 Ἀράβων, αἵτινες ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν ἐξέπλευσαν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας μὲν ἐσώζοντο ἐν Πελοποννήσῳ 8,000 ἄνδρες, καὶ ἐκ τούτων 1500 ἔκειντο εἰς τὰ νοσοκομεῖα· αἱ ἀποθήκαι αὐτοῦ ἦσαν κεναί, τὸ ταμεῖον δὲν εἶχεν ὀβολόν. Καὶ ἔλαβε μὲν τελευταῖον τὴν 19 καὶ τὴν 30 Νοεμβρίου ἀφθονα ἐξ Αἰγύπτου παντὸς εἶδους ἐφόδια καὶ ἀξιόλογον χρηματικὴν ποσὴν, ἀλλὰ στρατιώτην οὐδένα· ὥστε ἠναγκάσθη νὰ διαμεῖνῃ ἀπραγγας εἰς τοὺς σταθμοὺς αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ ἀκολούθου ἔτους.

Ὁ δὲ Καπετὰν Πασᾶς εἶχεν ἐπανελθεῖ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν Ἑλλάσποντον· ἀλλ' ἐξέπλευσεν αὖ-

οις περί τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου, διὰ τὴν ἐπαναλάβη τὸ κατὰ τῆς Σάμου τοσάκις ἀποτυχὸν ἐπιχειρημὰ του. Οἱ Σάμιοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι ναυτικὴν ἐπικουρίαν, ὑποσχόμενοι νὰ καταβάλωσι μέρος τῆς δαπάνης· ὅθεν τὴν 11 Ἰουλίου ἀνεχώρησεν ὁ Σαχτούρης ἐξ Ὑδρας μετὰ 33 πολεμικῶν πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Σάμον τὴν 24. Τὴν ἐπιούσαν ἐγένετο, περὶ Κώρυκον, ἀκριτὸς τις συμπλοκή μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ μιᾶς Τουρκικῆς μοίρας· τὴν δὲ 16 σύμπασα ἡ τῶν πολεμίων δύναμις συγκειμένη ἐκ 2 δικρότων, 37 φρεγατῶν καὶ κορβεττῶν καὶ 7 βρικίων κατῆλθεν ἀπὸ Χίου ὑπὸ οὐρίου φερομένη ἀνέμου, καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκόψῃ τινὰ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Ἀλλ' ἀντιπαρετάχθη τῶν ἡμετέρων, προσχώρησεν ὁ Κανάρης εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἤθελε βεβαίως κολλήσῃ εἰς μίαν φρεγάταν, ἂν τὸ κεραυνοβολήθῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων πυρπολικῶν του δὲν ἤρχιζε νὰ βυθίζεται. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ὤρμησεν κατ' αὐτοῦ δύο μεγάλα κλεισμένα ἀκάτια, ἔβγαλε τὴν θρυαλλίδα εἰς τὴν πυρίτιδα, καὶ κατῆλθεν αὐτὸς εἰς τὸ μέγα ἀκάτιόν του. Ἐν τῶν Τουρκικῶν ἀκατίων κατεστράφη ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πυρπολικοῦ, ἀλλὰ τὸ ἕτερον ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ συνέβη μεταξὺ αὐτοῦ ἀγὼν πεισματώδης ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα.

Τρεῖς Ἑλληνεὶς ἔπεσαν μαχόμενοι, ὁ δὲ Κανάρης ἐπληρώθη εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς τὸν ἀριστερόν βραχίονα, ἀλλ' ἀπέκρουσε τελευταῖον τοὺς ἀπίστους, ἐπεβιβάσθη εἰς ἓν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, καὶ ἅμα αἱ πληγαὶ τοῦ ἐθεραπεύθησαν εἰς Ἀθῆνας, ἐπανῆλθεν αὖθις μετὰ τοῦ νέου πυρπολικοῦ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Μετὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ὁ Καπετὰν Πισσᾶς ἐπέστρεψεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ ἓνα μῆνα. Τὴν 18 Αὐγούστου, 37 πολεμικὰ Τούρκων πλοῖα κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἰωνικὴν πελάγειν· μαθόντα ὅμως, ὅτι οἱ Ἕλληνες περιπλέουσι περὶ τὰ Ψαρά καὶ Ἰκαρίον, ὠπισθοδρόμησεν αὖθις εἰς Χίον.

Τὴν 23 Αὐγούστου ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰδρας μετὰ 20 πλοίων ὁ Μικαούλης, καὶ ἀναλαβὼν τὴν ὅλην ἀρχηγίαν, παρέστη τὴν 28 μὲ τὸ σύνθηρες αὐτοῦ θάρρος πρὸ τοῦ λιμένος αὐτῆς τῆς Μιτυλήνης, ὅπου οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἠγκυροβολημένοι ὑποκάτωθεν τοῦ φρουρίου· 22 τῶν πλοίων αὐτῶν ἐξεληθόντα τοῦ λιμένος, προσεβλήθησαν τὸ ἑσπέρας τῆς 29 ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πεισματωδέστατα, ὁ δὲ ἀγὼν οὗτος διήρκεσε δι' ὅλης τῆς νυκτός καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιούσης ἡμέρας. Τὰ μικρὰ ἡμῶν πλοῖα καὶ μάλιστα τὰ Ψαριανὰ ἐξῆλθον κατὰ τῶν πελωρίων πλοίων τῶν πολεμίων μετὰ τόλμης, ἥτις κατέπληξε τὸν Γάλλον ναύαρχον Ῥηγνῦν καὶ τὸν Γάλλον στρατηγὸν Τυλλεμινῶτον, γενομένους θεατὰς τῆς μάχης ταύτης. Παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν 100 ἄνδρες ἐθανατώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, τρία δ' ἀπωλέσθησαν πυρπολικά, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ παθόντες ζημίαν ὅχι μικροτέραν, κατέφυγον εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης. Ἄν ὁ Χοσρὲφ Πασᾶς ἦτο παρὼν ἢ πολυθρύλλητος δειλία του ἤθελεν ἐπιφέρει τὴν ὀλοσχερῇ τῶν πολεμίων ἥτταν· ἀλλ' εἶχεν ἀπέλθει ἐπὶ τῆς φρεγάτας, ἥτις ἔφερε τὴν σημαίαν του, εἰς Φώκαιαν διὰ νὰ διορθώσῃ τὸ πλοῖον τοῦτο, ὁ δ' ἀντ' αὐτοῦ ναυαρχήσας Ταχίρ Πασᾶς δὲν ἐστερεῖτο προσωπικῆς τόλμης.

Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι περιστάλησαν εἰς τὰ περὶ Μιτυλήνην καὶ Τένεδον ὕδατα, καὶ τασαύτην ἔδειξαν δειλίαν, ὥστε τὴν 25 Σεπτεμβρίου, 40 αὐτῶν πλοῖα ἀπέφυγον νὰ ναυμαχήσωσι πρὸς 14 Ἑλληνικά. Κατὰ τὸν Νοέμβριον ἐπανῆλθε τελευταῖον ὁ Χοσρὲφ Πασᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν δώσας πέρας εἰς τὴν ἀκλεσεστάτην ταύτην δι' αὐτὸν ἐκστρατείαν. Τότε δὲ ἐπέστρεψαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ἴδια, χαίροντες, διότι τὴν τετάρτην ταύτην φορὰν ἔσωσαν τὴν Σάμον, καὶ κατίσχυσαν τῆς ὅλης ναυτικῆς τοῦ Σουλτάνου δυνάμεως.

Ὁ δὲ Ῥεσίτ Πασᾶς Κιουταχῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, διοργανίσας μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος ἐξ ὑπαρχῆς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐτράπη ἐπὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα,

διὰ τὴν συμπληρώσῃ διὰ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων τὴν χεῖ-
ρωσιν τῆς ὅλης ἐκτὸς τοῦ Ἰσμοῦ Ἑλλάδος. Ἐκβαλὼν δὲ
κατὰ τὸν Ἰουνίον ἀπὸ τῶν περὶ Ἀμφισσαν θέσεων αὐτῶν τοὺς
Ἕλληνας, καὶ γενόμενος κύριος τῆς πόλεως ταύτης, ἐπεχεί-
ρησε περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου τὰς προπαρασκευαστικὰς τῆς πο-
λιορκίας τῶν Ἀθηναίων ἐργασίας, φέρων ἐπὶ τούτῳ ἄνδρας μὲν
10,000 πεζοὺς καὶ ἵππεις, 20 δὲ μεγάλα πυροβόλα, 4 βομ-
βοβόλα, καὶ 2 ὀλμοβόλα, ἅπαντα καλῶς παρεσκευασμένα·
εἶχε δὲ πρόχειρον καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ τῆς
Εὐβοίας.

Ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐπαναστάσεως
ἔτη, ἦτον ὁ ἐπισημότερος τῶν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα
πολεμάρχων, ὑποπτευθεὶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὡς προδό-
της, μετεφέρθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐτέθη
ὑπὸ φύλαξιν· ἀλλ' οὗτος ζητήσας νὰ ἀποδράσῃ ἐκ τῶν τει-
χῶν ἐφρονεύθη. Ὁ διαδεξάμενος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ Γούρας,
ἐκλείσθη ἤδη ἐν τῇ Ἀκροπόλει μετὰ ἀνδρῶν 400 ἔχων τρο-
φὰς διὰ 18 μῆνας. Τὴν δὲ 14 Ἰουλίου εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν
80 προσέτι ἄνδρες μετὰ τοῦ ὑπονομοποιοῦ Κωνσταντίνου ἡ
Κώστα, ὅστις εἶχεν ἀποκτήσει μέγα ὄνομα ἐν Μεσολογγίῳ,
καὶ ἐσπερεῖτο μὲν παιδείας παντάπασιν, ἀλλὰ προσέλαβε διὰ
τῆς ἀσκήσεως τέχνην θαυμαστήν. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἄλ-
λοτε, ὡς αἰεὶ ἠπειλεῖτο ἡ πόλις αὐτῶν, συνειθίζον ν' ἀποδη-
μῶσιν εἰς Σχλαμῖνα, ἐδειξάν εἰς τὴν κρίσιν ταύτην περί-
στασιν ἀξιόλογον καρτερίαν, ἀποφασίσαντες νὰ ἐμμένωσιν
ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ πατρίου ἐδάφους. Τὸ πρᾶγμα ἦτο δυσ-
χερέστατον· διότι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἦτον ἀσθενές, καὶ
διὰ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ ἀπῆται φρουρὰν πολυκριθμον· οὐδὲν
ἦττον οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέσχον ἐπὶ μῆνα ὅλον. Ἀλλὰ τότε ὁ
Ρεσίτ Πασᾶς, θεωρῶν ἀπαραίτητον νὰ γείνῃ πρὸ πάντων κύ-
ριος τῆς κάτω πόλεως, ἐπεχείρησε τὴν 2 Αὐγούστου μέγαν
κατ' αὐτῆς πυροβολισμόν, καὶ ὃν διαρκέσαντα ἐπὶ 2½ ὥρας,
ἔρριψε χιλιάς σφαίρας, καὶ κατέβαλε τὸ πλεῖστον τοῦ τει-

χους. Τὴν ἐπιούσαν διέταξεν ἔφοδον γενικὴν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀποβαλόντες 30 νεκροὺς καὶ πολλοὺς τετραυματισμένους, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπεφάνη εἰς τὰ νῶτα τοῦ Περσίτ Πασᾶ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἀνὴρ ὅστις ἠγωνίσθη μὲν γενναίως καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, εἰς ταύτην ὅμως τὴν ἀξιομνημόνευτον τελευταίαν αὐτοῦ ἐκστρατείαν ἀνέδειξε κατὰ πρῶτον τὰ μέγιστα ἐκεῖνα στρατηγικὰ προτερήματα, δι' ἃ δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξοχώτερος τῶν πολεμικῶν ἡγεμόνων, ὅσους ἀνέδειξε κατὰ ξηρὰν ἢ νεωτέρα Ἑλλάς.

Ὁ Καραϊσκάκης διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς στρατηγός τῆς ὅλης ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ δυνάμεως, ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου τὴν 19 Ἰουλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν, ἐπορεύθη εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς ἐνταῦθα μετὰ τῶν σωμάτων τοῦ Βάσου, τοῦ Κριεζώτου καὶ τοῦ Πανουριᾶ, ἔτι δὲ μετὰ τοῦ νεωστὶ αὐθις ὁργανισθέντος τακτικοῦ σώματος τοῦ Φαβιέρου, συνεκρότησε στρατὸν 3,500 μαχητῶν.

Τὴν 3 Αὐγούστου, ἀναχωρήσας τὸ ἐσπέρας ἀπὸ Ἐλευσίνος, κατέλαβε περὶ μεσονύκτιον τὸ οὐ μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν κείμενον μικρὸν τοῦ Χαϊδαρίου χωρίον. Καὶ ἀφοῦ τὴν 6 ἀπέκρουσε τὸ κατ' αὐτοῦ σταλὲν ὑπὸ τοῦ Περσίτ Πασᾶ ἀπόσπασμα, ἠναγκάσθη μὲν τὴν 8, ἀντεπεξελθόντος αὐτοῦ τοῦ στρατάρχου τῶν Ὀσμανῶν, νὰ ὑποχωρήσῃ αὐθις μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα εἰς Ἐλευσίνα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπήγαγε πληγὴν βαρεῖαν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον· διότι μαθὼν ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶχον συγχροτήσῃ εἰς τὰ μεταξὺ Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος ὄρια μεγάλην τροφὴν ἀποθήκην, ἔπεμψεν αὐτόθι μετὰ 1,000 ἐκτάκτων ἀνδρῶν τὸν Γεώργιον Χελιώτην, ὅστις ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως τὴν 23 Αὐγούστου κατὰ τῶν πολεμίων, ἔφερεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα 9,000 προβάτων καὶ 200 ἡμιόνους.

Ἐν τούτοις ὁ Περσίτ Πασᾶς ἐξηκολούθει τὸν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως βομβολισμόν του. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιορκίας

μέχρι τῆς 1 Ὀκτωβρίου, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Γούρας, οἱ Τοῦρκοι ἔρριψαν εἰς τὸ φρουρίον περὶ τὰς 6,500 σφαίρας καὶ βόμβας, οἱ δ' Ἕλληνες ἀπήντησαν διὰ 1,000 περίπου σφαιρῶν καὶ βομβῶν. Ὁ Ρεσίτ Πασᾶς θεωρῶν, ὅτι αἱ προμήθειαι τοῦ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ εἰς τὸ νὰ ὑπονομεύσῃ τὰ ὀχυρώματα ἐματτιοῦντο διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ Κώστα εἰς τὸ ἀνθυπονομεῦειν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον· ὅθεν τὴν νύκτα τῆς 6 Ὀκτωβρίου σῶμα Ἀλβανικὸν ἐξεβίασε δι' αἰφνιδίας ἐπιδρομῆς τὴν εἰσοδον, καὶ ἐκυρίευσεν τὸ στόμιον τῆς ὑπονόμου, ἐνῶ ὁ Κώστας ἡσυχολεῖτο νὰ γεμίσῃ αὐτήν. Ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μετὰ πεισματῶδη ἀγῶνα οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, προῖσταμένου τοῦ Μακρυγιάννη. Τινὲς τῶν πολεμίων παρέμειναν εἰς τοὺς θόλους τοῦ θεάτρου μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 7, ὅτε καὶ ἐκεῖθεν οἱ ἐπιζήσαντες ἐξεβλήθησαν· μετὰξὺ δὲ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Μουχτάρ Βεης, εἰς ὃν ὁ Ρεσίτ Πασᾶς εἶχεν ὑποσχεθῆ τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῇ διαστήματι τοῦ ἀγῶνος τούτου, διακρέσαντος 24 ὥρας, 500 τῶν πολεμίων βόμβαι καὶ 500 σφαῖραι κατέπεσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου, οἱ δ' Ἕλληνες ἔπαθον δεινῶς· ὁ Μακρυγιάννης ἀπέβαλε δέκα ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐπληγώθη. Τὴν δ' ἐπιούσαν ὁ Κώστας ἐτίναξε τὴν ὑπόνομον αὐτοῦ ἐπιτυχῶς.

Ἀλλ' ἡ φρουρὰ εἶχεν ἐν τῇ μετὰξὺ ἐλκτατῶν ὡς ἐκ τῶν ἀδικακόπων αὐτῆς ἀγῶνων· ὥστε ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐπικουρία. Μετὰ δύω ἀτυχεῖς ἀποπειράς, ἐπιχειρήσαντος τοῦ Καραϊσκάκη γενικὸν ἀντιπερισπασμὸν, ὁ Κριεζώτης, ὁ Μαμούρης, ὁ Λέκας· καὶ ὁ Τσουρῆς, ἀποβιβάζονται τὴν νύκτα τῆς 11 Ὀκτωβρίου πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πισσοῦ μετὰ 450 Στερεολλανθιτῶν καὶ Ἰονίων, καὶ προχωροῦσιν ἡσυχῶς ἕως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Φιλοπάππου. Τότε πρῶτον ἀνεβόησαν οἱ ἐχθρικοὶ σκοποὶ καὶ ἐπυροβόλησαν, ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ στρατεύματα αὐτῶν ἐξυπνήσαντα προφθάσῃ νὰ ἐκπυρσοκροτήσῃ δις ἐρρίφθησαν οἱ ἐπί-

κουροι Ἕλληνες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, μεγάλην μὲν προξενήσαντες χαρὰν εἰς τοὺς ὑπερμάχους αὐτῆς, πολλὴν δὲ ἀγανάκτησιν εἰς τὸν Ῥεσίτην.

Τότε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων ἐπεχείρησε δι' εὐρείας ὑπονόμου νὰ ἀνατρέψῃ τὸ πυροβολοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου τῆς Ἀκροπόλ. καὶ ἐκαλεῖτο πυροβολοστάσιον τοῦ Ὀδυσσέως, διότι κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐπὶ τινος ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσης πηγῆς. Εἶχε δὲ προαγάγει ὁ Ῥεσίτης τὴν ὑπόνομον μέχρις 60 ὀργυῶν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ πυροβολοστασίου, καὶ οἱ μηχανικοὶ του πληρώσαντες τὸ κοίλωμα διὰ 5,000 λιτρῶν πυρίτιδος, ἐτίναξαν αὐτὴν τὴν 10 Νοεμβρίου· ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Κώστας εἶχεν ἀνθυπονομεύσει, ὥστε ἡ ἐκρηξίς ἀπέβη ἀτελεσφόρητος. Οἱ ἐχθροὶ ἐπιμένοντες, ἐπεχείρησαν νέαν πλησίον τῆς προτέρας ὑπονόμου, τὴν ὁποίαν ὁμοῦς δὲν προέφθασαν νὰ τὴν τελειώσωσι, διότι ὁ ἀγρυπνὸς Κώστας ἀντιπαρῆλθε κατ' αὐτῶν δι' ἑτέρας, τὴν ὁποίαν πληρώσας διὰ 300 λιτρῶν πυρίτιδος, ἐτίναξε τὴν ἑσπέραν τῆς 24 Νοεμβρίου, ματαιώσας τὸ ἔργον τῶν πολεμίων· ὥστε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐγκαταλιπὼν ἤδη πᾶσαν ἐνεργητικὴν πολιορκίαν, ἀπεφάσισε νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν πανταχόθεν ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ διαχειμάρσῃ ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ πολιορκούμενοι ἀναπολοῦντες τὴν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπιμονὴν τούτου, εἶδον μετ' ἀθυμίας τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν αὐτοῦ· διότι συνεποσούντο μὲν ἔτι εἰς 1,000 ἀνδρας καὶ εἶχον τροφὰς δι' ἓν ἔτος, ἀλλὰ τὰ πολεμεφύδια τῶν ἦσαν ὀλίγα. Ὅθεν ἐμήνυσαν εἰς τὴν διοίκησιν ὅτι ἔχουν ἀνάγκην κατεπειγούσης ἐπικουρίας, ἡ δὲ διοίκησις ἀνέθηκεν εἰς τὸν πρὸ ὀλίγου χωρισθέντα ἀπὸ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἐν Μεθάνοις σταθμεύοντα Φαβιέρου νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόδια, διερχόμενος μετὰ τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ σώματος ἀναμέσον τῶν ἐχθρικών χαρακωμάτων.

Ὁ φιλότιμος οὗτος ἀνὴρ ἀνέλαβε τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον· καὶ ἀναχωρήσας τὴν 28 Νοεμβρίου ἐκ Μεθάνων ἐφ' ἐνὸς Ψα-

ριανού βρικίου, ἀπεδιβάσθη περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 4 Δεκεμβρίου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ λιμένος Μουνυχίας μετὰ 650 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν. Ἐνταῦθα διέταξε μὲ τόλμην ἅμα καὶ σύνεσιν τὰ κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ· τεσσαράκοντα Φιλέλληνες ἐπροπορεύοντο, ἔπειτα ἤρχετο εἰς λόχος πυροβολιστῶν, καὶ ἀμέσως κατόπιν αὐτῶν δύο τάγματα πεζῶν Ἑλλήνων· πάντες ἄνευ διακρίσεως ἀπὸ τοῦ συνταγματάρχου μέχρι τοῦ τελευταίου στρατιώτου ἔφερον ἀνὰ ἓνα σάκκον πυρίτιδος, καὶ διὰ τὸ μὴ συμβῆ ὁ ἐλάχιστος κρότος, ὁ ἀρχηγὸς ἔλαβε τὴν πρόνοιαν νὰ ἀφαιρέσῃ τὰς πέτρας ἀφ' ὧν τῶν ὅπλων.

Οὕτως ἤρχισε τὴν πορείαν αὐτοῦ ἅμα ἀνέτειλεν ἡ Σελήνη, καὶ ἐπροχώρησεν ἀπαράτμητος μέχρι τῆς κρηπίδος τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μουσείου. Ἐνταῦθα ὁ Τουρκικὸς σκοπὸς, ὅστις ἐκοιμᾶτο ἐν τῇ τάφρῳ, ἐφονεύθη διὰ λόγῃης ὑπὸ τῶν Φιλελλήνων, τὰ τύμπανα ἔκρουσαν αἰφνης τὸ ἐμβατήριον, καὶ γενομένης συγχρόνως ἐξόδου τῆς φρουράς, τὰ Ἑλληνικὰ τάγματα εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῶ βροχὴ σφαιρῶν κατέπιπτον ἐπ' αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ Φιλοπάπου ἐχθρικῶν πυροβολοστασιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἀπέβαλον ἔξ θανατωθέντας, δεκατέσσαρες δὲ ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ συνταγματάρχης Φαβιέρος. Τοῦ δὲ ταγματάρχου Ροβέρτου ἐβραύσθη ὁ μηρὸς· οἱ Ἕλληνες ὁμῶς στραφέντες ἔλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Αὕτη ἡ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσόδος τοῦ Φαβιέρου ὑπῆρξε τὸ κάλλιστον κατόρθωμα τοῦ τακτικοῦ ἡμῶν στρατοῦ ἐν τῇ ἐπαναστάσει, καὶ ἀπέδειξε τὸ τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ Ἕλληνες, ἐὰν πρὸς τῇ ἀνδρίᾳ αὐτῶν προσελάμβανον τὴν πειθαρχίαν τῶν τακτικῶς ὀργανισμένων στρατευμάτων.

Πολὺ πρὸ τοῦ κατορθώματος τούτου, ἅμα μὲ τὴν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἰσόδον τῆς προμνημονευθείσης πρώτης ἐπικουρίας, ὁ Καραϊσκάκης θεωρῶν τὴν τύχην τοῦ φρουρίου ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξασφαλισθείσαν, ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Στερεὰν ἐκστρατείαν, ἐπὶ τῷ διττῷ σκοπῷ· νὰ ἀναζωπυ-

ρήση τὴν ἐπανάστασιν καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ ἀποκόψας ἀπὸ τῶν πολιορκητῶν πᾶσαν ἐπικουρίαν νὰ κατακλείσῃ αὐτοὺς ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Ἀθηνῶν. Εἶχε δὲ συγκεντρώσει περὶ αὐτὸν 3,000 τῶν ἀρίστων μαχητῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο οἱ Σουλιῶται, τὰ λείψανα τῆς τοῦ Μεσολογγίου φρουρᾶς, καὶ ὁ γενναῖος καὶ χρηστὸς Νικήτας, ὅστις ἀηδιᾶσας διὰ τὰς ἐν Πελοποννήσῳ ἀθλίαις ἐμφυλίους διενέξεις ἀπῆλθεν εἰς τὸ κατὰ τὴν Στερεὰν πεδῖον τῆς μάχης.

Τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὁ τῶν Ἑλλήνων στρατάρχης, καταλιπὼν τὸν Βᾶσον εἰς φύλαξιν τῆς Ἐλευσίνος καὶ Σαλαμῖνος, ἐξώρμησε πρὸς τὴν Βοιωτίαν, καὶ φθάσας τὴν 27 εἰς Δοβρέναν κατέκλεισε τοὺς Τούρκους αὐτόθι ἐντὸς τριῶν πύργων, ἀπέστειλε δὲ τὸ τρίτον τῆς δυνάμεως εἰς τὴν πέριξ χώραν διὰ νὰ ἐμφυχώσῃ τοὺς Ἑλληνας. Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα περιῆλθον πρὸς τοὺς Τούρκους εἰς διαφόρους συμπλοκάς, καὶ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν ἔπεσεν ὁ ὀνομαστὸς Ἀκαρνὰν πολέμαρχος Γεώργιος Σουλτάνας.

Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, θεωρῶν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀνακτήσῃ εὐχερῶς τὴν Δοβρέναν, καὶ μὴ θέλων νὰ χρονοτριβῇ, προεχώρησε πρὸς τὸ Δίστομον, καὶ τὴν 18 ἐπεμφε 500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βαΐαν διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀράχοβαν, ἥτις κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως τριῶν διαφόρων κοιλάδων. Μόλις δὲ καταλαθόντων αὐτῶν τὰς οἰκίας, ἐφάνη ἐρχόμενον ἐπὶ τὴν αὐτὴν θέσιν ἕν σῶμα τῶν πολεμιῶν, τὸ ὅποτον συνέκειτο ἐκ 4,500 Ἀλβανῶν, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ Κεχαγιάμβου καὶ τριῶν ἄλλων Τούρκων ἀρχηγῶν. Ὁ Ρεσίτ Πασᾶς εἶχεν ἀναθέσει εἰς αὐτὸ ἰδίως τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του· καὶ τῷ ὄντι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι ἀπέκρουσαν τὴν ἐφοδον, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης μετὰ τῶν Ὀλυμπίων, ἡγουμένου τοῦ γέροντος Καρατάσσου, εἶχεν ἐπιχειρήσει διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς Θερ-

μοπιύλας καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ οὕτω τὴν ἄλλην τοῦ Καραϊσκάκη στρατείαν. Ἡδὴ δὲ ἐπὶ ἤρχοντο οἱ πολέμιοι ἐπὶ τὴν Ἀράχο-
 βαν, μὴ γνωρίζοντες ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον εἰς αὐτήν·
 ὅθεν τυφλῶς ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα. Ἀφοῦ δὲ μάτην ἡγω-
 νίσθησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ χωρίον, ἐπῆλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης
 μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἀπὸ Διστόμου, καὶ καταλαβὼν τὰ
 στόμια τῶν τριῶν κοιλάδων ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντελῶς.
 Οὕτω πανταχόθεν καταπυροβολούμενοι οἱ Τούρκοι παρέμει-
 ναν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀποκρήμνου λόφου, ἐκτεθειμένοι εἰς δει-
 νοτάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ ἐπιχειρήσασα νὰ ἔλθῃ εἰς βοή-
 θειαν αὐτῶν ἐπικουρία κατετροπώθη εἰς Δαυλίδαν ὑπὸ τῶν
 Ἑλλήνων, οἵτινες ἐκυρίευσαν τότε καὶ 80 ἡμιόνους, φέροντας
 ἄρτον καὶ πολεμεφόδια. Οἱ ἔχθροὶ πρότειναν νὰ συνθηκολο-
 γήσωσιν, ὁ Καραϊσκάκης ὅμως ἀπῆτει τὴν ἄνευ ὁρου παρά-
 δοσιν, ὑποσχόμενος μόνον τὴν ζωὴν. Τότε οὗτοι ἀπεφάσισαν
 νὰ διαφύγῃσι διὰ τοῦ χιονοσκεπέστατου Παρνασσοῦ. Ἀλλ' αὕτη
 ἡ ἀπεγνωσμένη ἀπόφασις ἐπήγαγε τὸν παντελῆ ὄλεθρον αὐ-
 τῶν· διότι προσβληθέντες τὴν 25 Νοεμβρίου ὑπὸ βαρέως χει-
 μῶνος, πρὸς τοῦτοις καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταδιωκόμενοι,
 ὀλίγοι μόνον διεσώθησαν, καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ παγετοῦ παθόν-
 τες. Ἐπεσαν δὲ 1,200, καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ αὐτῶν,
 ἀφήσαντες εἰς τοὺς νικητὰς πλουσιώτατα λάφυρα.

Ἡ δυστυχία αὕτη ἐνέβαλεν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν τὸν
 Ῥεσίτ Πασᾶν, ὅστις φοβούμενος μήπως ἀποκλεισθῇ εἰς τὴν
 Ἀττικὴν, ἔστειλε τὸν Ὄσμᾶν Πασᾶν μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς
 Δαυλίδαν, καὶ προσεκάλεσε τὸν Ὁμέρ Πασᾶν τῆς Εὐβοίας νὰ
 ἐκστρατεύσῃ διὰ νὰ σώσῃ τὰ φρούρια τῆς Λεβαδίας καὶ τῆς
 Ἀμφίσσης. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἀφήσας εἰς Δίστομον δύνα-
 μιν ικανὴν νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ὄσμᾶν Πασᾶν, ὥρμησε πρὸς
 τὰς Θερμόπύλας, καὶ τὴν 7 Δεκεμβρίου ἀπαντήσας μέγα
 ἐφοδίων φορτίον, μεταφερόμενον ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀθήνας,
 ἐφόνησεν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνοδευούσης τὴν λαμ-
 πρὰν ταύτην λείαν φρουρᾶς, καὶ κυριεύει 1,000 φορτηγὰ ζῶα.

Ἐπειτα ἐνισχύσας τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὅποτον ἐπολιόρκει τὴν Ἀμφισαν, διήλθεν αὐτὸς διὰ τοῦ Λοιδωρικίου, διὰ τῶν Κραββάρων, καὶ τὴν 2 Ἰανουαρίου 1827 ἐδίωξεν ἀπὸ Ναυπάκτου τὴν Τουρκικὴν φρουράν. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο τὸν μεγαλεπήβολον στρατάρχην πανταχοῦ ὡς σωτῆρα, καὶ ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐκυμάτισεν αὐθις νικηφόρος ἀπὸ Μακρυνόρους μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Τὸ ἔτος 1826 ἐτελείωσε λοιπὸν εὐτυχῶς χάρις εἰς τὴν καρτερίαν, τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀνεπλήρουν μέχρι τινὸς τὰς ἀμαρτίας τῶν ἐμφυλίων διενέξεων, καὶ τὴν ἀτέλειαν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπῆλθον δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ ἄλλα αἰσία γεγονότα.

Αἱ συστηθεῖσαι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐταιρεῖαι, λαβοῦσαι πολλοὺς ἰσχυροὺς προστάτας ἐπολλαπλασιάσθησαν, καὶ τασάυτας συνέλεξαν συνδρομὰς, ὥστε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔστειλαν εἰς τὴν Ἑλλάδα 2,000,000 δραχμῶν εἰς χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· ἀφ' ἑτέρου δὲ τινὰ τῶν χρημάτων τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ συνομολογηθέντος δανείου ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν κατασκευὴν διαφόρων πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὅποια μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω τὴν μὲν 2 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον ἡ ἀτμοκίνητος κορβέττα Καρτερία, φερομένη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Φιλέλληνος Ἀστιγγοῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1822 δὲν ἔπαυε γενναίως, ἀφιλοκερδῶς καὶ ἐπιτηδεύως ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζόμενος· τὴν δὲ 26 Νοεμβρίου ἔφθασεν εἰς Αἴγιναν ἡ φρεγάτα Ἑλλάς, ἥτις ἦτον ἐν τῶν ὠραιότερων πλοίων τοῦ κόσμου, ἔφερεν 64 πυροβόλα, καὶ εἶχε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ 18 μῆνας. Ἐπὶ ταύτης ὑψωσε μετ' ὀλίγον τὴν ναυαρχικὴν αὐτοῦ σημαίαν ὁ Ἀνδρέας Μιχαύλης.

Ἐπὶ πᾶσιν ἐντὸς τοῦ ἔτους τούτου ἤρχισαν καὶ αὐταὶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν μεγαλητέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν νὰ βουλευώνται περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ῥωσσία,

ἦτις πρὸ καιροῦ παρέστη ὡς προστάτις τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἔβλεπε μὲ θλίψιν αὐτῆς κινδυνεύουσαν τὴν Ἑλλάδα· καὶ ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ὅστις πολυειδῶς εὐηργέτησε κατ' ἰδίαν τοὺς Ἕλληνας, διεκωλύθη ἔνεκα τῶν πολιτικῶν τῆς Εὐρώπης περιστάσεων ἀπὸ τοῦ νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἀποθανόντος αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη 1825 ἔτους, ὁ διαδεχόμενος τὴν ἀρχὴν ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος εἶχεν ἀποφασίσαι νὰ ἐπιχειρήσῃ ὅτι ὁ προκατόχος του δὲν προέφθασε νὰ πράξῃ. Ἡ Ἀγγλία ἐγίνωσκε τοῦτο· εὐμένως δ' ἐπίσης διακειμένη πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μάλιστα ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐκυβέρνηα τὰ πράγματα αὐτῆς ὁ ἐπὶ τῇ εὐγλωττίᾳ καὶ τῇ μεγαλοφροσύνῃ διακρινόμενος Γεώργιος Κάνιγγ, ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ρωσσίας τὸ ἔργον τῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διαρρυθμίσεως. Ὅθεν τὸ Ἀγγλικὸν Ὑπουργεῖον ἀφ' ἐνὸς ἐπεμψεν εἰς Κωνσταντινουπόλιν τὸν Στρατφόρδον Κάνιγγα, παραγγελλόντα νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ὁ δὲ πρέσβυς οὗτος, διαβαίνων διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἦλθεν ἔτι ἀπὸ τῆς 28 Δεκεμβρίου 1825 κατὰ τὴν κατέναντι τῆς Ὑδρας παραλίαν εἰς προσωπικὴν περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου· ἀφ' ἐτέρου ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔστειλε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1826 εἰς Πετροῦπολιν τὸν ἐπισήμοτερον αὐτῆς πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ἄνδρα, τὸν Δουκὰ Οὐελλιγκτῶνα, ὅστις ὑπέγραψεν αὐτόθι τὴν 23 Μαρτίου μετὰ τοῦ κόμητος Λιεβίνου καὶ τοῦ κόμητος Νεσελερόδου, ὑπουργῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου, τὸ ἐξῆς πρωτόκολλον, δι' οὗ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσία ἀνέλαβον νὰ διενεργήσωσι παντὶ σθένει τὴν κατάπαυσιν τοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πολέμου.

ΠΡΩΤΩΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΙ ΡΩΣΣΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Δεηθεῖσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἡ Βρεττανικὴ Αὐτοῦ Μεγαλειότης νὰ μεσιτεύσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς αὐτῶν μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας, προβάλλουσα ἐπομένως τὴν μεσιτείαν της πρὸς ταύτην τὴν Δύναμιν, καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν περὶ τῶν κατὰ ταῦτα μέτρων τῆς Κυβερνήσεώς Της· ἐπιθυμοῦσα δὲ πάλιν καὶ ἡ Α. Μ. νὰ καταπαύσῃ ὁ πόλεμος, ὁ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαιγος ὑφιστάμενος, διὰ συμβιβασμοῦ ἀρμόζοντος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς θρησκείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Οἱ ὑποφαινόμενοι ὤρισαν.

1. Ἡ εἰς τὴν Πόρταν προβληθισμένη συνδιαλλαγή, εἴαν ἡ Κυβέρνησις αὕτη δεχθῇ τὴν προταθεῖσαν μεσιτείαν, σκοπὸν θέλει ἔχει τὸ νὰ θέσῃ τοὺς Ἑλληνας πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν εἰς τὰς κατωτέρω ρηθησομένους σχέσεις.

Ἡ Ἑλλάς θέλει εἶναι ἐξάρτημα ἐκείνου τοῦ Βασιλείου, καὶ οἱ Ἑλληνες θέλουν πληρῶναι εἰς τὴν Πόρταν φόρον ἐτήσιον, τὸ ποσὸν τοῦ ὁποίου νὰ προσδιορισθῇ διὰ κοινῆς συγκαταθέσεως. Θέλουν κυβερνᾶσθαι ἀφοριστικῶς (ἀποκλειστικῶς) ἀπὸ Διοικητῆς παρ' αὐτῶν ἐκλεγομένους καὶ διοριζομένους, εἰς τὸν διορισμὸν ὅμως τῶν ὁποίων ἡ Πόρτα θέλει ἔχει κάποιαν ἐπιρροήν.

Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην οἱ Ἑλληνες θέλουν ἀπολαμβάνει τελείαν ἐλευθερίαν συνειδήσεως, ὁλόκληρον ἐλευθερίαν ἐμπορίου καὶ θέλουν κανονίζει ἀφοριστικῶς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν Κυβέρνησιν.

Διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ δὲ πλήρης διαχώρισις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῶν δύο ἐθνῶν, καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν αἱ συγκρούσεις, αἵτινες μέλλουν νὰ ᾔναι τὰ ἀναγκαῖα παρεπόμενα τόσου μακροχρονίου πολέμου, οἱ Ἑλληνες θέλουν καταλάβει (ἀγορά-

σει) τὰς τε ἐν τῇ Ἠπειρῷ καὶ τὰς ἐν ταῖς νήσοις τῆς Ἑλλάδος κειμένας Τουρκικὰς κτήσεις.

2. Γενομένης δεκτῆς τῆς ἀρχῆς μεσιτείας, μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων, κατὰ συνέπειαν τῶν ἐπὶ τούτῳ γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Βρεττανικῆς Α. Μ. διαβημάτων ἡ Α. Α. Μ. θέλει μεταχειρισθῇ κατὰ πάσαν περίστασιν τὴν ἐπιρροήν Τῆς διὰ τὰ ἐπιταχύνῃ τὸν σκοπὸν τῆς μεσιτείας ταύτης. Ὁ δὲ τρόπος καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ Α. Α. Μ. θέλει μεθέξει εἰς τὰς μετέπειτα πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν διαπραγματεύσεις, αἵτινες θέλουν εἶναι τὰ παρεπόμενον ταύτης τῆς μεσιτείας, θέλουν προσδιορισθῇ μετέπειτα, ἐκ κοινῆς συγκαταθέσεως, ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις τῆς Βρεττανικῆς Α. Μ. καὶ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Α. Μ.

3. Ὅψεποτε δὲ ἡ Πόρτα δὲν δεχθῇ τὴν παρὰ τῆς Βρεττανικῆς Α. Μ. προταθεῖσαν εἰς αὐτὴν μεσιτείαν, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι ἡ φύσις τῶν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν σχέσεων τῆς Βρεττανικῆς Α. Μ., ἡ Βρεττανικὴ Α. Μ. καὶ ἡ Α. Α. Μ. θέλουν φυλάξει (θεωρήσει) πάντοτε τοὺς ὅρους τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ εἰς τὸν Ἀρ. 1. τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου δηλωθέντος, ὡς βάσιν ὅποιασδήποτε συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῆς Πόρτας καὶ τῶν Ἑλλήνων, (γεννησομένης διὰ τῆς μεσιτείας αὐτῶν ἀπὸ κοινοῦ ἢ κατ' ἰδίαν)· καὶ δὲν θέλουν παραβλέψει καμμίαν ἀρμοδίαν εὐκαιρίαν νὰ μεταχειρισθῶν τὴν ἐπιρροήν των πρὸς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη, διὰ νὰ κατορθώσουν τὴν συνδιαλλαγὴν των κατὰ τὰς ἄνω εἰρημένους βάσεις.

4. Ἡ Βρεττανικὴ Α. Μ. καὶ ἡ Α. Α. Μ. ἀποταμιεύουν (ἐπιφυλάττονται) εἰς τὸ μετέπειτα τὸ νὰ παραδεχθῶν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ προσδιορίσουν τὰ κατὰ μέρος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συνδιαλλαγῆς, καθὼς καὶ τὰ σύνορα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσων, αἵτινες θέλουν συμπεριληφθῇ, καὶ τὰ ὅποια θέλουν προταθῇ εἰς τὴν Πόρταν νὰ γνωρίζῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑλλάς.

5. Ἐτι δὲ ἡ Βρεττανικὴ Α. Μ. καὶ ἡ Α. Α. Μ. δὲν θέλουν ζητήσῃ κατὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον καμμίαν αὐξήσιν γῆς, οὔτε καμμίαν ἀφοριστικὴν (ἀποκλειστικὴν) ἐπιρροὴν ἢ πλεονέκτημα κατὰ τὸ ἐμπόριον τῶν ὑπηκόων Των, τὸ ὅποιον νὰ μὴ ἀπολαμβάνουν ἐπίσης ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη.

6. Ἡ Βρεττανικὴ Α. Μ. καὶ ἡ Α. Α. Μ. ἐπιθυμοῦσαι νὰ συμμεθέξωσιν οἱ Σύμμαχοί Των εἰς τοὺς ὀριστικούς συμβιβασμούς, τῶν ὁποίων τὸ παρὸν πρωτόκολλον περιέχει τὸ σχέδιον, θέλουν κοινοποιήσῃ τὴν παροῦσαν συνθήκην μυστικῶς εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Βιέννης, τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου, καὶ θέλουν προβάλλῃ εἰς αὐτάς τὸ νὰ στέρξουν νὰ ἐγγυηθοῦν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας τὴν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας θέλει ἐκτελεσθῇ ἡ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων συναλλαγῇ, ἐπειδὴ ἡ Βρεττανικὴ Α. Μ. δὲν δύναται νὰ ἐγγυηθῇ παρομοίαν συνθήκην.

Ἐν Περουπόλει, τὴν 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826.

(Ἵπογρ.) ΟΥΕΛΛΗΚΤΩΝ. ΝΕΣΣΕΛΡΩΔ. ΛΙΕΒΗΝ.

Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου δὲν ἀνεγνωρίσθη μὲν ἔτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὅμως ἐτέθη ἡ βῆσις τῆς ἀπὸ κοινοῦ συμπράξεως τῶν μεγάλων Δυνάμεων, εἰς τὴν μετὰ τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Πατέρων ἡμῶν ὀφείλομεν τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ὑπαρξίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

1827

Ἡ ἐν Τροιζήνι τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις. — Ἐξakoλoυθησις τῆς πολιαρκίας τῶν Ἀθηνῶν. — Ἐπάνoδος τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὴν Ἀττικὴν. — Θάνατος αὐτοῦ. — Ἡ περὶ Φάληρον τροπὴ τῶν Ἑλλήνων. — Παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν. — Βοχάτη τῆς Ἑλλάδος ἀμνηχανία. — Νεία τοῦ Ἰβραήμ. Πασᾶ ἐκστρατεία εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Ἡ κατὰ τὴν 25 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφείσα ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας συνθήκη. — Ἡ ἐν Πύλῳ Ναυμαχία. — Ἡ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων. — Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην, Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ Χίον.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις εὐωδοῦντο, ὥς εἶδομεν, καὶ αἱ μεγάλοι τῆς Εὐρώπης Δυνάμεις ἤρχισαν νὰ κήδωνται περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οὔτε ὁμόνοιαι, οὔτε σύσεις ἐπεκράτει περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις, ἡ συγκροτηθεῖσα τὴν 6 Ἀπριλίου τοῦ προηγουμένου ἔτους, εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ἀναβάλῃ, τὴν 12 τοῦ αὐτοῦ μηνός, τὰς ἐργασίας αὐτῆς μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως προσέκαλεσε τοὺς πληρεξουσίους νὰ συνέλθωσιν εἰς Πόρον διὰ νὰ ἐπαναλάβωσιν ἐκεῖ τὰς ἐργασίας αὐτῶν τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πληρεξούσιοι διηρέθησαν, οἱ μὲν τούτων συνήλθον εἰς Ἑρμιόνην, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Τελευταῖον μετὰ τινὰς φιλονεικίας συνήλθον ἅπαντες εἰς Τροιζήνα τὴν 19 Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου 1827 καὶ ἤρξαντο ἐνταῦθα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν. Ἡ ἐθνικὴ αὕτη συνέλευσις, συνεδριάσασα μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους τούτου, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σισίνη, ἐψήφισεν ὥστε ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία νὰ ἀνατεθῇ εἰς χεῖρας ἑνὸς ἀρχοντος, καλουμένου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ πρότερον ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἦτο μερισμένη εἰς πολλοὺς ἄνδρας· παρέτεινε τὸν χρόνον τῆς ἐξου-

σίας τοῦ ἄρχοντος ἐκείνου ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, καὶ ἐνίσχυσεν ἐν γένει τὴν Κυβέρνησιν αὐτοῦ. Κυβερνήτην δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐχειροτόνησε τὸν Ἰωάννην Καποδίστρια, Κερκυραῖον, ὅστις διετέλεσεν ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐκλεχθεὶς δὲν ἦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ ταχέως, ἡ Κυβέρνησις ἀνετέθη εἰς Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, Γ. Νάκου, καὶ Μαρκῆ Μηλαίτη.

Ἡ συνέλευσις αὕτη ἀνέθεσε πρὸς τούτοις τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν δυνάμεων εἰς δύο Φιλέλληνας ἀμφοτέρους Ἀγγλους, τὸν Λόρδον Κόχραν, καὶ τὸν Ριχάρδον Τζούρτζ. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Κόχραν, ὅστις εἶχε διαπρέψει διὰ λαμπρῶν κατορθωμάτων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ, διωρίσθη τότε πρῶτος Στόλαρχος πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων· ἐλθὼν δὲ ἀνέλαθεν ἀμέσως τὸ ἐπιτραπέν αὐτῷ μέγα ἄξιωμα. Ὁ δὲ στρατηγὸς Ριχάρδος Τζούρτζ, διωρίσθη Ἀρχιστράτηγος διευθυντὴς πασῶν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων, ἀνέλαθε καὶ αὐτὸς ἀμέσως τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο μὲν ἀγαθὸς, ἀλλ' ὅχι καὶ ἐξοικειωμένος μὲ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, τὰ ἦθη καὶ τὰς ἔξεις τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχε πράξει λάθος μέγα μὴ συγκαροτήσαν ἐγκαίρως ἀποχωρῶντα τακτικὰ τάγματα· ἤδη δὲ διορίσαν ἡγεμόνας τῶν ὑπαρχόντων ἀτάκτων στρατευμάτων, ἄνδρας μὴ συνειθισμένους νὰ κυβερνῶσιν εἰμὴ τακτικόν, ἐπραξε λάθος ἔτι μεγαλύτερον, τοῦ ὁποίου τὰ ἀποτελέσματα ἐμελλον νὰ φανῶσι μετ' ὀλίγον εἰς τὰ περὶ τὰς Ἀθήνας γενόμενα πολεμικὰ ἐπιχειρήματα.

Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης περιέφερε τὴν νικηφόρον αὐτοῦ σημαίαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀποφασίσαι νὰ ἐπιτύχῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν· ἐπὶ δὲ τούτῳ μὲ ἀξίεπαινον δραστηριότητα συνεκρότησε, κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ ἔτους

τούτου περὶ Ἐλευσίνα καὶ Σαλαμῖνα, δύναμιν 6,000 ἀνδρῶν. Ἐσχημάτισε δὲ καὶ ναυτικὴν μοῖραν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, συγκειμένην μὲν ἀπὸ τῆς Καρτερίας, δύο Ψαριανῶν βρικίων, πέντε ὀπλισμένων ἀκατίων καὶ ἐνὸς μιστίκου, τεταγμένην δὲ ὑπὸ τὸν Ἀστιγγα. Ἄλλ' ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ βάλῃ εἰς κίνησιν τὰ προαναφερθέντα στρατεύματα ἦτον ἀνεπιτήδεις· διότι ἀπεφάσισε νὰ διαιρέσῃ αὐτὰ εἰς δύο σώματα, καὶ διὰ μὲν τοῦ ἐνὸς νὰ προσβάλλῃ τὸ στρατόπεδον τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ ἀπὸ Ἐλευσίνος, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ Φαλήρου, ὥστε τὰ δύο Ἑλληνικὰ σώματα ἔμελλον νὰ ἐνεργήσωσι κεχωρισμένα.

Ἡ πρὸς κατάληψιν τοῦ Φαλήρου ὀρισμένη μοῖρα, συγκειμένη ἐκ 2,700 περίπου ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Θωμᾶν Γόρδωνα, φιλέλληνα Ἀγγλον, τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τὸν Μακρυγιάννην, ἀναχωρήσασα τὴν 24 Ἰανουαρίου μ. μ. ἀπὸ Σαλαμῖνος, ἀπεβίβάσθη τὴν ἀκόλουθον νύκτα εἰς Φάληρον καὶ ὠχυρώθη αὐτόθι. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Ἀστιγὺ εἰσελθὼν μετὰ τῆς Καρτερίας εἰς τὸν Πειραιᾶ, κατεπυροβόλησε τὸ αὐτόθι κείμενον καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων καταληφθὲν μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πυροβολισμὸς ἦνοιξε βῆγμα εἰς τὸ τεῖχος, 500 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Νοταρᾶν ἐπεχείρησαν ἔφοδον, ἥτις ὅμως ἀπεκρούσθη. Αὐθμερὸν, 25 Ἰανουαρίου, ἡ ἀπὸ Ἐλευσίνος μέλλουσα νὰ ἐνεργήσῃ μοῖρα, συγκειμένη ἐκ 3,500 περίπου ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν Κεφαλλῆνα Βούρβαχιν, τὸν Βάσσαν καὶ τὸν Παναγιώτην Νοταρᾶν, προσχώρησε μέχρι τοῦ Καματεροῦ, πλησίον τοῦ Μενιδίου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπὸ πρωῒας ὁ Ἀστιγὺ ἐπανάλαβε τὸν κατὰ τοῦ μοναστηρίου πυροβολισμὸν, ἐπειδὴ ὅμως ἐτελείωσε τὰ πολεμοφόδια, ἦλθε δὲ δρομαῖος εἰς Πειραιᾶ καὶ ὁ Κιουταχῆς μετὰ πεζικοῦ, ἵππικοῦ καὶ δύο πυροβόλων, ἡ Καρτερία ἠναγκάσθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν πολεμίων ὠχύρωσε περισσότερον τὸ μοναστήριον, ἐτοποθέτησε 300 ἀν-

δρας εἰς ἄλλο τι ἀσφαλές παρὰ τὸν λιμένα μέρος, καὶ τὴν 27 ὥρμησε μετὰ 2,000 πεζῶν, 600 ἱππέων καὶ 2 πυροβόλων κατὰ τῆς ἐν Καματερῷ μοίρας, ἥτις μὴ δυνηθεῖσα ν' ἀνθέξη ὑπεχώρησεν εἰς Σαλαμῖνα. Εἰς ταύτην τὴν μάχην ἔπεσεν ὁ γενναῖος Βούρβαχης, ἀνὴρ διατελέσας πολὺν χρόνον εἰς τὴν Γαλλικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ διαπρέψας ἐν αὐτῇ ὡς συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ.

Τὴν 29 ὁ Πέσιτ Πασῆς καταβὰς μετὰ 4,000 ἀνδρῶν καὶ 6 πυροβόλων ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν ἐν Φαλήρῳ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων· μολοντί δ' ἐπυροβολεῖτο ὑπὸ τε τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων καὶ τῶν πυροβολοστασίων ἐπὶ πέντε ὥρας, ἐπέμενε πεισματωδῶς ἀγωνιζόμενος· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεκρούσθη παύσας μεγάλην φθοράν. Ἐπεσαν δὲ περὶ αὐτὸν 400 περίπου ἄνδρες θανατωθέντες καὶ πληγωθέντες, ἐν οἷς τινὲς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν διετήρησαν τὴν θέσιν τοῦ Φαλήρου· ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐχθρὸς ἤγειρε νέα χαρὰ κώματα, δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσιν.

Ἀπέτυχον δὲ καὶ δύο ἄλλαι ἀπόπειραι, περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου γενόμεναι, ἡ μὲν διὰ νὰ κυριευθῇ ὁ Ὠρωπός, ἡ δὲ διὰ νὰ καταληφθῶσιν αἱ Θερμοπύλαι· ὥστε ἡ τύχη τῶν Ἀθηνῶν ἐξηρτάτο μόνον ἀπὸ τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου ἐπήγαγε τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀμφίσσης, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν κατὰ τοῦ Διστόμου ἐκστρατεύσαντα ἀπὸ Εὐβοίας Ὁμέρ Πασᾶν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἐλευσίνα. Δὲν εἶχε δὲ περισσύτερον τῶν 1,000 ἀνδρῶν, διότι εἶχεν ἀφήσει τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ περὶ Μεσολόγγιον καὶ Λεβαδίαν. Προσέλαβεν ὅμως τὰ ὑπὸ τὸν Βάσον καὶ τὸν Παναγιώτην Νοταρᾶν στρατεύματα, καὶ τὴν νύκτα τῆς 2 Μαρτίου προχωρήσας, ἐφθασε τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν εἰς Κερατσίνην, κειμένην πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Πρὶν φθάσῃ ἔτι νὰ ὀχυρωθῇ ἐνταῦθα, προσεβλήθη ὑπὸ Τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος, τὸ ὅποion ὅμως ἀπέκρουσε. Τὴν 4 ἐστράτευσεν ὁ Πέ-

σίτ Πασῶς μεθ' ὅλων τῶν ἱππέων αὐτοῦ, δύο σωμάτων πεζικοῦ καὶ τινων πυροβόλων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ κατατροπώσῃ τοὺς Ἑλληνας· ἀλλὰ μετὰ αἰματηρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Εἰς ταύτην τὴν μάχην ἐφονεύθησαν ὁ ὀπλαρχηγὸς τῆς Ἑρμιόνης Ἰωάννης Μήτσας, καὶ ὁ τῆς Στερνίτσας Μηλιώνης. Ἐκτοτε ἔπαυσε νὰ ἐπιτίθεται, καὶ ἀφαιρέσας κατὰ μικρὸν τὰ πυροβόλα, ὅσα εἶχεν εἰς τὰ ἐν Πειραιεὶ ὀχυρώματα, ἔφερεν αὐτὰ εἰς τὰ νέα χαρακώματα, τὰ ὁποῖα ἤγειρεν ἐπὶ τοῦ Κορυδαλοῦ εἰς τὴν ἀπωτάτην δεξιὰν αὐτοῦ πτέρυγα. Καίτοι δὲ κατέχων μεγάλην ἑκτασιν χώρας ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, ἐφύλαττεν ὅμως ἀδιαχώριστον τὴν σειρὰν τῶν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ θαλάσσης θέσεών του, καὶ ἐπὶ πέντε ἐβδομάδας διέκοψε πᾶσαν διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν ἐν Φαλήρῳ καὶ Κερατοσίῃ Ἑλληνικῶν στρατοπέδων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἦλθον εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζούρτζ.

Τὰ ὀνόματα τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, εἶχον κινήσει μέγαν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλὰ στρατεύματα συνέρρευσαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη· 3,000 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρώνην, τὸν Χρύσανθον Σισίνην, τοὺς ἀδελφοὺς Πετμεζαίους καὶ ἄλλους· 1,000 Ὑδραῖοι ὑπὸ τὸν Ταγματάρχην Οὐρμουάρτην, συγγενὴ τοῦ Κόγχραν· 200 Κρητεῖς ὑπὸ τὸν Δημήτριον Καλλέργην· ἐν γένει τὸ ὅλον τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως συνεποσώθη εἰς 10,000 ἀνδρῶν, ἐχόντων ἄφθονα πολεμοφόδια καὶ τροφάς. Ἀφ' ἐτέρου ὁ Μισούλης αὐτός, τοῦ ὁποίου τὴν λευκὴν κεφαλὴν ἐκόσμουν ἑξ νικηφόρων ναυτικῶν ἐκστρατειῶν οἱ στέφανοι, ἐδέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ἀπλοῦς πλοίαρχος ὑπὸ τὸν Κόχραν, ὅστις προσήλθε μετὰ τῆς φρεγάτας Ἑλλάδος καὶ 12 Ὑδραϊκῶν καὶ Σπετσιωτικῶν βρικίων. Ὁ Ἀστιγὺ διετάχθη νὰ μεταβῇ μετὰ μοίρας ναυτικῆς εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βῶλου, διὰ νὰ διακόψῃ τὴν κοινωνίαν τοῦ

ἐχθροῦ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένων βορειοτέρων ἐπαρχιῶν.

Τὴν 8 Ἀπριλίου οἱ ὑπὸ τὸν Οὐρκουάρτην δέκα Ὑδραῖκοι λόχοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Φάληρον· ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς 13 συνέβαινον μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων συνεχεῖς ἀκροβολισμοί.

Οἱ Τούρκοι ἀνθίσταντο ἐπιμόνως εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη· ἀλλὰ τὴν 13, γενομένης κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐφόδου ἀπὸ τε Φαλήρου, Θαλάσσης καὶ Κερατσίνης, κυριεύονται ἐννέα τῶν πολιεμιῶν περὶ τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα χαρακώματα, οἱ Τούρκοι περιορίζονται ἐντὸς τῆς μονῆς ταύτης, καὶ ἤδη ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς παρεξετάθη ἀνευ διακοπῆς τινος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Φαλήρου μέχρι τοῦ Κορυδαλοῦ· ἡ μονὴ ἀπεκλείσθη πανταχόθεν στενῶς· ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε τὴν σκηνὴν του ἐν τῇ κέντρῳ παρὰ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Πειραιῶς νεώριον· ὁ Μικαούλης, εἰσελθὼν μετὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν λιμένα, ἤρχισε νὰ κεραυνοβολῇ τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα· ὥστε ἡ τε ἄλωσις αὐτοῦ καὶ ἡ διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ἐφαίνοντο ἀναπόδραστοι.

Οἱ δ' ἐν τῇ μοναστηρίῳ Μωαμεθανοί, οὔτε ἄρτον ἔχοντες, οὔτε ὕδωρ, ἐμελλον νὰ παραδοθῶσι μετ' ὀλίγων· τὸ δὲ στρατόπεδον τοῦ Ρεσίτ Πασᾶ, περιεζωσμένον μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ ἔχον ὀλίγας τροφάς, ἤρχισε νὰ γογγύζῃ καὶ νὰ ἀπειλῇ στάσιν. Ὀλίγων ἐτι ἡμερῶν ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ ἤρκει εἰς εὐάδωσιν τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος, ἀλλ' ἡ ἀφροσύνη καὶ τὸ ἀνυπόμονον τοῦ Κόχραν ἀνέτρεψαν πάσας τὰς ἀγαθὰς ταύτας ἐλπίδας. Ὁ στόλαρχος ἔσπευδε νὰ εἰσέλθῃ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν· αἱ ὥραι ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἡμέραι καὶ ἑβδομάδες· ὅθεν ἀπεφάσισεν, ὥστε ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸν Τυρκικόν. Εἰς μάτην ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἔλεγον πρὸς αὐτὸν, ὅτι τὰ ἄτακτα Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ὄντα ἐπιτηδείοτατα εἰς τὸν ἀπὸ χαρακωμάτων πόλεμον, δύνανται νὰ μὴ εὐδοκιμήσωσιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ συσταδὸν ἀγῶνα,

καὶ οὕτω νὰ διακινδυνεύωσι τὰ πάντα· πρὸς τούτοις, ὅτι δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ προχωρήσωσιν ἀφίνοντες κατὰ νῶτον τὸν ἐχθρὸν κατέχοντα τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα. Ὁ Κόχραν δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ καμμίαν παρατήρησιν, ὠνόμαζε δειλοὺς τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας, καὶ ἠπειλῆσεν, ὅτι ἂν δὲν ἐπιχειρήσωσι τι κρίσιμον, αὐτὸς θέλει ἀναχωρήσει μεθ' ἑλῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Ὁ Καραϊσκάκης, ἀγανακτήσας δι' ὅλα ταῦτα, ἀπεφάνητο ῥητῶς, ὅτι δὲν προχωρεῖ εἰς τὰ πρόσω οὔτε καθ' ἐν βῆμα, ἂν προηγουμένως δὲν παραδοθῇ τὸ μοναστήριον. Τότε ὁ Γζούρτζ, διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐρίδα ταύτην, συνήνεσε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ φρουρᾶς, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξοδὸν αὐτῆς μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν σκευῶν. Ἡ συνθήκη ἐγένετο, καὶ οἱ ἐπισημύτατοι τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, προϊσταμένου τοῦ Καραϊσκάκη, παρέσχον ἑαυτοὺς ὁμήρους διὰ τὴν ἀκριβῆ αὐτῆς ἐκτέλεσιν· ἀλλ' ἡ κατεσπευσμένη αὕτη ἀπόφασις ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ στερηθῶσι τὴν πλουσίαν τῆς φρουρᾶς λείαν, ἐγίνωσκον ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ φρουρὰ αὕτη ἐμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδοθῇ ἄνευ ὕρου, καὶ μὴ ὄντες καθυποβεβλημένοι εἰς πειθαρχίαν, δὲν ἤξευρον ὅτι τὸ πρῶτιστον τοῦ στρατευομένου καθήκον εἶναι νὰ ὑποτάσσῃται τυφλῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν του. Ὅθεν ἅμα περὶ μεσημβρίαν τῆς 16 Ἀπριλίου οἱ Τούρκοι παραδόντες μόνον τὰς σημαίας, ἔχοντες δὲ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τοὺς εἰρημένους ὁμήρους, ἤρχισαν μετὰ τῶν ὅπλων αὐτῶν καὶ τῶν σκευῶν νὰ καταβαίνωσιν εἰς τὸ Ἀλίπεδον διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ρεσίτη, πίπτει μία πιστολίου βολή, καὶ πάρευθς πυκνότατον ἐκρήγνυται τῶν παρισταμένων πολυαριθμῶν Ἑλλήνων πῦρ κατὰ τῶν διερχομένων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀσεβῆ ταύτην παραβίαν τῶν συντεθειμένων, ἠγωνίσθη προκινδυνεύων ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν φόνον· ὅταν ὅμως εἶδεν ὅτι ματαίως ἀγωνίζεται, ἀνέκραξε πρὸς τοὺς Τούρκους· «Σκοτώσατέ με καθὼς σὰς σκοτώνω!» Διακύοιτο Ἀλβανοὶ οὕτως

ἐσφάγησαν, καὶ μόλις ἐβδομήκοντα περίπου προέφθασαν νὰ διασωθῶσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ὁμογενῶν αὐτῶν.

Ἡ Θεία Πρόνοια δὲν ἔμελλε ν' ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὸ ἀμάρτημα τοῦτο. Ὁ Κόχραν ἐπέμενεν ἤδη ὑπὲρ ποτε εἰς τὴν βιαίαν κατὰ τῶν πολεμίων ἔφοδον. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀνθίστατο παντὶ σθένει εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦτο βούλευμα, πολλὰ-κὶς μετὰ θλίψεως λέγων εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν φίλους, ὅτι ἡ ἀνυπομονησία τῶν Φράγκων, καθὼς ἔλεγε τοὺς Εὐρωπαίους, θέλει μᾶς ἐπιφέρει καμμίαν μεγάλην συμφοράν· καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε προχωρῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὸ πεδῖον καὶ περισφίγγων βαθμυδὸν τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ τὴν 22 Ἀπριλίου, ἡμέραν ἀποφράδα, Κρητῆς τινες καὶ Ὑδραῖοι μεθύσαντες, ἐπιτίθενται αὐτογνώμωνως κατὰ τῶν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἰλισσοῦ ὀχυρωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, τὸ δὲ πλεῖστον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος παρακολουθεῖ τυφλῶς τὸ κίνημα τοῦτο. Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦσι, καὶ δύο Ὑδραῖοι ἀξιώματικοὶ ἐμπήγουσιν ἤδη τὰ ξίφη των ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀχυρωμάτων, ὅτε τὸ ἵππικὸν τῶν πολεμίων, οἱ καλούμενοι Δελίδες, προσδραμόντες ἀπὸ τοῦ ἐλαιῶνος, ἐπιπίπτουν ἐκ πλαγίου κατὰ τῶν ἐφορμησάντων Ἑλλήνων, καὶ ἀπωθοῦσιν αὐτοὺς εἰς Φάληρον, ἀποβαλόντας ἄνδρας 100. Ὁ Καραϊσκάκης κατέκειτο τότε ἀσθενὴς ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα ἀκούσας τὸν πυροβολισμὸν ἀνεπήδησεν ἀπὸ τῆς κλίνης, καὶ τρέξας ἔφιππος εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἠγωνίσθη ν' ἀθροίσῃ τοὺς φυγάδας. Ἐνῶ δὲ διετέλει ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς καθόδου αὐτῶν, προσβάλλεται ὑπὸ βολῆς πολεμίας καιρίως εἰς τὴν γαστέρα, καὶ μετακομισθεὶς εἰς ἐν τῶν παρακειμένων Ἑλληνικῶν πλοίων ἐκπνέει αὐτόθι τὴν ἐπιούσαν.

Εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς του, θεωρῶν ἡθροισμένους περὶ αὐτὸν τοὺς ἀπαρμυθῆτους ὑποστρατῆγους του, ἠγωνίσθη ἔτι διὰ φωνῆς ἐκλειπούσης νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς, προτρέπων νὰ ἐξακολουθήσωσι γενναίως ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνιζόμενοι· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες δὲν ἀναπληροῦνται. Οὐδεὶς ὑπῆρχε

τόντονι ὁ δυνάμενος πλέον ν' ἀναχαιτίσῃ τὰ παράλογα τοῦ Κόχραν βουλευόμενα, ὅς τις ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὰ ἀμέσως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 23 Ἀπριλίου, αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐξέπνευσεν ὁ Καραϊσκάκης, ὁ στόλος παραλαβὼν τὸ ἐν καὶ μόνον ἐν τῷ στρατῷ ὑπάρχον τακτικὸν τάγμα, τοὺς Φιλέλληνας, τοὺς Κρήτας, καὶ τὰ σώματα τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Παναγιώτου Νοταρᾶ, τοῦ Βάσου καὶ ἄλλων, ἀπεβίβασε κατὰ τὸ μεσονύκτιον τοὺς ἀνδρας τούτους, 2,500 ὄντας περίπου, εἰς Κωλιάδα διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃσι τὸν κρίσιμον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον πρὸ καιροῦ ἐπόθει ὁ Κόχραν. Ἐπειδὴ οἱ ἀποβιβασθέντες οὐδένα εἶχον παρόντα ἀνώτερον ἀρχηγόν, ἕκαστος ἐστρατοπέδευεν ἀσκόπως καὶ ἀρρυθμῶς ὅπου ἤθελε, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηπλώθησαν, ὥστε ἐνῷ τὸ μέτωπον αὐτῶν ἐπλησίασεν εἰς τὸ φρούριον μέχρι βολῆς πυροβόλου, οἱ τελευταῖοι ἴσταντο πλησίον τῆς θαλάσσης. Οἱ στρατιῶται εἰς τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον δοθῇ σκαπάναι, ἔσκαπτον τὴν γῆν μὲ τὰ ξίφη αὐτῶν, διὰ νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἱππικοῦ ἐφόδου· καὶ ἐν τούτοις τὸ Ἑλληνικὸν ἱππικόν, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἐνταῦθα, εἶχε λησμονηθῇ εἰς Πειραιᾶ.

Ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ὁ Ρεσίτ Πασᾶς παρατάσσει τὸ πεζικὸν τοῦ παρὰ τῷ Μουσείῳ καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς· προοιμιᾶζει δὲ πυροβολῶν ἀφ' ἑνὸς ὀλμοβόλου, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ τακτικὸν τάγμα ἀπῆντα διὰ δύο μικρῶν πυροβόλων, ἐνῷ 600 ἱππεῖς παρεισέδυσαν ἀπαρατῆρητοι εἰς χαράδραν, διὰ νὰ ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως εἰς τὴν δεξιὰν τῶν Ἑλλήνων πτέρυγα. Μετὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην βολὴν τοῦ ὀλμοβόλου, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ προσέυχωνται μεγαλοφῶνως· μετὰ δὲ τὴν εἰκοστὴν ἐξώρμησαν οἱ ἀκάθεκτοι Δελίδες κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ μετώπου. Τὸ μέτωπον τοῦτο, συγκείμενον ἀπὸ Σουλιωτῶν, τακτικῶν καὶ Φιλελλήνων, ἐδέχθη ἀκλόνητον τὴν ἐφοδὸν· ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἄμα ἀρξάμενος ἐπερατώθη, διότι οἱ Ἕλληνες, μόλις λαβόντες καιρὸν νὰ πυροβολήσῃσι δις, ἤρ-

χισαν να κατακλύπτονται ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν σπαθῶν. Οἱ ἐν τῇ ὀπισθοφυλακῇ δὲν ἠδυνήθησαν παντάπασι ν' ἀντισταθῶσι καὶ ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν θάλασσαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ ἀρχιστράτηγος, ὅστις εἶχεν ἀποβιθασθῇ τὴν πρῶταν, ὑπέστη τὸν ἔσχατον κίνδυνον· ἐπίσης καὶ ὁ στόλαρχος, ὅστις ἰδὼν τὴν νύκτα τὰ στρατεύματα πλησιάσαντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐνόμισεν, ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα του κατωρθώθη ἤδη, καὶ εἶχε καταβῇ εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τῆς νίκης. Ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ ὀλεθρία συνέβη συμφορὰ, μέχρις οὗ ὁ γενναῖος Σουλιώτης Νικόλαος Ζέρβας εἰσήγαγέ τινα τάξιν εἰς τὴν ὀπισθοδρόμησιν· καὶ μόλις τὸ ἐσπέρας ὁ στόλαρχος, ἐκπέμψας ἀκάτια, παρέλαβε τὰ ὀλίγα περιπωθέντα λείψανα τῶν Ἑλλήνων. Ἐνῶ δὲ οὕτω καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἠφανίζετο ἡ δεξιὰ τοῦ στρατοῦ πτέρυξ, οἱ τοῦ κέντρου καὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, μηδεμίαν λαβύντες διαταγὴν, ἴσταντο ἀκίνητοι καὶ ἀπρακτοί.

Οὐδέποτε ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ὑπέστη τροπὴν μᾶλλον πολυδάκρυτον, διότι ἀπέβαλεν ἐν τῇ τροπῇ ταύτῃ 1,500 τοῦλάχιστον τῶν ἐκλεκτοτέρων αὐτῆς πολεμιστῶν, ἐννέα πυροβόλα, καὶ πολλὰς σημαίας. Ἀπαντες σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ γενναϊότατοι τῶν Κρητῶν ἔπεσαν· ἐκ τῶν εἰκοσι καὶ ἕξ Εὐρωπαϊκῶν, οἵτινες παρευρέθησαν εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἀγῶνος, διεσώθησαν μόνοι τέσσαρες, καὶ εἰκοσι ἐννέα μόνον ἄνδρες, ἐκ τῶν 300 τοῦ τακτικοῦ τάγματος. Ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Λάμπρος Βέϊκος, ὁ Γεώργιος Τσαβέλας, ὁ Ἀθανάσιος Τούσια Βότσαρης, ὁ Ταγματάρχης τοῦ τακτικοῦ Ἰγγλέσης ἐφονεύθησαν· ὁ Δημήτριος Καλλέργης καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ πρῶτος ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν διὰ βαρυτάτων λίτρων· ὁ δεύτερος, τὸν ὅποιον ὁ ἀρχηγὸς τῶν πολεμίων ἐκράτει δέσμιον διὰ νὰ τὸν πέμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τὸ λαμπρότατον τῆς νίκης τρόπαιον, κατέτρωσεν ἑαυτὸν διὰ μαχαιριδίου. Ἀπαντες δὲ οἱ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, εἰς 240 συμποσούμενοι, παραταχθέντες εἰς

γραμμὴν ἀπεκεφαλίσθησαν. Ἐπεσε δὲ καὶ ὁ Ἱππάρχος τῶν Ὀσμανῶν, καὶ αὐτὸς ὁ Ρεσίτης ἐπληρώθη εἰς τὴν χεῖρα.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς 24 ὁ Κόχραν, φέρων τὸν στόλον ἀπῆλθεν ἀμέσως εἰς Ὑδραν, διελύθη δὲ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ τῶν Ἑλλήνων στρατοῦ. Ὁ Τζούρτζι, ἀναδειχθεὶς πολὺ συνετώτερος καὶ καρτερικώτερος τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ, παρέμεινε ἐτι εἰς τὸ Φάληρον μετὰ 2,000 ἀνδρῶν ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδας· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ μοῖρα τοῦ στρατοῦ, δεινῶς αὐτόθι ἀπὸ τοῦ καύματος καὶ τῆς δίψης ταλαιπωρουμένη, ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ διαλύσῃ τὰ πυρόβολοστάσια αὐτῆς, καὶ ῥίψασα εἰς φρέαρ τὸ βαρὺ πυροβολικὸν ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν τὴν νύκτα τῆς 15 Μαΐου, καθ' ἣν περίστασιν ὁ Νικήτας, ὅστις τελευταῖος ἐπέβη εἰς τὰ ἀκάτια, ἐξησφάλισε τὴν ἀναχώρησιν, ἀντιπυροβοληθεὶς μετὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῶν Τούρκων. Τὴν δὲ 24 παραδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις.

Τοιαύτας συμφορὰς ἐπήγαγεν ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ θάνατος τούτου κατέφερεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πληγὴν βαρυτέραν ἰσως καὶ αὐτῆς τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ὅχι μόνον διότι ἐκτοτε παρῆλθεν ἔτος ὀλόκληρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατηναλώθησαν ἐτι μᾶλλον αἱ ἡθικαὶ καὶ ὀλικάι δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ὥστε πᾶσα ζημία ἦτον ἤδη ἐπαισθητοτέρα ἢ πρότερον· ἀλλὰ καὶ διότι ἦτον ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἂν ὁ Καραϊσκάκης ἔζη, ὁ Ρεσίτ Πασσᾶς βεβαίως κατετροποῦτο. Αὐτὸς οὗτος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀπολωλότα πρὸ τῆς 24 Ἀπριλίου. Ὅτε μετὰ τὴν νίκην του προσήγαγον ἐνώπιον αὐτοῦ ἓνα τῶν ἐπισημοτέρων αἰχμαλώτων. «Ἴδε, τὸν» εἶπε, τοῦ Κόσμου τὰ πράγματα! Χθὲς ἐτι ἐθεώρουν ἑμαυτὸν τὸν ἀπεγνωκότα, καὶ σήμερον εἶμαι νικητῆς!» Κατατροπωθέντος δὲ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ρεσίτ ἄδηνον τῇ ἀληθείᾳ μέχρι τίνος ἤθελε προχωρήσῃ ὁ πολυάριθμος καὶ νικηφόρος Ἑλληνικὸς στρατὸς, ὑπ' ἀνδρὸς οἷος ἦτον ὁ στρατάρχης τῆς Στερεᾶς, ἀγόμενος.

Ἦδη δὲ πᾶσαι αἱ ἀγαθαὶ αὐταὶ ἐλπίδες ἐματαιώθησαν,

(ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤ.)

καὶ ἡ Ἑλλὰς περιέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν. Ὅλη ἡ Στερεὰ ἦτον εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Κυβέρνησις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχεν. Εἰς Ναύπλιον ἐπεκράτουν ἔριδες ἐλεειναί. Ὁ Κόχραν ἐπέπλευσεν εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Πελοποννήσου παραλίαν, ὅπου ἦτον ἡ ἐστία τῆς τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ δυνάμεως, ἐνεφανίσθη ἔπειτα ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παρεσκεύαζε τετάρτην μεγάλην κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἔπραξε τι λόγου ἄξιον· μόνον κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκστρατείαν ἐκυρίευσεν, μεταξὺ Κυλλήνης καὶ Ἀράξου, τὴν 20 Ἰουλίου μίαν μεγάλην κορβέτταν, φέρουσαν 30 πυροβόλα· ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα δὲν ἦτο μέγα ὡς πρὸς πλοῖον, οἷον ἦτον ἡ Ἑλλὰς. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, μετὰ πεντάμηνον ἀπραξίαν, εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ ἐπιχειρήματα, καὶ περάσας τὴν 6 τοῦ μηνὸς τούτου τὸν Ἀλφειὸν ἐπόρθησεν αὖθις τὴν Ἠλιν, ἦλθεν εἰς Πάτρας, ἀνέβη ἐκεῖθεν εἰς Καλάβρυτα, καὶ πορευθεὶς εἰς Τρίπολιν ἐπανέλαβε τὰς ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ καὶ τῇ Λακεδαιμόνι ἐρημώσεις αὐτοῦ. Τὴν δὲ 6 Ἰουνίου ἐπανῆλθεν ἐκ νέου εἰς Μεθώνην, ὅπου περιέμενα τὰς ἐπικουρίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πεποιθώς ὅτι θέλει δι' αὐτῶν κατορθώσει νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ὑδραν, καὶ νὰ καταλύσῃ οὕτω τὸν πόλεμον. Τῷ 26 Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς Πύλον ἐξ Αἰγύπτου στόλος ἰσχυρὸς, ὅστις συγκεῖμενος ἀπὸ δύο δικροτῶν, δώδεκα μεγάλων φρεγατῶν, εἴκοσι κορβεττῶν, ἑνδεκα μικροτέρων πολεμικῶν πλοίων, ἑξ πυρπολικῶν, συνοδευόμενος δὲ ὑπὸ 41 φορτηγῶν πλοίων, ἔφερεν ἐν σύνταγμα πεζικοῦ, 150 ἵππεις καὶ ἄφθονα παντὸς εἶδους ἐφόδια καὶ χρήματα. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς τοιοιτοτρόπως ἐνισχυθεὶς, ἐν μέσῳ τοιούτων τῆς Ἑλλάδος περιστάσεων, ἐφαίνετο ἀκαταγωνιστος· ἀλλ' ἡ Θεία Πρόνοια κατίσχυσεν αὐτοῦ.

Αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1826 ὁ Στρατφύροδος Κάνιγγ

οὐδὲν εἶχον ἐπιφέρει ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα. Περὶ τὰ τέλη
 ὅμως τοῦ Ἰανουαρίου 1827, αἱ δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει
 πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας ἀπήτησαν ἀπὸ κοι-
 νοῦ παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως τὴν παῦσιν τῶν ἐχθρο-
 πραξιδῶν. Καὶ ἀπέβαλε μὲν ὁ Σουλτάνος, μετὰ μακρὰς συνδια-
 λέξεις, τὴν 29 Μαΐου ὀριστικῶς τὰς προτάσεις τῶν δύο Δυ-
 νάμεων· ἀλλὰ τότε ἡ Ἀγγλία, ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Γαλλία, ἥτις
 μόνη ἐκ τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων ἀπεδέχθη μετὰ πολ-
 λῆς προθυμίας τὴν πρότασιν τοῦ νὰ συμπράξῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλ-
 λάδος, ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν ἐξῆς περίφημον συνθήκην.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΓΛΙΑΣ, ΓΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΡΩΣΣΙΑΣ
 ΠΕΡΙ ΕΙΡΗΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

«*Εν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ἀδιαίρετου Τριάδος.*»

«Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Μεγά-
 »λης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς
 »Γαλλίας καὶ Ναβάρρας, καὶ ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ Πασῶν
 »τῶν Ῥωσσιῶν, γνωρίζοντες τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιθέσουν
 »τέλος εἰς τὸν αἱματώδη πόλεμον, ὁ ὁποῖος παραδίδων τὰς
 »Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους εἰς
 »ἡγας τὰς ἀταξίας τῆς ἀναρχίας, προξενεῖ καθ' ἑκάστην νέαν
 »ἐμπόδιον εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐπικρατειῶν, καὶ
 »ιδίδει ἀφορμὴν εἰς πειρατείας, αἱ ὅποια ὄχι μόνον ἐκθέτουν
 »τοὺς ὑπηκόους τῶν Ὑψηλῶν συμφωνουσῶν Δυνάμεων εἰς ση-
 »μαντικὰς ζημίας, ἀλλὰ καθιστῶσιν ἀφρευκτον τὴν ἀνάγκην
 »τοῦ νὰ λαμβάνωνται μέτρα πολυέξοδα διὰ τὴν ὑπεράσπισιν
 »τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν κατὰσχέσιν τῆς πειρατείας· καὶ ἐπειδὴ
 »ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Μεγά-
 »λης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, καὶ ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς
 »τῆς Γαλλίας καὶ Ναβάρρας, ἔλαβον πρὸς τούτοις ἐκ μέρους
 »τῶν Ἑλλήνων τὴν θερμὴν παράκλησιν τοῦ νὰ μεσολαβήσωσι
 »πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν, καὶ ἐπειδὴ ἔχουν αἱ Αὐτῶν

»Μεγαλειότητες, ὡς καὶ ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ Πασῶν τῶν
 »Ῥωσσιῶν, τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ στήσουν τὴν χύσιν τοῦ αἰ-
 »ματος, καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὰ κακὰ παντὸς εἶδους, τὰ ὁποῖα
 »εἰμποροῦν νὰ προσέλθουν ἀπὸ τὴν ἐξακολούθησιν τοιαύτης εἰ-
 »σεως τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐνώσουν τὰς δυνάμεις
 »Των, καὶ νὰ ρυθμίσουν τὰς περὶ τούτου ἐργασίας Των δι'
 »ἐπισήμου συνθήκης μετὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀνακαλέσουν τὴν
 »εἰρήνην μεταξύ τῶν διαμαχομένων μερῶν διὰ συμβιβασμοῦ,
 »τὸν ὁποῖον ὑπαγορεύει ἐπίσης ἡ φιλανθρωπία καὶ τὸ συμ-
 »φέρον τῆς ἡσυχίας τῆς Εὐρώπης.

»Διὰ τοῦτο διώρισαν πληρεξουσίου των νὰ συζητήσουν,
 »ἐγκρίνουν, καὶ ὑπογράψουν τὴν ῥηθεῖσαν συνθήκην· δη-
 »λαδὴ,

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Με-
 »γάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, τὸν ἐντιμώτατον Οὐίλ-
 »λιέλμον ὑποκόμητα Δύδλεϋ, ἐκ τῶν Ὁμοτίμων τοῦ Ἡνω-
 »μένου Βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας,
 »μέλος τοῦ μερικοῦ Συμβουλίου τῆς Βρεττανικῆς Α. Μ., καὶ
 »πρῶτον Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
 »ὑποθέσεων.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ Ἡνωμένου Βασιλείου, τὸν
 »Πρίγκηπα Ἰούλιον, Κόμητα Πολιγνάκ ἐκ τῶν Ὁμοτίμων
 »τῆς Γαλλίας, ἱππὲς τῶν ταγμάτων τῆς Χρ. Α. Μ., ὑπο-
 »στράτηγον τῶν στρατευμάτων Του, μέγαν σταυροφόρον τοῦ
 »Τ. γματος τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου τῆς Σαρδηνίας, καὶ Πρέ-
 »σβυν Του παρὰ τῇ Βρεττανικῇ Α. Μ.

»Καὶ ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ Πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, τὸν
 »Χριστόφορον Πρίγκηπα τοῦ Λιέβεν, στρατηγὸν τοῦ πεζικοῦ
 »τῶν στρατευμάτων τῆς Α. Α. Μ., Γενικὸν ἀνθυπασπιστὴν
 »Του, ἱππὲς τῶν ταγμάτων τῆς Ῥωσσίας, καὶ τῶν τοῦ
 »Μαύρου καὶ Κοκκίνου Ἀετοῦ τῆς Προυσίας, καὶ τοῦ Τάγ-
 »ματος τῶν Γουέλφων τῆς Ἀνοθέρας, Διοικητὴν μέγαν σταυ-
 »ροφόρον τοῦ Τάγματος τῆς Σπάθης καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάν-

»νου τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἑκτακτον Πρέσβυν καὶ πληρεξούσιον
»τῆς Α. Α. Μ. παρὰ τῇ Βρεττανικῇ Α. Μ.

»Οἱ ὅποιοι κοινοποιήσαντες πρὸς ἀλλήλους τὰ πληρεξούσι-
»των, καὶ εὐρόντες αὐτὰ ἐν καλῇ τάξει, ἐσυμφώνησαν κατὰ
»τὰ ἑξῆς.

»Ἄρθρ. 1. Αἱ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις θέλουν προσφέρει τὴν
»μεσιτείαν των εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν, με σκοπὸν τοῦ νὰ
»κατορθώσουν συμβιβασμὸν μεταξὺ Αὐτῆς καὶ τῶν Ἑλλήνων.

»Αὕτῃ ἡ προσφορὰ τῆς μεσιτείας θέλει γίνεαι πρὸς τὴν
»εἰρημένην Δύναμιν (τὴν Πόρταν) ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικύ-
»ρωσιν τῆς παρούσης συνθήκης διὰ δημοποιήσεως ἐγγράφου,
»ὑπογεγραμμένης συμφώνως ἀπὸ τοῦς ἐν Κωνσταντινουπόλει
»πληρεξουσίου τοῦν συμμάχων Δυνάμεων, καὶ ταυτοχρόνως
»θέλει ζητηθῇ καὶ ἀπὸ τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη ἀμέσως
»ἀνκωχῇ μετὰ αὐτῶν, ὡς προειδοποιητικὴ ἀναπόφευκτος
»συμφωνία διὰ τὴν ἐναρξίν ὑποισοδῆποτε διαπραγματεύσεως.

»Ἄρθρ. 2. Ὁ προβληθησόμενος εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρ-
»ταν συμβιβασμὸς θέλει ἐπιστηριχθῇ εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας βάρ-
»σεις.

»Οἱ Ἕλληνες θέλουν γνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Σουλτὰ-
»νου, ὡς ὑπερέχοντος κυρίου (superior lord suzerain), καὶ
»κατὰ συνέπειαν αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς θέλουν πληρῶναι εἰς τὸ
»Ὀθωμανικὸν Βασίλειον φόρον ἐτήσιον (relief), τοῦ ὁποῖου τὸ
»ποσὸν θέλει διορισθῇ ἀπ᾽ διὰ παντός, διὰ κοινῆς συγκα-
»ταθέσεως· θέλουν κυβερνασθαι ἀπὸ τὰς Ἀρχάς, τὰς ὑπείας
»αὐταὶ οἱ ἴδιοι θέλουν ἐκλέγει καὶ διορίζει· ἀλλ' εἰς τὴν διο-
»ρισμὸν αὐτῶν ἡ Πόρτα θέλει ἔχει προσδιορισμένην τινὰ
»ψῆφον.

»Διὰ τὸ κατορθωθῇ ἐντελὴς διαχωρίσις μετὰ τῶν προ-
»σώπων τῶν δύο ἔθνων, καὶ διὰ τὸ προληφθῶσιν αἱ συγκρού-
»σεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι τὸ ἀναπόφευκτον ἐπόμενον τόσον πο-
»λυχρονίου σφαγῆς, οἱ Ἕλληνες θέλουν κατασταθῇ κύριοι
»τῆς Τουρκικῆς ἰδιοκτησίαι, τῆς τε ἐπὶ τῇ Στερεῇ καὶ τῇ

»ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος κειμένης, ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ
 »ἀποζημιώσουν τοὺς πρώην κτήτορας, ἢ διὰ τῆς πληρωμῆς
 »ἐτησίαις τινὸς ποσότητος, ἥτις θέλει προστεθῇ εἰς τὸν φό-
 »ρον τὸν πληρωθησόμενον εἰς τὴν Πόρταν, ἢ δι' ἄλλης τινὸς
 »συμφωνίας τῆς αὐτῆς φύσεως.

»Ἄρθρ. 3. Τὰ μερικώτερα αὐτοῦ τοῦ συμβιβασμοῦ, καὶ
 »τὰ ὅρια τῆς γῆς ἐπὶ τῆς Στερεᾶς, καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν
 »νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, εἰς τὰς ὁποίας θέλει προσαρμοσθῇ
 »ὁ συμβιβασμὸς οὗτος, θέλουν ἀποφασισθῇ εἰς ἐπομένην δια-
 »πραγματεύσειν μεταξὺ τῶν Ὑψηλῶν Δυνάμεων, καὶ τῶν δύο
 »ἀντιφερομένων μερῶν.

»Ἄρθρ. 4. Αἱ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις ὑποχρεοῦνται νὰ
 »ἐξακολουθήσωσι τὸ σωτήριο ἐργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς
 »Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν βάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξετέθησαν εἰς τὰ
 »προηγούμενα ἄρθρα, καὶ νὰ δώσουν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης
 »ἀναβολῆς εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀντιπροσώπους
 »Τῶν ὅλας τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς
 »ἡδὴ ὑπογραφομένης συνθήκης.

»Ἄρθρ. 5. Αἱ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις δὲν θέλουν ζητήσῃ
 »εἰς αὐτὰς τὰς συμφωνίας, ὁποιαυδήποτε αὕξησιν ὀρίων γῆς,
 »ὁποιαυδήποτε ἀποκλειστικὴν ἐπιρροήν, ὁποιαυδήποτε ἐμπο-
 »ρικὸν πλεονέκτημα διὰ τοὺς ὑπηκόους των, τὸ ὅποιον οἱ
 »ὑπῆκοοι ὁποιαυδήποτε ἄλλου ἔθνους νὰ μὴ εἰμποροῦν ἐπί-
 »σης ν' ἀπολαύουν.

»Ἄρθρ. 6. Αἱ συμφωνίαι τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ εἰρήνης,
 »αἱ ὁποῖαι τελευταῖον ἤθελον ἐγκριθῇ μεταξὺ τῶν διαφορο-
 »μένων μερῶν, θέλουν ἀσφαλισθῇ διὰ τῆς ἐγγυήσεως ἐκεί-
 »νων τῶν Δυνάμεων, ἀπὸ τὰς ὑπογραφοῦσας τὴν παρούσαν
 »συνθήκην, αἱ ὁποῖαι ἤθελον κριθῇ ὡφέλικοι, ἢ ἱκαναὶ νὰ
 »δεχθῶσιν αὐτὴν τὴν ὑποχρέωσιν.

»Τὸ εἶδος τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς τῆς ἐγγυήσεως, θέ-
 »λει γείνῃ ἀντικείμενον ἐπομένων συμφωνιῶν μεταξὺ τῶν
 »Ὑψηλῶν Δυνάμεων.

» Ἄρθρ. 7. Ἡ παροῦσα Συνθήκη θέλει ἐπικυρωθῇ, καὶ αἱ
» ἐπικυρώσεις θέλουν ἀλλαχθῇ εἰς δύο μῆνας, ἢ ὀλιγώτερον,
» εἰ δυνατόν.

» Εἰς πίστωσιν τούτων αἱ ἀμειβαταὶ πληρεξούσιοι ὑπέγρα-
» φαν καὶ ἐπεσφράγισαν τὸ παρόν.

Ἐγράφη ἐν Λονδίνῳ, τὴν 6 Ἰουλίου 1827.

(Ὑπογρ.) ΔΥΔΛΕΥ. ΠΡΙΓΚΨ ΠΟΔΙΓΝΑΚ, ΛΙΕΒΕΝ,

ΑΡΘΡΟΝ ΣΥΜΒΗΛΗΡΕΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΜΥΣΤΙΚΟΝ

» Ἐὰν ἡ Ὁθωμανικὴ Πόρτα δὲν ἤθελε δεχθῇ ἐντὸς διαστή-
» ματος ἑνὸς μηνὸς τὴν προβληθησομένην μεσιτείαν, αἱ Ὑψη-
» λαι συμφωνοῦσαι Δυνάμεις, συμβιβάζονται εἰς τὰ ἀκόλουθα
» μέτρα.

» 1. Θέλει δηλοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀν-
» τιπροσώπους Των εἰς τὴν Πόρταν, ὅτι τὰ δυσάρεστα ἐπα-
» κόλουθα καὶ τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια δεικνύονται εἰς τὴν φανε-
» ρὰν Συνθήκην, ὡς ἀχώριστα ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῶν πραγ-
» ματων, ἡ ὁποία διακεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰ τελευ-
» ταῖα ἔξ ἔτη, καὶ τῆς ὁποίας καταστάσεως τὸ τέλος διὰ
» πτῶν μέσων, τὰ ὅποια εἰμπαρεῖ νὰ μεταχειρισθῇ ἡ Ὑψηλὴ
» Πόρτα, φαίνεται ἀκόμη μακρὰν, ὑποχρεώνουν τὰς Ὑψηλὰς
» συμφωνοῦσας Δυνάμεις νὰ λάβουν ἄμεσα μέτρα προσεγγίσεως
» μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

» Πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι αὕτη ἡ προσέγγισις θέλει γείνει
» διὰ τῆς συστάσεως ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τοὺς Ἕλληνας,
» ἀποστελλομένων πρὸς αὐτοὺς ἐπ' αὐτῇ τῷ σκοπῷ, καὶ ἀντι-
» πεμπομένων ἐκ μέρους αὐτῶν Προξένων, καθ' ὅσον καιρὸν
» ἤθελον ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν Ἀρχαὶ ἀρμοδίαι εἰς τὴν
» συντήρησιν παρομοίων σχέσεων.

» 2. Ἐὰν ἐν τῷ ρηθέντι διαστήματι τοῦ ἑνὸς μηνὸς ἡ
» Πόρτα δὲν ἤθελε δεχθῇ τὴν ἀνακωχὴν, τὴν προβαλλομέ-
» νην εἰς τὸ Α'. Ἄρθρον τῆς φανεραῆς Συνθήκης, ἡ ἐὰν οἱ Ἕλ-

»ληνες ἀρνηθῶσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, αἱ Ὑψη-
 »λαι συμφωνοῦσαι Δυνάμεις, θέλουν δηλώσει εἰς ἐκεῖνο τῶν
 »διαμαχομένων μερῶν, τὸ ὅποιον ἤθελεν ἐπιθυμήσει τὴν ἐξα-
 »κολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἢ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη, ἂν
 »ἦναι ἀνάγκη, ὅτι αἱ ῥηθεῖσαι Ὑψηλαὶ Δυνάμεις ἔχουν σκο-
 »πὸν νὰ βάλουν εἰς πρᾶξιν ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὅποια αἱ περι-
 »στάσεις εἰμποροῦν νὰ ὑπαγορεύσουν εἰς τὴν φρόνησιν τῶν,
 »διὰ νὰ ἀπολαύσουν τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακωχῆς,
 »τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦν, προλαμβάνουσαι καθ' ὅσον δύνανται
 »κάθε σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν ἀντιφερομένων μερῶν· καὶ τῷ
 »ὄντι, ἀμέσως μετὰ τὴν ῥηθεῖσιν δηλώσιν, αἱ συμφωνοῦσαι
 »Ὑψηλαὶ Δυνάμεις θέλουν μεταχειρισθῇ συμφώνως ὅλα τῶν
 »τὰ μέσα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τούτου τοῦ σκοποῦ, χωρὶς ὅμως
 »νὰ πάρουν ὁποιονδήποτε μέρος εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο δια-
 »φερομένων μερῶν ἐχθροπραξίας.

»Ἐπομένως αἱ Ὑψηλαὶ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις ἀμέσως
 »μετὰ τὴν υπογραφὴν τοῦ παρόντος συμπληρωτικοῦ καὶ μυ-
 »στικοῦ ἄρθρου, θέλουν πέμψει ὁδηγίας συμπτωματικὰς συμ-
 »φώνους μὲ ὅσα κατὰ πρόβλεψιν ἐσυμφωνήθησαν, πρὸς τοὺς
 »Ναυάρχους τοὺς κυβερνῶντας τοὺς στόλους τῶν εἰς τὰς θα-
 »λάσσας τῆς Ἀνατολῆς.

»3. Τελευταῖον, ἐάν, ἐναντίον πάσης προσδοκίας, αὐτὰ
 »τὰ μέτρα δὲν ἤθελον ἀρκέσει εἰς τὸ νὰ κάμουν τὴν Ὀθω-
 »μανικὴν Πόρταν νὰ δεχθῇ τὰ προβλήματα τῶν Ὑψηλῶν
 »συμφωνουσῶν Δυνάμεων, ἢ ἐὰν πάλιν οἱ Ἕλληνες ἀπορρί-
 »ψουν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν συμφωνίας, τὰς γενομένας εἰς τὴν ση-
 »μερινὴν Συνθήκην, αἱ Ὑψηλαὶ Δυνάμεις οὐχ ἥττον θέλουν
 »ἐξακολουθήσει τὸ ἔργον τῆς εἰρηνοποιήσεως ἐπάνω εἰς τὰς
 »μεταξὺ αὐτῶν συμφωνηθείσας βῆσεις, καὶ κατὰ συνέπειαν
 »δίδουν ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς ἀμοιβαίους ἐν Λογ-
 »δίνῃ Ἀντιπροσώπους τῶν, νὰ συζητήσουν καὶ προσδιορίσουν
 »τὰ μετὰ ταῦτα μέτρα, εἰς τὰ ὅποια εἰμπορεῖ νὰ γείνη χρεῖα
 »νὰ καταρτύουν.

»Τὸ παρὸν συμπληρωτικὸν καὶ μυστικὸν ἄρθρον, θέλει ἔχει
»τὴν αὐτὴν ἰσχύν, ὡς ἂν ἦτο καταχωρημένον κατὰ λέξιν
»εἰς τὴν σημερινὴν Συνθήκην· θέλει δὲ ἐπικυρωθῇ, καὶ αἱ ἐπι-
»κυρώσεις του θέλουν ἀλλαχθῇ συγχρόνως μετὰ τῆς ῥηθείσης
»Συνθήκης.

»Εἰς πίστωση τούτων οἱ ἀμοιβαῖοι Πληρεξούσιοι ὑπέγρα-
»ψαν καὶ ἐσφράγισαν αὐτό».

Ἐγράφη ἐν Λονδίῳ, τὴν 6 Ἰουλίου 1827.

(Ὑπογρ.) ΔΥΔΛΕΥ. ΠΡΙΓΚΨ ΠΟΛΙΤΝΑΚ. ΛΙΒΕΝ.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς συνθήκης ταύτης, ἐνισχύθησαν
οἱ κατὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ
Γαλλίας, ὧν τοῦ μὲν πρώτου ἦρχεν ὁ ναύαρχος Ἐδουάρδος
Κοδριγκτῶν, τοῦ δὲ δευτέρου ὁ καὶ ἄλλοτε μνημονευθεὶς
ναύαρχος Ῥηγνύς· Ῥωσικὸς δὲ στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον
κόμητα Ἐῦδερ κατέπλευσεν εἰς τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῆς Βαλ-
τικῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐσπευσε νὰ ἀποδεχθῇ τὴν
προταθεῖσαν ἀναχωχὴν, ἥ δὲ Ὀθωμανικὴ ἀπεποιήθη αὐτήν.

Ὅθεν τὴν 6 Ὀκτωβρίου οἱ Ναύαρχοι τῶν τριῶν Δυνά-
μεων, ἐνωθέντες μετὰ τῶν στόλων αὐτῶν ἔμπροσθεν τῆς Πύ-
λου, ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα
τούτου, καὶ ἐπαναλαμβάνοντες τὰς προτέρας προτάσεις, νὰ
κατορθώσωσιν, ὥστε ὁ Ἰβρὴν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Πελο-
πόννησον, ἢ τοῦλάχιστον νὰ παύσῃ τὰς ἐρημώσεις αὐτοῦ.
Περὶ μεσημβρίαν δὲ τῆς 8 εἰσέπλευσαν οἱ στόλοι εἰς τὸν λι-
μένα, προπορευομένου τοῦ Ἀγγλικοῦ, ἐπομένου τοῦ Γαλλι-
κοῦ, καὶ τελευταίου τοῦ Ῥωσικοῦ· καὶ τότε, ἐπειδὴ οἱ Τούρ-
κοι ἐτόλμησαν νὰ πυροβολήσωσι κατὰ τῶν Συμμάχων, συνέβη
ἐνταῦθα ἡ σωτήριος ἐκείνη ναυμαχία, ἥτις κατέστρεψε τὴν
ναυτικὴν τῶν πολεμίων δύναμιν, καὶ ὡς ἀστραπὴ διαδοθεῖσα
καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀνεπτέρωσεν ὅλας τοῦ ἔθνους τὰς
ἐλπίδας. Ὁ στόλος τῶν τριῶν Συμμάχων συνέκειτο ἀπὸ εἴ-
κοσι καὶ ἕξ πλοίων, ὧν 10 δίκροτα, 10 φρεγάται καὶ ἕξ μι-

κρότερα, τὰ ὅποια ἔφερον 1,324 πυροβόλα. Ὁ δὲ στόλος τῶν πολεμίων συνεποσούτο εἰς ἐβδόμηκοντα ἐννέα πλοῖα, διότι εἰς Πύλον εἶχε καταπλεύσει καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει στόλος, φέρων 2,240 πυροβόλα, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς ἑρᾶς πυροβολοστασίων. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε τέσσαρας ὥρας, καὶ ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ πεισματώδης. Αἱ πέριξ πεδιάδες καὶ τὰ ὄρη ἐδονοῦντο ὑπὸ τῶν ἀπείρων τεχνητῶν ἐκείνων κεραυνῶν, καὶ ἐφαίνοντο οἶονεῖ ἀπασείοντα τὸν βαρὺν τῆς τυραννίας ζυγόν. Καπνοὶ δὲ πυκνότατοι μέχρῃ οὐρανῶν φθάνοντες, ἐκάλυπτον τὰ πάντα· αἱ δὲ ἐν μέσῳ αὐτῶν κυματιζόμεναι φλόγες ἐφαίνοντο ὡς φιλοτιμούμεναι νὰ λύσωσι ταχύτερον τὰς βαρεῖας ἀλύσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἡ θηριώδης τῆς Ἀσίας τυραννία εἶχε δεσμεύσει τὴν μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ. Κραυγαὶ δὲ καὶ θρῆνοι τῶν καιομένων Ἀφρικανῶν τούτων Σοδομιτῶν ἐπλήρουν τὸν αἰθέρα· ἐκρήξεις δὲ τῶν θαλασσοθεμέθλων ἐκείνων φρουρίων, τῶν πλοίων, ἠύξαναν τὸν τρόμον. Ἡ θάλασσα τῆς Πύλου μετεβλήθη εἰς αἷμα· τὸ δὲ σιδηρόστρωτον ἔδαφος τοῦ λιμένος, ἔτρεμεν ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ ἀνδρολέτηρος τούτου ἁγῶνος.

Ἡ φθορὰ, τὴν ὁποίαν ἐπήγαγον εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρξε δεινοτάτη, διότι ἔπεσαν μὲν 6,000 πολεμίων, ἐκ δὲ τῶν 120 περίπου πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων δὲν ἔμειναν ἐπιπλέοντα εἰμὴ κορβέτται τινὲς καὶ βρίκια· ἅπαντὰ δὲ τὰ λοιπὰ κατεστράφησαν.

Ἐκ τῶν Συμμάχων ἔπεσαν θύματα εὐγενῆ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμῶν Ἀγγλοὶ μὲν 75 καὶ ἐπληγώθησαν 197· Ρῶσοι δὲ 57 καὶ ἐπληγώθησαν 137· Γάλλοι δὲ 43 καὶ ἐπληγώθησαν 117. Ἐν ὅσῳ ὑπάρχει Ἑλλάς, ἀβεστον εὐγνώμοσύνης αἶσθημα θέλει διαφυλάττει πάσα Ἑλληνικὴ ψυχὴ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀειμνήστους ἐκείνους Ναυάρχους, καὶ τοὺς γενναίους αὐτῶν συναγωνιστάς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, οὐδὲ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην συνήνεσε νὰ ἐλθῇ εἰς λόγους περὶ εἰρήνης,

ἐπανάλαβον καὶ οἱ Ἕλληνες τὰς ἐχθροπραξίας, καὶ ἐπεχείρησαν διαφοροὺς ἐκστρατείας, ἐξ ὧν ἡ μᾶλλον ἀξιωμακτικὸς εἶναι ἡ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Τζούρτζ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα γενομένη. Ὁ στρατηγὸς αὐτὸς διεπέρασε τὴν 17 Νοεμβρίου ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ τῆς Πελοποννήσου μετὰ 1,200 ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς Καρτερίας, δύο φορτηγῶν βρικίων καὶ ἐνὸς ἀκατίου εἰς Ἀκαρνανίαν, καὶ κατέλαβε τὴν Δραγαμέστην, τὰ Μίθηκα καὶ τὸ Κανδίλι· ὁ δὲ Ἀστιγῆ, διαβιβάσας αὐτοὺς καὶ ἕτερον στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Κωνστ. Βότσαρη, ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ ἀτμοκινήτου καὶ ἐνὸς κανονοφόρου ἀκατίου τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ. Τὴν 15 Δεκεμβρίου ἐβομβοδόλησε τὸ Βασιλαδίων καὶ ἴστατο μὲν μακρὰν ἔνεκα τῶν ῥηχῶν νερῶν, ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν 7 βομβῶν, τὰς ὁποίας ἔριψε, τέσσαρες ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, καὶ ἡ τελευταία ἐτίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν πυριταποθήκην τῶν πολεμίων. Τότε ὀπλίζει τὰ ἀκᾶτιά του, καὶ ἀποβιβασθεὶς ἀναγκάζει τὴν φρουρὰν νὰ παραδοθῇ· καὶ οὕτω κυριεύει τὸ Βασιλαδίων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεπέτασε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν.

Ὁ κυριεύσας τὴν ἀξιόλογον ταύτην θέσιν ἀνὴρ ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἀφιλοκερδестέρων καὶ χρησιμωτέρων Φιλελλήνων. Οὐδέποτε ἔλαβε μισθὸν καὶ κατηνάλωσε τὸ πλεῖστον τῆς μικρᾶς αὐτοῦ περιουσίας εἰς τὸ νὰ συντηρῇ τὴν Καρτερίαν κατὰ τοὺς τελευταίους ἑξ ἡμέρας. Κατὰ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἐν ἔτει 1827 ἐκστρατείας, ὁ Ἀστιγῆς κατέστρεψεν ἑπτὰ πολεμικὰ τῶν Τούρκων πλοῖα, καὶ ἐκυρίευσεν δέκα τέσσαρα φορτηγά· ἔμελλε δὲ, ἀφοῦ πολλὰς προσήνεγκε τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίας, νὰ πέσῃ τὴν 20 Μαΐου 1828, ἐνθ' ἠγωνίζετο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄλωσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ὁ Ἀστιγῆς ἦτον ὄχι μόνον πολεμιστὴς γενναῖος καὶ ναυτικὸς ἐπιτήδειος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἥθος εὐγενὲς, καὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθὸς, καὶ φίλος τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. Ὁ δὲ Κόχραν ἀφοῦ ἐπλανήθη πάλιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τινα χρόνον παρὰ τὴν δυτικὴν παρα-

λίαν τῆς Πελοποννήσου, μετέβη εἰς Αἴγιναν, ἔμεινεν ἐκεῖ περὶ τὸν μῆνα, καὶ παραδούς τὴν ναυρχίδα εἰς τὸν Μικαύ-
λην ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους
τούτου.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι Κρήτες πρὸ πολλοῦ ἀπεφάσισαν νὰ ἀναζω-
πυρήσωσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν τὸν διακοπέντα Ἑλληνικὸν
ἀγῶνα. Συναθροισθέντες δὲ πολλοὶ καὶ παραλαβόντες καὶ ἄλ-
λους Ἑλληνας, ἐξέπλευσαν ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰ τέλη Ἰου-
λίου 1825. Οὗτοι δὲ συμποσούμενοι εἰς 4,500 κατέπλευσαν
εἰς Κρήτην καὶ κατέλαβον τὰ φρούρια τῆς Γραμβούσης καὶ
τῆς Κισάμου· ἂν δὲ καὶ κατελήφθησαν τὰ φρούρια ταῦτα, ὁ
ἀγὼν δὲν ἐπέξετάθη καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Ὅτε ὅμως ἐγνώ-
σθη ἡ συμμαχικὴ συνθήκη, οἱ Κρήτες θέλοντες νὰ συμπερι-
ληφθῇ καὶ ἡ πατρις αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν,
ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ γενικεύσωσιν αὐτόν. Ὅθεν οἱ ἐν Γραμ-
βούσῃ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐντοπίων ἐξεστράτευσαν περὶ τὰς
ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας
ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Χάλην· ἀλλὰ μετὰ τινὰς εὐτυχεῖς μάχας
ἐν Σπινολόγγῃ καὶ Μοιραμπέλῳ, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφόνευσαν
πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν, διηρέθησαν οἱ ἀρχηγοὶ· ἀποτέλεσμα δὲ
τῆς διαιρέσεως ταύτης ἦτον ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδι ἡττα
3,000 Ἑλλήνων ὑπὸ ἰσαριθμῶν Τούρκων, κατὰ τὴν ὁποίαν
ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν διαβαίνοντες τὸν παρακείμενον πο-
ταμὸν Μοχὸν περὶ τοὺς 200. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην,
ἄλλοι μὲν τῶν ἐπικούρων ἀνεχώρησαν ἐκ Κρήτης, ἄλλοι δὲ
μετὰ τῶν ἐντοπίων ἐπανῆλθον εἰς τὴν Γραμβούσσαν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου ἐγένοντο δύο προσέτι ἐκ-
στρατεῖαι τῶν Ἑλλήνων, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Καρατάσσον κατὰ
τῶν Τρικέρων, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον κατὰ τῆς Χίου, ἀλλ'
ἀμφότεραι ἀπέτυχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

1828—1829.

"Αφίξις τοῦ Κυβερνήτου.—'Αναχώρησις τοῦ 'Ιβραήμ Πασᾶ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην.—Τελευταίαι κατὰ τὴν Στερεάν 'Ελλάδα ἐχθροπραξίαι.—Τὸ ἀπὸ 10 (22) Μαρτίου 1829 Πρωτόκολλον.—'Ενστάσεις τῆς ἐν Ἀργεὶ ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως κατὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τούτου.—Ἡ ἀπὸ 2 (14) Σεπτεμβρίου 1829 εἰρήνη μεταξύ 'Ρωσσίας καὶ Τουρκίας.

Ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀφοῦ μετέβη εἰς Πετροῦπολιν, εἰς Λονδῖνον καὶ εἰς Παρίσιους καὶ ἠγωνίσθη νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ χρηματικούς τινας πόρους, ἔφθασε τὴν 12 Ἰανουαρίου 1828 εἰς Αἴγιναν, καὶ ἀναλαβὼν ἀμέσως τὸ ἐπιτραπὲν αὐτῷ ὑπέρτατον ἀξίωμα, ἐπεχείρησε νὰ ὀργανίσῃ τὴν ὅλως παραλελυμένην Κυβέρνησιν, καὶ ἰδίως τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις.

Ἐν Πελοποννήσῳ ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας ἀνακωχὴ ὅπλων. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν ἀμυχανίαν· ἀφ' ἐνὸς οἱ παραπλέοντες τὴν Πελοπόννησον στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀπέκοψαν πᾶσαν αὐτοῦ συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἐδουάρδος Κοδριγκτῶν ἠπεῖλει, ὅτι θέλει ἀποκλείσει τὴν Αἴγυπτον, ἐὰν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς δὲν ἀνακαλέσῃ ἀμέσως τὸν υἱόν του, καὶ δὲν ἀπελευθερώσῃ τοὺς εἰς δουλείαν ἀπαχθέντας Ἕλληνας· ἀφ' ἐτέρου ὁ Ἰβραήμ οὐδεμίαν εἶχεν ἐλπίδα βοηθείας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, διότι ὁ πρὸ καιροῦ ἐπίκρεμᾶμενος μεταξύ 'Ρωσσίας καὶ Τουρκίας πόλεμος εἶχε κηρυχθῇ τελευταῖον τὴν 14 Ἀπριλίου 1828, ὥστε ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστήσῃ ἀπασαν αὐτῆς τὴν προσοχὴν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ὄθεν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἐκχωρήσῃ ἀπὸ τῆς Τριπόλεως, καὶ διέ-

ταξε τὴν φρουράν αὐτῆς, ἄφ' οὗ καταστρέψῃ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ταύτης, νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Μεθώνην. Ἐπειτα δέ, ἐπειδὴ αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα μοῖραν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀράβων, καὶ ὁ στρατὸς οὗτος, συμπο-
σούμενος ἐκ 14,000 ἀνδρῶν, ἔφθασεν ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζῶνα εἰς τὸν τῆς Κορώνης λιμένα, περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐ-
γούστου, ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ ἀπο-
πλεύσῃ τὴν 22 καὶ 23 Σεπτεμβρίου, οἱ δὲ Γάλλοι κατέλα-
βον τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὰς Πάτρας καὶ
τὸ Ῥίον. Ἐπὶ τῶν φρουρῶν τούτων ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ ση-
μαία ὅμοῦ μὲ τὰς σημαίας τῶν τριῶν Δυνάμεων. Καὶ τὸ μὲν
πλεῖστον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐπανεῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν
κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος· μοῖρα δέ τις αὐτοῦ παρέμεινεν ἐν
Πελοποννήσῳ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου ἔφθασεν εἰς Γραμβούσαν
νέα ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην, ἀλλ' ἡ ἐπικουρία
αὕτη μετὰ τινα νίκην κατὰ τοῦ Πασᾶ τῆς Ῥεθύμνης, συμ-
πλακεῖσα μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὀδηγούντος τὴν ὅλην
δύναμιν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τοῦ
Φραγκοκαστέλου. Εἰς ταύτην τὴν ὑποχώρησιν ἐρραυβήσαν
περὶ τοὺς 300 Ἕλληνας, καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς αὐτῶν
Χατζῆ Μιχάλης.

Μαθὼν δὲ ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἐκινεῖντο
κατ' αὐτοῦ, καὶ θέλων νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ εὐ-
ρεθῇ ἐντὸς δύο ἡμερῶν, ἀφῆκε τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ νὰ ἐξέλ-
θωσι καὶ νὰ ἀπέλθωσι διὰ θαλάσσης· ἀντὶ δὲ νὰ κινηθῇ κατὰ
τῶν Σφακιανῶν, ἐπορεύετο πρὸς τὴν Ῥεθύμνον. Οἱ Σφακια-
νοὶ ὅμως ἐνδυναμωθέντες ὑπὸ τῶν προσελθόντων Ῥιζιτῶν
καὶ Λακιωτῶν, ἔσπευσαν νὰ καταλάβωσι τὸ στενόν, δι' οὗ
ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ Τούρκοι, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ
τῆς θέσεως Κόρακος, κλείσαντες τοὺς Τούρκους ἐντὸς ἀνύδρου
πεδιάδος. Ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ θέσει, συγ-

κροτήσας πολεμικὸν συμβούλιον, ἐπρότεινεν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ὅτι μία σωτηρίας ἐλπίς ὑπάρχει, νὰ ρίψωσι τὰ ὅπλα αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὕτω νὰ σωθῶσιν. Οὕτως ἔγινε, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐσώθησαν. Ἡ δὲ πολυπαθὴς Κρήτη, ἐνῶ ἐταλαντεύετο ἡ τύχη τῆς ἐξωτερικῶς, ἔχασε διὰ τὴν αἰσχροκέρδειαν τινῶν τὸν ἰσχυρότατον συνήγορον εἰς τὸ συμμαχικὸν συμβούλιον, τὴν καταστροφὴν τῶν πολεμίων τῆς. Ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐφρονεύθησαν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ περὶ τοὺς 1,000, καὶ ἡχμαλωτίσθησαν περὶ τοὺς 50.

Εἰς δὲ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα ἐξηκολούθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ εὐκολύνθησαν ὅπως οὖν, ὅχι μόνον διότι συνεκροτήθη ἡδὴ Κυβέρνησις τακτικὴ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀντιπερισπασμὸν, τὸν ὅποιον ἐπέφερεν ὁ Ῥωσικὸς πόλεμος. Στρατάρχης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, στρατάρχης δὲ τῆς Δυτικῆς ὁ Ριχάρδος Τζούρτζ. Ἀμφότεροι κατάρθρωσαν κατ' ὀλίγον νὰ ἀποβάλωσι τοὺς Τούρκους ἀφ' ὧν σχεδὸν τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας Ἑλληνικῶν χωρῶν· μόναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ Λαμία καὶ ἡ Εὐβοία ἔμειναν κατεχόμεναι ἔτι ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἡ μάλλον ἀξιωμακρὺς μάχη τῆς περιόδου ταύτης, ἡ καὶ ἐσχάτη τοῦ ὅλου ἀγῶνος, ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας, τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ 3,000 ἀνδρῶν λαμπρῶς ἀγωνισθεὶς πρὸς 7,000 πολεμίους ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἡ τύχη ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῆς ἠθέλησε νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ τελευταῖον τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἄλλον εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως.

Ἐν τούτοις αἱ Δυνάμεις ἐξακολουθοῦσαι τὰ περὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος βουλευόμενα αὐτῶν, συνέταξαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 10(22) Μαρτίου 1829 τὸ ἐξῆς νέον πρωτόκολλον, δι' οὗ ὥρισαν, ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβραχικοῦ κόλπου Ἑλληνικαὶ

χωραί, περιλαμβανομένης καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων, θέλουν ἀποτελέσει κράτος ὑποτελὲς μὲν καὶ ὑπόφορον τῇ Τουρίᾳ, ἀλλὰ κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ καὶ Χριστιανοῦ ἡγεμόνος.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

«Παρόντες :—Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας
»συνδιασκεψάμενοι ἀπεφάναντο τὰδε.

»Οἱ παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ Πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἅμα φθάσαντες εἰς Κωνσταντι-
»νούπολιν, θέλουσιν ἀρχίσει διαπραγματεύειν μετὰ τῆς Τουρ-
»κικῆς Κυβερνήσεως ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν Αὐλῶν, αἵτινες
»ὑπέγραψαν τὴν Συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827 περὶ τῆς μελ-
»λούσης εἰρηνοποιήσεως καὶ διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ
»τὰς κάτωθι σημειούμενας βάσεις.

Ὁροθεσία τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νήσων.

»Νὰ προταθῇ εἰς τὴν Πύλιν, ὅτι ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ κατὰ
»μὲν τὴν Στερεάν, ἀρχεται ἀπὸ τὸ στόμιον τοῦ Παγασητι-
»κοῦ κόλπου, ἐκεῖθεν, φθάνουσα εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Ὀθρυος,
»ἐκτείνεται κατ' εὐθείαν μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς πρὸς ἀνα-
»τολὰς τῶν Ἀγράφων, ἐν ἣ ἐστὶ τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως
»μετὰ τοῦ Πίνδου. Ἐκ τῆς ἀκρωρείας ταύτης, ἡ γραμμὴ
»κατέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου, πρὸς τὸ μεσημ-
»βρινὸν μέρος τοῦ Λεοντίου, τὸ ὅποτον μένει εἰς τὴν Τουρ-
»κίαν· εἴτα διέρχεται τὴν σειρὰν τοῦ Μακρυπόρου, περιλαμ-
»βάνει ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους τὸ ὁμώνυμον στενὸν
»τοῦ Μακρυπόρου, τὸ ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀρτης ἀρχόμε-
»νον καὶ καταλήγει διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου εἰς τὴν
»θάλασσαν.

»Ὅλοι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τῆς γραμμῆς ταύτης κείμενοι
»ἐπαρχίαι θέλουσι συμπεριληφθῇ εἰς τὸ νέον Ἑλληνικὸν
»Κράτος.

»Αἱ νῆσοι αἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον παρκαείμεναι, ἡ Εὐ-
»βοία καὶ αἱ κοινῶς καλούμεναι Κυκλάδες, θέλουν ὡσαύτως
»συμπεριληφθῇ ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ Κράτους.

Φόρος.

»Νὰ προταθῇ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλην ἐν ὀνόματι τῶν
»τριῶν Δυνάμεων, ὅτι οἱ Ἕλληνες θέλουσι πληρῶναι εἰς αὐ-
»τὴν φόρον ἐτήσιον 1,500,000 γροσίων Τουρκικῶν.

Ἀμνηστία.

»Ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη θέλει διακηρύξει πλήρη καὶ τελείαν
»ἄμνηστειαν, ἵνα μήποτε οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων, συμμετασχὼν
»εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν Ἑλληνικόν, ἐνοχληθῇ τοῦ λοιποῦ.

»Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπίσης ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς
»Ἑλλάδος, θέλει παρέξει τὴν αὐτὴν ἀσφάλειαν εἰς πάντας
»τοὺς λαβόντας τὴν ἐναντίαν μερίδα, εἴτε Χριστιανούς εἴτε
»Μουσουλμάνους».

Ἐν Λονδίῳ, τὴν 40(22) Μαρτίου 1829.

(Υπογρ.)

ΑΒΕΡΑΗΝΟΣ, ΠΡΙΓΚΗΨ ΠΟΛΙΓΝΑΚ. ΛΙΕΒΕΝ.

Κατὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου καθυπέβαλον ἡ τε Ἑλλη-
νικὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ τετάρτη ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ συγκρο-
τηθεῖσα ἐν Ἀργεὶ τὴν 14 Ἰουλίου 1829 καὶ μέχρι τῆς 6
Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους αὐτόθι συνεδριάσασα εὐλόγους ἐν-
στάσεις. Τῶντι διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐματαιοῦτο κατὰ
μέγα μέρος ὁ ἀρχικὸς τῆς ἐπαναστάσεως σκοπός. Ὅχι μόνον
(ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤ.)

αί πλείεσται Ἑλληνικαὶ χώραι παρεδίδοντο αὐθις εἰς τὴν διά-
κρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐκεῖναι ὅσαι ἐμελλον νὰ
ἀποτελέσωσιν ἴδιον Κράτος ἀπεσπεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος
τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ Ὄθωμανικὴ
Κυβέρνησις, θεωροῦσα τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐπανειλημμένως
ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατατροπωθέντα, καὶ ἀναγκασθεῖσα νὰ συνο-
μολογήσῃ ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν 2(14) Σεπτεμβρίου εἰρήνην
ἐπιζήμιον, ἔσπευσε διὰ τοῦ 10 ἄρθρου τῆς εἰρήνης ταύτης νὰ
ἀποδεχθῇ ὀριστικῶς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, τὰς περι-
χομένας εἰς τε τὴν ἀπὸ 25 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 Συν-
θήκην καὶ εἰς τὸ ἀπὸ 10(22) Μαρτίου 1829 Πρωτόκολλον.
Ἐκτοτε ἔπαυσε πᾶσα μετὰ τὸν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἐχθρο-
πραξία.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

1830—1833

Θάνατος τοῦ Κυβερνήτου. — Πρωτόκολλον τῆς 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830. — Ἐκλογή τοῦ Πρίγκηπος Λεοπόλδου τοῦ Σαξ Κοβούργου ὡς Κυριάρχου Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος καὶ παραίτησις αὐτοῦ. — Ἡ ἀπὸ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832 Συνθήκη. — Ἡ Ἑλλὰς ἀναγορεύεται Βασιλείον, προχειρίζεται δὲ Βασιλεὺς αὐτῆς Ὁθων, ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας. — Τὰ σύνορα τοῦ νέου Βασιλείου. — Ἑπτανήσιοι.

Ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία, ἥτις ἤρχισε νὰ εἰσάγῃται εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, ἔπαυσεν, ἐπελθόντος τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831· ἐπεκράτησε δὲ πάλιν ἀναρχία μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος.

Μάλιστα ἀξιομνημόνευτον γεγονὸς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἡ ἐπισυμβασα ἐν ἀρχῇ τοῦ 1830 μεταβολὴ τῶν διαθέσεων τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὡς πρὸς ἓνα τῶν κυριωτάτων ὄρων τοῦ ἀπὸ 10(22) Μαρτίου 1829 πρωτοκόλλου αὐτῶν. Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία ἀπεφάσισαν ἤδη ν' ἀποδεχθῶσι τὴν περὶ τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας εὐχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· καὶ διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830 ἐν Λονδίνῳ νέου αὐτῶν πρωτοκόλλου ὥρισαν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει συγκροτήσῃ Κράτος ὅπως ἀνεξάρτητον καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ Ἡγεμόνος κληρονομικοῦ, φέροντος τὸν τίτλον τοῦ Κυριάρχου Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

«Παρόντες :—Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Μεγάλης Βρεττανίας,
»τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας.

»Απεφάσισαν τὰ ἑξῆς ἄρθρα ὁμοφώνως.

»1. Ἡ Ἑλλὰς θέλει σχηματίσει ἐν Κράτος ἀνεξάρτητον,
»καὶ θέλει χαίρει ὅλα τὰ δίκαια πολιτικά, διοικητικά καὶ
»ἐμπορικά, τὰ προσπεφυκότα εἰς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν.

»2. Κατὰ λόγον αὐτῶν τῶν εἰς τὸ νέον Κράτος παρεχομέ-
»νων πλεονεκτημάτων, καὶ πρὸς συγκατάνευσιν εἰς τὴν ἔφε-
»σιν, ἣν ἐξέφρασεν ἡ Πόρτα, περὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ὑπὸ
»τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Μαρτίου τεθέντων ὁρίων, ἡ διορι-
»στικὴ γραμμὴ τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος, ἀρξαμένη ἀπὸ τὰς
»ἐκβολὰς τοῦ Ἀσπροποτάμου, θέλει ἀνατρέξει τὸν ποταμὸν
»αὐτὸν, ἕως κατέναντι τῆς λίμνης τοῦ Ἀγγελοκάστρου, καὶ
»διασχίσασα τόσον αὐτὴν τὴν λίμνην, ὅσον καὶ τὰς τοῦ Βρα-
»χωρίου καὶ τῆς Σκυροβίτσας, θέλει καταλήξει εἰς τὸ ὄρος
»Ἀρτοτίνια, ἐξ οὗ θέλει ἀκολουθήσει τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους
»Ἀξου, τὴν κοιλιάδα τῆς Κοτούρης καὶ τὴν κορυφὴν τοῦ
»ὄρους Οἰτης ἕως τὸν κόλπον τοῦ Ζητουνίου, εἰς τὸν ὁποῖον
»θέλει καταντήσει πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχεῖου.

»Ὅλαι αἱ χῶραι καὶ τόποι οἱ κείμενοι πρὸς Μεσημβρίαν
»αὐτῆς τῆς γραμμῆς, θέλουν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅλαι
»δὲ αἱ χῶραι καὶ τόποι οἱ πρὸς Ἄρκτον κείμενοι τῆς αὐτῆς
»γραμμῆς, θέλουν ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῶσι μέρος τῆς Ὀθω-
»μανικῆς Αὐτοκρατορίας.

»Θέλουν ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νῆσος Εὐβοία,
»καὶ Δαιμονόνησοι, ἡ νῆσος Σκύρος, καὶ αἱ νῆσοι αἱ ἐγνωμέ-
»ναι τὸ ἀρχαῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυκλάδες, συμπεριλαμβανομέ-
»νης καὶ τῆς γῆσου Ἀμοργοῦ, κείμεναι μετὰξὺ τοῦ 36 καὶ 39

»βαθμοῦ πλάτους βορείου, καὶ τοῦ 26 βαθμοῦ μήκους ἀνατο-
»λικοῦ τοῦ μεσημβρινοῦ Γρενβίσχ.

»3. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θέλει εἶναι μοναρχικὴ καὶ
»κληρονομικὴ κατὰ τὰξιν πρωτοτοκίας· θέλει ἐμπιστευθῇ εἰς
»ἓνα Ἡγεμόνα, ὅστις δὲν θέλει εἶναι δυνατόν νὰ ἐκλεχθῇ
»μεταξὺ τῶν Οἰκογενειῶν τῶν Βασιλευσούων εἰς τὰς ἐπικρα-
»τείας τὰς ὑπογραψάσας τὴν Συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827
»καὶ θέλει φέρεи τὸν τίτλον, Ἡγεμὼν Κυριαρχίας τῆς Ἑλλά-
»δος. Ἡ ἐκλογή αὐτοῦ τοῦ Ἡγεμόνος θέλει εἶναι τὸ ἀντικει-
»μενον διακοινώσεων καὶ συμφωνιῶν μεταγενεστέρων.

»10. Αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος Πρωτοκόλλου, θέλουν
»ἄμέσως γνωστοποιηθῇ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν διὰ
»τῶν Πληρεξουσίων τῶν τριῶν Αὐλῶν, αἵτινες θέλουν ἐφοδια-
»σθῇ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μὲ κοινὴν ὁδηγίαν. Οἱ ἐν τῇ Ἑλλάδι
»ἐδρεύοντες Ἀντιπρέσβεις τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλουν λάβει
»ὥσαύτως περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τὴν ἀνήκουσαν ὁδηγίαν.

»11. Αἱ τρεῖς Αὐλαὶ ἐπιφυλάττουσιν εἰς ἑαυτὰς τὸ νὰ κά-
»μωσι νὰ εἰσαχθῶσιν αἱ παροῦσαι συμφωνίαι εἰς Συνθήκην
»τινὰ ἐπίσημον ὑπογραφησομένην ἐν Λονδίῳ, θεωρηθησομέ-
»νην ὡς ἐκτελεστικὴν τῆς κατὰ τὴν 6 Ἰουλίου 1827, καὶ
»διακοινωθησομένην καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης Αὐλὰς,
»διὰ νὰ τὴν παραδεχθῶσιν, ἐὰν τὸ κρίνωσι προσήκον».

Ἐν Λονδίῳ, τὴν 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830.

(Ἵπογρ.) ΑΒΕΡΑΗΝΟΣ. ΜΟΝΤΜΟΡΕΝΣΥ—ΛΑΒΑΛ. ΛΙΒΕΝ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου περιωρίσθη-
σαν ἔτι μᾶλλον τὰ Ἡπειρωτικὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, καὶ
ὅτι ἰδίως ἀφῆρέθησαν ἀπ' αὐτῆς ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Βόνιτσα, ὁ
Βάλτος, ὁ Βλοχός, τὰ Ἀγραφα, τὰ Κράββαρα, τὸ Καρπενή-
σιον καὶ ἡ Ὑπάτη· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγχρόνως προχειρισθεὶς
Κυριαρχίας Ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος Πρίγκηψ Λεοπόλδος τοῦ

Σάξ Κοβούργ, ζητήσας νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὸ νέον Κράτος ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος καὶ μὴ εἰσακουσθεῖς, παρητήθη μετ' οὐ πολὺ τοῦ ἀξιώματος τούτου, τὸ μὲν εἰρημένον πρωτόκολλον δὲν ἐξετελέσθη ὀριστικῶς, παρέμεινε δὲ ἡ ἀπαξ καθιερωθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐντελής τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία, τὴν ὁποίαν καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου, αἱ τρεῖς προστατίδες Δυνάμεις, ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι τὸ μοναρχικὸν τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα εἰς Ὀθωνα, τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας· καὶ τότε, παρέχουσαι νέον δείγμα τῆς εὐμενείας αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀνεβίβασαν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἰς τάξιν Βασιλείου, καὶ ἀνηγόρευσαν Βασιλεῖα τὸν μονάρχην τοῦ Κράτους τούτου, ὅστις κατὰ τὸ προηγούμενον πρωτόκολλον τῆς 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830 ἐμελλε νὰ φέρῃ τὸν ὑποδεέστερον τίτλον τοῦ Κυριάρχου Ἡγεμόνος· ἀφ' ἐτέρου ἐπεξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀρδρακικοῦ κόλπου. Ταῦτα πάντα καθιερώθησαν διὰ τῆς ἀπὸ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832 συνθήκης, τῆς ὁποίας μετέσχε καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας. Ἴδου ἡ Συνθήκη.

**ΣΥΝΟΠΚΗ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΘΕΙΣΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝῳ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ**

«Αἱ Αὐλαὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ὑσσίαις, ἐνεργοῦσαι δυνάμει τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀνατεθείσης αὐταῖς ἐξουσίας νὰ ἐκλέξωσι τὸν Ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος, Κράτους ἤδη ἀνεξαρτήτου, καὶ ἐπιθυμοῦσαι νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὸν τύπον τοῦτον νέον δείγμα τῶν εὐνοικῶν αὐτῶν διαθέσεων δι' ἐκλογῆς Πρίγκηπος ἐκ Βασιλείου οἴκου, οὗ ἡ συμμαχία θέλει οὐσιωδῶς ὠφελήσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅστις ἐκτήσατο ἤδη δικαιώματα εἰς τὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην αὐτῆς, ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι τὸ σπῆμ-

»μα τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους εἰς τὸν Πρίγκηπα Φριδε-
»ρίκον Ὁθωνα τῆς Βαυαρίας, δευτερότοκον υἱὸν τῆς Α. Μ.
»τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

»Ἀφ' ἐτέρου ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ἐνεργῶν
»ὑπὸ τὴν ιδιότητα ἐπιτρόπου τοῦ ῥηθέντος Πρίγκηπος Ὁθα-
»νος, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος Αὐτοῦ, συμμεριζόμενος
»καὶ τὴν πρόθεσιν τῶν τριῶν Αὐλῶν καὶ ἐκτιμῶν τοὺς λό-
»γους, δι' οὓς αἱ ψῆφοι Αὐτῶν ἐπεσαν ἐπὶ Πρίγκηπα τοῦ οἴ-
»κου Αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ δεχθῇ τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα ὑπὲρ
»τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ Αὐτοῦ τοῦ Πρίγκηπος Φριδερίκου
»Ὁθωνος τῆς Βαυαρίας.

»Τοῦτου ἕνεκα καὶ διὰ νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῶν ὑπὸ ταύ-
»της τῆς ἀποδοχῆς ὑπαγορευομένων μέτρων ἡ Α. Μ. ὁ Βα-
»σιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἀφ' ἐνός, καὶ αἱ Α. Α. Μ. Μ. ὁ Βασι-
»λεὺς τῆς Γαλλίας, ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς
»Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Πα-
»σῶν τῶν Ῥωσσιῶν ἀφ' ἐτέρου, διώρισαν πληρεξούσιους αὐτῶν.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας τὸν Κ. Αὐγουστον
»Βαρῶνον Κέττον, ἑκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ πληρεξούσιον,
»ὑπουργὸν παρὰ τῇ Α. Β. Μ.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Γάλλων τὸν Κ. Κάρολον Μαυ-
»ρίκιον Ταλλεϋράνδον Περιγόρδιον, Πρίγκηπα Δοῦκα Ταλλεϋ-
»ράνδον, ισότιμον τῆς Γαλλίας, ἑκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ
»πληρεξούσιον ὑπουργὸν τῆς Α. Μ. παρὰ τῇ Α. Β. Μ. κτλ.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Με-
»γάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, τὸν ἐντιμώτατον Ἑρρίκον
»Ἰωάννην Ὑποκόμητα Παλμερστῶνα, Βαρῶνον Τέμπλον, ισό-
»τιμον τῆς Ἰρλανδίας, σύμβουλον τῆς Α. Β. Μ. ἐν τῇ ἰδιξι-
»τέρῳ Αὐτῆς Συμβουλίῳ, μέλος τοῦ Κοινοβουλίου καὶ πρῶ-
»τιστον Αὐτῆς Γραμματέα τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν ἐξωτε-
»ρικῶν ὑποθέσεων.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ Πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν τὸν Κ.
»Χριστόφορον Πρίγκηπα Λιέβεν, στρατηγὸν τῆς γραμμῆς τῶν

»στρατῶν Αὐτοῦ, γενικὸν Αὐτοῦ ὑπασπιστὴν καὶ πληρεξούσιον
»παρὰ τῇ Α. Β. Μ., ἑκτακτον Πρέσβυν κτλ.

»Οἵτινες ἀνταλλάξαντες τὰ πληρεξούσια αὐτῶν ἐγγράφα,
»εὐρεθέντα ἐν τάξει, ἀπεφάσισαν καὶ ὑπέγραψαν τὰ ἐπόμενα
»ἄρθρα.

»1. Αἱ Αὐλαὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ
»τῆς Ῥωσσίας, δυνάμει τῆς πρὸς αὐτάς προσηκόντως δοθεί-
»σης πληρεξουσιότητος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, προσφέ-
»ρουσι τὴν διαδοχικὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν
»Πρίγκηπα Φριδερίκον Ὅθωνα τῆς Βαυαρίας, δευτερότοκον
»Υἱὸν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

»2. Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ἐνεργῶν ἐπ'
»ὀνόματι τοῦ μνησθέντος Υἱοῦ Αὐτοῦ, ἀνηλίκου εἰσέτι, ἀπο-
»δέχεται ἀντ' αὐτοῦ τὴν διαδοχικὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλά-
»δος ὑπὸ τοὺς ἐφεξῆς προσδιοριζομένους ὅρους.

»3. Ὁ Πρίγκηψ Ὅθων τῆς Βαυαρίας θέλει φέρει τὸ ὄνομα
»Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος.

»4. Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν Κυριαρχίαν τοῦ Πρίγκηπος Ὅθω-
»νος τῆς Βαυαρίας καὶ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλει
»ἀποτελεῖ Κράτος μοναρχικὸν ἀνεξάρτητον, ὡς τοῦτο ὀρίζεται
»ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν 3 Φεβρουαρίου 1830 ὑπὸ τῶν ῥηθριστῶν
»τριῶν Αὐλῶν ὑπογραφέντος Πρωτοκόλλου καὶ ὑπὸ τε τῆς
»Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης παραδεχθέντος.

»7. Αἱ τρεῖς Αὐλαὶ θέλουσι μεσολαθεῖσαι ἀπὸ τοῦδε, ὥστε
»νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Πρίγκηψ Ὅθων τῆς Βαυαρίας, ὡς Βασι-
»λεὺς τῆς Ἑλλάδος παρὰ πάντων τῶν Κυριαρχῶν καὶ ἐπι-
»κρατειῶν, καὶ μεθ' ὧν διατελοῦσιν εἰς σχέσεις.

»8. Τὸ Στέμμα καὶ τὸ Βασιλικὸν ἄξίωμα, τὰ ὅποια θέ-
»λουσιν εἶσθαι διαδοχικά ἐν Ἑλλάδι, θέλουσι περιέλθαι εἰς
»τοὺς κατιόντας κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν γνησίους κληρονόμους
»τοῦ Πρίγκηπος Ὅθωνος τῆς Βαυαρίας κατὰ τὰς ἑξῆς πρωτοτο-
»κίας. Ἄν ὁ Πρίγκηψ Ὅθων τῆς Βαυαρίας ἀποβιώσῃ ἀνευ

»γνησίων καὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπογόνων, τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα θέλει περιέλθει εἰς τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφόν, καὶ τοὺς κατ' εὐθείαν γραμμὴν γνησίους αὐτοῦ κατιόντας κληρονόμους κατὰ τὰξιν πρωτοτοκίας. Ἄν ὁ τελευταῖος οὗτος ἀποβιώσῃ ὡσαύτως ἄνευ γνησίων καὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπογόνων, τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα θέλει περιέλθει εἰς τὸν νεώτερον τούτου ἀδελφόν καὶ τοὺς κατ' εὐθείαν γραμμὴν γνησίους αὐτοῦ κατιόντας κληρονόμους κατὰ τὰξιν πρωτοτοκίας.

»Κατ' οὐδεμίαν περίπτωσιν τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα καὶ τὸ Βυζαντινὸν δὲν δύνανται νὰ ἐνωθῶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς.

»9. Ὁ Πρίγκηψ Ὁθων τῆς Βαυαρίας, ὡς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, θέλει εἶσθαι ἐνῆλικος ἅμα συμπληρωθέντος τοῦ πενήκοντος τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἥτοι τὴν 20 Μαΐου (1 Ἰουνίου) 1835.

»10. Διαρκούσης τῆς ἀνγλικιότητος τοῦ Πρίγκηπος Ὁθωνος τῆς Βαυαρίας Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, τὰ κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα θέλουσιν ἐνεργεῖσθαι ἐν Ἑλλάδι καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ὑπὸ ἀντιβασιλείας, συγκατεμένης ἐκ τριῶν συμβούλων, δοθησομένων αὐτῷ ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

»18. Ἡ παρούσα σύμβασις θέλει ἐπικυρωθῇ, αἱ δὲ ἐπικυρώσεις θέλουσιν ἀνταλλαχθῇ ἐν Λονδίνῳ, ἐντός 25 ἑβδομαδῶν ἢ πρότερον, ἐὰν ᾖ δυνατόν.

»Εἰς πίστωσιν τούτου οἱ πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν αὐτήν, ἐπιθέσαντες καὶ τὴν σφραγίδά των».

Ἐν Λονδίνῳ, τὴν 23 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832.

(Υπογρ.)

ΠΑΛΛΕΥΡΑΝΔΟΣ, ΠΑΛΜΕΡΣΤΩΝ, LIEBEN,
ΜΑΤΟΥΣΤΖΕΒΙΚ, ΔΕΣΕΤΤΟΣ.

Ἡ Ὁθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὰ νέα ταῦτα ὅρια, συγχρόνως δὲ ἀνεγνώρισεν αὐτῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος διὰ πράξεως, ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης, τὴν

9 'Ιουλίου 1832. Τὸ δ' Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπεκύρωσεν ὁμοθυμαδὸν διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ἐν Προνοίᾳ συνηγμένων, τὴν 27 'Ιουλίου 1833 τὴν ἀναγόμευσιν τοῦ Ὁθωνος, ὡς Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὀριστικὴ διαρρύθμισις τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττικὴ, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Εὐβοία μετὰ τῶν παρκακειμένων αὐτῇ πρὸς βορρᾶν νήσων, καὶ αἱ Κυκλάδες νῆσοι ἀπετέλεσαν τὸ νέον Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος· πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἔμειναν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν. Ἐκ τῶν χωρῶν τούτων τὴν μὲν Σάμον οὐδέποτε εἶχον κατορθώσει οἱ Τούρκοι νὰ ἀνακτήσωσι διὰ πολέμου· εἰς δὲ τὴν Κρήτην ἡ ἐπανάστασις, ἀναζωπυρηθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1825, εἶχε λάβει κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη ἀξιόλογον πάλιν ἐπίδοσιν. Ἀλλὰ θέλει ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅποτε καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη καὶ ὅλαι αἱ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι, ἐλευθερούμεναι ἀπὸ τῆς ἀφορήτου Τουρκικῆς τυραννίας, θέλουσιν ἀποτελέσει μίαν κραταιὰν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, πρὸς δόξαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Οἰκουμένης, καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐκτός δὲ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ὅσαι ἀπετέλεσαν τὸ νέον Βασίλειον, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ὅσαι ἔμειναν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, τρίτον μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχε λάβει πρὸ καιροῦ ἰδίαν τινὰ τύχην. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶχον διακρίνειν ὑπὸ τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ 1797, ὅτε κατελύθη τὸ Ἑνετικὸν κράτος, καὶ αἱ νῆσοι ἐκείναι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ἐπειτα τὸ 1800 ἀπετέλεσαν πολιτείαν αὐτόνομον, ὑποτελῆ μὲν τῇ Τουρκίᾳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν δὲ τῆς Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας. Πάλιν δὲ τὸ 1807 μετέβησαν εἰς τὴν Γαλλικὴν κυριαρχίαν. Τὸ δὲ 1814 ἀπετέλεσαν τὸ δεύτερον πολιτείαν αὐτόνομον, ὑπὸ τὴν ἄμεσον

προστασίαν τῆς Ἀγγλίας μέχρι τοῦ 1864. (Ἴδε Κεφάλαιον Γ').

Οἱ γενναῖοι καὶ φιλοπάτριδες Ἑπτανήσιοι δὲν ἔπαυσαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου συντρέχοντες ψυχῇ τε καὶ σώματι τοὺς κινδυνεύοντας αὐτῶν ἀδελφοὺς, καὶ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν ἐνδόξως εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

1833—1860

* Ἀφιξίς τοῦ Βασιλέως Ὁθωῆος. — Ἀντιβασιλεία. — Κατάληψις τῆς Ἀττικῆς, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Λαμίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. — Μετάθεσις τῆς Πρωτεύουσας εἰς Ἀθήνας. — Νόμπευσις τοῦ Βασιλέως Ὁθωῆος. — Συνταγματικὸν πολίτευμα. — Κινήματα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ὁμογενῶν καὶ ἀναστολὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων.

Ὁ Βασιλεὺς Ὁθων ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833, ἡμέραν εὐτυχῇ, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μετὰ 380 ἐνιαυτῶν χρεῖαν τοῦ Βασιλικοῦ αὐτοῦ θρόνου, ἤξιώθη νὰ χαιρετῇ αὐτὸς τὸν Μονάρχην αὐτοῦ, καὶ εἶδε τελευταῖον μετ' ἀγαλλιᾶσεως ἀρρήτου, βαθείας δὲ πρὸς τὸν ὕψιστον εὐγνωμοσύνης, ἐκπληρουμένους τοὺς πόθους του, βραβευομένην τὴν καρτερίαν του, καὶ στεφανουμένους τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς Ὁθων ἦτον ἔτι ἀνήλικος, τρεῖς σύμβουλοι δοθέντες αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐκυβέρνησαν τὰ πράγματα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀντιβασιλείας μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1835, ὅτε, συμπληρώσας ὁ Βασιλεὺς τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀνέλαθεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους.

ὑπὸ τὴν κραταιὰν αἰγίδα μονάρχου δικαίου, ζηλωτοῦ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας, προστάτου τῆς παιδείας καὶ μετὰ συνέσεως ἐξόχου διέποντος τὴν τύχην τοῦ Κράτους, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρχισε νὰ θεραπεύῃ τὰς πληγὰς τῶν πολυχρονίων αὐτοῦ συμφορῶν, καὶ νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν αὐτοῦ δυνάμεων.

Κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1833 ἐνηργήθη ὑπὸ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἡ κατάληψις τῆς Ἀπτικῆς, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Λαμίας, χωρὶν αἵτινες εἶχον μείνει, ὡς πρεῖπομεν, κατεχόμεναι ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1835 ἐγένετο ἡ μετάθεσις τῆς Πρωτευσούσης τοῦ Βασιλείου εἰς Ἀθήνας, τὴν πόλιν ἥτις, διὰ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀναμνήσεις, ἦτον ἡ ἐπιτηδειοτέρα νὰ καταστῇ Μητρόπολις τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τὴν 10 Νοεμβρίου τοῦ 1836 ἐνυμφεύθη ὁ Βασιλεὺς Ὁθων τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλία, θυγατέρα τοῦ μεγάλου Δουκὸς τοῦ Ὁλδεμβούργου. Ἡ χρηστὴ αὕτη ἡγεμονίς ἐπροστάτευσεν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοσίου βίου ἐν Ἑλλάδι· δὲν νῦτύχησεν ὅμως ἐνεκα τῆς στειρώσεως αὐτῆς νὰ παράσχωι διάδοχον εἰς τὸν Θρόνον τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πολιτεία τῆς ἀντιβασιλείας, ἡ σπατάλη τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων, καὶ ἡ κατάληψις ὅλων τῶν θέσεων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπὸ τῶν πλημμελησάντων τὴν Ἑλλάδα Βαυαρῶν ἔφερε τὸ ἔθνος εἰς θέσιν νὰ σκεφθῇ, ὡς ἀρθῇ ἡ πίσις αὕτη. Μετὰ προηγουμένην ὅθεν συνεννόησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν τὴν νύκτα τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου 1843 λαὸς καὶ στρατὸς παραταχθέντες περὶ τῶν Ἀνακτόρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δ. Καλλέργη, Ἰω. Μακρυγιάννη καὶ ἄλλων, ἐξέφρασαν πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁθωνα τὴν εὐχὴν τοῦ ἔθνους τοῦ νὰ διοικηθῇ τοῦ λοιποῦ συνταγματικῶς. Ὁ Βασιλεὺς μετὰ τινα διδταγμὸν, ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ τὴν

αίτησιν ταύτην τοῦ ἔθνους, καὶ συνεκάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος τῆς Πατρίδος. Ἡ ΣΤ' αὕτη τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις συγχροτηθεῖσα τὴν 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε τὸν *Συνταγματικὸν Χάρτην* μετὰ τοῦ Βασιλέως. Κατὰ τὸν Χάρτην τοῦτον ἡ ἐξουσία ἐνηργεῖτο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τῆς Βουλῆς, καὶ τῆς Γερουσίας.

Ἀσβεστος ὑπάρχει εἰς ὅλων τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων τὰς ψυχὰς ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἴδωσι τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἀδελφοὺς αὐτῶν ἐλευθέρους, τοὺς δὲ βαρβάρους Τούρκους, τοὺς μολύναντας τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης διὰ κηλίδων ἀυσεξαιπτῶν, ἀπελαυνομένους.

Ὅθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1854, ὅτε ἡ Τουρκία εὗρίσκετο εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Ρωσσίας, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τούτου, καὶ στρατηγούμενοι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Τσάμη Καρατάσσου, Χριστοδούλου Χατζή Πέτρου, Κίτσου Τσαβέλα, καὶ τῶν ἀξίων γόνων τοῦ Καραϊσκάκη καὶ Γρίβα καὶ ἄλλων μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν στεναζόντων ὑπὸ τὸν βαρὺν τῆς τυραννίας ζυγὸν ἀδελφῶν αὐτῶν, ἐνέπνευσαν τρόμον εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐκέρδισαν καὶ πολλὰς κατ' αὐτῶν νίκας εἰς ὧς θύματα ἱερὰ ἔπεσαν ὁ ἀνδρεῖος Κρής ὀπλαρχηγὸς Βασιλογεώργης, ὁ χορηγὸς νέος Ἀγησίλαος Λεβέντης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἀλλ' αἱ Δυναμίεις, Γαλλία καὶ Ἀγγλία, καταληφθεῖσαι ὑπὸ σφοδρᾶς Ρωσσοφοβίας, καὶ συμμαχήσασαι μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Εὐνομίας, ἀνέστειλαν τὰ σωτηριῶδη ταῦτα διὰ τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν ἐπιχειρήματά τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων, καταλαβοῦσαι μὲν διὰ κατοχῆς τὸν Πειραιᾶ, ἀναγκάζουσαι δὲ νὰ ἐπιστρέψωσιν οἱ τε πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν μεταβαίνοντες Ἕλληνες, καὶ τὰ πολεμικὰ ὕλας μεταφέροντα πλοῖα.

Ἐὰν οἱ Εὐρωπαῖοι θέλωσι νὰ ἀναστείλωσι τὸν Ρωσσικὸν χεῖμαρρον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν Εὐρώπην πολιτικὴν

κατακλυσμών, δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωσιν, ὅτι δύναται νὰ δια-
 κωλύσῃ τοῦτον ὁ φρυγανώδης καὶ ὑπὸ παντοίων ἀνέμων κλο-
 νιζόμενος φράκτης τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ ἀστα-
 θείας, καθ' οὗ πολλὰς εὐρίσκει ἡ Ῥωσσία τὰς αἰτίας· ἀλλὰ
 δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο τὸ ἀδαμάντινον τεῖχος τῆς Ἑλλη-
 νικῆς μονιμότητος καὶ εὐσταθείας, σεβαστὸν καὶ εἰς αὐτὴν
 τὴν Ῥωσσίαν, τὸ ὅποion ἴσταται ἀπὸ πέντε περίπου χιλιοε-
 τηρίδων, ὁ προμαχὼν, ὁ διακωλύων τὴν Ἀσιατικὴν ἀγριό-
 τητα καὶ βαρβαρότητα νὰ μεταφυτευθῶσιν εἰς τὰς Εὐρωπαϊ-
 κὰς πεδιάδας, εἰς ἃς ἀνθοῦσι τὰ εὐγενέστατα προϊόντα τῆς
 ἀνθρωπότητος, αἱ Ἐπιστῆμαι, ὁ Πολιτισμὸς, ἡ Ποίησις καὶ
 ἡ Εὐγλωττία. Ἐὰν δὲ διστάζωσι διὰ τὴν μεταξύ Ῥώσσω
 καὶ Ἑλλήνων ὁμοδοξίαν, ἃς ὦσι βέβαιοι, ὅτι οἱ Ἕλληνες
 γνωρίζουσι κάλλιστα νὰ θέσωσι τὴν διαφορὰν μεταξύ τῆς
 Ὅμοδοξίας καὶ τῆς Ἐλευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

1860—1880

Ἐξώσις τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος.—Προσωρινὴ Κυβέρνησις.—Ἀλφρέδος.—
 Ἡ Ζ' Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις.—Ἀναγόρευσις τοῦ Βασι-
 λέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'.—Γάμοι τοῦ Βασιλέως Γεωρ-
 γίου μετὰ τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας.—Γέννησις τοῦ Διαδόχου τῶν
 Ἑλληνικῶν Θρόνων Κωνσταντίνου καὶ λοιπῶν Βασιλοπαίδων.—
 Κρητικὴ ἐπανάστασις.—Ἐπιλογος.

Τὴν νύκτα τῆς δεκάτης πρὸς τὴν ἐνδεκάτην Ὀκτωβρίου τοῦ
 1862 ἐγένετο ἡ ἐξώσις τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος. Προανάκρου-
 σμα τῆς ἐξώσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἐπανάστα-
 σις καθ' ἣν διεκρίθησαν ἐκ μὲν τῶν στρατιωτικῶν ὁ Δημή-
 τριος Θ. Γρίβας, ὁ Πάνος Κορωναΐος, ὁ Ἀρτέμης Μίχου, ὁ

Δ. Μπότσαρης καὶ ἄλλοι· ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν ὁ Εὐθυμίου-
 πουλος, ὁ Δημητριάδης, ὁ Ζαβιτσάνος καὶ ἄλλοι. Σπουδαῖον
 δὲ γεγονὸς συντελέσαν. πρὸς τὴν ἔξωσιν δύναται νὰ θεωρηθῇ
 καὶ τὸ ἐν Κύνῳ συμβάν, εἰς ὃ ἔπεσαν οἱ τρεῖς χρηστοὶ νέοι
 Μωραΐτινης, Λεωτσάκος καὶ Σκαρβέλης. Τὰ δύο ταῦτα γεγο-
 νότα ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν Βονίτῃ ἐπανάστασις τῆς ὁποίας
 ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Θεόδ. Γρίβας, ἥτις ὡς ἀστραπὴ διαδοθεῖσα
 ἐν Μεσολογγίῳ, Πάτραις καὶ Ἀθήναις συνεπλήρωσε τὴν ἔξω-
 σιν ταύτην.

Ὁ Βασιλεὺς Ὅθων, ἀναγορευθεὶς ὡς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλά-
 δος μετὰ τὸν ἑνδοξὸν καὶ ἥρωϊκὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων,
 ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ καὶ τὸ ἐντρυφήμα τοῦ λαοῦ, οὐχὶ μόνον διότι
 ἦτον ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τεσσάρων αἰώ-
 νων δουλείαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἦτον υἱὸς τοῦ σοφωτάτου καὶ
 φιλελληνικωτάτου Βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ἡ
 διοίκησις ὅμως τῆς Ἀντιβασιλείας, ἡ σπατάλη τοῦ δανείου
 τῶν ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων, καὶ ἡ ἑλλειψὶς κατόπιν διαδό-
 χου ἐχαλάρωσε τὴν πρὸς τὸν Ἡγεμόνα ἀγάπην τοῦ Ἑλληνι-
 κοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου δὲ, ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως κατόπιν τῶν αὐ-
 λικῶν εἰς τὰς ἐκλογάς, ἐκ τῆς ῥαδιουργίας τῶν παρ' ἡμῖν πο-
 λιτικῶν καὶ τῶν ξένων ἐνεργειῶν ἐπῆλθεν ἡ ἔξωσις τοῦ Βα-
 σιλέως Ὅθωνος, ὅστις ὁμολογουμένως καθ' ὅλον τὸ διάστημα
 τῆς Βασιλείας αὐτοῦ ὑπερασπίσθη δικακῶς τὰ δικαιώματα
 τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ εἶχεν ὡς μέλημα αὐτοῦ διηγεκὲς
 τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων Μεγαλεῖον.

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Βασιλέως Ὅθωνος προσωρινὴ Κυβέρ-
 νησις, ἀποτελουμένη ὑπὸ τοῦ Δ. Βούλγαρη, Κ. Κανάρη καὶ
 Βενιζέλου Ρούφου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους, καὶ
 συνεκάλεσεν ἐθνικὴν Συνέλευσιν πρὸς τελείαν διαρρύθμισιν
 τῶν πραγμάτων τοῦ Κράτους.

Τὸ ἔθνος διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐξελέξατο ὡς Ἡγε-
 μόνα αὐτοῦ τὸν τρίτοτοκον υἱὸν τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγ-
 γλίας Ἀλφρέδον· ἐπειδὴ ὅμως Συνθήκαι μεταξὺ τῶν τριῶν

σύμμαχων Δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας δὲν ἐπέτρεπον τοῦτο, δὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐκλογὴ αὕτη.

Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1862 συνεκροτήθη ἡ Ζ' ἐθνικὴ πῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἐν Ἀθήναις. Ἡ Συνέλευσις αὕτη κατὰ τὴν 18 Μαρτίου 1863 ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν καὶ τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ λαοῦ ἀνηγόρευσε Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν εὐκλεῶς διευθύνοντα ἤδη τοὺς οἴκους τοῦ Ἔθνους ἡμῶν Γεώργιον τὸν Α'.

Ἡ ἐθνικὴ αὕτη Συνέλευσις συνέταξε μετὰ τοῦ Βασιλέως τὸν *Συνταγματικὸν Χάρτην*. Κατὰ τὸν Χάρτην τοῦτον ἡ ἐξουσία τοῦ Ἔθνους διευθύνεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ μιᾶς Βουλῆς ἀντιπροσώπων, καὶ ὁ Διαδόχος τῶν Ἑλληνικῶν Θρόνων πρέπει νὰ προσβύῃ τὸ Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὸν Δόγμα.

Τὴν 21 Μαΐου 1864 ἐγένετο ἐπισήμως ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας διετέλει ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰονίος Πολιτεία* μὴ θεωροῦσα πλέον συντελεστικὴν τὴν προστασίαν τῶν Ἰονίων Νήσων ἀπέδωκεν αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἀεὶποτε ἀπετέλουν ἀναπόσπαστον μέρος.

Κατὰ τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1867 ἐτελέσθησαν ἐν Πιερρούπολει οἱ γάμοι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου μετὰ τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας θυγατρὸς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας Κωνσταντίνου. Αἱ τελεταὶ τῶν γάμων τούτων γενόμεναι ἐντὸς τῶν Αὐτοκρατορικῶν Ἀνακτόρων τῆς Ῥωσσίας ἦσαν μεγαλοπρεπέσταται. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ὅλα τὰ μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ὁ ἀνώτατος κληρὸς τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅλοι αἱ ἐπισημότητες τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ πολλοὶ τῶν συγγενῶν τοῦ Βασιλέως παρῆσαν εἰς τοὺς γάμους τούτους. Αἱ τελεταὶ αὗται ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὸ ἐπίσημον τῶν γάμων τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Βασιλομήτορος τῶν διαδόχων τῶν Αὐτοκρατορικῶν Θρόνων τῆς Ἀνατολῆς.

Τὴν 21 Ἰουλίου 1868 ἐγεννήθη ὁ ἐναγωνίως ὑπὸ τοῦ

Ἔθνους· περιμενόμενος Διάδοχος τῶν Ἑλληνικῶν Θρόνων ἐν μέσῳ τῆς ἀπλήτου χαρᾶς καὶ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ Λαοῦ, ὅστις προωνόμασεν αὐτὸν ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη πρὸς τὸν Διάδοχον ὑπὸ τοῦ Λαοῦ, καθόσον μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη ἡ τύχη τοῦ Ἔθνους, καὶ εἶναι ἡ ἄγκυρα τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ Μεγαλείου αὐτοῦ. Τὴν δὲ 22 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο ἐπισήμως αἱ τελεταὶ τῆς Βαπτίσεως, καὶ ἔλαβεν ἐκ τῆς Κολυμβήθρας τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὅποιον προωνόμασεν αὐτὸν ὁ Λαός. Οὕτω λοιπὸν οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀνατολικοὶ Θρόνοι μείναντες κενοὶ Ἡγεμόνος ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, ἀνέκτησαν τὸν Ἡγεμόνα αὐτῶν Κωνσταντῖνον ΙΒ' τὸν Πορφυρογέννητον.

Ἐκ τῶν ἄλλων Βασιλοπαίδων ὃ μὲν Γεώργιος ἐγεννήθη τὴν 13 Ἰουνίου 1869, ἡ δὲ Ἀλεξάνδρα τὴν 16 Αὐγούστου 1870, ὃ δὲ Νικόλαος τὴν 9 Ἰανουαρίου 1872, ἡ δὲ Μαρία Μαγδαληνὴ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1876, καὶ ἡ Ὀλγα τὴν 26 Μαρτίου 1880. Ὁ Διάδοχος ὤθεν καὶ οἱ ῥηθέντες Βασιλοπαῖδες εἶναι οἱ ἀδάμηντες, οἵτινες κοσμοῦσιν ἄχρι τοῦδε τὸν στέφανον τῆς Βασιλικῆς τῶν Ἑλλήνων Οἰκογενείας.

Οἱ Κρήτες πιστοὶ ἀείποτε εἰς τὸν ὅρκον τῶν πατέρων αὐτῶν οὐδέποτε ἐφησυχάζουσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκικῆς τυραννίας. Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπαναστάσεις τοῦ 1821, 1830, 1841 καὶ 1858, περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1866, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπέβαλον τὰ παράπονα αὐτῶν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ νικηφόρος ἐκυμάτιζεν εἰς τὰς περισσοτέρας ἐπαρχίας τῆς νήσου. Αἱ ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Πασᾶν, Μουσταφᾶ Πασᾶν, Ὁμερ Πασᾶν καὶ Ἀλῆ Πασᾶν κατ' αὐτῆς ἀποσταλεῖσαι δυνάμεις, καὶ αἱ ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οὐδόλως ἠδυνήθησαν νὰ καταστείλωσι τὴν ἐπανάστασιν ταύτην. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμός τῆς νήσου ταύτης διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων οὐδόλως ἀνεχάτισε τὰ Ἑλληνικὰ ἀγρόπλοια Πανελλήνιον, Ἐνωσιν, καὶ Ἀρκάδιον

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ.

			No 3
--	--	--	------

No 3

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

900

ΘΕ

Θεοφίλου, Γεώργιος.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝ.

αριθ. χρ. 5285

Ημερομηνία
έπιστροφής

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας